

Teppo Jokinen

Erkki Huttunen liikelaitosten
ja yhteisöjen arkkitehtina
1928 - 1939

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1992

Teppo Jokinen

Erkki Huttunen liikelaitosten
ja yhteisöjen arkkitehtina
1928 - 1939

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S 212)
tammikuun 9. päivänä 1993 klo 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1992

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN THE ARTS 41

Teppo Jokinen

Erkki Huttunen liikelaitosten
ja yhteisöjen arkkitehtina
1928 - 1939

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1992

URN:ISBN:978-951-39-7882-2
ISBN 978-951-39-7882-2 (PDF)
ISSN 0075-4633

ISBN 951-680-818-2
ISSN 0075-4633

Copyright © 1992, by Teppo Jokinen
and University of Jyväskylä

Jyväskylän yliopiston monistuskeskus
ja Sisäsuomi Oy, Jyväskylä 1992

ABSTRACT

Jokinen, Teppo

Architect Erkki Huttunen as a designer of business and community buildings (1928-1939)

Jyväskylä:University of Jyväskylä, 1992, 299 p.

(Jyväskylä Studies in the Arts,

ISSN 0075-4633; 41)

ISBN 951-680-818-2

Summary

Diss.

The aim of the study reported here was to survey and analyse the architectural production of Erkki Huttunen (1901-1956), starting from the commencement of his career in 1928 to his later works of 1939. No previous survey of his work is available in any detail, which is why a full list of his work is included in this study. Erkki Huttunen's commissions were generally from business companies and public organizations, the most important being the Finnish Central Cooperative (SOK) and the Finnish Alcohol Monopoly (Alko). The commissions and the expectations relating to these are presented. This background information is then used as the basis for description and analysis of the design principles of his production. The findings show that Huttunen's early works reflected the prevailing classicist movement of the 1920's in Finland. In 1930 a transitional period may be observed which follows the model of the Modern Movement in European architecture. Huttunen made a specific effort to use structures made of reinforced concrete. Simultaneous to the pursuit of finding construction solutions, he also aimed at creating aesthetic forms and establishing a harmonious balance between the different parts of a building. Many of Huttunen's designs are classified as masterpieces of 1930's Finnish architecture, and his influence in spreading the Modern Movement in Finland is recognised as particularly significant.

Key words: Erkki Huttunen, architecture, Classicism, Functionalism, the Modern Movement, business and public buildings.

ALKUSANAT

Arkkitehti Erkki Huttunen lukeutuu ns. "ensimmäisen sukupolven" modernisteihin ja merkittävä osa hänen rakennussuunnittelustaan sijoittuu 1920-luvun lopulle ja 1930-luvulle. Tälle aikajaksolle ajoittuu myös tämä tutkimus, jossa analysoin Huttusen suunnitelmia ja selvitän hänen arkkitehtuurinsa ominaisluonnetta. Koska arkkitehdin tuotantoa ei ole aiemmin yksityiskohtaisesti kartoitettu, jokainen suunnitelma on esitelty tarkemmin erillisessä työluettelossa.

Tutkimustani ovat edeltäneet arkkitehti Huttusta käsitelleet opinnäytetyöt. Professori Kalevi Pöykölle haluan esittää lämpimät kiitokset niin näiden töiden kuin väitöskirjani pitkäjänteisestä ja kannustavasta ohjaustyöstä. Hänen rohkaisemanaan valitsin opintojen alkuvaiheessa tutkimuskohteeksi Erkki Huttusen arkkitehtuurin. Kiitän häntä myös väitöskirjani tarkastamisesta painatuslupaa varten. Parhaat kiitokset osoitan toisena painatusluvan tarkastajana toimineelle dosentti Riitta Nikulalle.

Väitöskirjani taloudellisesta tukemisesta kiitän Emil Aaltosen säätiötä, Jenny ja Antti Wihurin rahastoa ja Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahastoa näiden tutkimukseen myöntämistä apurahoista. Suomen Kulttuurirahaston minulle vuonna 1991 myöntämä stipendi mahdollisti tutkimuksen kokopäivätoimisen kirjoitustyön.

Väitöskirjan materiaalin keruutyön puitteissa olen ollut yhteydessä useiden yksityisten henkilöiden ja laitosten kanssa, joiden myönteinen asenne on osaltaan mahdollistanut tutkimustyön päätökseen viemisen. Erityisesti haluan kiittää Erkki Huttusen poikaa Ari Huttusta arkkitehdin oman toimiston piirustusmateriaalin luovuttamisesta käyttööni. Arkkitehdin lähiomaiset, samoin kuin haastattelemani Erkki Huttusen työtoverit ja tuttavat, ovat välittäneet minulle korvaamatonta muistitietoa tutkimuksen alueelta. Iiro Penttilän ystävällisellä avustuksella olen saanut käyttööni aineistoa erityisesti Huttusen Rauman seudulle suunnittelemissa rakennuksista. Tutkija Mart Kalmin kanssa käyty keskustelut auttoivat työn Viron arkkitehtuuria sivuavan osan kirjoittamisessa. Käyttämieni arkistojen, kirjastojen ja museoiden henkilökunta on ammattitaitoisella työllään auttanut ratkaisemaan materiaalin keräämisen yhteydessä ilmenneitä ongelmia. He kaikki ansaitsevat parhaimmat kiitokseni. Käsikirjoituksen oikolukemisesta ja työn kieliäsuun kohdistetuista rakentavista huomautuksista kiitän lämpimästi fil.maist. Jaakko Lainetta. Fil.toht. Kaarina Pöykköä kiitän käymistämme keskusteluista, jotka selvensivät erityisesti tutkimuksen luetteloiden rakennetta koskevia kysymyksiä. Abstraktin ja lyhennelmän kääntämisestä englannin kielelle kiitän fil.kand. Anne Räsästä, M.Ed. ja David Marshia, M.A. Valokuvaaja Borahan Topçua kiitän hänen avustaan

kuvamateriaalin toimitustyössä. Kiitän Jyväskylän yliopiston julkaisutoimikuntaa, joka on ottanut tutkimukseni Jyväskylä Studies in the Arts -sarjaan. Lopuksi haluan kiittää lähiomaisiani ja ystäviäni, jotka ovat innostavalla ja kärsivällisellä suhtautumisellaan luoneet onnistumisen mahdollisuudet vuosia kestäneen tutkimustyön loppuun saattamiseksi.

Pälkäneen Impivaarassa marraskuun 14. päivänä 1992

Teppo Jokinen

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	11
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat	11
1.2	1920- ja 1930-luvun arkkitehtuuri tutkimuskohteena. Terminologian, tyylikäsitteen ja tulkinnan ongelmia	13
2	LIIKELAITOKSET JA YHTEISÖT ERKKI HUTTUSEN TYÖNANTAJINA. RAKENNUKSEKSIANNOT JA ODOTUKSET	20
2.1	Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta (SOK)	20
	Suomalaisen osuuskauppaliikkeen synty ja SOK:n varhaisen liiketoiminnan kehityspiirteet	20
	SOK:n rakennusosasto ja sen rinnakkaisilmiöt	22
	SOK:n rakennusosaston työtehtävät ja suunnittelumallit. Suunnittelun lähtökohdat ja siihen kohdistuneet odotukset	26
	<i>Maaseutumyymälät</i>	26
	<i>Suhteet ajan ulkomaiseen myymäläarkkitehtuuriin</i>	28
	<i>Myymälöihin kohdistuneet odotukset</i>	31
	<i>Tuotantolaitokset</i>	34
	<i>Konttori-varastorakennukset ja tavaratalot</i>	36
2.2	Oy Alkoholiliike Ab (Alko)	38
	Kieltolaista valtiolliseen alkoholimonopoliin	38
	Alkoholiliike Oy:n rakennushankkeet	39
	<i>Rajamäen Tehtaat</i>	39
	<i>Enson ja Koskenkorvan polttimo</i>	42
	<i>Salmisaaren tehdas- ja varastorakennuksen suunnittelu- kilpailu 1936</i>	42
	<i>Rajamäen kirkko</i>	45
	<i>Muut suunnittelukohteet</i>	47

2.3	Muut työnantajat	48
	Kunnalliset suunnittelutehtävät	48
	<i>Kotkan kaupungintalo</i>	48
	<i>Rauman vesitorni ja kaupungintalon laajennus-</i> <i>suunnitelma</i>	50
	<i>Lauritsalan kauppalantalo</i>	52
	<i>Sortavalan seurahuone</i>	54
	Seurakunnalliset suunnittelutehtävät	55
	Aatteelliset yhteisöt	57
	<i>Suojeluskuntajärjestö ja Rauman suojeluskuntatalo</i>	
	<i>Raumanlinna</i>	57
	<i>Liiviläisten Yhdistys ja liiviläisten kansallistalo</i>	61
	Pankit	62
3	HUTTUSEN SUUNNITTELUPERIAATTEET JA ARKKITEHTUURI	65
3.1	Yhteys ajan arkkitehtuuriin	65
	Opinnot	65
	Kirjallisuus, opintomatkat ja oma arkkitehtitoimisto	66
3.2	Kirjalliset lähteet	68
3.3	Arkkitehtuurin tulkinta. Rakennukset tyypeittäin	74
	Liikerakennus	74
	<i>Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä (1929,</i> <i>1931-1933)</i>	75
	<i>SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus</i> <i>(1930-1931)</i>	81
	<i>Pankkirakennukset</i>	84
	Tehdasrakennus	87
	<i>SOK:n Oulun (1928-1929) ja Viipurin mylly</i> <i>(1930-1932)</i>	87
	<i>Alkoholiliikkeen Rajamäen Tehtaat (1934-1935)</i>	90

Hallintorakennus	92
<i>Kotkan kaupungintalo (1931, 1932-1934)</i>	92
<i>Lauritsalan kauppalantalo (1935-1936)</i>	96
Yhdistystalo	98
<i>Rauman suojeluskuntatalo Raumanlinna (1932-1933)</i> <i>ja Sortavalan Seurahuone (1937-1939)</i>	98
<i>Suunnitelma Vaajakosken seurataloksi (1934) ja</i> <i>Liiviläisten kansallistaloksi (1937-1938)</i>	101
Asuinrakennus	103
Sakraalirakennus	106
4 PÄÄTELMIÄ	109
VIITTEET	121
SUMMARY	154
LYHENTEET	160
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	161
TYÖLUETTELO	178
LIITTEET	222
KUVAT	229
HENKILÖHAKEMISTO	293
PAIKKAKUNTAHAKEMISTO	297

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Aloittaessani loppuvuodesta 1983 materiaalin keräämisen pro gradu -työtani varten ensisijainen mielenkiintoni kohde oli Suomen 1930-luvun funktionalismiksi nimitetty arkkitehtuuri, jonka katsottiin seuranneen ja sittemmin syrjäyttäneen sitä edeltäneen klassisistisen tyylikauden. Rajasin tarkastelun yhden arkkitehdin tuotantoon ja perinteisen monografiatutkimuksen kohteeksi valitsin arkkitehti Erkki Huttusen. Hänet oli usein mainittu suomalaisen funktionalismin uranuurtajaksi, mutta varsinaista taidehistoriallista tutkimusta hänen arkkitehtuuristaan ei ollut aiemmin tehty. Onnistuttuani löytämään jo tuhoutuneeksi luullun Huttusen oman arkkitehtitoimiston piirustuskokoelman saatoinkin aloittaa tutkimuksen aiempaa vakaammalla pohjalla ja jouduin sitä materiaalin runsauden vuoksi ajallisesti vielä rajaamaan vuosiin 1928-1933. Työn laajennettu versio hyväksyttiin sittemmin liseniaatintyöksi nimellä *Funktionalismin läpimurto arkkitehti Erkki Huttusen tuotannossa*.¹

Katsoin tuolloin perustelluksi puhua "arkkitehtuurin murroksesta", jonka Huttusen tuotannossa sijoitin hänen 1920-luvun lopulla suunnittelemiensa, klassisismia ilmentävien rakennusten ja hänen vuonna 1930 laatimiensa funktionalististen suunnitelmien välimaastoon. Tällaisen murrosteorian taustalla vaikuttivat enemmän tai vähemmän tietoisesti kaksi aikakauden arkkitehtuuria käsittelevää tutkimusta: Raija-Liisa Heinosen liseniaatintyö *Funktionalismin läpimurto Suomessa*² ja Per Råbergin tutkimus *Funktionalistiskt genombrott*³. Päähuomio tuossa työssäni suuntautui Huttusen funktionalististen rakennusten esittelyyn. Tosin tutkimusta kirjoittaessani 1920-luvun arkkitehtuuri sai jo osakseen

kasvavaa huomiota itsenäisenä arkkitehtuuriperiodina, vaikka se saatettiin myös nähdä eräänlaisena kehitysketjuna ja esivaiheena funktionalismiin.⁴

Tutkimus on käsitettävissä edelleen monografiamuotoiseksi, ja tulkinnan kohteena on Erkki Huttusen tuotanto vuodesta 1928 vuoteen 1939. Aikarajauksen alku sijoittuu luontevasti Huttusen arkkitehdinuran alkuun, jolloin hän tammikuussa 1928 aloitti vastavalmistuneena arkkitehtina työn Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnan (SOK) rakennusosaston piirtäjänä. Takaraja määräytyy puolestaan osittain maailmanpoliittisesta tilanteesta (toisen maailmansodan syttyminen syksyllä 1939) ja osittain arkkitehdin uran toimenkuvallisesta muutoksesta (siirtyminen SOK:n rakennusosaston osastonjohtajan toimeen elokuussa 1939). Rajauksen ulkopuolelle jäävät Huttusen sodanaikainen tuotanto, hänen työnsä rakennushallituksen pääjohtajana (1943-1953) ja toimiston viimeiset suunnitelmat ennen hänen kuolemaansa 1956. Arkkitehdin lyhyt elämäkerta on esitetty erillisenä liitteenä (liite I). Tutkimuksen pääasiallisimman lähdeaineiston muodostavat Huttusen vuonna 1931 perustaman arkkitehtitoimiston piirustusmateriaali⁵ ja hänen SOK:lla tekemänsä suunnitelmat⁶.

Osaan 2 olen koonnut laajemmin tietoa Huttusen työnantajista, heidän toimeksiannoistaan ja odotuksistaan. Tarkasteltuani Huttusen tuotantoa havaitsin, että asunto- tai kaupunkisuunnittelu on Huttusta kiinnostanut vain vähäisessä määrin, kun taas suurin osa rakennussuunnitelmista on liikelaitosten ja yhteisöjen toimeksiantoja (SOK, Alko Oy, kunnalliset ja aatteelliset yhteisöt). Koska näiden instituutioiden roolista rakennuttajana ei ollut käytettävissä yhtenäistä selvitystä, olen koonnut tähän kappaleeseen runsaasti rakennuttajiin liittyvää historiallista ja yhteiskunnallista materiaalia - uskoen, ettei se liiaksi rasita työtä ja itse rakennusten analyysiä, vaan toimii kantavana perustana tutkimukselle. Suunnitelmaa edeltää aina konkreetti toimeksianto ja sen myötä ennakkoasetelma arkkitehdille; ennakkoasetelma, joka voi luonnollisesti olla myös "vapaiden käsien antaminen" suunnittelijalle. Rakennusten tulkinnassa rakennuttajan yhteiskunnallisen aseman ja toimenkuvan sekä toimeksiannon ja aikakauden tunteminen on tärkeää. Näin varsinkin, jos tulkinnassa korostetaan arkkitehtuurin symbolimerkitystä. Tällöin, kuten Juhani Pallasmaa toteaa: "Rakennuksen ilmeisin sanoma on sen edustaman institution aseman ja arvovallan konkretisoiminen."⁷

Tulkintaosassa (kappale 3) kartoitan Huttusen yhteyttä ajan arkkitehtuuriin ja esittelen hänen kirjallisia kommenttejaan arkkitehtuurista. Analysoitavat rakennukset olen jaotellut funktioittain (liikerakennus, tehdasrakennus, hallintorakennus, yhdistystalo, asuinrakennus ja sakraalirakennus). Jaottelun perustana on Suomen rakennustaiteen museossa käytössä oleva arkiston luettelointijärjestelmä. Käytettyjen funktioluokkien valinnan on määrännyt tutkittavina olevien rakennusten keskittyminen tiettyihin käyttötarkoituksiin; jonkin verran ongel-

mallisia tällaisessa jaottelussa ovat luonnollisesti rakennukset, joita ei voida katsoa suunnitellun tietyn luokan selkeästi määräämään tarkoitukseen.⁸ Analyysin keskeisenä tavoitteena on selvittää rakennuksen käyttötarkoituksen vaikutusta arkkitehtoniseen asuun sekä funktion ja tyylin mahdollista korrelointia.⁹ Työn kiinnostavuutta lisää se, että Huttunen on kirjoituksissaan korostanut rakennuksen luonteen ilmene- misen tärkeyttä. Mielenkiintoisen tausta-asetelman luo myös valtiollises- ti nuoren Suomen maantieteellinen periferia eurooppalaisessa arkkiteh- tuurikommunikaatiossa: miten kansainväliset arkkitehtuurivirtaukset rantautuivat Suomeen ja missä hengessä Huttunen omissa töissään niitä toteutti. "Oikean" klassismin tai modernismin mahdolliset "virheelliset" tulkinnat eivät luonnollisestikaan ole taidehistoriallisessa mielessä vä- hempiarvoisia tarkastelun kohteita vaan potentiaaleja uusien aiheiden ja teemojen lähteitä.

1.2 1920- ja 1930-luvun arkkitehtuuri tutkimuskohteena. Terminologian, tyylikäsitteen ja tulkinnan ongelmia

Ajallisesti rajattu tehtävänasettelu saattaa luoda mielikuvaa tarkastelu- ajan suunnittelun homogeenisuudesta. Tähän suuntaan ajatuksia vievät helposti myös tyyli- ja suuntauksien tai historianesitykset, joiden avulla pyritään aikakausien rakennusluomien keskinäiseen jäsentämiseen (esim. 1920- luvun pohjoismainen klassisismi, 1930-luvun funktionalismi tai 1900- luvun modernismi). Arkkitehtuuritermistö on tutkimallani aikavälillä epäyhtenäinen, johtuen kirjoittajien yksilöllisistä painotuksista ja poik- keavista tavoista jäsentää arkkitehtuurissa tällä vuosisadalla tapahtuneita tyyllisiä tai ideologisia muutoksia. Jonkin verran on hämmennystä aiheuttanut kysymys siitä, tapahtuiko arkkitehtuurissa 1920-luvun tienoilla laajamittainen yhtenäinen tyyllinen tai ideologinen murros, ja jos, niin millainen tämän ns. avantgardistisen arkkitehtuurin, modernis- min, suhde oli aiempaan rakennuskulttuuriin.

Termistön problematiikka tulee tässä yhteydessä selvästi esiin tarkasteltaessa tutkijoiden käyttämiä käsitteitä. Suomalaisen vuosisadan vaihteen arkkitehtuurin suuntautumista kohti kansainvälistä art nouve- auta ja kansallisromantiikkaa Ritva Wäre kutsuu *varhaismodernistiseksi*¹. Kansallisromantiikkaa seurannutta klassisistista vaihetta on nimetty usein 1920-luvun klassisismiksi tai pohjoismaiseksi klassisismiksi.² Kirmo Mikkola näkee sen 'riisuttuna' välivaiheena funktionalismiin ja nimittää sitä *askeettiseksi klassisismiksi*.³ Riitta Nikula puolestaan erottaa edellises- tä *pelkistetyin klassisismiin*⁴ (n. 1927-1932), josta erillään funktionalismin läpimurto tapahtui.⁵ Raija-Liisa Heinosen mukaan⁶ funktionalismi va- kiintui termiksi Suomeen vasta 1930-luvun lopulla tarkoittamaan uutta

arkkitehtuuria. Tätä ennen siitä saatettiin käyttää termejä rationalismi tai uusasiallisuus (*neue Sachlichkeit*), joka saksankielisillä alueilla tarkoitti Bauhausia edeltänyttä, koristeetonta ja yksinkertaista, sosiaalisesti suuntautunutta arkkitehtuuria.⁷ Asko Salokorpi näkee funktionalismin sopivana ja käyttöön juurtuneena nimenä modernismin alkuvaiheelle, vaikkakin se on myös käsitettävissä modernistisen arkkitehtuurin osaluueksi.⁸

Saksassa käytetään termiä *neues Bauen* tarkoittaessa lähinnä Bauhausista lähtöisin olevaa arkkitehtuuria.⁹ Henry-Russel Hitchcockin ja Philip Johnsonin kirjoituksesta levisi nimitys *The International Style*¹⁰. Sen rinnalla käytettiin myös termiä *Modern Movement*¹¹ tarkoittaessa lähinnä Walter Gropiuksen, Mies van der Rohen ja Le Corbusier'n uusinta arkkitehtuuria. 1920- ja 1930-luvun modernin arkkitehtuurin kuvailussa käytettyjen termien *modern architecture* tai *modernism* merkitystä on sittemmin laajennettu tarkoittamaan myös esitetyn murroskuvopuolen jälkeistä arkkitehtuuria ja arkkitehtuuri-ideologiaa.¹² Ideologiasena "vastaterminä" edelliselle on lähinnä Charles Jencksin vaikutuksesta vakiintunut termi *postmodernismi* (*Post-Modernism*)¹³ kuvaamaan päättyneeksi katsotun modernismin jälkeistä arkkitehtuurikautta.

Painotettaessa eroa modernismin (käsitettynä enemmän tai vähemmän vakiintuneena ja jatkuvana arkkitehtuuri-ideologiana) ja ns. ensimmäisen sukupolven modernistien töiden välillä on jälkimmäisistä käytetty termiä "klassinen avantgarde" (*classical avant-garde*)¹⁴ tai "klassinen modernismi" (*die klassische Moderne*)¹⁵. Manfredo Tafuri ja Francesco Dal Co näkevät murrosajan ohessa ei-avantgardistisen suuntauksen, jota he nimittävät "moderniksi klassisismiksi" (*modern classicism*)¹⁶ ja tarkoittavat sillä lähinnä Heinrich Tessenowin, Tony Garnierin ja Adolf Loosin töitä. Hartmut Frank tekee eron "traditionaalisen modernismin" (*traditionalistische Moderne*) ja "radikaalin modernismin" (*radikale Moderne*) välillä, tarkoittaen edellisellä niiden arkkitehtien tuotantoa, jossa ei ilmennyt radikaalia funktionalismin murrosta.¹⁷

Tutkimuksessani tulen termistön sekaannuksia välttääkseni käyttämään tämän oletetun murroksen kautta syntyneestä arkkitehtuurista nimitystä arkkitehtuurin modernismi, lyhemmin modernismi, ja sitä (Suomessa) välittömästi edeltäneestä arkkitehtuurista nimitystä klassisismi. Suomessa vakiintunutta termiä funktionalismi käytän tässä vastaavasti Suomessa ilmenevästä modernismista.

Modernismin ja siihen usein ongelmallisesti liittyväksi nähtyjen tyylikysymysten valaisemiseksi on tarkasteltava lähemmin tyylin käsitettä. Nykyinen sanakirjamääritelmä antaa tyyllille kaksi merkitystä: sillä voidaan tarkoittaa erityisyyttä, taiteilijapersonallisuuden ominaisuutta, joka on näkyvässä teoksessa (individuaalittyyli), tai sitä käytetään yhdistävänä ja yleistävänä käsitteenä. Ihmisryhmä, koulukunta, alue tai kansallisuus voidaan jaotella oman tyylin sisään. Kehityshistorian näkökulmasta voidaan puhua myös tietyn aikakauden tyylistä (kuten gotiikka,

renessanssi, jne.). Tyyli voidaan nimetä materian mukaan, tai voidaan luoda aika- henkilö- ja paikkasidonnaisuuden ylittävät tyylikäsitteet kuten arkaainen tai naturalistinen tyyli.¹⁸ Vuonna 1929 Leo Adler määritteli rakennustyylin (*Baustil*) tilallisesti ja ajallisesti yhteenkuuluvien rakennusten kuvauksessa ja periodisoinnissa käytetyksi termiksi, joka sen merkityksen kyseenalaistamisesta huolimatta on tärkeä luokittelukeino (*Ordnungsprinzip*) rakennustaiteessa. Adlerin mukaan tyyli on monitahoinen käsite, joka voidaan jakaa tarkoittamaan 1) "taiteilijan tyyliä", 2) materian käyttöön liittyvää tyyliä, 3) "tarkoitustyyliä" ("*Zweckstil*"), joka yhdistyy hyvässä ja pahassa asiallisuuteen (*Sachlichkeit*) tai 4) paikallistyyliä (*Ortstil*), joka voi johtaa kansallistyylin kehittämiseen. Tärkeimmäksi on Adlerin mukaan muodostunut 1800-luvun tutkimuksen kautta syntynyt, muodollisia tunnusmerkkejä painottava suuntaus tyyli-termin käytössä (kuten barokki, gotiikka, jne.).¹⁹

Henrik Lilius on huomauttanut arkkitehtuuritutkimuksessa käytettävän tyylikäsitteen sisällön määrittelyn tärkeydestä ja esittänyt eräitä siihen liittyviä näkökohtia. Tyyllillä voidaan hänen mukaansa aikakauteen viittaavaan perioditermin lisäksi ymmärtää mm. tutkimuksen luomaa teoriaa jonkin kauden tai jonkun arkkitehdin käyttämistä muodoista. Tällöin tyyli on lähinnä deskriptiivinen käsite. Sitä voidaan käyttää myös normatiivisessa mielessä, tai tarkoittamassa tietyn kauden tai arkkitehdin käyttämien muotoratkaisujen strukturaalisia ominaisuuksia.²⁰

Tyylikäsitteen problematiikka ja modernismin "tyyliallergisuus" käy ilmi modernismia erittelevässä kirjallisuudessa. Vuonna 1960 ensipainoksen saanut Reyner Banhamin teos *Theory and Design in the First Machine Age*²¹ tuo selvästi esiin modernismin historiallisuuden ja tyylikysymykset. Banham erottaa ensimmäisen sukupolven modernistit omaksi ryhmäkseen, joiden töiden tyylin emotioiden osuus ja symboli- muotojen vaikutus on hänen mielestään huomioitava arkkitehtuurin oikeuttamisessa ja tulkinnassa.²² Vuotta myöhemmin ilmestyi modernismin muotokieltä painottava Vincent Scullyn *Modern Architecture*.²³ Molempien teosten välittämää painotusta modernismista tyyllillisenä käsitteenä vastaan hyökkäsi William Jordy, joka luonnehti modernismin eroavuutta ja vallankumouksellisuutta aiemmasta arkkitehtuurista käsitteellä "symbolinen objektiivisuus" (*symbolic objectivity*).²⁴ Jürgen Joedicke esitti vuonna 1965, kuinka: "*Der Anhauch des Kunstfeindlichen, die Unterschiebung einer mechanistisch determinierten Architekturauffassung haben eine ernsthafte Diskussion und Kritik des Funktionalismus verhindert.*"²⁵ Joedicken mielestä historioitsijat jättivät huomiotta sen, että arkkitehtuurin modernismi (Joedicke: *Funktionalismus*) historiallisessa mielessä ei merkinnyt radikaalia murrosta menneisyyteen, vaan oli ennemminkin kehityksellinen akti. Hänen mukaansa rakennustehtävän ratkaisu ei voi lähteä objektiivisesta toiminnan määräämästä "olemuksesta", vaan se on subjektiivinen tulkinta, jossa esteettinen ongelmanasettelu on merkittä-

vällä sijalla.²⁶

Tyylin sivuuttaminen modernismin yhteydessä on nähdäkseni paljolti johtunut modernismin edustajien kielteisestä kannasta tyyliin, jonka he käsittivät lähinnä perioditerminä. Tyylikäsitteistöä voidaan kuitenkin käyttää modernismin luokittelussa esim. suhteutettaessa sitä aiempiin tyyleihin tai apuna modernismin muotoon liittyvien, alueellisten tai arkkitehtikohtaisten eroavaisuuksien deskriptiivisessä, normatiivisessa ja periodisessa jäsentämisessä.²⁷ Tyylikriteerien tarkoituksena on selventää ja jäsentää tutkimusmateriaalia ja antaa sille tunnistusmalleja; kuten Wolf Tegethoff on todennut: *"Die Frage nach dem Stil mag neueren Forschungsansätzen gegenüber hinfällig erscheinen; solange aber stilistische Kriterien als persönliche und (...) auch als politische Identifikationsmuster erhalten müssen, bleiben sie Gegenstand einer kunsthistorischen Fragestellung, die wertvolle Aufschlüsse über die Rahmenbedingungen kreativer Arbeit zu liefern verspricht."*²⁸

Huttusen rakennuksien deskription rinnalla keskeisinä tarkastelun kohteina ovat arkkitehtuurin potentiaalisina ilmaisukeinoina toimivat merkitysarvot. Henrik Liliuksen mukaan arkkitehtuurin merkitysarvojen suhteen voidaan puhua ainakin arkkityyppisistä merkitysarvoista, arkkitehtuurin tilapäisistä assosiaatioista, arkkitehtuuri-ikonografiasta ja arkkitehtonisen muodon hierarkiasta. Näistä assosiatiiiviset arvot ovat luonteeltaan subjektiivisia ja tilapäisiä, kun taas arkkitehtuuri-ikonografien merkitysarvo on suunnittelijan tietoisesti luoma muoto, jonka hän haluaa esittää tiettyä asiaa tai aatetta tarkoittavana. Tällöin myös tarkkailija tunnistaa ja tulee tietoiseksi käytetyistä merkitysarvoista. Liliuksen mukaan tietoisesti luotu arkkitehtuuri-ikonografia arkkitehtonisena ilmaisukeinona katosi vuosisadan vaihteessa, jolloin allegorinen ajattelu taiteessa paljolti hiipui. Arkkitehtonisten muotojen hierarkia puolestaan liittyy rakennukseen ja rakennuksen funktioon sekä sitä kautta asemaan, joka funktiolla kyseisessä yhteiskunnassa on. Katsojalle välittyy tietoa rakennuksen lisäksi yhteiskunnan luonteesta. Tämä arkkitehtonisten muotojen hierarkia puuttuu Liliuksen mukaan nykyarkkitehtuurista.²⁹ Toisaalla Lilius mainitsee mahdollisesta arkkitehtuurin konventionaalisisesta merkitystasosta, jossa tietyt visuaaliset muodot tai ominaisuudet ovat konventionalisoituneet. Ne välittävät informaatiota katsojalle ilman että niiden merkitys voitaisiin osoittaa (kirjallisesta) traditiosta kumpuavaksi.³⁰

1970-luvulla voimistunut modernismin kritiikki kohdistui paljolti koettuun ajan arkkitehtuurin merkitysarvojen niukkuuteen. Informaation välittyminen rakennuksen ja sen tarkkailijan välillä nähtiin puutteelliseksi tai katkenneeksi. Robert Venturi korosti 1966 ilmestyneessä kirjassaan *Complexity and Contradiction in Architecture*³¹ arkkitehtuurin traditiota ja sen moni-ilmeisyyttä; konkreetin rakennusmassan lisäksi rakennuksella oli myös abstrakti taso. Osittain Charles Jencksin³² kirjoitusten ja pääasiassa semioottisen arkkitehtuuriteorian myötä virisi 1970-luvun

lopulla keskustelu arkkitehtuurin kommunikatiivisesta ja kielellisestä luonteesta. Christian Norberg-Schulz on puolestaan suhtautunut varauksellisesti semioottisiin tulkintoihin ja painottanut arkkitehtuurin arkkitypioita ja niiden keskeistä roolia arkkitehtuurikielessä.³³ Juhani Pallasmaa sijoittaa arkkitypiat taideteoksen syvärakenteeseen, teoksen tiedostamattomasti syntyneeseen sisältöön, kun taas teoksen pintarakenne käsittää tietoisin sisällön (ikonografian).³⁴

Tämän tutkimuksen aineiston tulkinnan kannalta on selvitettävä, missä määrin ja minkä tasoisia merkitysarvoja voidaan aineistosta olettaa löydetävän. Onko esim. Huttusen (tyylyllisesti) modernismiin sijoituvien rakennusten tulkinnassa lainkaan perusteltua puhua intentionaalisista symboliarvoista, jos modernismin nähdään luopuneen ikonografisesta merkityskielestä?³⁵ Aihetta valaiseva esitys on Juan Pablo Bontan kirja *Architecture and its interpretation*³⁶, jonka sisältöä on syytä tässä selvittää lähemmin.

Bonta pitää modernismin ilmaisun neutraliteettia myyttinä: modernismi on semanttisesti yhtä lastattu kuin arkkitehtuuri ennen sitä.³⁷ Rakennuksella on materiaalisen muodon lisäksi symboliarvoja, jolloin *"The distinction between architectural form and meaning naturally leads to regarding architecture as a system of signs."*³⁸ Arkkitehtuurimuotojen kautta arkkitehtuuri välittyy merkkien systeeminä. Merkit, indikaattorit, voivat olla *signaaleja* (jolloin sanomalla on lähettäjä, tietty muoto ja merkitys sekä vastaanottaja), *indeksejä* (jolloin sanomaa ei ole tarkoitus välittää), *intentionaalisia indeksejä* (jolloin lähettäjällä on sanoma, jota vastaanottajan ei oleteta odottavan) tai *pseudo-signaaleja* (jolloin ei ole lähettäjää eikä sanomaa, mutta vastaanottaja käsittää indikaattorin viestiksi).³⁹ Bontan mukaan idea arkkitehtuurin kielellisestä kommunikaatiosta (ennemmin kuin tietty arkkitehtuurikieli) joutui modernistien hyökkäyksen kohteeksi. Modernistit halusivat hänen mukaansa hylätä vallitsevan signaaleille perustuvan systeemin ja luoda sellaisia muotoja, jotka toimivat indekseinä. Uusi, vastaanottajan viestittömäksi kokema merkkisysteemi saattoi kuitenkin pysyä uutena vain hetken, ennen kuin indeksit muuttuivat signaaleiksi ja tematisoituivat.⁴⁰

Bontan mukaan arkkitehtuurin "ilmaisujaksoissa" (*expressive systems*)⁴¹ heijastuvat reaktiomme arkkitehtuurin historiaan ja nykyisyyteen sekä siitä tehtyihin tulkintoihin. Suunnittelijan tavoittamat merkitykset voivat tietyssä jaksossa osoittautua merkityksettömiksi, koska niiden interpretaatio on muuttunut. Myös vastakkaiset tulkinnat ja tulkintojen monimerkityksellisyydet ja ristiriitaisuudet selittyvät jaksojen vaihtumisella. Bonta kuvaa tulkintaa syklinä, jossa kohteen "löytymistä" ja esikanonista tulkintaa seuraa vähitellen kanonisoitu tulkintamalli, joka toistaa samaa tulkintaa ja vaimentaa mielenkiintoa. Tämä johtaa puolestaan vaikenemiseen ja unohdukseen, joka taasen luo mahdollisuuden (subjektiiviseen) uustulkintaan, uusien merkitysten ja yhteyksien löytymiseen kohteesta. Tulkinta ja sen painopiste muuttuu

ollen riippuvainen tulkitsijan paikasta ja tulkinnan yhteydestä (jaksosta) - tulkittu arkkitehtoninen merkitysarvo on osa ympäröivää kulttuuriaan.⁴²

Huttusen arkkitehtuurista seulon Bontan teorian rohkaisemana niin signaalin- kuin indeksinomaisia arkkitehtuurimuotoja sekä etsin niille merkityksiä aiemmin mainitulla arkkityyppisellä, ikonografisella, hierarkisella ja konventionaalaisella merkitystasolla. Kuten luvusta 3 ilmenee, Huttunen itse painotti komposition ja suhteiden tärkeyttä arkkitehtuurissa. Tämän vuoksi on paikallaan vielä luoda pääpiirteinen katsaus rakennustaiteen suhdeperiaatteisiin.

Modernismin suunnitteluperiaatteet on toisinaan nähty kompositiota kohtaan vihamielisiksi. Alan Colquhoun esittää kuitenkin artikkelissaan *Ideological conflicts of modernity*⁴³ näkemyksen, jonka mukaan kompositio muodosti tärkeän osan modernismin suunnitteluideologiaa. Hänen mukaansa ensinnäkin formalismi toimi arkkitehtuurin 1920-luvun avantgardessa tärkeänä impulssin antajana: modernismi pyrki eroon muodoista, joiden semanttinen tai ekspressiivinen funktio liittyi aiemman arkkitehtuurin muotojen toistoon ja pyrki luomaan (formaalisen) muotojen systeemin, joka olisi tyyllisestä kontaminaatiosta vapaa. Rakennuksen 'tarkoitus' siirrettiin, funktion alibilla, muodosta sisältöön. Tämä tapahtuma liittyi kompositionaaliseen prosessiin, jossa rakennuksen funktio toimi vain eräänlaisena katalysaattorina. Colquhoun mukaan modernismin kompositiossa ja sen erossa akateemiseen kompositioon on kyse siitä, missä määrin suunnittelu on vapaa kiinteistä yhdistelysäännöistä - ei komposition puuttumisesta tai olemassaolosta.⁴⁴

Paul von Naredi-Rainer esittää, että olennainen osa arkkitehtuuriteorioista Vitruviuksesta Le Corbusier'iin ovat suhdeoppeja. Rakennuksessa suhteet esiintyvät lineaarisina osituksina vertikaaleihin tai horisontaaleihin mittajaksoihin, alueissa korkeuden (pituuden) ja leveyden suhdearvossa ja tilassa. Suhteet ovat joko yhteismitallisia, jolloin osat ovat rationaalisessa suhteessa toisiinsa, tai geometrisesti konstruoituja ja yhteismitattomia. von Naredi-Rainer korostaa, että suhdejärjestelmät a priori eivät ole sidottuja mihinkään tyyliinmuotoon eivätkä vaadi tiettyä muotoilun tapaa, päinvastoin kylläkin ne voivat antaa kullekin muodolle selkeyttä ja ytimekkyyttä. Osittelusuhteista tunnetuin on ns. kultainen leikkaus (annetun janan jakaminen niin, että lyhyemmän osan suhde pidempään on yhtä kuin pidemmän osan suhde koko janaan; tämän irrationaalisen jaon rationaalinen likiarvo on 0.618...), sekä sitä lähestyvä 'Fibonacci'-lukusarja (1:2, 2:3, 3:5, 5:8, 8:13,...). Arkkitehtuurissa kultaista leikkausta on von Naredi-Rainerin mukaan kuitenkin harvoin käytetty matemaattisen tarkasti, vaan ennemminkin - jos lainkaan - karkeana likiarvona ja silloinkin todennäköisesti tiedostamattomasti.⁴⁵

Suhteiden varmistamiseen taiteessa ja arkkitehtuurissa on usein käytetty (neliö)rasteria, joka auttaa suunnitelman säännönmukaistamisessa ja toisaalta se toimii apuvälineenä suunnitelman toteuttamisessa.

Moduuli on puolestaan suurin rakennuksen osien välinen yhteismitta. Vitruviuksella se tarkoitti pylvään alaosan halkaisijaa. Kun pylväsjärjestelmään sidottu moduulijärjestelmä yhdistettiin rasteriverkkoon, vastasi verkkolinjojen väli yhtä moduulia. Moduulinen yhtenäisyys voidaan toteuttaa sekä pohjakaavassa että julkisivussa, mutta ne voivat perustua myös eri moduulijärjestelmiin. Esimerkiksi Amsterdamin pörssitalon pohjakaavassa Hendrik Petrus Berlage käytti neliömoduulia ja fasadissa ns. egyptiläistä kolmiota (korkeus : leveys = 5:8). Le Corbusier'n kultaisen leikkauksen lukusuhteille perustuva moduulijärjestelmä ei muodosta yhtenäistä mittaajäsentelyä lähtökohdaksi, vaan se on itsessään suhdemetodi, jonka avulla piirretty rasteri ei ole yhdenmuotoinen verkko.⁴⁶

Kurt Asche on esittänyt, että Peter Behrensin pohjakaavoissa käyttämä rasterisysteemi juontuu H.P. Berlagelta. Behrens välitti puolestaan rasterin ja moduulin käytön oppilailleen ja kollegoilleen, kuten Le Corbusier'lle, Mies van der Rohelle ja Walter Gropiukselle. Aschen mukaan rasteri- ja moduulisysteemit tulivat näin 1900-luvun arkkitehtuurin perustavaa laatua oleviksi periaatteiksi.⁴⁷

Modernismin arkkitehdeista erityisesti Le Corbusier on painottanut suhteiden ja harmonian merkitystä arkkitehtuurissa. Kirjassaan *Vers une Architecture*⁴⁸ hän pitää arkkitehtuuria universaalien luonnonlakien alaisena ja suunnittelussa "ohjaavia linjoja" (les tracés regulateurs) apuvälineinä arbitraarisuuden estämisessä: "*Le tracé régulateur est une satisfaction d'ordre spirituel qui conduit à la recherche de rapports ingénieux et de rapports harmonieux. Il confère à l'oeuvre l'eurythmie.*"⁴⁹ Teoksessa *Oeuvre Complète* Le Corbusier'n suunnitteleman Garches'n huvilan eteläjulkisivun jaotus on esitetty perustuvan kultaisen leikkauksen mukaiselle suhteelle.⁵⁰ Roger Herz-Fischlerin mukaan arkkitehti ei kuitenkaan käyttänyt ko. lukusuhdetta rakennuksen suunnittelussa, vaan hän lisäsi - M. Ghykan lukusuhteita käsittelevän kirjan inspiroimana - sitä osoittavat merkit teoksessa julkaistuun piirustukseen myöhemmin. "Ohjaavia linjoja" Le Corbusier käytti Herz-Fischlerin mukaan modifioidakseen, korjatakseen ja varmentaa kseen suunnitelmiaan, eikä niiden käyttö niinkään liittynyt itse rakennuksen suunnitteluun.⁵¹ Colin Rowe on esittänyt, että: "*The theoretical position upon which Palladio's position rested broke down in the eighteenth century when proportion became a matter of individual sensibility and private inspiration; and Le Corbusier, in spite of the comforts which mathematics afford him, simply in terms of his location in history can occupy no such unassailable position.*"⁵² Rowen mukaan modernismi yritti saattaa voimaan luonnontieteellistä estetiikkaa, joka saattoi pohjata platonilais-aristotelisiin objektiivisiin arvoihin, mutta josta modernismin tekemä tulkinta oli karkea ilmeisen satunnaisine ja perusteettomine suhteineen.⁵³

2 LIIKELAITOKSET JA YHTEISÖT ERKKI HUTTUSEN TYÖNANTAJINA. RAKENNUTTAJAN TOIMEKSIANNOT JA ODOTUKSET

2.1 Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta (SOK)

Suomalaisen osuuskauppaliikkeen synty ja SOK:n varhaisen liiketoiminnan kehityspiirteet¹

Suomessa järjestäytyneen osuustoiminnan synnyn taustalla oli 1800-luvulla virinnyt uudenaikainen teollisuus ja talouselämän monipuolistuminen ja vilkastuminen sekä elintason nousu. Englannissa jo 1700-luvulla alkanut osuustoiminnallisuus ja osuuskauppaliike levisivät Suomeen 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä. Hannes Gebhardin aloitteesta perustettiin syksyllä 1899 maataloudellisen osuustoiminnan edistämistä ajamaan Pellervo-Seura. Vuonna 1901 säädettiin osuustoimintalaki, jonka jälkeen varsinainen suomalaisen osuustoiminnan kausi alkoi. Osuustoimintaliike pyrittiin pitämään poliittisten ja uskonnollisten ryhmittymien ulkopuolella. Toiminnassa korostettiin käteiskaupan etuja ja tehtiin valistustyötä - varsinkin alkuvaihetta sävytti voimakas kansallisuus- ja itsenäisyyshenki.

Eri puolille maata syntyneet osuuskauppaliikkeet näkivät pian yhteistoiminnan edut: vuonna 1904 perustettiin osuuskauppojen keskusjärjestöksi Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta r.l. SOK. Sen organisaatio muovautui hallintoneuvoston ja johtokunnan ympärille. Osuuskauppojen äänenkannattajaksi perustettiin vuonna 1905 Yhteishyvä-

lehti, ja samana vuonna SOK alkoi harjoittaa omaa tukkukauppaa.

Osuuskauppatoiminnan sisällä syntyi 1910-luvulla ristiriitoja järjestön puolueettomuudesta ja suhteesta sosialismiin ja Pellervo-Seuraan. Lopullinen hajaannus osuuskauppaliikkeessä tapahtui jo vuonna 1916, jolloin osa osuuskaupoista perusti Kulutusosuuskuntien Keskusliiton (KK) (vuodesta 1963 E-liike). Tälle luotiin seuraavana vuonna oma tukkuliike Suomen Osuustukkukauppa (myöhemmin Osuustukkukauppa OTK). Osuuskauppaliikkeen jakautuminen synnytti rinnakkaisosuuskauppoja, mikä merkitsi erityisesti pienillä paikkakunnilla kiristyvää kilpailua ja vaikeuksia kaupassa. Toisaalta suuntataistelua lisäsi huomattavasti osuuskauppaliikkeen aatteellista tuntemusta. KK-laisesta, ns. edistyksellisestä osuuskauppaliikkeestä tuli selvästi osa työväenliikettä. Puolueettoman² SOK-laisen osuuskaupan jäsenkunnasta huomattava osa oli maanviljelijöitä ja SOK-laiseen kulutustavaroiden kauppaan liitettiin pian maataloustarvike- ja maataloustuotekauppa. Keskinäinen kilpailu levitti molempien osuuskauppaliikkeiden myymäläverkostoa. Ryhmien välinen aatteellinen välienselvittely lauhtui huomattavasti 1920-luvulla ja muuttui kilpailuksi kaupan alalla jäsenistä ja ostajista. Molempien osuuskaupparyhmien kehitys oli 1920- ja 1930-luvulla ripeää, jäsenmääriltään ne pysyttelivät tasaväkisinä. SOK-lainen osuuskauppaliike oli selvästi maaseutuvaltainen³ ja sen kanssa oli 1930-luvulla tavalla tai toisella tekemisissä noin neljännes suomalaisista. Toisin kuin KK-laisessa osuuskaupassa (joka oli keskittynyt teollisuusalueille ja jonka kaupassa kymmenen suurinta osuusliikettä vastasivat noin puolesta KK-laisten kauppojen myynnistä) SOK-laisten osuuskauppojen myynti jakaantui tasaisesti eri kauppojen kesken. Osuuskaupan rooli paikkakunnan kaupallisena keskuksena korostui.

Vuonna 1929 alkanut maailmanlaajuinen lamakausi johti syksyyn 1932 asti kestäneeseen talouslamaan ja vaikutti haitallisesti Suomenkin osuustoiminnalliseen kauppaan. Laman jälkeinen alueellinen kasvu tapahtui lähes yksinomaan uusia myymälöitä avaamalla (vuosina 1933-1938 kaikkiaan 812 uutta myymälärakennusta).⁴ Rakennustoiminnan vilkkaudesta huolimatta rakennettiin vain omaan tarpeeseen eikä juurikaan suunniteltu vuokrattavia liike- ja asuinhuoneistoja.

SOK:n tavaraliikenne kehittyi 1930-luvulla suotuisasti ja tuotantotoimintaa kehitettiin.⁵ Kun vuonna 1921 SOK:n ensimmäinen suuri rakentamis- ja kiinteistöohjelma oli viety päätökseen, alkoi vuonna 1925 laajenevan liiketoiminnan seurauksena toinen kiinteistöhankintojen ja rakennustoiminnan kausi. Tälle ajalle sijoittuu myös Erkki Huttusen tulo SOK:n rakennusosaston arkkitehdiksi.

Arkkitehtuurin merkitys liikkeen mahdin kuvastajana korostui ja sitä tietoisesti korostettiin. SOK kuvautti Suomi-Filmi Oy:llä vuonna 1923 toiminnastaan kertovan elokuvan, jossa arkkitehtuuri oli selvästi esillä. Kymmenen vuotta myöhemmin valmistettiin esittelyfilmi vastaavalmistuneesta Viipurin myllystä ja sen toiminnasta.⁶ SOK:n 25-vuotis-

juhlan valmistelujen yhteydessä hallintoneuvosto päätti teetättää kiinteistöistään pahvimallikokoelman ja perustaa valokuvakokoelman jäsenuuskauppojen myymälöistä.⁷ Juhlan yhteydessä painatettiin myös SOK:sta kertova kirja, jossa arkkitehtuurivalokuvilla oli liikkeen edistykseksi osoittava tehtävä.⁸ SOK:n arkkitehtuurin symbolimerkityksen on huomionnut mm. Touko Perko, joka toteaa: *"Kun samaan aikaan myös SOK:n teollisuus rakensi voimakkaasti, oli tämä kaikki vakuuttava osoitus SOK-järjestön merkityksestä ja noususta kaupan ja teollisuuden mahtitekijäksi. Samaa suuntaan veivät ajatuksia myös yksityisten osuuskauppojen ahkerasti rakentamat uudet liiketilat ja tuotantolaitokset, jotka yleensä oli suunniteltu SOK:n rakennusosastossa."*⁹

SOK:n rakennusosasto ja sen rinnakkaisilmiöt

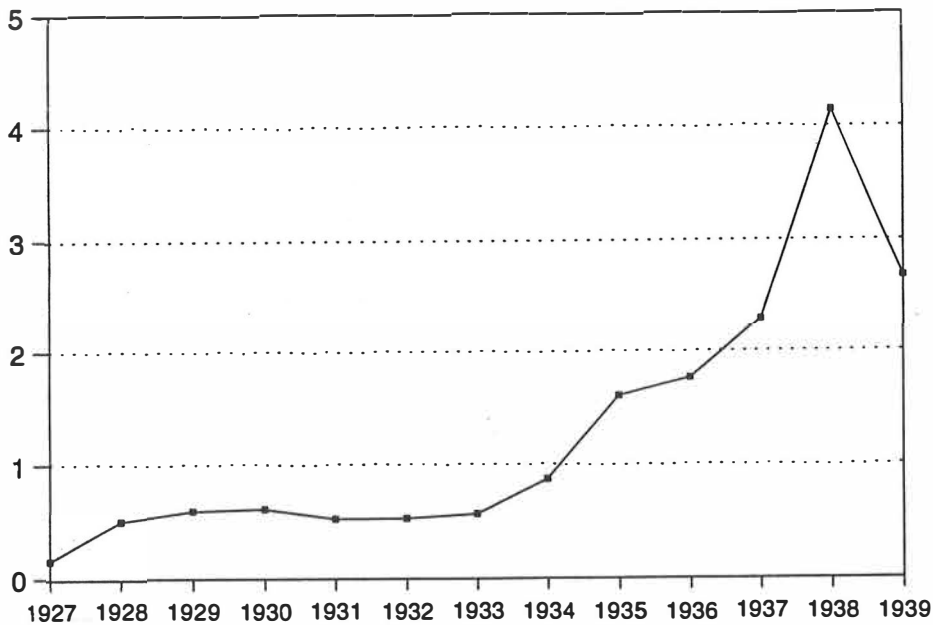
SOK:n tuotantolaitosten yhteydessä toimineesta rakennuskonttorista muodostettiin vuonna 1920 erillinen rakennusosasto.¹⁰ Aluksi sen tarkoituksena oli vain keskusjärjestön omien rakennusten hoito ja suunnittelu, mutta vuodesta 1925 sen merkittäväksi työksi tuli jäsenuuskauppojen rakennusten ja myymäläsisustusten suunnittelu.

Kun Erkki Huttunen vuonna 1928 tuli rakennusosaston arkkitehdiksi, toimi osaston johtajana arkkitehti Valde Aulanko ja rakennusmestareina Bruno Alm, Georg Blomberg ja Kaarlo Koskinen. Saman vuoden lopulla osastolla aloittivat työn rakennusmestari Oskari Lehtinen ja seuraavana keväänä rakennusmestarit Toivo Tuovinen ja Martti Korhonen. Arkkitehti Paavo Riihimäen johtokunta palkkasi osastolle maaliskuussa 1930.¹¹

Säilyneistä piirustuksista¹² ja käsinkirjoitetusta piirustusluettelosta¹³ päätellen saman rakennuskohteen suunnittelussa on työskennellyt useampi henkilö tai yksi suunnittelija on valmistanut useita vaihtoehtoja, ja ehdotuksista on toteutettu soveliaimmaksi katsotuin. Laadittujen piirustusten määrä on piirustusluettelon mukaan ollut vuonna 1927 165 kappaletta nosten seuraavana vuonna jo yli viiteensataan. Seuraava nousu tapahtui vuonna 1934 ja huippu saavutettiin 1938 (4142 piirustusta), jonka jälkeen toiminta sodan seurauksena hieman laantui. (TAULUKKO 1) Näyttäisi siltä, etteivät 1930-luvun pulavuodet olisi vaikuttaneet kokonaissuunnittelun määrää vähentävästi. On kuitenkin huomattava, että piirustusluetteloon on kirjattu piirustusarkkien eikä uudis- tai korjausrakennusten määrä. Myymälän rakennuspiirustukset saattoivat mahtua yhdelle arkille, kun taas sitä varten (tai yksinomaan myymälän sisustuksen muutoksia varten) laaditut sisustuspiirustukset detaljeineen saattoivat vaatia tilaa kolmenkin arkin verran. Uudisrakennusten määrä tosiasiaassa putosikin vuoden 1930 tasosta (n. 300 kpl) seuraavana vuonna puoleen. Piirustusluettelon mukaan Huttunen laati vuonna 1928 yli puolet rakennuspiirustuksista, sen sijaan vuonna 1933 piirustusten laa-

TAULUKKO 1 SOK:n rakennusosastolla vuosina 1927-1939 laaditut piirustukset

x 1000 kpl

vuosi	piirustuksia	vuosi	piirustuksia	vuosi	piirustuksia
1927	165	1932	526	1936	1759
1928	502	1933	566	1937	2289
1929	594	1934	869	1938	4142
1930	611	1935	1601	1939	2671
1931	524				

Kirjoittajan laskemat piirustusmäärät: Rakennusosaston piirustusluettelokirja vuodesta 1927. Ko pa. SOK.

dinta oli jakaantunut tasaisesti Huttusen, Riihimäen, Blombergin ja Koskisen kanssa. Koskisen piirustusten suuri osuus selittyy sillä, että hän pääsääntöisesti laati kaikki lopulliset työpiirustukset. Alm on kolmekymmentäluvun alusta lähtien lähes yksinomaan työskennellyt sisustussuunnittelun parissa, ja Aulangon osuus piirustusten laadinnassa vuoden 1928 jälkeen on lähes olematon.

Valde Aulangon toiminta osaston johtajana liittyi enemmän hallinnollisiin tehtäviin kuin rakennussuunnitteluun. On tietysti vaikea määritellä kuinka paljon hän on ohjannut suunnittelua. Nähdäkseni hän ei ole ollut erityisen vastahakoinen modernismin suhteen, vaikkei hänen omassa tuotannossaan korostetusti funktionalismin mukaisia suunnitelmia esiinnykään. Vuonna 1933 rakennusosaston piirustussalista otettu valokuva¹⁴ (kuva 1) kertoo osaltaan työhierarkiasta. Vasemmalla puolella olevalla Aulangon työpöydällä on muistilehtiö ja puhelin mutta ei piirustuslautaa. Aulankoä lähinnä käytävän toisella puolella on kauimmin osastolla työskennelleen rakennusmestari Blombergin piirustuspöy-

tä. Tätä seuraavat arkkitehtien Huttusen ja Riihimäen työpöydät. Seinälä Aulangon takana olevista kehystetyistä valokuvista voi tunnistaa ainakin Huttusen suunnitteleman Viipurin myllyn ja SOK:n Rauman konttorin sekä Riihimäen piirtämän HOK:n Santahaminan myymälän. Nämä funktionalismia edustavaksi katsotut rakennukset oli siis tuolloin "kanonisoitu" osaston esikuvallisiksi suunnitelmiksi.

Rakennusosastolla 1930-luvulla työskennellyt Aino Kuisma kuvailee Aulangon enemmän hallintomieheksi ja nimenkirjoittajaksi kuin rakennusten suunnittelijaksi.¹⁵ Huttusella oli nähtävästi jo 1930-luvulle tultaessa suuri vaikutusvalta rakennusosaston suunnitelmiin nähden, ja hän pystyi ajamaan läpi oman suunnitteluideologiansa niin rakennusosaston, SOK:n hallintoneuvoston kuin osuuskauppojenkin suhteen. Armas Rantahalme kuvaa liikerakennusten suunnittelua tuolloin osastolla seuraavasti: *"Kun yksittäinen osuuskauppa tilasi rakennusosastolta myymälän piirustukset, saattoi tilaus sisältää jo tarkat tilaohjelmat. Osaston arkkitehdeillä oli kuitenkin vapaat kädet ulkoasun suunnittelun suhteen. Sisustus annettiin yleensä sisustuspiirtäjälle, jota tointa pääasiallisesti hoiti Bruno Alm. Sisustus tehtiin vielä 1930-luvun ajan 'räätälintyönä', vaikka Huttunen vaatikin koko ajan keskittymistä sarjoihin. Vasta 1940-luvulla päästiin valmiiden osien soveltamisessa standardisointiin. Pääarkkitehdit pitivät sisustusarkkitehteja 'peukalon alla' ja vasta Armas V. Lehtisen johtajakaudella sisustusarkkitehdit saivat vapaammat kädet. Funkiskaupat olivat Huttusen alullepanemia ja jotkut osuuskaupan hoitajat kutsuivatkin niitä 'Huttusen laatikoiksi'. Aulanko neuvotteli rakennushankkeista osuuskaupan johtajien kanssa ja esitteli suunnitelmia osuuskaupan hallintoelimille. Huttunen pyrki innokkaasti mukaan esittelytilaisuuksiin saadakseen tilaisuuden puolustaa funkiskauppojen paremmuutta. Rakennusosastolla Huttunen oli 'jööri', hänen mielipiteensä 'Jumalan sana' ja niinpä hän opasti Riihimäkeä ja Elgiä, kuten kaikkia muitakin. Suunnittelutyössä Huttunen pani Almin laskemaan tilasuunnitelman pohjalta tarvittavan hyllypituuden, jonka perusteella laskettiin myymälän pituus. Yleensä funkiskauppasuunnitelmat menivät läpi osuuskauppojen hallintoelimissä, ainoastaan Kuopion Osuusliikkeen johtaja Mänttari oli kovin funkismyymälöitä vastaan. Suunnitelmien suhteen Huttunen oli hyvin tarkka ja hän tarkisti aina jopa Almin detaljipiirustukset. Suunnittelutyöhön hän toi uusia ideoita, mm. osuuskauppojen jalkineosastojen lattianrajaan vinoon asetetut peilit olivat Huttusen keksintö."*¹⁶ Rantahalmeen kuvaus tukisi olettamusta, jonka mukaan Huttunen olisi ollut osaston suunnittelua johtava arkkitehti. Haastattelun antamaan yksipuolisen autoritaariseen kuvaan Huttusen roolista on kuitenkin suhtauduttava tietyllä varauksella. Väittämää, jonka mukaan kaupparakennusten pituus olisi määräytynyt tarvittavan hyllypituuden mukaan, tukevia viittauksia en ole löytänyt muualta. Huttusen vastuu osaston toiminnasta näkyy myös palkkauksessa.¹⁷ Kun 1930-luvun lopulla johtokunnassa ja hallintoneuvostossa kävi ilmi Aulangon kuluneina viime vuosina viettämä epäsäännöllinen elämä ja siitä johtuneet laiminlyönnit toimen hoitamisessa, niin elokuun ensimmäise-

nä päivänä 1939 Aulanko vapautettiin rakennusosaston johtajan tehtävästä, hänet siirrettiin osaston piirtäjäksi ja hänen tilalleen hallintoneuvosto nimitti Erkki Huttusen.¹⁸

Verrattaessa SOK-laista osuuskaupparakentamista muuhun suomalaiseseen osuustoiminnalliseen rakentamiseen ennen toista maailmansotaa merkittäväksi rinnakkaisilmiöksi nousee esiin KK-lainen rakentaminen.¹⁹ Kulutusosuuskuntien Keskusliiton rakennusosasto perustettiin hieman SOK:n osastoa myöhemmin eli huhtikuussa 1923. Osastonhoitajana toimi aluksi Eemil Sallila ja vuodesta 1927 Fabian Ahvenainen. Suunnittelutyöstä vastaava henkilö oli nimikkeeltään teknillinen hoitaja, jona toimi aluksi Aarne Sarvela ja vuodesta 1928 Väinö Vähäkallio. Vakituisten piirtäjien määrä vaihteli aluksi kolmesta viiteen.²⁰ Rakennusosaston tehtävät, jotka käsittivät erityisesti myymälöiden, myymäläsiustusten ja varastorakennusten suunnittelua, lisääntyivät 1920-luvun loppua kohden. Pula-aika supisti kuitenkin toimintaa ja 1930-luvun alun pääasiallisimmaksi suunnittelukohteeksi muodostui OTK:n hallinto- ja konttorirakennus ja Elannon pääkonttori. OTK oli KK:n rakennusosaston suurin asiakas.²¹ KK:n rakennusosasto antoi neuvoja kiinteistöhankinnoista ja pyrki johtamaan jäsenkauppojen rakennussuunnittelua. Vuonna 1924 julkaistiin kauppojen rakennuspolitiikkaa käsittelevä ohjekirja. Siinä painotettiin valmiiden kiinteistöjen ostoa uusien rakentamista edullisempänä, korostettiin huoneistojen käytännöllisyysnäkökohtia ja kalusteiden tarkoituksenmukaisuutta, aistikkua, yksinkertaisuutta ja halpuutta.²² Vuonna 1934 KK julkaisi ohjesäännön myymälän toimintaa, puhtautta ja järjestystä varten.²³

Tarkkaa ajankohtaa funktionalismin mukaisen ideologian tai muotokielen omaksumiseen KK-laisessa suunnittelussa ei ole määritelty²⁴, mutta funktionalismiin liittynyt standardisoimisajatus tuli KK:n rakennussuunnittelussa esiin vuonna 1933, kun osasto ryhtyi tutkimaan myymälätyyppien ja -kalusteiden standardisointia. Samana vuonna kehitettiin neljä myymälätyyppiä, jotka erosivat toimintojen laajuuden ja koon puolesta toisistaan.²⁵ Vuonna 1933 rakennettiin 7, seuraavana vuonna 15 ja vuonna 1935 25 tällaista myymälää.²⁶ Vuonna 1936 julkaistiin tyyppimyymlöitä esittelevä kirja, jossa myymälät ovat lautarakenteisia ja loivan harjakattoisia (kuva 2). Samanaikaisesti SOK-laisiin kaksikerroksisiin valkoisiin rapattuihin kivimyymlöihin verrattuina ne ovat ilmeeltään vaatimattomia.²⁷

Ruotsissa osuustoiminnalliset yhdistykset olivat perustaneet keskusorganisaatiokseen Kooperativa Förbundetin (KF), jonka pääkonttori sijaitsi Tukholmassa ja myyntikonttorit eri puolilla maata. KF:n joulukuussa 1924 perustama arkkitehtikonttori (KF:a) muodostui SOK:n rakennusosastolle merkittäväksi ulkomaiseksi rinnakkaisilmiöksi. KF:a:n suunnittelutyö oli erityisen vilkasta vuosina 1925-1935, koska osuuskauppojen vanhat myymälät eivät vastanneet niille asetettuja toiminta- ja hygieenisyyksvaatimuksia ja koska toisaalta osuustoiminnan leviämi-

nen mahdollisesti uusien myymälöiden ja tuotantolaitosten avaamisen.²⁸

KFa:n pääarkkitehtina toimi pitkään Eskil Sundahl. Hän ja kun-kin suunnitteluosaston johtaja muodostivat kollektiivin, joka keskusteli ja työskenteli laajasti taloudellisten, teknisten ja hallinnollisten kysymysten kanssa: *"Denna form för samarbete stimulerar de enskilda prestationerna och ger samtidigt åt kontorets arbeten en tydligt förnimbar kollektiv underton."*²⁹ Osaston suunnittelun painopiste oli aluksi myymälöissä ja niiden sisustamisessa (vuoteen 1935 noin 2000 myymälää), mutta myös varasto- ja teollisuusrakennuksia suunniteltiin. Samoin konttorissa piirrettiin asuntoja ja niihin liittyvää sisustusta sekä liikkeen tarvitsemia tavara-pakkauksia.³⁰

Suunnittelussa oltiin tietoisia hyvän arkkitehtuurin mainosarvos-ta.³¹ Tämä käy ilmi mm. Eskil Sundahlin Kooperatören-lehden juhlanu-meroon kirjoittamasta artikkelista: *"Genom förebildliga byggnader och affärslokaler borde den kulturella och sociala betydelsen av rörelsens verksamhet vinna en ännu allmännares uppskattning. Måhända skulle Kooperationen också härigenom kunna förfoga över en ny utgångspunkt för sin propagandaverksamhet."*³² Sundahlin mielestä jokaisen rakennuksen tuli ilmentää niin sosi-aalista edistyksellisyyttä ja moderniutta kuin myös omaan tarkoituk-seensa pohjaavaa "karakääriä": *"Med hänsyn till Kooperationens samhälliga betydelse vill kontoret företräda en sund, framåtsträvande byggnadskonst, inriktad på tillgodoseendet av sociala, ekonomiska, organisatoriska, tekniska och konstnärliga krav, som ingår i föreliggande byggnadsuppgifter. Genom till-ämpandet av strängt sakliga arkitektoniska grundsatser vill kontoret så vitt möjligt klart och naturligt uttrycka varje byggnads ändamål."*³³

SOK:n rakennusosaston ja KFa:n välisistä suorista yhteyksistä ei ole käytössäni dokumentteja. Oletettavaa kuitenkin on, että rakennuso-saston arkkitehdit ovat esim. Ruotsissa KFa:n suunnittelemiin rakennuk-siin tutustuessaan (ks. alempana) olleet myös lähemmin yhteydessä arkkitehtkontorin suunnittelijoihin. KFa oli SOK:n vastaavaa osastoa huomattavasti suurempi: vuonna 1927 siellä työskenteli 27 suunnitteli-jaa ja uusia myymälöitä piirrettiin 102, korjauksia 106 ja sisustuksia 201. Vuonna 1935 toimessa oli jo 70 arkkitehtia.³⁴

SOK:n rakennusosaston työtehtävät ja suunnittelumallit. Suunnittelun lähtökohdat ja siihen kohdistuneet odotukset

Maaseutumyymälät

Koska SOK-lainen osuuskauppa oli selvästi maaseutuvaltainen, oli rat-kaistava maaseudulle sopivan myymälän suunnitteluongelma - kaupun-keihin perustetut myymälät sijoitettiin usein ostettuihin tai vuokrattui-hin liike- ja asuintaloihin. Osuuskauppatoiminnan alkuaikoina myymä-lät oli sijoitettu pääomapuutteen vuoksi yleensä vuokratiloihin. Vuonna

1916 arkkitehti Elias Paalanen laati myymälärakennusten mallipiirustus-kokoelman³⁵, mutta kannattavuussyistä näitä tyyppiratkaisuja ei juuri-kaan toteutettu. (Kuva 3.) Vuosina 1920-1924 rakennusosastolla valmistettiin vain 20 myymälän uudisrakennuspiirustukset. Seuraavana viisi-vuotiskautena piirustukset laadittiin jo 135 uudisrakennusta varten ja vuoden 1931 loppuun mennessä oli osastolla suunniteltu kaikkiaan 221 uutta myymälää.³⁶ Koska vuosisadanvaihteen maaseutukauppaa oli käy-ty usein maalaistalon pirtistä muodostetusta puodista käsin, noudatteli SOK:illa piirrettyjen ensimmäisten myymälöidenkin muoto pohja-alal-taan neliömäisen pirtin muotoa. Ikkunat olivat aluksi pienet, mutta suu-renivat vähitellen. Liikepaikoilla myymälöiden ulkoasuun kiinnitettiin enemmän huomiota ja rakennuksen ulkoasussa hyödynnettiin klassisis-tisia koristeaihteita. Myymälöiden muoto kehittyi 1920-luvun loppua kohden siten, että myymälän huonesyvyys pieneni ja se muuttui suora-kaiteen muotoiseksi tilaksi suurine ikkunoineen ja eri osastoineen (ruo-ka-, kangas-, rautatavaraosasto jne.). Osittain tilan uudelleenjärjestely johtui tavaroiden määrän ja laatuvalikoiman kasvusta.³⁷

Vuoden 1923 Yleisen Osuuskauppojen Liiton (YOL) edustajako-kous oli jo käsitellyt myymälöiden valoisuus-, tilavuus- ja siisteysongel-maa. Autoliikenteen lisääntyminen toi kaupalliseen kilpailuun uuden haasteen vähentämällä maaseudun ja kaupungin välimatkaa.³⁸ Myymä-läarkkitehtuurissa pyrittiin tietoisesti yksinkertaiseen ja selväpiirteiseen suunnitteluun, mikä käy ilmi vuonna 1925 julkaistusta Valde Aulangon artikkelista: *"Suorakulmainen, neliön taikka suorakaiteen muotoinen pohjasovi-tus, yksinkertainen, kahtaalle taivuttava katto ilman monia, useimmiten erin-omaisesti rumentavia kattotaitekkeita, päätyjä ja torneja antavat rakennukselle selvän ja luontevan muodon (...) päävaikuttimina ulkonäköön ovat eri raken-nusosain, kuten seinien ja kattojen keskinäiset, yksinkertaiset, sopusuhtaiset suhteet, samoin akkunoiden ja ovien oikea suhtautuminen seinäpintoihin eikä suinkaan kaikkinaisen lisäily ja koristelu (...) kun suunnittelussa pyritään yk-sinkertaisuuteen ja selväpiirteisyyteen sekä ennen kaikkea käytännöllisyyteen, niin muut hyvät puolet antautuvat melkein kuin itsestään."*³⁹ Lisäksi Aulan-ko kiinnitti huomiota rautabetoniin ja kiveen rakennusmateriaaleina (to-sin silloin vielä valitettavan kalliina ratkaisuna). Myymälän syvyyden ei tullut ylittää kuutta metriä, jolloin suuret näyteikkunat riittivät valaise-maan myymälän ja välikattorakenteet mahdollistivat ullakolle rakennet-tavat huoneet.

Aulangon artikkelia on mielenkiintoista verrata saman vuoden alkupuolella KK-laisessa Osuusliike-lehdessä ilmestyneeseen, arkkitehti Ahto Virtasen kirjoittamaan artikkeliin myymälärakennuksista.⁴⁰ Virta-nen hyökkää uusrenessanssityyliä ja koristeellista ns. huvilatyyliä vas-taan ja pitää osuuskaupalle sopivana yksinkertaisuutta ja luonteeltaan luotettavaa ja vakavaa kokonaisvaikutusta. Katon tulisi myymälässä hä-nen mielestään olla kaksilapainen satulakatto, rakennus olisi tehtävä leveyttään pitemmäksi ja tarvittavaa rauhallisuutta tulisi luoda pitkillä

vaakasuurilla viivoilla, kattolistalla ja kivijalalla, mikä tukisi myös myymälän omaa luonnetta: *"Suora, eheä, matala satulakatto, ilman mitään pintaa särkeviä ulokkeita ja päätyjä, huokea rakentaa ja valmiina kaunis ja helppo pitää kunnossa. Säännöllisten välimatkain päässä toistuvilla samanmuotoisilla ikkunoilla ja keskellä sijaitsevalla ovella on rakennukselle pyritty antamaan selvää, rauhallista sopusuhtaisuutta. Sen myymäläluonnetta korostaa ikkunoiden suuruus ja niiden sijoitus mahdollisimman alas."*⁴¹

Rakennusosaston suunnitelmien normatiivisuus ja paremmuus suhteessa kauppojen itse laatimiin rakennusehdotuksiin korostuu Aulangon ja Huttusen 1932 julkaisemassa artikkelisarjassa. Aulanko suhtautuu epäillen kaikkialle soveltuvien myymälöiden tyyppiirustusten käytön mahdollisuuteen, mutta pitää rakennusosastolla luodun myymälätyypin paremmuutta ilmiselvänä suhteessa historialliseen tai paikkakunnan tyyliin rakennettuun myymälään. Osuuskaupan tekemät muutokset osaston laatimiin piirustuksiin ovat aina pilanneet rakennuksen, mutta: *"Nämä kuitenkin ovat olleet poikkeuksia, sillä yleensä ovat osuuskaupat ymmärtämyksellä suhtautuneet rakennusosastolla laadittuihin suunnitelmiin ja mikäli ne eivät heti ole olleet kohdalleen osuneita, on ne yhteisneuvotteluilla saatu kumppaakin puolta tyydyttävään muotoon."*⁴² Myös Huttunen korosti osastolla suunnitellun (funktionalistisen) myymälätyypin etuja.⁴³

Suhteet ajan ulkomaiseen myymäläarkkitehtuuriin

SOK:lla oli kiinteät suhteet Ruotsin, Viron, Englannin ja Saksan osuustoimintaliikkeisiin, joiden myymäläarkkitehtuuria seuraavassa valoteetaan. Aulangon, Huttusen ja Virtasen esittämille myymälätyypeille löytyvät suoranaiset esikuvat Ruotsin osuuskauppa-arkkitehtuurista, myymäläsisustuksien suhteen erityisesti Tukholman osuuskaupan (Konsumtionsförening Stockholm) silloisista myymäläsisustuksista. SOK:n johtokunnan aloitteesta Valde Aulanko ja neuvontatoimiston hoitaja Vilho Kajo lähetettiin tutustumaan Tukholman osuuskaupan ruokatavaraosastoihin.⁴⁴ Heidän huomionsa kiinnittyi erityisesti myymälöiden käytännölliseen järjestelyyn ja kalustukseen. Kaksikymmentäluvun puolivälin jälkeen ruotsalaiset ruokatavaramyymälät olivat useiden tutustumiskäyntien kohteita. Niistä kirjoitettiin innostuneita matkakertomuksia Osuuskauppalehdessä sekä julkaistiin kuvia mm. Upplandsgatan 37:n myymälästä, joka oli Eskil Sundahlin ensimmäinen myymälän sisustustyö vuodelta 1925.⁴⁵ (Kuva 4.)

Per Råbergin mukaan KF:n ensimmäinen tehtävä oli myymäläsisustusten rationalisointi ja se noudatti alkuaikoina traditionaalista muotokieltä. Hänen mukaansa myymäläsuunnittelun alueella vasta Kurt von Schmalenseen standardimyymäläehdotus vuodelta 1927 oli muotonsakin puolesta yksi ensimmäisistä radikaaleista ehdotuksista.⁴⁶ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että myymälät eivät olisi toiminnallisesti

olleet aikaansa nähden nykyaikaisia. Jo Rudolf Molinin ja KF:n johtaja Witalis Johanssonin kirjoitukset ennen vuotta 1925 korostivat myymälöiden tärkeimpinä vaatimuksina puhtautta, käytännöllisyyttä, järjestelmällisyyttä ja viihtyvyyttä.⁴⁷ Funktionalismille tyypilliseksi luonnehdittu myymäläratkaisu, johon liittyivät standardisointi, pitkikäs kapea myymälätila järjestettynä eri osastoiksi, hygieenisuus, valoisuus ja suuret näyteikkunat, oli jo 1920-luvun puolivälissä Tukholmassa arkipäivää. Ideat lankesivat otolliseen maaperään Suomessa ja ne tiedostettiin mallia antavina sisällöllisinä ratkaisuinä SOK:n rakennusosastolla ennen modernismin muotokielen saapumista Suomeen. Museokadulla Helsingissä alkuvuodesta 1927 avattu HOK:n myymälä on kaakeliseininen, marmoripöytinen, lasikaappeineen ja myyntiartikkeleittain jaettuine osastoineen tästä selkeä esimerkki.⁴⁸ Turussa 1929 avatun, rakennusosastolla suunnitellun tekstiilimyymälän esikuva oli Yhteishyvä-lehden mukaan Tukholman osuuskaupan Ektorpin myymälä.⁴⁹

Modernismin muotokieli oli omaksuttu myymäläarkkitehtuuriin Ruotsissa 1920-luvun lopulla. Fasadeissa se näkyy selvästi verrattaessa esim. Dag Ribbingin piirustuksia Hackåsin (1928), Rimforsan (1930) ja Järlan (1933) myymälöitä varten.⁵⁰ (Kuvat 5-7.) Hackåsin myymälän fasadi on pystylaudotteinen ja kerroslistalla jaettu. Toisen kerroksen asuntojen ikkunat ovat vielä ruutuikkunoita, kun taas myymälässä on suu-rehkot matalalle sijoitetut ikkunat; fasadijaottelu ikkuna-akseleineen on symmetrinen. Symmetria leimaa myös Rimforsan myymälän fasadia, erona aikaisempaan on kerroslistan puuttuminen ja asuntojen ruutuikkunoiden muuttuminen kaksijakoisiksi. Järlan myymälä eroaa edellisistä rakennusmateriaalinsa ja kattomuotonsa (lapekatto) puolesta. Myymälän ikkunat ovat kasvaneet lähes fasadin levyiseksi "ikkunaseinäksi". Puurakenteinen funktionalistinen maaseutumyymälä on esimerkiksi Gösta Hedströmin vuonna 1930 suunnittelema myymälä Graningeniin.⁵¹ Modernina maaseutumyymälänä KF esitteli Tukholman näyttelyssä 1930 Olof Thunströmin KFa:ssa suunnitteleman myymälän (kuvat 8-9).⁵² Myymälähoitajan asunto oli siinä sijoitettu, kuten useissa aikaisemmiskin KF:n suunnittelemissa myymälöissä, myymälätilan yläpuolelle toiseen kerrokseen. Tämä myymälä-asunto ratkaisu pysyi Ruotsissa - kuten Suomessakin - yleisenä periaatteena maaseutumyymälöissä. Myymälöiden standardisointi ja jopa tehdasmaiseksi kaavailtu valmistus ei juurikaan tuottanut Ruotsissa tuloksia, vaan suunnittelu täytyi tehdä useimmiten tapauskohtaisesti.⁵³ Per Råberg viittaa KFa:ssa suunniteltujen ja maaseudulle rakennettujen myymälöiden levittäneen Ruotsissa uusia muotoideoita - luonnollisesti myös KF:n julkaisut tekivät funktionalismia tunnetuksi Ruotsissa ja ulottivat vaikutuksensa myös Suomeen.⁵⁴

Vuonna 1929 nimimerkki F.W.S. kirjoitti Osuuskauppa-lehdessä havaintojaan Viron osuuskauppatoiminnasta ja kertoi sikäläisten osuuskauppojen olevan tiili-, kivi- tai savirakenteisia ja siksi pölyisiä, vahva-

seinäisiä ja valottomia.⁵⁵ Viron osuuskaupan keskusjärjestö Eesti Tarvitajateühisuste Keskühisus (ETK) hankki palvelukseensa rakennussuunnittelua hoitamaan arkkitehti Harald Armanin vuonna 1934. Seuraavana vuonna järjestön palvelukseen otettiin arkkitehti Salme Vahter, jonka mukaan virolaisen modernin osuuskaupparakentamisen esikuvina toimivat nimenomaan Suomen SOK:n ja OTK:n suunnitelmat.⁵⁶ Leonhard Lapinin mukaan Viron arkkitehtuurissa funktionalismi ilmeni vasta 1930-luvulla ja vaikutteet saatiin lähinnä Saksasta. Muotokieli ei kuitenkaan ollut yhtä puhdasta kuin esikuvamaassa. Virolaisessa modernismissa säilyi vahvasti kansallisuuden leima, joka näkyi erityisesti koristeina ja ornamenttiikkana interiööreissä.⁵⁷ Osuuskaupparakentamisessa vaikutteet kulkeutuivatkin pääasiassa Suomesta Viroon, mikä näkyy esim. ETK:n julkaisemassa osuuskauppojen sisustusta käsittelevässä julkaisussa vuodelta 1939.⁵⁸ Kirjassa esitellyt kauppatyypit vastaavat niin pohjaratkaisultaan kuin ulkoiselta ilmiänsä suomalaisesta maaseutu-osuuskauppaa 1930-luvulta. (Kuva 10.)

Vaikka osuustoiminta-aate oli lähtöisin Englannista, ei käytettävissä olevan materiaalin pohjalta ole osoitettavissa, että Englannin myymäläsuunnittelu olisi merkittävästi vaikuttanut Suomen osuuskauppa-myymälän kehitykseen. Vuoden 1925 Osuuskauppalehdessä olleessa artikkelissa verrattiin suomalaisen ja englantilaisen osuuskaupan sivumyymälöitä keskenään ja esiteltiin niissä olevia eroja. Artikkelin mukaan Englannissa osuuskaupat suunnittelivat ja rakensivat itse myymälänsä ja sijoittivat ne yleensä kaupunkeihin tai suuriin kyliin. Myyntiartikkeleina oli yksinomaan ruoka- ja siirtomaatavaroita. Maan kalleuden vuoksi tarvittava lisätila sijoitettiin yleensä ylempiin kerroksiin, minkä vuoksi englantilainen osuuskauppa kehittyi "n.s. tavaratalomuotoon".⁵⁹ Yhteishyvän mukaan englantilaista liiketoimintaa edustava osuustoimintalehti Producer puolestaan esitteli 1930-luvulla useaan otteeseen suomalaisen osuuskauppaväen pyrkimyksiä rakennuttaa ajanmukaisia liikehuoneistoja ja piti Suomen myymäläkulttuuria korkeatasoisena.⁶⁰ A. Trystan Edwardsin vuonna 1933 julkaistu teos *The Architecture of Shops* keskittyy kaupunkeihin sijoitettuihin myymälärakennuksiin. Edwards mainitsee, että (Englannissa) maalla tai esikaupungeissa voi olla erilaisia kauppoja erilaisin tavaravalikoimin varustettuna, mutta nämä myymälät ovat hyvin alkeellisella kehityksen tasolla.⁶¹

Saksan osuustoiminnallisella rakentamisella ei ollut Suomen ja Ruotsin tavoin keskitettyä suunnittelutoimistoa, eikä maaseutumyymälöitä pidetty siellä merkittävinä suunnittelukohteina. Vuonna 1935 *Monatshefte für Baukunst und Städtebau* kirjoitti huomionarvoisten maaseutumyymälöiden puutteesta Saksassa.⁶² Lehden mukaan maaseutumyymälän suunnittelutehtävä oli harvoin annettu niin selkeästi, että ratkaisulla olisi ollut esimerkillistä arvoa. Toisaalta saksalaiset arkkitehdit eivät juurikaan olleet välittäneet maaseudulle suunnatuista tehtävistä, vaikka kiinnostus ja työskentely kaupan, hallinnon ja teollisuuden ra-

kennusten parissa olikin lisääntynyt. Kirjoituksessa esiteltiin Ruotsin osuuskauppaliikkeen eri kyliin levittämiä myymälöitä, jotka - huolimatta niiden omintakeisuudesta - eivät koskaan rikkoneet ympäröivää rakennettua miljöötä rakennuskorkeutensa tai -tapansakaan vuoksi: *"Es sind Holzbauten, wie die anderen, flach gedeckt und einfach stehen sie an der Straße, äußerlich und innerlich von sauberer Ordnung (...) In diesen schwedischen Läden ist dagegen eine sorgfältige Trennung und Schichtung der Waren durchgeführt, ebenso angenehm für den Käufer wie für den Verkäufer."*⁶³

Adolf Schuhmacherin kirjoittama, vuonna 1934 julkaistu myymälöiden ohjerakennuskirja koostuu mallityöpiirustuksista ja niitä tukevista valokuvamateriaalista ja keskittyy rakentamiseen taajamissa ja kaupungeissa.⁶⁴ Marius af Schultén esitteli kirjan Arkkitehti-lehdessä ensimmäisenä, perusteellisenä ja yksityiskohtiin tunkeutuvana julkaisuna myymäläsuunnittelun alalta.⁶⁵ af Schulténin mukaan kirja oli herättänyt suurta huomiota kaikkialla ammattilehdissä ja sen runsas kuva-aineisto ja tekniset kuvapiirroksot tekivät siitä myymäläsisustuksen käsikirjan "(...) kaikkien maiden ammattimiehille, sillä tämän luonteisellahan rakennustaiteella on nykyään täydellisesti kansainvälinen leima."⁶⁶

Ajan toisessa huomattavassa saksalaisessa myymäläarkkitehtuuria käsittelevässä kirjassa *Moderne Ladenbauten*⁶⁷ viitataan esipuheessa muuttuneeseen moderniin maailmaan, joka heijastuu myymälöissä tarkoituksenmukaisuutena. Myymälän tehtävä on myydä tavaroita, mitä kaiken suunnittelun tulee palvella ja minkä seurauksena kaupalla tulee olla mm. suuret kadulle suuntautuvat ikkunat. Esitettyyn kysymykseen, onko moderni myymäläarkkitehtuuri käytännönhakuisuudessaan kyllin vahva luomaan uutta tyyliä, ei kirjoittajan mukaan ole mielekästä vielä hakea vastausta: taiteellisiin ja tyylikysymyksiin voivat myöhemmät sukupolvet vastata.⁶⁸

Yllä olevan vertailun pohjalta näyttää ilmeiseltä, että merkittävimmän rakennusosaston suunnittelutraditiota on muovannut ruotsalainen osuuskaupparakentaminen. Vaikutteiden siirtymistä ovat epäilemättä edesauttaneet osuusliikkeiden organisatorinen ja maiden välinen yhteiskunnallinen samankaltaisuus. Ammattilehdistön ja kirjallisuuden merkitys ideoiden ja uusien virikkeiden välittäjänä oli myös huomattava.⁶⁹

Myymälöihin kohdistuneet odotukset

Huttusen tullessa SOK:n rakennusosaston arkkitehdiksi myymäläsuunnittelun ammatillisena lähtökohtana oli osaston traditioon perustuva, vahvasti ruotsalaisesta myymäläsuunnittelusta jatkuvasti virikkeitä saava arkkitehtuuri, joka painotti myymälän ominaisuuksina sen luonteseen kuuluvaa tarkoituksenmukaisuutta ja yksinkertaisuutta ja ulkoisina ominaisuuksina myymälän pitkänomaista muotoa ja sen jakamista eri

osastoihin, suuria näyteikkunoita, myytävien tuotteiden järjestelmällistä esille asettamista, järjestystä, siisteyttä, valoisuutta ja hygieenisyyttä. Seuraavaksi selvitetään SOK:n johdon ja jäsenosuuskauppojen asettamia odotuksia ja vaatimuksia myymäläarkkitehtuurille.

SOK:n hallintoneuvostolle oli tärkeätä, että keskusliikkeessä suunnitellut rakennukset loivat myönteistä ja modernia yrityskuvaa, varsinkin kun otetaan huomioon se kilpailuasetelma, joka Suomessa vallitsi SOK-laisen ja KK-laisen osuusliikkeen sekä luonnollisesti myös yksityiskauppojen välillä. Organisatorisesti rakennusosasto oli hallintoneuvoston ja johtokunnan alainen. Hallintoneuvosto hyväksyi vuosittain laaditun rakennusohjelman ja johtokunta tarkisti ja hyväksyi SOK:n uudisrakennusten piirustukset. Pöytäkirjoihin ei ole kirjattu mahdollisia kommentteja arkkitehtuurityyliin sopivuudesta järjestön rakennuksiin.⁷⁰ Hallintoneuvoston kannanotto osuuskaupan kiinteistöjen suunnitteluun on sen jättämä esitys YOL:n edustajakokoukselle 1937.⁷¹ Esityksen alustuksessa läpikäydään viimeaikainen myymälän toiminnan ja muodon kehityskaari päätyen nykyaikaiseen "funkiskauppaan". Kaupan ulkonäön soveltaminen paikkakunnan tyyliin nähdään nurinkuriseksi, sen sijaan kaupan toiminnan ja tarkoituksen tulee kuvastua arkkitehtuurissa. Hallintoneuvoston esityksen ponsilauselmassa, jonka edustajakokous hyväksyi, kehoitettiin osuuskauppoja kiinteistöjen rakentamista suunniteltaessa pidättäytymään muiden kuin osuuskaupan omia tarkoituksia varten tarvittavien liikehuoneiden rakentamisesta ja käyttämään kiinteistöjen rakennusteknisissä asioissa hyväkseen oman keskusliikkeen apua ja asiantuntemusta.⁷²

Johtokunnan toimitusjohtajan V.J. Niiniluodon - jonka alaisuudessa koko rakennusosasto toimi - kannanotot rakennusosaston funktionalistisiin suunnitelmiin olivat diplomaattisen ulkopuolisia. Rauman konttorin vihkijäisjuhlassa hän kommentoi rakennuksen ulkonäköä: *"Miten arkkitehti Huttusen uuteen funkistyyliin luoma 'kaunis ruma rakennus' ajanmittaan tulee edukseen esiintymään, sen osottanee tulevaisuus."*⁷³ Myöhemmin hän kommentoi Viipurin myllyä: *"Rakennuksen ulkonäkö uudenaikaisine julkisivuineen ja sisätilojen järjestely kaikkine arkkitehtoonisine suunnitelmineen on (...) arkkitehti Erkki Huttusen käsialaa. Onko hän siinä onnistunut, on teillä, arvoisat läsnäolijat, ollut tilaisuus itse todeta, vaikkakin rakennuksen lopullinen ulkoväritys vielä on tekemättä. Arvelen, että myllyrakennuksemme lopullisessa väriyksessään ei Wiipurin kaupungin sata-
ma- ja kaupunkikuvaa pilanne."*⁷⁴

Osuuskauppojen hallintoelimet näyttävät pääsääntöisesti luottaneen keskusjärjestönsä suunnittelijoihin ja hyväksyneen rakennusosaston uudenkin muotokielen mukaiset suunnitelmat. Tosin paikallisen rakennusperinteen soveltaminen kauppoissa on ollut enemmän tai vähemmän kiistakysymys. Tähän viittaa YOL:n edustajakokouksessa Käksälmen Osuuskaupan edustajan Arvi Räsäsen regionalistisia arvoja puoltava puheenvuoro, jonka mukaan ammattiviraston tekemään suun-

nitelmaan ei yksin ole luottaminen. Osuuskaupan hallintoelimillä on hänen mielestään velvollisuus perin pohjin tutustua SOK:n rakennusosaston suunnitelmiin, koska hallintoelinten jäsenet tuntevat parhaiten paikalliset olot ja näkevät, onko suunnitelma heidän oloihinsa sopiva.⁷⁵ Samassa kokouksessa Tervon Osuuskaupan edustaja A. Raatikainen viittasi siihen, kuinka tarkoituksenmukainen liiketalo antaa voimaa osuuskunnan kehittymiselle ja kuinka kunnollisesti rakennetut, tarkoituksenmukaiset kaupat kasvattavat ostajakunnan piirissä *"eteenpäin pyrkivää mieltä taloudellisen elämän alalla sekä tavallaan kehittävät kansakunnan makua."*⁷⁶

Osuuskauppojen jäsenistöjen reaktiot funktionalismin muutokieleen olivat kahtalaiset. Toisaalta Huttunen joutui toteamaan, että usein halveksuen sanottiin funkistyylin rakennuksia vain pakkilaatikoiksi, joita pystyi tekemään kuka hyvänsä.⁷⁷ Toisaalta myymälöiden puhtaus ja selkeä tavaroiden järjestely, itse ostotapahtuma, koettiin miellyttävänä. Myymälän rakentaminen oli taloudellisesti osuuskaupalle merkittävä ratkaisu ja siihen oli jäsenistön keskuudessa saatettu uhrata paljon talkootyötä, minkä vuoksi tuloksesta oltiin joka tapauksessa ylpeitä.⁷⁸

SOK-laisten osuuskauppojen jäsenille kohdennetussa, kerran viikossa ilmestyneessä laajalevikkisessä Yhteishyvässä⁷⁹ esiteltiin jo 1920-luvulla kuvin uusia kaupparakennuksia - ei niinkään arkkitehtonisesti arvottaen vaan korostaen niiden luomaa konkreettista kuvaa osuustoiminnallisesta yhteistyöstä ja sen merkityksestä. Erityisesti kiinnitettiin huomiota myymälöiden ja varastojen tarkoituksenmukaisuuteen ja sen vaikutukseen kauppatoiminnan edistämisessä. Tyylikysymykset otettiin lehdessä ensi kerran esiin helmikuussa 1930, jolloin julkaistiin piirustus Hollannin osuustoiminnallisen keskusjärjestön tulevasta pääkonttorista. Kuvatekstissä kerrottiin: *"Niinkuin kuvasta näkyy, eivät hollantilaisetkaan vieroksu uutta rakennustyyliä, 'funktionalismia', joka näkyy tekevän tuloaan myöskin meidän maahamme."*⁸⁰ Seuraavan vuoden alussa esiteltiin Osuusliike Auran uutta Selin myymälää, jota pidettiin viimeisimmän *tyypin* edustajana myymälärakennuksissa. Samalla huomautettiin, että ostava yleisö kiinnittää yhä enemmän huomiota myymälän puhtauteen ja tavaroiden siistiin järjestyyn sekä laatuun.⁸¹ Vuoden 1931 lopulla esiteltiin HOK:n Santahaminan myymälä, joka *uusiasiallisine muotoineen* ja tarkoituksenmukaisine varastosijoituksineen koettiin onnistuneeksi. Kalustosuunnittelussa oli huomioitu terveydelliset näkökohdat ja viimeisimmät myymäläkulttuurin vaatimukset.⁸² Samassa lehdessä kerrottiin myös kesällä valmistuneesta, ulkoasultaan uudenaikaisesta Turun OK:n Hirvensalon myymälästä: *"Talon uusityylinen ulkonäkö, kieltämättä uutuu-deltaan hieman outo, on aiheuttanut alussa paljon arvostelua, mutta sen käytännöllisyys on yksimielisesti tunnustettu."*⁸³ Ennen aiemmin mainittuja Aulangon ja Huttusen myymäläarkkitehtuuria ja funktionalismia selvittäviä artikkeleja lehti julkaisi tammikuussa 1932 kuvan Dresdenin osuuskaupan uudesta lihanjalostamosta. Kuvatekstissä kerrottiin, kuin-

ka uusi rakennustyyli *funktionalismi* on lyhyessä ajassa levinnyt ympäri maailmaa ja kuinka se on varsinkin liike- ja tuotantolaitosten rakennuksissa suosittu.⁸⁴

Arkkitehtilehdessä julkaistiin tärkeimmät SOK:n rakennusosaston suunnitelmat kuten Viipurin mylly, uudet konttori- ja varastorakennukset ja merkittävimmät päämyymälät. Valde Aulanko esitteli lehdessä myymälärakennuksia vuonna 1936.⁸⁵ Arkkitehtiliitossa keskusteltiin vuonna 1937 yksityisen arkkitehtityön suhteesta valtion, kuntain ja suuryhtiöiden rakennustoimiin.⁸⁶ Närää aiheutti SOK-laisen ja KK-laisen keskusliikkeiden valta-asema maaseudun liikerakennusten suunnittelussa, mitä eräät halusivat saada jaetuksi yksityisten arkkitehtien käsiin.

Tuotantolaitokset

Ajatus omasta tuotantotoiminnasta nousi SOK:ssa esiin jo 1910-luvun alussa, mutta varsinaisesti asia edistyi SOK:n ostettua Haapakosken (nimi muutettiin Vaajakoskeksi vuonna 1920) teollisuusalueen 1917. Rakennustoiminta oli vilkasta 1918 - 1921, jolloin rakennettiin mm. Vaajakoskelle tulitikkutehdas (SOK:n ensimmäinen suuri tuotantolaitos) ja Helsinkiin tiilinen kuusikerroksinen tehdas Fleminginkatu 36:een. Vuonna 1927 aloitettiin Vaajakoskella uusien tuotantolaitosten rakentaminen, joista ensimmäisenä valmistui margariinitehdas huhtikuussa 1928. Samana vuonna sen yhteyteen rakennettiin uusi makeistehdas, joka aloitti toimintansa marraskuussa 1929.⁸⁷ Helsingin tehtaiden tontti-alueen vastaista täydellistä rakentamista varten Huttunen laati yleisuunnitelman sekä yksityiskohtaisen suunnitelman uudeksi tehdasrakennukseksi. Rakentaminen aloitettiin 1928 ja se valmistui seuraavana vuonna. Tehtaiden toimintaa pystyttiin sen vuoksi huomattavasti laajentamaan, ja siellä toimi tuolloin neulomo, trikootehdas, konepaja, sikuritehdas ja kahvinpaahtimo, pakkaamo sekä teknokemiallinen tehdas. Uusia tehtaita ei tämän jälkeen tarvinnutkaan perustaa.⁸⁸

Helsinkiin Malmille vuonna 1921 valmistunut tiilirakenteinen keskusvarasto huomattiin autoliikenteen kehityksen myötä tehtävänsä sopimattomaksi ja se myytiin Hankkijalle 1934.⁸⁹ Samana vuonna ostettiin Helsingin tuotantolaitosten vierestä kaksi tonttia, joille rakennettiin Huttusen suunnittelema tehdas- ja keskusvarastorakennus sekä autohuoltoasema (valm. 1935). (Kuva 11.) Vuonna 1937 ostettiin lisätontti ja rakennuskompleksia laajennettiin seuraavana vuonna valmistuneella laajennusosalla. Tällä suurella rakennustoimella keskitettiin SOK:n varastot ja saatiin tehtaiden toiminta järjestettyä tarkoituksenmukaisesti. Lisätiloja kaivattiin, koska tuotteiden kysyntä oli lamakauden jälkeisessä noususuhdanteessa nopeasti kasvanut.⁹⁰

Myllyteollisuudella oli SOK:ssa merkittävä rooli. Myllyn perustaminen oli ollut esillä SOK:n osuuskuntakokouksessa 1914, mutta johto-

kunta oli kuitenkin sitä mieltä, ettei tarkoituksenmukaista myllyä ajan epävarmoissa oloissa voitu perustaa. Asia oli esillä vielä v. 1916 edustajakokouksessa, mutta hanke raukesi.⁹¹ Vasta Oulun konttorin ehdotus myllyn perustamisesta 1927 sai johtokunnan uudelleen harkitsemaan myllyasiaa ja ehdottamaan sen perustamista Ouluun. Hallintoneuvosto hyväksyi johtokunnan suunnitelman ja asetti helmikuussa 1928 myllytoimikunnan, johon johtokunnan lisäksi kuului viisi hallintoneuvoston jäsentä, valmistelemaan myllyn rakentamista Ouluun Toppilan satama-alueelle.⁹² Perusteellinen valmistelu ja korkea-arvoisen toimikunnan asettaminen kertovat myllyteollisuuden merkityksestä yhtiölle. Ouluun Erkki Huttusen suunnittelema ja vuonna 1929 valmistunut mylly oli teknisiltä ominaisuuksiltaan uudenaikainen ja ulkoiselta asultaan klassistinen. (T14; kuva 67.) Vuonna 1930 hallintoneuvosto oli tehnyt päätöksen Viipuriin rakennettavasta ruisjauhomyllystä. Huttusen myllyä varten laatimat funktionalismia edustavat suunnitelmat poikkeavat täysin ulkoasultaan kahta vuotta aiemmasta Oulun myllysuunnitelmasta.⁹³ (T54; kuva 75.)

Näiden ajallisesti lähekkäin suunniteltujen myllyjen ulkoisen muutoksen syynä tuskin niinkään olivat myllytoimikunnan muuttuneet vaatimukset kuin rakennusosastolla tapahtunut suunnitteluperiaatteiden uudelleenarviointi. Oivaksi taustaksi ajan muuttuneelle käsitykselle teollisuusarkkitehtuurista sopii Marius af Schulténin artikkeli 1927 *Arkkitehti-lehdessä*.⁹⁴ af Schulténin mukaan vasta viime aikoina arkkitehdit ja suuri yleisö ovat alkaneet kiinnittää huomiota hyötyrakennuksiin rakennustaiteellisina luomuksina, joiden suunnittelussa arkkitehdin apu on tarpeen. Esimerkillisiä ratkaisuja hän löysi saksalaisista siilo- ja tehdasrakennuksista, joissa tarkoituksenmukaisuuden ohella oli pyrkimyksenä saavuttaa asiallista kauneutta. af Schultén valitti hyötyrakennuksia koskevan kirjallisuuden niukkuutta. Hän esitteli kuitenkin vuonna 1926 ilmestyneen Erich Mendelsohnin kuvakirjan *Amerika*, jossa oli kuvia amerikkalaisista siilorakennuksista.

Amerikan teollisuusarkkitehtuurin vaikutusta Euroopan varhaiseen modernismiin on Reyner Banham esitellyt seikkaperäisesti kirjassaan *A Concrete Atlantis*⁹⁵. Banhamin mukaan tehtaat ja viljasiilot tarjosivat sopivan ikonografian ja muotokielen, johon modernismin ylistys ja tietynlainen teknologian utopia oli helppo kytkeä.⁹⁶ Alkususäyksen tähän suuntaan antoi vuoden 1913 *Jahrbuch des Deutschen Werkbundes*, jota Walter Gropius oli kuvittanut Yhdysvalloista ja Kanadasta hankkimillaan siilo- ja tehdasrakennusten kuvilla. Vuonna 1919 Le Corbusier kirjoitti Gropiukselle ja pyysi häneltä lainaksi kuvia siiloista lehteensä *L'Esprit Nouveau*. Vuotta myöhemmin Erich Mendelsohn puolestaan lainasi kuvia em. kirjaansa. Lopulta kuvat päätyivät laajalle levinneeseen modernismin propagandajulistukseen, Le Corbusier'n kirjaan *Vers une Architecture* (ensipainos 1923).⁹⁷ Banhamin mukaan amerikkalaiset viljasiilot kiehtoivat Euroopassa erityisesti Gropiusta, joka pyrki raken-

nuksissaan 'puhtaaseen' arkkitehtuuriin ja estetiikkaan ja ylisti retorisesesti mekaniikan entusiamismia.⁹⁸

Tärkeänä taustailmiönä SOK:n rakennusosaston myllysuunnitel-
mille toimi Ruotsin myllyarkkitehtuuri. KFa:n arkkitehti Olof Thun-
strömin suunnittelema Tre Kronor -mylly Kvarnholmenilla (ensimmäi-
nen rakennusprojekti 1925-1927; kuva 12) oli toiminnoiltaan teknisesti
uudenaikainen, mutta myös ulkoasultaan sen paljaat viljasiilot ja neli-
ömäinen kuivatustorni ilmensivät uuden muotokielen hakua. Koko
rakennelma lepää yhtenäisen betonisokkelin päällä, mistä johtaa viljan
kuljetin alas satamalaituriin.⁹⁹ Samalle alueelle vuosina 1927-1928 raken-
nettu arkkitehti Arthur von Schmalenseen suunnittelema kauramyly
siiloineen osoittaa vielä suurempaa geometristä pelkistystä (kuva 13).
Konstruktioiltaan mylly on betonirunkoinen ja ulkoseinät on valettu
kevytbetonista.¹⁰⁰

Konttori-varastorakennukset ja tavaratalot

SOK:n tavaraliikenteen kasvun myötä perustettiin vilkkaimmille osuus-
kauppaseuduille sivukonttoreita. Konttoreiden tarkoitus oli esitellä,
varastoida ja välittää SOK:n tuotteita jäsenosuuskaupoille. Ne toimivat
tavallaan alueittain keskusjärjestön "edustustoina". Niiden arkkitehtoni-
nen erikoisluonne selkiytyi 1920-luvun loppua kohden ja 1930-luvulla
niiden ulkoasu vakiintui. Toiminnallisista tarpeista johtuen ne sisälsivät
aina kylmä- ja lämminvaraston, tuotteiden esittelyhallin, konttoritilat ja
konttorin johtajan asunnon.

Ensimmäiset konttorit aloittivat toimintansa vuonna 1906 Viipu-
rissa, Tampereella ja Turussa, myöhemmin Vaasassa, Helsingissä ja
Oulussa. Seuraavana vuosikymmenellä Jyväskylä, Kuopio ja Joensuu
saivat oman konttorinsa, vuonna 1925 perustettiin konttori Kokkolaan ja
vuonna 1930 Raumalle. Aluksi tilat konttoreille vuokrattiin tai niitä
varten ostettiin vanha kiinteistö.¹⁰¹ SOK:n ensimmäinen varsinainen
liiketalo oli Viipurin konttori (rak. 1911-1912). Konttoritilojen lisäksi
tässä normaalia kaupunkikerrostaloa muistuttavassa rakennuksessa oli
asuinhuoneita; varastot oli sijoitettu konttorin läheisyydessä olevaan
rakennukseen.¹⁰²

SOK:lle 1920-luvulla suunnitelluilla konttorirakennuksilla ei ollut
selvää rakennuksen toimintaan liittyvää ulkoasua. Ne olivat massiivisia
asuin- ja liiketalon risteymiä, kuten v. 1921 valmistunut Turun konttori.
Varastot sijaitsivat niistä erillään ja ne olivat kompakteja, usein useam-
pikerroksisia tiilirakennuksia suhteellisen pienin ikkuna-aukotuksin.
Rakennusteknisesti niissä saatettiin käyttää rautabetonirakenteita, kuten
vuonna 1921 valmistuneessa Malmin keskusvarastossa. Samana vuonna
valmistui Helsinkiin Vilhonkadulle K.S. Kallion suunnittelema, lähinnä
hollantilaista barokkia edustava SOK:n pääkonttori.¹⁰³

Ensimmäiset rakennuksen luonteeseen viittaavat muutokset näkyvät vuonna 1930 Aulangon suunnittelemassa Turun konttorin Linnankadun varastossa ja Huttusen piirtämässä Kokkolan konttorin varastossa (T50).¹⁰⁴ Turun varaston ikkunat ovat matalat mutta leveät, mikä mahdollistaa seinäpinnan maksimaalisen käytön varastoinnissa, ja suuret lastausovet on katettu betonisella katoksella. Kokkolan konttorissa on huomioitu toiminnan asettamat vaateet ja pitkänomaisen rakennuksen koko toista sivustaa reunustaa lastaussilta. Rakennukseen on sijoitettu myös tavarahissi. Huttusen vuonna 1930 suunnittelema SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus (T51) oli ensimmäinen funktionalismin muotokielen mukainen ja samalla aiemmista konttoreista myös toiminnallisilta järjestelyiltään poikkeava rakennus. Tämän jälkeen Huttusen ja Paavo Riihimäen 1930-luvulla rakennusosastolla suunnitellut konttorit edustavat kaikki funktionalismia. (Kuvat 14-17.)

Liiketoiminnan kasvun myötä ja kilpailukyvyyn lisäämiseksi ajatus tavaratalosta kehittyi SOK:n sisällä 1930-luvun loppua kohden. Saksassa Luis Parnes piti vielä 1930-luvun puolivälissä tavarataloa melko nuorena, pienkaupasta kehittyneenä käsitteenä kaupan alalla. Sen edellytyksiksi hän esitti talouden kehityksen, rakennustekniikan (rauta-betoni tilavien ja valoisien myyntitilojen luojana, lasiteollisuus suurien näytekkunoiden mahdollistajana ja kuljetusmekaniikan kehittyminen rullaportaineen ja hisseineen sisäisen liikenteen edistäjänä) ja ihmisten lisääntyneen liikkuvuuden. Hänen mukaansa tavaratalojen liikevaihto koko vähittäiskaupan liikevaihdosta Saksassa oli vuosisadan vaihteessa tuskin 0,3%, kun se vuonna 1928 oli noussut jo noin 5%:iin. Suurin liiketaloudellinen merkitys tavarataloilla oli kuitenkin Pohjois-Amerikassa, jossa Parnesin mukaan tavaratalot olivat alusta asti olleet tavarataloja (Department Stores) eivätkä olleet kehittyneet pienistä erikoisliikkeistä.¹⁰⁵

Saksalaisista tavarataloketjuista merkittävimpiin kuuluivat tuoloin Karstadt ja Schocken, joiden tavarataloihin Huttunenkin ilmeisimmin tutustui.¹⁰⁶ Werner Hegemanin mukaan arkkitehti Philipp Schäferin suunnittelema Warenhaus Karstadt Berliinissä (valm. 1929) oli uutuuksessaan vallankumouksellinen ja osoitti rakennusmassojen nousevissa muodoissa amerikkalaista vaikutusta. Se oli uudisluomus, jossa määräsivät uudet materiaalit, konstruktioimetodit, pohjaratkaisun uudistaminen ja kuljetusvälineet.¹⁰⁷ Rakennuksen arkkitehtonista puhuttelevuutta yöllisessä Berliinissä hän kuvasi: "(...) und wenn über den Türmen hohe Lichtsäulen ihre silbernen Schäfte in den dunklen Himmel stoßen, dann scheint eine der utopischen Welten der Technik verwirklicht, von denen die Romane eines Jules Verne oder Wells fabeln."¹⁰⁸ Edullisten taloudellisten olosuhteiden myötä Schocken-konserni perusti vuodesta 1926 alkaen uusia liikkeitä erityisesti Etelä-Saksaan.¹⁰⁹ Näistä arkkitehtonisesti tunnetuimpia ovat Erich Mendelsohnin Stuttgartiin (valm. 1928) ja Chemnitziin (valm. 1930) suunnitellut tavaratalot.

SOK:n rakennusosaston ensimmäinen, vaatimaton tavaratalomaisen suunnittelun toteuma on Huttusen Osuusliike Liitolle Kotkaan piirtämä toimitalo (T102; kuva 18). Rakennuksen kahdessa alimmassa kerroksessa ovat portain toisiinsa yhdistetyt myyntitilat ja neljä ylintä kerrosta käsittävät vuokrattavia asuntoja.¹¹⁰ Kesällä 1936 valmistunutta rakennusta arvioitiin osuusliikkeen historiassa onnistuneeksi: *”Liittotalon suunnittelussa on onnistuneesti yhdistetty nykyaikaiselle liiketalolle tarpeellinen tarkoituksenmukaisuus, palvelusteho ja aistikkuus. Sopivat varastosijoitukset, tilavat ja valoisa myymälät sekä suuret, ilman taustaa olevat näyteikkunat muodostavat eheän kokonaisuuden, mikä sekä liikkeen henkilökunnan että asiakkaiden kannalta on ensiarvoisen tärkeä tekijä.”*¹¹¹

Vuonna 1938 SOK harkitsi Helsingin keskustasta hankkimansa Kaivokadun, Heikinkadun (nyk. Mannerheimintie), Postikadun ja Asema-aukion rajoittaman tontin rakentamista. Kiinteistöä varten perustettiin Sokos Oy, jolle Huttunen laati liiketalon piirustukset (T144). Talon perustustöihin ryhdyttiin keväällä 1939, mutta sodan vuoksi rakennustyöt viivästyivät ja vasta vuoden 1952 Helsingin Olympialaisiin mennessä rakennus saatiin kokonaisuudessaan valmiiksi. On huomattava, että Sokos-talosta alunperin vain suhteellisen pieni osa käsitti ns. tavaratalon. Merkittävän osan talosta muodostivat ravintolat (HOK:n suurravintola, 9. kerroksessa hotelli Vaakunan ravintola ja Rautatien kulmassa sijainnut 'Pikapala'), hotelli Vaakuna (7. ja 8. kerros) ja vuokrattavat konttoritilat. Tavaratalo rajoittui aluksi vain kahden alemman kerroksen Asema-aukion ja Postikadun puoleiseen osaan, mistä sitä myöhemmillä muutoksilla on huomattavasti laajennettu.¹¹² Talon lopulliset suunnitelmat ja rakentaminen ajoittuvat tämän työn rajauksen ulkopuolelle. Alustavasta suunnitelmasta ja sen problematiikasta on kuitenkin kooste työluettelossa.

2.2 Oy Alkoholiliike Ab (Alko)

Kieltolaista valtiolliseen alkoholimonopoliin¹

Uusi laki väkijuomista astui Suomessa voimaan 5. huhtikuuta 1932.² Sitä edeltänyt kieltolaki ja sen soveltamisessa ilmenneet vaikeudet johtivat lopulta vuonna 1931 pidettyyn, neuvoa antavaan kansanäänestykseen. Se osoitti tietä lainsäädännölle, joka salli alkoholijuomien valmistuksen ja kaupan säännöstelyn verotuksen alaisena. Täyskiellolla ei ollut pystytty saavuttamaan niitä päämääriä, joita sille oli asetettu. Vuoden 1929 talouslama oli tavallaan kuolinisku kieltolaille: valtio tarvitsi kipeästi uusia tulonlähteitä, joten väkiviinan valmistus ja veronalainen kauppa oli varteenotettava vaihtoehto. 9. helmikuuta 1932 säädetty laki

määräsi väkijuomien valmistuksen, maahantuonnin ja kaupan yksinomaisena oikeutena osakeyhtiölle, jossa valtiolla oli ehdoton osakeenemmistö, ja jolla oli päävastuu maan alkoholipolitiikasta.

Väkijuomayhtiötä varten laadittiin yhtiöjärjestys, jossa yhtiö sai nimekseen Oy Alkoholiliike Ab (nyk. Oy Alko Ab). Valtio merkitsi sen osakkeet kahta lukuunottamatta. Yhtiöjärjestyksen mukaan määrättiin yhtiön hallintoelimiksi valtioneuvoston valitsema hallintoneuvosto ja sen valitsema johtokunta, joka oli yhtiön valmisteleva ja toimeenpaneva elin. Hallintoneuvoston ensimmäisen kolmivuotiskauden puheenjohtajana toimi KOP:n johtokunnan jäsen Tyko Reinikka. Johtokunnan ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin pankinjohtaja Gustaf Walden ja hänen alaisuudessaan toimivat Paavo Talvela myyntijaoston päällikkönä, Hubert Ingman teollisuusjaoston päällikkönä ja Martti Huovilainen tilijaoston päällikkönä. Simpuran mukaan johtajilla oli suuri toimivalta omilla alueillaan ja ratkaisut tehtiin itsenäisesti tai parin kolmen johtajan nopeissa neuvotteluissa.³

Liikkeen johdolla oli vain puolitoista kuukautta aikaa valmistautua niihin tehtäviin, jotka laki tälle monopoliyhtiölle asetti. Tänä aikana oli mm. luotava myyntiorganisaatio myymälä- ja varastotiloineen, solmittava anniskelusopimukset ravintoloiden kanssa ja järjestettävä alkoholijuomien valmistus kotimaassa. Vaikka maassa ei tuona hetkenä ollut lainkaan alkoholijuomateollisuutta, tuotannon aloittamiselle oli pohja Valtion Alkoholiliikkeen⁴ omistuksessa olleissa Rajamäen Tehtaissa ja siellä työskennelleen henkilökunnan ammattitaidossa.

Valtion Alkoholiliikkeen omistamat Rajamäen Tehtaat siirtyivät kieltolain kumoamisen jälkeen Alkoholiliike Oy:n omistukseen huhtikuun neljäntenä 1932. Samoin uuden yhtiön omistukseen siirtyivät Ruokolahden Tainionkosken sulfiittiväkiivinatehdas, Valtion Alkoholiliikkeen Helsingin pääkonttori ja varastossa ollut sulfiittialkoholi.⁵ Jo Alkoholiliikkeen ensimmäisten toimintakuukausien aikana sen johto oli asettunut sille kannalle, että yhtiön oli niin pian kuin mahdollista otettava kaiken viinan valmistus välittömästi suoritettavakseen.⁶ Tämä merkitsi alkoholiliikkeen polttimoteollisuuden uudisrakentamisen aloittamista.

Alkoholiliike Oy:n rakennushankkeet

Rajamäen Tehtaat

Alkoholiliikkeen teollisuusjaoston johtajaksi ja yhtiön johtokunnan jäseneksi valittu Hubert Ingman piti yhden tai kahden suuren polttimon rakentamista parhaimpana vaihtoehtona. Suorittamiensa matkojen perusteella ja tutustuttuaan Euroopan polttimoteollisuuteen lähinnä Saksassa ja Tanskassa hän ehdotti, että Helsinkiin tulisi saada yhtiölle rakennus viinan pullotusta ja varastointia sekä viinejä varten. Rajamäelle

rakennettaisiin polttimo, joka käyttäisi raaka-aineena maataloustuotteita, kuten viljaa ja perunaa. Rajamäellä jo olevan muun teollisuuden yhteydestä saataisiin uusiin laitoksiin edullisesti voimaa ja höyryä. Sinne suunniteltavan polttimon tuli olla suuri ja sen rakentamisessa tuli käyttää hyväksi viimeisintä tekniikkaa. Tällainen Rajamäen Tehtaiden laajennustyö edellytti myös vanhaksi käyneen höyryaseman uusimista, sekä uuden pumppuhuoneen, vesijohdon ja vesisäiliön rakentamista. Viinan puhdistuskoneisto Rajamäellä oli Ingmanin mielestä aivan riittämätön, joten olisi myös rakennettava uusi tislauslaitos ja sen yhteyteen hiilisuodatuslaitos aktivoimislaitteineen.⁷ Tätä Ingmanin esittämää rakennussuunnitelmaa päätettiin ryhtyä toteuttamaan vuosina 1934-1935.⁸

Heti ensimmäisenä toimintavuotenaan yhtiön johto oli antanut Alkoholiliikkeen palvelukseen otetulle diplomi-insinööri Kauko Karvoselle tehtäväksi Rajamäen Tehtaille tarvittavien lisärakennusten suunnitteleminen.⁹ Asiakirjat eivät kerro, miksi kuitenkin arkkitehti Huttunen sai tehtäväkseen uuden tehdasalueen suunnittelun. Luonnollisesti hän oli jo niittänyt mainetta teollisuusarkkitehtina SOK:n rakennusohjelmien puitteissa, kuten Viipurin myllyn suunnittelijana. SOK:n toimitusjohtajana vuosina 1921-1939 toiminut Hugo Vasenius oli Alkon ensimmäisen hallintoneuvoston jäsen ja on saattanut henkilökohtaisesti olla vaikuttamassa Huttusen valintaan.¹⁰ Oma merkityksensä on ollut myös Huttusen sukulaisuussuhteella apteekkari Ilmari Reinhold Lindqvistiin, joka oli Huttusen äidin veli ja joka johti koko kieltolain ajan Valtion alkoholiliikettä ja vuodesta 1921 hoiti Keskuksen johtajan toimia. Lindqvistin toisen sisaren poika, insinööri Ola Martola - Huttusen serkku - laati tehtaiden yli-insinööriksi valitun Hubert Ingmanin kanssa uuden tehdas-kompleksin teknisen suunnittelun.¹¹ Tehtaan arkkitehtonisen ulkoasun suunnittelussa Huttunen oli mukana jo hyvin varhain: ensimmäinen hänen piirustuksensa tehdasalueesta¹² on päivätty puolta vuotta aiemmin kuin hallintoneuvosto maaliskuussa 1934 virallisesti päätti uusien tehdasrakennusten toteuttamisesta. Arkkitehdin varhainen mukanaolo takasi tehtaiden toimivuuden ja arkkitehtonisesti yhtenäisen lopputuloksen. Karvonen toimi Huttusen kanssa ulkopuolisella urakoitsijalla teetettyjen tehdasrakennusten ylivalvojana Alkoholiliikkeen puolesta.

Alkoholiliikkeen toimesta laaditussa alustavassa ohjelmassa tehdasalueen rakennukset oli ajateltu erillisiksi yksiköikseen. Huttunen ryhmitteli ehdotuksessaan rakennukset yhdeksi suureksi kompleksiksi, josta erilleen jäivät vesitorni ja voimalaitos. Suunnitelma toteutettiin Huttusen luoman idean pohjalta ja uusi rakennusryhmä sijoitettiin hieman erilleen vanhasta tehdasalueesta pohjoiseen Hyvinkäälle vievän radan varteen tasaiselle pellolle, joka rajoittui toiselta puolelta jyrkästi kohoavaan harjuun (T79; kuva 78). Tehtaan pääkompleksin muodosti radan varressa oleva tislaamorakennus ja pihan toisella puolella oleva perunapolttimorakennus. Näitä yhdisti pihan yli kulkeva, betonipylväiden varaan rakennettu 'silta', jossa oli tilat tehtaan kannalta keskeisim-

mille toiminnoille. Siinä sijaitsivat laboratorio sekä insinöörien ja mestarien huoneet.¹³

Polttimoteollisuuden alalla ei Suomessa ollut Rajamäen Tehtaille esimerkkiä tarjoavaa tuotantolaitosta.¹⁴ Rajamäen rakennukset olivat suurimmaksi osaksi peräisin viime vuosisadalta, samoin Viralan polttimo, joka oli perustettu vuonna 1885. Lahden polttimo oli aloittanut toimintansa vuonna 1883 puisessa panimorakennuksessa. Polttimon yhteyteen tosin rakennettiin uusi mallastamo 1932, mutta sillä ei ollut rakennustaiteellisesti mitään annettavaa Rajamäen Tehtaiden suunnittelulle. 1910 oli Vaasaan perustettu Kronanin hiivatehdas, mutta se lopetti hiivan ja alkoholin tuotannon vuonna 1926. Pienien panimoiden, joita Suomessa 1920-luvun alussa oli nelisenkymmentä, arkkitehtuuri oli vaatimatonta. Mäntän ja Tainionkosken sulfiittispriitehtaat oli rakennettu 1919 ja 1920. Niiden kohdalla Suomen senaatti oli ostanut 1918 ruotsalaiselta Ab Ethyl yhtiöltä sulfiittispriin valmistuspatentin ja yhtiö toimitti tarvittavat sulfiittiselutehtaiden pää- ja detaljipiirustukset. Tehtaiden arkkitehtuuri perustui vuosisadan alun tuotantolaitossuunnitteluun.¹⁵ Ajan pohjoismaisista esikuvista huomattava olisi ollut arkkitehtien Otto V. Juellin ja Otto L. Scheenin suunnittelema, Norjaan Oslon lähelle Hasleen vuosina 1930-1933 rakennettu väkiviinapolttimo.¹⁶ Nähdäkseni sillä ei kuitenkaan ollut Rajamäen tehtaiden suunnitteluun vastaavaa vaikutusta kuin myöhemmin tilaohjelmansa puolesta Helsingin Salmisaaren tehtaiden arkkitehtuurikilpailussa vuonna 1935 (ks. alempana).

Rajamäen Tehtaiden ensimmäinen rakennusvaihe saatiin päätökseen 21. kesäkuuta 1935.¹⁷ Laajan rakennustoiminnan vuoksi yhtiö oli perustanut erillisen rakennus- ja tehdastoimikunnan 30. toukokuuta 1934 käsittelemään johtokunnan kanssa rakennussuunnitelmiin liittyviä kysymyksiä. Vuonna 1934 siihen kuuluivat Reinikka, Vasenius ja Lindfors.¹⁸ Hubert Ingmanin aiemmin mainitussa periaateohjelmassa vuodelta 1932 oli juomien valmistus ja pullotus suunniteltu tehtäväksi Helsinkiin rakennettavassa tehdaslaitoksessa. Suunnitelma muuttui sen jälkeen kun hallintoneuvosto ja johtokunta olivat tehneet vierailun Rajamäen valmistumassa olevalla tehdasalueella toukokuussa 1935. Silloin huomattiin, että olisikin tarkoituksenmukaisempaa järjestää Rajamäelle - jossa sijaitsivat väkiviinavarastot ja jossa väkiviina puhdistettiin - rakennukset myös viinan pullottamista varten. Samalla voitiin supistaa Helsingin tehdas- ja varastorakennuksen rakennussuunnitelmaa kyseisiltä osin.¹⁹ Lisärakennussuunnitelmaa eli toista rakennusvaihetta Rajamäelle päätettiin ryhtyä toteuttamaan kesällä 1936.²⁰ Rakennussuunnitelman arkkitehtina toimi edelleen Huttunen. Suunnitelma käsitti neljä erillistä rakennusta: pullotusrakennus eli väkijuomatehdas, tarvikevarasto korjauspajoineen, konttorirakennus ja työväen ruokala.

Enson ja Koskenkorvan polttimo

Kun kävi ilmeiseksi, ettei Rajamäen polttimo pystynyt tuottamaan tarvittavaa määrää tislettä, päätti hallintoneuvosto helmikuussa 1935 johtokunnalta saamansa ehdotuksen mukaan perustaa uuden väkiviinätehtaan Ensoon.²¹ Huttusen suunnittelema rakennus (T101) valmistui alkutalvesta 1936 ja se noudatteli pääpiirteissään Rajamäen Tehtaiden punatiiliarkkitehtuuria ollen kuitenkin kooltaan sitä hieman pienempi (rakennustilavuus Rajamäellä 13100 m³, Ensossa 9600 m³). Alkoholiliikkeen puolesta tehtaan ja koneistojen yleissuunnitelmat laativat insinöörit Ingman ja Martola. Rakennustöiden ylivalvonnassa Huttusta avusti insinööri Kauko Karvonen. Polttimon yhteyteen Huttunen suunnitteli kaksikerroksisen virkailijan asuinrakennuksen (kuva 115).²²

Alkoholiliikkeen johtokunnan kokouksessa 17. elokuuta 1938 otettiin käsiteltäväksi uuden polttimon perustamiskysymys. Aiemmin oli hallintoneuvostossa tultu siihen tulokseen, että mikäli yhtiö tarvitsisi polttimon Rajamäen ja Enson laitosten lisäksi, olisi se sijoitettava perunan ylituotantoalueelle Etelä-Pohjanmaalle lähelle Seinäjoen kauppala. Hallintoneuvosto päättikin elokuussa 1938 kaupasta, jolla ostettiin Alkoholiliikkeen uutta polttimorakennusta varten tontti Koskenkorvan aseman läheisyydestä.²³ Polttimon rakennustyöt aloitettiin Huttusen suunnitelmien mukaan kesällä 1939 (T143). Polttimo, voimalaitos korjaamoinen, vedenpuhdistuslaitos ja pumppuhuone sekä kaksi asuinrakennusta valmistuivat keväällä 1941.

Salmisaaren tehdas- ja varastorakennuksen suunnittelukilpailu 1936

Samanaikaisesti Rajamäen tehdasalueen ensimmäisen rakentamisvaiheen kanssa ryhdyttiin Ingmanin suunnitelmien pohjalta kokoamaan ja keskittämään yhden rakennuksen suojiin yhtiön Helsingissä sijainneita varasto- ja teollisuusosastoja. Keväällä 1934 Alkoholiliikkeen johtokunta tiedusteli Helsingin kaupungilta, olisiko se halukas myymään Salmisaaren ns. Tallbergin tontin Itämerenkadun päästä Lauttasaaren suunnitteilla olevan tien viereltä uutta tehdas- ja varastorakennusta varten.²⁴ Kahden hehtaarin kokoinen tontti hankittiin kaupungilta vielä samana vuonna. Seuraavana vuonna pidettiin luonnospiirustuskilpailu, joka päättyi maaliskuussa 1936. Tehdas- ja varastorakennuskilpailun voittajaksi selviytyi lopulta arkkitehti Väinö Vähäkallio. Tehtaan perustustyöt aloitettiin hänen suunnitelmiansa pohjalta syksyllä 1937 ja rakennustyöt seuraavana kesänä. Vuonna 1938 päätettiin rakennukseen liittää yhtiön pääkonttori. Koko suunnitelma valmistui vuonna 1940, jolloin rakennus oli tilavuudeltaan Suomen suurin (275000 m³).²⁵ Tämän tutkimuksen rajauksen vuoksi en niinkään puutu valmistuneeseen rakennukseen vaan keskityn tehtaan arkkitehtuurikilpailuun ja siihen liittyviin, osit-

tain aiemmin julkaisemattomiin yksityiskohtiin.

Helsingin keskusvarastosuunnitelmaa varten insinöörit Hubert Ingman, Matti Inkinen ja Kauko Karvonen sekä arkkitehti P.E. Blomstedt tutustuivat Norjassa Oslon lähellä vuosina 1930-1933 rakennettuun valtion Haslen pullotus- ja varastorakennukseen.²⁶ Haslen tehdas oli yksi aikansa suurimpia rakennuksia Pohjoismaissa, sen päärakennuksen pinta-ala ylitti 48000m². Siihen oli koottu yhtiön aiemmin eri puolilla sijainneet osastot ja sijoitettu tilat mm. konttorille, kuljetus- ja säilytysvarastoille, pullotus- ja tuotanto-osastolle. Osittain viisikerroksinen rakennus oli konstruoitu kokonaan rautapalkkien varaan, jotka toisistaan viiden metrin etäisyydellä sijaiten muodostivat pohjakaavaan säännönmukaisen rasterin. Betoniset seinät, jotka eivät olleet kantavia, oli ulkopuolelta muurattu puolen kiven vahvaisilla tiilillä.²⁷ Hamariin yhtiö rakennutti tislauksen, joka valmistui vuoden 1932 alussa. Tämä Juellin ja Scheenin suunnittelema tislauksen oli rakennettu kokonaisuudessaan rautabetonista.²⁸

Matkan pohjalta laadittiin tulevan rakennuksen tilaohjelma modernin alkoholitehtaan näkökulmasta. Laadittu suunnitelma Salmisaaren tehdas- ja varastotaloksi käytiin läpi johtokunnan kokouksessa 19. kesäkuuta 1935 ja se esitettiin hallintoneuvoston rakennus- ja tehdastoimikunnalle saman kuun 26. päivänä. Toimikunta hyväksyi tämän pääpiirteittäisen rakennussuunnitelman arkkitehtien kesken pidettävän piirustuskilpailun pohjaksi. Kilpailu päätettiin pitää yhdistettynä kilpailuna, johon kutsuttaisiin muutamia tunnettuja arkkitehtejä ja johon muillakin olisi mahdollisuus osallistua.²⁹

Palkintotuomareiksi suunnittelukilpailuun pyydettiin prof. Jussi Paatela ja arkkitehti Pauli. E. Blomstedt sekä kolmanneksi Arkkitehtiliiton nimeämä jäsen (Kaarlo Borg). Blomstedtin kuoleman johdosta hänen tilalleen valittiin arkkitehti Oiva Kallio.³⁰ Hallintoneuvosto nimesi lisäksi tuomarijäseniksi pankinjohtaja Tyko Reinikan, toimitusjohtaja Gustaf Waldenin ja prof. A.J. Braxin. Samalla se hyväksyi kilpailuluonnoksen varsinaiseksi ohjelmaksi. Siinä kutsuttuina osanottajina olivat arkkitehdit Alvar Aalto, Erkki Huttunen, Bertel Liljequist ja Väinö Vähäkallio. Kilpailuohjelman liitteeksi liitettiin norjalaisen Haslen tehtaan asemapiirros sekä tieto Arkkitehtiliitossa nähtävillä olevista P.E. Blomstedtin luonnoksista, jotka oli laadittu rakennusohjelman selvittämistä varten. Liitteiden osalta korostettiin sitä, ettei kilpailijan tule käsittää niissä esitettyjä suunnitelmia missään suhteessa sitoviksi.³¹

Kilpailuajan päätyttyä 16. maaliskuuta 1936 oli kilpailuun osallistunut 15 ehdotusta sekä Eliel Saarisen Yhdysvalloista lähettämä ehdotus.³² Palkintolautakunta ei halunnut sulkea pois mitään ehdotusta, varsinkin kun kyseistä kilpailua pidettiin suurella määrällä ideakilpailun luontoisena. Sen mielestä annetun ohjelman puitteissa erikoislaatuinen ja vaikea suunnitelma oli useassa kilpailuehdotuksessa käsitelty ansiokkaasti. Kilpailutöiden arvostelussa se kiinnitti erityistä huomiota raken-

nusten sijoittumiseen tontille. Lautakunnan mielestä Itämerenkadun puoleiset tontin sivustat oli saatava ensiksi valmiiseen asuunsa, toisarvoisiin lisärakennuksiin ei sen mielestä tulla kiinnittämään yhtä suurta huomiota ja ne soveltuvat parhaiten Tallberginkadun puoleiselle tontille. Yhtiön edustavuutta palveleviin rakennustaiteellisiin näkökohtiin kiinnitettiin huomiota. Tämä näkyy myös suhtautumisessa myöhemään päällerakentamiseen, jonka ei tullut häiritsevästi vaikuttaa laitoksen kokonaiskuvaan.³³

Palkintolautakunta antoi ensimmäisen palkinnon Väinö Vähäkallion (avustajana Dag Englund) laatimalle ehdotukselle "Arpanappula". Toisen palkinnon sai Erkki Huttunen (nimim. "V.M.V.6"), jonka avustajina toimivat Pekka Saarema ja Eero Jokilehto (T106). Huttusen suunnitelma sisälsi kaksi vaihtoehtoista ehdotusta. Kolmannen palkinnon saanut ehdotus "KK" oli arkkitehti Vähäkallion avustajanaan arkkitehti O. Saijonmaa. Lunastetut ehdotukset olivat Alvar Aallon "In vino veritas", Huttusen, Saareman ja Jokilehdon "Whisky" ja Jorma Järven "Jos kaikki Suomen järvet". Bertel Liljequist sai kutsutuille arkkitehdeille varatun palkkion ehdotuksellaan "A".³⁴

Palkintolautakunnassa käytyjen keskustelujen pohjalta Alkon johtokunta otti käsiteltäväkseen kysymyksen uusien piirustusten pyytämistä Vähäkalliolta ja Huttuselta. Heidän katsottiin voivan parantaa ehdotuksiansa puutteellisia kohtia kilpailun arvostelun ja huomautusten pohjalta. Uusien luonnospiirustusten laatimista ei käsitetty kilpailuksi, joten Alkoholiliike sai harkintansa mukaan ottaa rakennushankkeen toteutettavakseen niillä piirustuksilla, jotka se katsoi soveliaimmiksi.³⁵

Vähäkalliolle ja Huttuselle esitettiin heidän kanssaan käytyjen keskustelujen jälkeen kilpailussa esiintyneet, ratkaisussa huomioon otettavat näkökohdat sekä annettiin täydennetty luonnospiirustuskilpailun ohjelma ja palkintolautakunnan pöytäkirjat. Uudet piirustukset tuli pääpiirteittäisine työselityksineen ja kustannusarvioineen antaa Alkoholiliikkeelle tammikuun 15. päivään 1937 mennessä.³⁶ Yhtiö valitsi suunnitelman pohjaksi arkkitehti Vähäkallion ehdotuksen, jossa toistuvat yllättävän suorasti Huttusen ensimmäisen kilpailuehdotuksen tilaratkaisut ja ulkoasu.

Arkkitehti Jokilehto työskenteli arkkitehti Saareman kanssa kilpailun parissa Huttusen toimistossa. Hän muistelee, että Alkoholiliike ehdotti kilpailun pohjalta Huttuselle ja Vähäkalliolle yhteistyötä, mutta Huttunen oli kieltäytynyt.³⁷ Näin käynnistyi "jatkokilpailu", jossa Vähäkallio käytti Huttusen aiempaa ehdotusta suunnittelun lähtökohtana: rakennusryhmien sijoittelu, ratapiha, konttorisilta, varaston ja tehtaan massoittelu sekä jäsentely ovat kopioituneet suoraan kilpailijan ehdotuksesta eivätkä ne esiintyneet hänellä aiemmin. Huttusen jatkoehdotus pohjautui hänen aiempaan kilpailuehdotukseensa.

Jokilehto ja Saarema muistelevat jatkokilpailun pienoismallien paljastusta, jolloin Vähäkallion plagiointi paljastui. Skandaalille oli ai-

nekset, mutta Huttunen vetäytyi eikä halunnut riidellä. Kilpailun tuomaristo ei reagoinut, ei myöskään Arkkitehtiliitto. Asia oli Huttusen kannalta luonnollisesti harmittava, olihan kyseessä sen hetkisen Suomen tilavuudeltaan suurimman rakennuksen suunnittelutehtävä ja tulevan Sokos-rakennuksen ohella yksi aikaa vienein työ toimistossa. Alkoholiliikkeen silloinen insinööri Kauko Karvonen oli kertonut Jokilehdolle, että ehdotusten vertailu kääntyi lopulta pistelaskuksi ja Vähäkallio voitti eri tasoja yhdistävillä trukkiluiskilla, jotka otaksuttiin hissejä käytännöllisemmiksi (Huttusen ehdotuksessa oli myös yksi ajoluiska, mutta kuljetus tapahtui pääosin hissien avulla). Vähäkallion luiskat osoittautuivat sittemmin Karvosen kertoman mukaan silloisille trukeille liian jyrkiksi ja hissien apuun oli turvauduttava.³⁸

Rajamäen kirkko

Maaseutupaikkakunnan teollisuuslaitoksena Alkoholiliike joutui alueen sosiaalisten ja yhteiskunnallisten toimintojen pääasiallisena vastaajana ottamaan kantaa myös paikkakunnan hengellisen elämän järjestämiseen. Yhtiö rakennutti Rajamäen tehdasalueelle arkkitehti Erkki Huttusen piirustusten mukaan kirkon (T124; kuva 125). Se vihittiin käyttöön 20. marraskuuta 1938. Yhtiö avusti seurakuntatyössä tarvittavan henkilökunnan palkkauksessa. Vuodesta 1978 Nurmijärven seurakunta vastasi kirkon toiminnallisista kustannuksista ja Alko kiinteistöön kohdistuneista kustannuksista. Katsottuaan, etteivät seurakunnalliset velvoitteet enää kuulu yhtiön toimintapiiriin, Alko lahjoitti kirkon kiinteistöineen Nurmijärven seurakunnalle vuonna 1985.³⁹

Jo 1920-luvulla rajamäkeläisten mielessä oli virinnyt ajatus oman huoneiston rakentamisesta hengellisiin tarpeisiin - olihan Nurmijärven kirkkoon matkaa yli kymmenen kilometriä. Erityinen rukoushuoneyhdistys perustettiin keräämään varoja rakennusta varten. Hirret rukoushuonetta varten saatiinkin hankituksi, mutta rakennustyö kuitenkin lykkääntyi. Alkoholiliikkeen aloitettua toimintansa Rajamäellä tehtaen johto luovutti virkailijakerhotalon tyydyttämään tilatarvetta. Silti jäätiin kaipaamaan omaa huoneistoa kirkolliseen toimintaan.⁴⁰

Aloitteen Alkoholiliikkeen oman kirkon rakennuttamiseen Rajamäelle antoi yhtiön hallintoneuvoston puheenjohtaja Tyko Reinikka.⁴¹ Pöytäkirjoissa asiasta mainitaan ensimmäistä kertaa toukokuussa 1937 hallintoneuvoston rakennus- ja tehdastoimikunnan ja johtokunnan yhteisen kokouksen yhteydessä. Tällöin tarkastettiin arkkitehti Huttusen ja arkkitehti Ilmari Launiksen rukoushuonetta varten laatimat piirustukset. Huttusen suunnitelmaa ei katsottu voitavan ottaa rakennustyön pohjaksi ja kokouksessa päätettiin hankkia vielä yhdet piirustukset arkkitehti Kauno S. Kalliolta.⁴² Seuraavassa kokouksessa esillä olleiden arkkitehti Kallion luonnopiirustustenkaan ei katsottu olevan soveliaita

ja rakennushanke päätettiin lykätä toistaiseksi.⁴³

Rajamäen kirkon suunnittelutehtävä poikkeaa sikäli totutusta, että rakennuttajana on seurakunnan sijasta teollisuusyhtiö ja että alueella ei ollut aiempia kirkollisia perinteitä. Huttusen ensimmäinen ehdotus Rajamäen kirkoksi ei ole säilynyt. Tämä Alkoholiliikkeen hallintoelimissä hylätty suunnitelma oli todennäköisesti ollut totutuista ratkaisuista poikkeava. Muistitietona on säilynyt käsitys, että Huttunen suunnitteli kirkon matalaksi, massiiviseksi ja pohjamuodoltaan pyöreäksi - eräänlaiseksi säiliöksi tai lieriöksi.⁴⁴

Arkkitehti Ilmari Launoksen luonnos Rajamäen kirkoksi on säilynyt. Suomalaiseksi kirkoksi ehdotus on epätavallinen. Barokkiarkkitehtuurista esikuvansa hakeva kirkkosali on pohjamuodoltaan ovaalin muotoinen, länsipäässä siihen johtavat kaartuvat porrasrampit. Valon sali saa korkeista ja kapeista ikkuna-aukoista sekä laakeaa kattokupolia kiertävästä kattoikkunasta. Osittain maanalaiseen pohjakerrokseen on sijoitettu sakasti ja seurakunnan toimitilat.⁴⁵ Tämä Launoksen ehdotus poikkeaa huomattavasti hänen aiemmista toteutuneista kirkkosuunnitelmistaan. Ilmari Launis oli tuotteliaimpia kirkkosuunnittelijoita Suomessa 1920-luvulla ja tyypilliset hänen suunnittelemansa kirkot olivat länsitornillisia pitkäkirkoja, jossa runkokuone on järjestetty basilikamaiseksi tilaksi.⁴⁶

K.S. Kallion luonnos Rajamäen kirkoksi on tornillinen pitkäkirko; seurakuntahuoneet on sijoitettu kuorin alle pohjakerrokseen. Kirkko on ilmeeltään kansallisromanttinen, pohjaratkaisu on kuitenkin tiukan symmetrinen.⁴⁷ Myös muissa, toteutuneissa kirkkosuunnitelmissaan ja lukuisissa kirkkojen korjaus- ja muutostöissään hän noudatti perinteistä kirkkoarkkitehtuuria. Mainittujen luonnosten lisäksi Alkon arkistossa on lisäksi arkkitehti Mirjam Vainion suunnitelma kirkoksi, jota ei mainita Alkoholiliikkeen johtokunnan pöytäkirjoissa. Vainion luonnos edustaa yksinkertaista klassisismia, jossa suorakaiteen muotoiseen kirkkosaliin liittyy korkea ja kapea päätytorni. Salin sisäkatto on paraabeliholvi, valon sali saa kapeista seinäikkunoista.⁴⁸

Mikään edellisistä luonnosehdotuksista ei saanut johtokunnan tukea kirkkosuunnittelun lähtökohdaksi. Rakennushanke ei silti lykääntynyt, vaan yhtiön johto aloitti todennäköisesti heti neuvottelut arkkitehti Huttusen kanssa uusien piirustusten saamiseksi. Ilmeisesti hänet tehdasalueen arkkitehtina katsottiin kuitenkin sopivimmaksi kirkon suunnittelijaksi. Huttusen laatimat piirustukset Rajamäen kirkoksi valmistuivat heinäkuussa 1937.⁴⁹

Kirkon suunnitteluohjelmaan yhtiö liitti vaatimuksia kirkon luonteesta ja ulkonäöstä. Vastoin arkkitehdin toivomuksia kirkon tornin tuli olla kirkon edessä keskiakselissa ja kiinni rakennuksessa, ja sen tuli olla "näyttävä". Katon tuli olla jyrkkä harjakatto. Kerhosalin siiven piti liittyä kirkkorakennukseen edestä katsoen täysin symmetrisesti.⁵⁰ Tyko Reinikka saneli tiukan vaatimuksen korkeasta tornista ja harjakatosta.⁵¹

Muut suunnittelukohteet

Uuden väkijuomalain voimaantuloon mennessä yhtiö oli hankkinut myymälätilat jokaiseen kaupunkiin sekä Rovaniemen kauppalaan. Vuoden 1932 loppuun mennessä oli toiminnassa 81 täydellistä alkoholimyymälää ja niiden määrä pysyi lähes samana seuraavan kymmenvuotiskauden.⁵² Simpuran mukaan monet Alkon ensimmäiset myymälät sijoitettiin, osittain juuri Tyko Reinikan vaikutuksella, toimintansa lopettaneen Maakuntain Pankin entisiin konttoreihin tai KOP:n vanhoihin konttoritiloihin. Alkuajan pääomapulan vuoksi myymälät pääsääntöisesti sijoitettiin vuokratiloihin, jotka usein olivat alkoholimyymälöiksi epäkäytännöllisiä. "Nykyaikaisia" myymälöitä saatiin vasta myöhään sodan jälkeen. Tavoitteena 1930-luvulla oli sisustaa myymälät kolkoiksi ja luotaantyöntäviksi ja siten saada alkoholijuomien ostotapahtuma vastenmieliseksi.⁵³ Vasta vuonna 1952 Alkon hallintoneuvosto päätti, että huoneistojen vuokraamisen asemesta voidaan uusia myymälöitä sijoittaa myös liikkeen omiin, myymälä- ja asuintarkoituksiin rakennettaviin taloihin.⁵⁴ Erkki Huttunen ei suunnitellut Alkolle tällaisia myymälärakennuksia, mutta piirsi Varkauden KOP:n konttoriin (T131) pankkitilojen ja asuntojen lisäksi myös alkoholimyymälän.

Alkoholiliikkeen toiminnan alkaessa kaupunkien ja kauppaloitten asuntotuotanto tarjosi mahdollisuudet väkijuomamyymälöiden henkilökunnan asuntojen hankintaan. Sen sijaan maaseudulla olevilla teollisuuspaikoilla oli asunnoista pulaa. Rajamäen Tehtaiden työväestön määrä kaksinkertaistui vuodesta 1932 vuoteen 1934 ollen silloin yli kaksisataa ja vuonna 1939 yli 400 henkilöä. Ammattitaitoisen ja luotettavan työväestön pysyttämiseksi yhtiön palveluksessa Alkon täytyi kilpailla muiden työnantajien kanssa niin palkoissa kuin sosiaalietuuksissakin. Yhdeksi tavoitteeksi tuli hankkia työväestölle hyvät asunto-olot.⁵⁵

Alko rakennutti Rajamäen Tehtaiden henkilökunnalle vuonna 1935 neljä ja vuonna 1938 kahdeksan Huttusen suunnittelemaa kahden perheen asuintaloa. Jälkimmäistä rakentamispäätöstä oli edeltänyt tutkimus Alkoholiliikkeen työväen asunto-oloista Rajamäellä.⁵⁶ Pian kuitenkin tultiin siihen tulokseen, että henkilökunnan omakotiluontoisen rakennustoiminnan tukeminen olisi kaikille osapuolille tyydyttävien ratkaisu. Yhtiö erotti omasta maastaan erityisen omakotialueen, jonka Huttunen palstoitti tonteiksi. Ensimmäinen omakoti valmistui vuonna 1938, vuonna 1951 niitä oli jo 62 kappaletta.⁵⁷ Enson ja Koskenkorvan polttimoiden henkilökuntaa varten yhtiö rakennutti muutamia asuntoja Huttusen piirustusten mukaan. Sodan jälkeen yhtiön Helsingin toimihenkilöiden asuntopulan lievittämiseksi Alko hankki Kaukalahdesta omakotipalstoja sekä rakennutti mm. Lauttasaareen v. 1951 kolme kerrostaloa.⁵⁸

Vuonna 1933 Alkoholiliike perusti anniskeluoikeuksin varuste-

tun kansanravintolan Helsingin Siltasaareen saadakseen kokemuksia anniskelun aiheuttamista kustannuksista. Sitä varten KOP:ltä vuokratut tilat P.E. Blomstedt sisusti ravintolatarkoituksiin sopiviksi. Kansanravintolan hoidon ei kuitenkaan katsottu sopivan monopoliyhtiön tehtäviin ja ravintolatoimi erotettiin toukokuussa 1935 tytäryhtiön Alkon Kansanravintolat Oy:n huoleksi.⁵⁹

Alkoholiliikkeen teollisuutta varten perustettiin tytäryhtiöt Puukemia Oy ja Leivonsuo Oy. Liikkeen alkuajoista alkaen oli seurattu spriiin valmistusmahdollisuuksia puunsokeroimismenetelmää käyttäen. Sodan sytyttyä kysymys puun sokeroimisesta ja siihen perustuvasta väkiviinan valmistamisesta tuli entistä ajankohtaiseksi. Vuonna 1943 perustettu Puukemia Oy osti tehdaslaitosta varten maa- ja vesialueen Heinolan pitäjältä Hevossaaresta. Tehtaan perustamistöitä ohjaamaan asetettiin rakennustoimikunta, joka valitsi Huttusen tehtaan arkkitehdiksi. Laajamittaisesta tehdas- ja asuntoalueen suunnitelmasta toteutettiin pääasiassa vain louhintatöitä ja muutamia asunto- ja varastorakennuksia, eikä varsinaisen tehtaan rakentamista koskaan aloitettu. Vuonna 1962 yhtiö purettiin ja olemassa olleet kiinteistöt myytiin Heinolan kaupungille.⁶⁰ Rajamäen Tehtaiden sodanaikaista polttoainehuoltoa turvaamaan aloitti Puukemia Oy Leivonmäen Kivisuolla polttoturpeen noston. Vuonna 1949 perustettiin tätä toimintaa varten erillinen Leivonsuo Oy. Huttunen suunnitteli yhtiölle muutamia asuinrakennuksia, konttorin ja korjauspajan. Kymmenen vuoden kuluttua perustamisestaan yhtiö lopetti toimintansa ja myi rakennukset laitteineen Ammatine-distämislaitos-säätiölle.⁶¹

2.3 Muut työnantajat

Kunnalliset suunnittelutehtävät

Kotkan kaupungintalo

Kotkassa oli virinnyt jo 1890-luvulla kaupungintalohanke. Vuonna 1930 kaupunginvaltuusto päätti kaupungintalon tulevaksi paikaksi torin laidalla sijaitsevan Valakallion ja helmikuussa 1931 se julisti kaupungintalon suunnittelukilpailun (kilpailuaika kesäkuun lopusta syyskuun puoliväliin). Palkintolautakuntaan kuuluivat Arkkitehtiliiton edustajina J.S. Sirén, Martti Välikangas ja Uno Ullberg (varalla Gunnar Taucher) sekä kaupungin edustajina J. Aalto ja R. Lindgrén. Laadittu kilpailuohjelma ei juurikaan puuttunut rakennuksen tulevaan sijaintiin tontilla. Tilaohjelman mukaan rakennukseen tuli sijoittaa tilat kaupunginvaltuustolle ja -hallitukselle sekä kaupungin eri konttoreille ja lautakunnil-

le, sähkölaitokselle ja sosiaalitoimistolle. Lisäksi tarvittiin 300 hengen juhlasali, kirjasto, museo, voimistelusalit sekä talonmiehen ja vahtimestarin asunto.¹

Kilpailuun saapui peräti 40 ehdotusta - talouslaman aikana rakennussuunnittelu oli vähäistä ja arkkitehtien kiinnostus suuriin kilpailuprojekteihin luonnollisesti vilkasta. Palkintolautakunta yhdisti saapuneista ehdotuksista ensimmäisen ja toisen palkinnon kahdeksi toiseksi palkinnoksi. Näille ehdotuksille se suositti mahdollisuutta jatkokehittelyyn ennen rakennuskysymyksen lopullista ratkaisua. Palkitut ehdotukset paljastuivat Aarne Hytösen ja Risto-Veikko Luukkosen (nimimerkki "Valokuva asemakaavasta") sekä Erkki Huttusen (nimimerkki "Iso väritön ympyrä sinisellä reunaviivalla") tekemiksi (T57). Hytösen-Luukkosen ehdotuksesta palkintolautakunta oli yksimielinen, mutta Huttusen ehdotuksen sijaan Välikangas äänesti Yrjö Lindegrénin ehdotuksen, joka sai lopulta kolmannen palkinnon.

Hytösen-Luukkosen ehdotuksessa rakennus koostuu suuresta hallitsevasta rakennusmassasta sekä horisontaalisesta ja matalasta juhlasali-ravintolasiivestä. Kokonaisote on monumentaalisuudesta ja virastomaisuudesta huolimatta selkeä. Huttusen ehdotuksessa on matala erillinen juhlasalisiipi sekä kaksi, porrashuoneella toisiinsa yhteydessä olevaa rakennusmassaa. Pihapengermäältä nouseva virastorakennus on molemmista päistään pyöristetty (kuva 86). Kilpailulautakunta piti huoneiston järjestelyä ansiokkaana ja kokonaisuutena kiinnostavana. Päärakennuksen pyöristetyn seinät eivät kuitenkaan saaneet varauksentonta hyväksyntää.²

Jatkokilpailussa Välikangas, närkästyneenä Huttusen ehdotuksen valinnasta jatkokehittelyyn, kieltäytyi toimimasta tuomaristossa ja hänen tilalleen valittiin Gunnar Taucher. Hytösen-Luukkosen jatkoehdotus oli pääpiirteissään ensimmäisen ehdotuksen kaltainen. Huttunen oli hylännyt päärakennuksen päätypyöristykset ja rakennus oli muuttunut massiiviseksi ja valtuustosalin ikkunoiden sijoitusta lukuunottamatta symmetriseksi.³ Ehdotuksia toisiinsa vertaillen palkintolautakunta totesi, että: *"(...) kokonaisote Luukkosen ja Hytösen ehdotuksessa on enemmän hajoitettu, johtuen osaksi sivukäytäväsystemistä, osaksi asettelusta tontille, kun sensijaan arkkit. Huttusen ehdotus on pohjamuodoltaan keskitetympi ja taloudellisempi sekä tarjoaa puhtaasti käytännöllisesti katsoen, etenkin virastojen järjestelyyn nähden, huomattavia etuja. Siinä kehityksessä, missä ehdotukset nyt ovat, on Hytösen ja Luukkosen ehdotus puhtaasti taiteellisesti tuntuvasti korkeammalla kuin Huttusen ehdotus, minkä kehittelyä taiteellisessa suhteessa ei ole viety samaan asteeseen, vieläpä voidaan sanoa siinä esiintyvän huomattavia puutteellisuksiakin."*⁴ Lausunnon perusteella palkintolautakunta asetti Hytösen ja Luukkosen ehdotuksen etusijalle. Rakentamiskomitea kuitenkin ehdotti kaupunginvaltuustolle Huttusen ehdotuksen toteuttamista. Komitean jäsen, kaupunginjohtaja Rudolf Lindgrén, perusteli valintaansa korostaen Huttusen ehdotuksen keskitettyä ratkaisua

ja siitä johtuvaa taloudellisuutta ja käytännöllisyyttä. Helena Komulaisen mukaan suunnitelman läpiviemisessä pääpaino oli nimenomaan taloudellisissa eikä esteettisissä arvoissa, ja kaupunginjohtajalla oli vaikuttava rooli Huttusen taloudelliseksi nähdyn ehdotuksen valinnassa. Taiteellisen lopputuloksen varmistamiseksi päätettiin kuitenkin asiantuntijaksi ja Huttusen työn ohjaajaksi kutsua yksi tai kaksi vanhempaa arkkitehtia. Koska Kotkan kaupungilla ei tuolloin ollut omaa arkkitehtia, päädyttiin palkintolautakunnassa toimineeseen J.S. Siréniin.⁵

Huttusen suunnitelman muotoutumiseen näyttivät vaikuttaneen toisaalta kaupungin ajamat taloudelliset näkökohdat, toisaalta Sirénin henkilökohtainen panos Huttusen suunnittelutyön ohjaajana. Tätä taustaa vasten voisi ymmärtää ulkoisesti funktionalismin muotokieltä juhli- van ehdotuksen muuttumisen raskaan klassisistiseksi ja monumentaaliseksi (kuva 94). Nauttihan Sirén parhaillaan siitä arvonannosta, minkä hänen juuri valmistunut eduskuntatalo hänelle soi. Perinteinen edustavuuden ja vallan funktio tuli luonnollisesti totutumminkin esiin Huttusen jatkoehdotuksessa - edustusarkkitehtuurissa funktionalismin käyttö oli aluksi paikoin ongelmallista. Esimerkiksi Ruotsissa Tukholman Medborgarhusetin kilpailussa vuonna 1930 ensimmäisen palkinnon sai konventionaalinen, monumentaalista tyyliä edustava kilpailutyö. Kilpailuun osallistuneet selvän funktionalistiset ehdotukset hylättiin alkuvaiheessa, mitä nuori arkkitehti- ja kriitikopolvi Ruotsissa ankarasti kritisoi.⁶

Tukholman kilpailuun verrattuna asetelma Kotkan kaupungintalokilpailussa oli sikäli erilainen, että varsin konventionaalisia ehdotuksia ei lainkaan jätetty. Palkintolautakunta edusti Välikangasta lukuunottamatta vanhaa arkkitehtipolvea. Välikankaan eroaminen palkintolautakunnasta saattoi liittyä osana Välikankaan ja Sirénin väliseen henkilökohtaiseen epäsopuun. Välikangas itse muistelee toimintaansa Sirénin kanssa ko. lautakunnassa, missä hänen mielestään hirveätä Huttusen ehdotusta (*"kummastakin päästä niinkuin amme"*) Sirén oli ajamassa ensimmäiselle sijalle.⁷ Sirénin kiinnostus Huttusen ehdotusta kohtaan ja eräänlainen isällinen nuoren arkkitehdin suojele näkyy siinä kiivaassa keskustelussa, joka käytiin Arkkitehti-lehden sivuilla kaupungintalokilpailun johdosta. Marius af Schulténin kritisoimaa Huttusen suunnitelmaa Sirén puolusteli useaan otteeseen.⁸

Rauman vesitorni ja kaupungintalon laajennussuunnitelma

Rauman kaupunginhallitus antoi 5. heinäkuuta 1933 kaupunginjohtajalle, insinööri Oskari Nerolle tehtäväksi hankkia vesitorniluonnokset joltakin arkkitehdilta tulevaa kaupungin vesitornia varten.⁹ Syyskuussa kaupunginhallituksen tarkastettavana oli Huttusen luonnos (T77), josta päätettiin tilata kustannusarvio sekä toinen luonnos.¹⁰ Nämä Huttusen ehdotelmat toimivat lähtökohtana kaupungin päättäjille. Myöhemmin

päätettiin tilata vielä Lars Sonckilta ja W.G. Palmqvistilta luonnokset, jotka olivat tarkasteltavina maaliskuussa 1934. Insinööri Kaarlo Tawast esitti laatimansa kustannusarviot, joiden mukaan Palmqvistin ehdotus tulisi halvimmaksi (680000,-) ja Huttusen kalleimmaksi (780000,-) toteuttaa. Asia jätettiin kaupunginhallituksessa pöydälle.¹¹

Huhtikuussa 1934 rakennustoimisto Aalto & Sinervo ilmoitti kaupunginhallitukselle kaupunginjohtajan välityksellä, että se olisi valmis rakentamaan Huttusen vesitornin 620000 markalla. Hallitus päätti kuitenkin hyväksyä Sonckin suunnitelman ja rakentaa sen kaupungin omana työnä.¹²

Huttunen oli luonnollisesti tullut raumalaisille päättäjille tunnetuksi Raumalle suunnittelemiensa SOK:n konttorin (valm. kesäkuussa 1931) ja suojeluskuntatalon (valm. helmikuussa 1933) kautta. Huttusen luonnoksissa vesisäiliö oli sijoitettu vapaasti betonivaluisen jalustan päälle, eikä sen paremmin tukirakenteita kuin säiliöosaakaan ollut peitelty tiiliverhouksella (kuva 19). Tämä on saattanut oudoksuttaa tilaajaa, joka on kääntynyt mieluummin "varmemman" vanhan polven suunnittelijan puoleen. Olihan Sonck sitäpaitsi suunnitellut vesitornin Pietarsaareen (1929) ja Kordelinin kappelin Raumalle (1921)¹³, mikä loi hänen suunnitelmalleen omaa painoarvoa (kuva 20). Vesitorneissa betoniarkkitehtuurin uusia mahdollisuuksia käytettiin hyväksi varhain, mutta arkailtiin itse konstruktion paljastamista. Tampereen Kaupinojan vesisäiliö rakennettiin 1927-1928 kaupungin rakennuskonttorin suunnittelemana rautabetonista, mutta kokonaisuus kätettiin tiilestä muuratun ulkoseinän taakse.¹⁴ Turun vesilinnaa varten julistettiin julkisivujen luonnospöytäkirja, joka päättyi 28. 2. 1930. Lähes kaikki ehdotukset olivat luonteeltaan kompakteja ja massiivisia. Muista ehdotuksista poikkeavaa Erik Bryggmanin betonipilareiden päällä olevaa vesisäiliötä tuomaristo piti arveluttavana ja avonaista pylväistöä epäsovittavana.¹⁵ Myös Viipurin vesitornin betoniset säiliöt sijaitsivat umpinaisen tiilimuurauksen sisällä.¹⁶ Tukirakenteiltaan avoimen vesitornisuunnitelmansa Huttunen pääsi toteuttamaan vasta Alkon Rajamäen tehtaiden yhteyteen rakennetussa tornissa 1939. (Kuva 80.)

Vesitornihankkeen kanssa samoihin aikoihin keskusteltiin Raumalla ahtaaksi käyneen kaupungintalon laajentamisesta. Huttuselta pyydettiin laajennussuunnitelmaa kaupungin rakennusviraston tekemien luonnosten pohjalta (T90).¹⁷ Huttusen suunnitelma oli kaupunginhallituksessa esillä maaliskuussa 1934, mutta asian annettiin raueta.¹⁸ Huttusen luonnoksessa vanhaan, lähinnä uusrenessanssia edustavaan rakennukseen liittyy lasisen porrashuoneen välityksellä koristeeton suoraviivainen lisäsiipi. Tämä luonnoksen rohkea vanhan ja uuden rakennustyylin yhdistäminen on saattanut vaikuttaa ehdotuksen hylkäämiseen. Asetelmassa on samankaltaisuutta Gunnar Asplundin Göteborgin kaupungintalon laajennuksen kanssa (1934-1937). Sitä arvioitiin aikalaisten keskuudessa: "*det kanske mest tragiska i Göteborgs senare historia*".¹⁹

Lauritsalan kauppalantalo

Helmikuun 27. päivänä 1931 annetulla asetuksella erotettiin Lappeen kunnasta Lauritsalan kauppala, joka aloitti itsenäisen kunnallisen toimintansa vuoden 1932 alusta.²⁰ Kauppala oli teollisuusyhteisö, jonka keskeisenä tuotantolaitoksena toimi Kaukas-yhtiö. Kauppalan valtuusto oli, silloisesta suomalaisesta kunnalliselämästä poiketen, selvästi vasemmistoenemmistöinen. Uuden kauppalan kunnalliselämälle tarpeellinen rakennustoiminta pyrittiin vallitsevasta talouslamasta huolimatta nopeasti käynnistämään kiireellisyysjärjestyksessä. Kauppalanjohtaja Santeri Jacobssonin esityksestä kauppalanhallitus myönsi huhtikuussa 1934 luvan arkkitehdin palkkaamiseen viisivuotista rakennusohjelmaa varten. Arkkitehti W.G. Palmqvistille (apunaan arkkitehti B. Brunila) annettiin aluksi Lappeen seurakunnalta ostetun maa-alueen asemakaavoitustyö. Vuoden 1936 lopussa oli kaavoitettu jo n. 350 hehtaaria.²¹ Yksittäisten kunnallisten rakennusten suunnittelutehtäviä ei Palmqvistille kuitenkaan annettu.

Kauppalan yksi kiireellisimmistä rakennustehtävistä oli Luukkalan kansakoulun ja jatkokoulun lisärakennuksen toteuttaminen, joka annettiin Toivo Salervon suunniteltavaksi.²² Terveysdenhuollon alalla oli keväällä 1934 esillä kulkutautisairaalan rakentaminen, mikä kokouksessa jätettiin pöydälle, koska Lappeenrannan kaupunki oli aikeissa laajentaa sairaalaansa.²³ Samana vuonna saatiin lääkintöhallituksen myöntämällä avulla palkattua oma kauppalanlääkäri.²⁴ Aiemmin oli anottu lupa apteekin perustamiseen kauppalan alueelle.²⁵

Vaikka apteekin rakennuttaminen ei kuulunutkaan kauppalan tehtäviin, tuli apteekilla olemaan ratkaiseva merkitys kunnan arkkitehtuuriin. Lauritsalan ensimmäisenä apteekkarina toimi Teuvo Nissilä, joka tunsu hyvin raumalaisen konsuli Jalmari Penttilän.²⁶ Huttusen suunnitelmat Raumalla olivat tehneet suuren vaikutuksen kaupunginvaltuutettu Penttilään ja luultavimmin juuri hänen suosituksellaan Huttunen sai apteekin suunnittelutehtävän itselleen. Apteekkirakennuksen (T95; kuva 21) kautta Huttunen puolestaan tuli tutuksi Lauritsalan kunnalliselämän viranomaisten keskuudessa²⁷ ja pääsi ehdokkaaksi kauppalantalon ja virkamiestalon suunnittelutehtävään.

Terveysdenhoitotyön kehittämiseksi ja järjestettiin sairaanhoitajalle, terveydenhoitajalle ja kättilölle asuintilat vanhaan rakennukseen, jossa oli myös vastaanottohuone. Samaan yhteyteen järjestettiin hammasklinikka kansakoululaisten hammashoitoa varten.²⁸ Aloitetta varsinaisen sairaalan rakentamisesta ei pöytäkirjoissa esiinny, mutta esillä olleeseen terveydenhoitotyön kehittämiseen liittyen Huttunen on oma-aloitteisesti laatinut sairaalan ja synnytyslaitoksen luonnokset (T96).²⁹ Suunnitelmaa ei toteutettu.

Kun kauppalanjohtajalle kaavailtiin vuokrattavaksi yksityisasuntoa, nousi valtuuston vasemmistoenemmistön taholta esitys oman virka-

miestalon rakennuttamiseksi. Ajatuksena oli saada ajanmukaiset asunnot kauppalanjohtajan lisäksi lääkärille, rakennusmestarille ja opettajille. Kauppalanhallitus valtuutettiin hankkimaan piirustukset virkamiestaloa varten (T97).³⁰ Asunnot sisällytettiin sittemmin Huttusen suunnittelemaan kauppalantaloon ja erillinen virkamiestalohanke raukesi.³¹

Kauppalantoimisto sijaitsi aluksi vuokratiloissa. Oli kuitenkin selvää, että kunnallisen itsehallinnon tärkein rakennus, kauppalantalo, tuli pikimmiten toteuttaa. Keväällä 1935 pyydettiin Huttuselta ja Jalmari Lankiselta luonnokset kauppalantaloksi. Huhtikuun alussa molemmat suunnitelmat olivat käsiteltävinä kauppalanhallituksessa, jolloin hallituksen jäsen Väinö Kohonen ehdotti paloaseman rakentamista kauppalantalon yhteyteen.³² Paloaseman rakentamista oli lykätty vähemmän tarpeellisenä hankkeena, vaikka kauppalanjohtaja Jacobsson oli edellisenä vuonna tilannut sitä varten piirustukset Palmqvistilta.³³

Paloaseman suunnittelu synnytti nyt mielenkiintoisen keskustelun rakennuksen luonteesta. Paloaseman sopivuudesta kauppalantalon yhteyteen pyydettiin lausuntoa rakennuslautakunnalta. Lautakunnan mukaan paloauton vaja ja palotorni eivät soveltuneet kauppalantalon yhteyteen tarkoitustaan vastaavalla tavalla. Se ei pitänyt paikkaa liikenteellisesti, asemakaavallisesti ja maastollisesti (tontin kaltevuus) sopivana paloasemalle, joka olisi rakennettava eri paikkaan. Lisäksi lautakunta kiinnitti huomiota *"palotoimen jyrkkään eroavaisuuteen muun virastotoiminnan kanssa"*³⁴. Kauppalanhallitus katsoikin, että paloasema oli rakennettava erillisenä tai jonkun muun sopivamman rakennuksen yhteyteen kuten esim. lihantarkastamon tai vesitornin. Valtuustolle se päätti ehdottaa kauppalantalon piirustusten tilaamista Erkki Huttuselta hänen luonnospiirustustensa perusteella (T99).³⁵

Valtuustokäsittelyssä ei vastustettu itse kauppalantalon rakentamista, mutta osa valtuutetuista halusi kytkeä paloaseman sen yhteyteen lähinnä juuri taloudellisista syistä. Valtuutettu Anton Kohosen mukaan Huttusen luonnosten rakennustapa oli aivan liian upea ja esimerkiksi kauppalantalon yhteyteen suunnitellut asunnot olivat mm. kansakoulunopettajille liian kalliit. Hänen mielestään paloaseman rakentaminen kauppalantaloon alentaisi kustannuksia ja Kohonen viittasi Joensuun kaupunkiin, jossa oli menetelty edellämainitulla tavalla. Kaupunginjohtaja Jacobsson vetosi puolestaan asiantuntijalausuntoihin, eikä pitänyt paloasemaa sopivana kauppalantalon yhteydessä. Valtuusto päätti lopulta rakennuttaa talon ilman paloasemaa ja Huttusen luonnospiirustusten pohjalta.³⁶

Varsinaisten piirustusten ja työselityksen³⁷ valmistuttua keskustelu rakennuksen ulkoasusta jatkui. Rahan säästämiseksi työselitystä pyrittiin rakennuttajan taholta yksinkertaistamaan ja poistamaan talon julkiseen luonteeseen liittyviä ikonografisia ominaisuuksia. Santeri Jacobsson epäili työselityksen ensiluokkaisen rakennustavan tulevan niin kalliiksi, että rakennusta vahingoittamatta sitä voitaisiin karsia. Insulii-

tin käyttöä katossa hän piti turhana ja viittasi kutistumis- ja aaltoilemisvaaraan, mikä oli näkyvässä vastavalmistuneessa apteekin talossa. Samoin hän piti turhina kaksoisvälipohjia sekä kumi- ja parkettilattioita.³⁸ Huttunen vastasi työselityksen ylellisyysväitteisiin ja korosti siinä tähdättävän hyvään ja tarkoituksenmukaiseen työtapaan, jota oli noudatettava sellaisen edustavan rakennuksen kuin kauppalantalonsa ollessa kyseessä. Valtuustosalin katon insuliittilevyjä hän piti akustiikan kannalta ehdottoman tarpeellisina. Rakennuslautakunnan suosittelman pullo-rappauksen sijaan oli käytettävä suorarappausta, jotta katon ja seinän rajat saataisiin selviksi. Alakerran hallin lattian Huttunen suositteli tehtäväksi marmorimosaiikista, parketin sijaan saatettiin yläkerran hallin ja istuntosalin lattia päällystää kumilla.³⁹ Jacobsson joutui valtuustossa selostamaan rakennussuunnitelmaa ja kustannuksia sekä paikkaamaan *"niitä kulkupuheita mitä talon ylellisyydestä ym. on levitetty"*⁴⁰. Vielä elokuussa valtuuston porvarisedustaja Paul Elomaa, joka oli aiemmin pitänyt koko kauppalantalo-hankkeen käynnistämistä liian kiireellisenä, näki insuliittilevyt ja kumilattiat tarpeettomina. Valtuusto myönsi kuitenkin lisämäärärahan kyseisiin materiaaleihin.⁴¹ Ensimmäisen kerran Lauritsalan kauppalanvaltuusto kokoontui uudessa vastavalmistuneessa kauppalantalossa helmikuun 17. päivänä 1936.⁴² (Kuva 99.)

Sortavalan seurahuone

Sortavalan kaupungin juhlahuoneistona toimi vuodesta 1885 kaupungintalo. Erillisen juhlahuoneiston rakentamista ei pidetty tarpeellisena. Vuosina 1905-1908 rakennettiin seurahuoneeksi nimetty hotellirakennus Onni Tarjanteen suunnitelman mukaan eikä siinä yhteydessä vielä keskusteltu erillisestä juhlahuoneistosta.⁴³ Kuitenkin jo vuonna 1911 Sortavalan kaupunginvaltuusto asetti valiokunnan laatimaan ehdotusta kaupungintalon salin laajentamisesta teatteri-salongiksi. Valiokunnan vuonna 1914 antaman selvityksen mukaan ei ollut järkevää laajentaa kaupungintaloa, varsinkin kun kaupungin viraston luonteen ei katsottu olevan sovelias "kaikenlaisten seurojen ja huvien temmellyspaikaksi". Tarvittavaa edustavaa juhla- ja näyttämöhuoneistoa varten se ehdotti Tarjanteen hotellirakennuksen laajentamista arkkitehti Ullbergin tekemän luonnoksen mukaan. Kaupunginvaltuusto jätti asian pöydälle.⁴⁴

Kuten Åsa Ringbom korostaa, lisäsi kasvanut turismi erityisesti Valamon luostariin myös mielenkiintoa Sortavalaa kohtaan. Varustuksiltaan puutteellinen kaupunginhotelli ei kyennyt tyydyttämään matkailun asettamia vaatimuksia ja sen modernisointi nousi uudelleen ajankohtaiseksi 1930-luvulla.⁴⁵ Kaupunginvaltuusto asetti keväällä 1937 toimikunnan suunnittelemaan kaupungin omistaman ja Sortavalan Seurahuone Oy:n vuokraaman hotellin korjausta ja laajennusta sekä juhlahuoneiston rakentamista sen yhteyteen. Saadaksean mahdollisim-

man onnistuneet piirustukset toimikunta järjesti kilpailun, johon määräaikaan mennessä (1. 8. 1937) saapui kymmenen ehdotusta. Niistä kilpailutuomaristo, johon kuuluivat kaupunginvaltuutetut varatuomari I. Luostarinen ja isännöitsijä K.F. Puolamäki sekä arkkitehtinä Jalmari Lankinen ja Georg Fraser Viipurista, valitsi ensimmäiselle sijalle Erkki Huttusen ehdotuksen (T126).⁴⁶ Toimikunta piti kasvaneen matkailijaliikenteen vuoksi hotellin modernisointia ja laajennusta tarpeellisena mutta sen lisäksi se katsoi juhlahuoneiston rakentamista sen yhteyteen välttämättömänä kaupungin maakunnallisen ja kulttuurisen painoarvon kohottamiseksi.

Valtuustossa käydyssä keskustelussa puututtiin lähinnä juhlahuoneistokysymyksen ratkaisuun. Toisten mielestä koko juhlahuoneistohanke olisi siirrettävä tulevaisuuteen kun taas toiset pitivät nimenomaan seurahuoneen ja juhlahuoneiston yhdistämistä kaupungille teknisesti ja taloudellisesti edullisena ja tarkoituksenmukaisena. Suunnitelmaan oli lisäksi sisällytetty kaupungin museo ja radiostudio. Valtuutetut A. Jordan ja J.S. Pitkänen huomauttivat, kuinka (Huttusen) nykyinen suunnitelma on riippuvainen kokonaan molempien rakennusten yhdistämisestä ja olisi varomatonta lähteä sitä rikkomaan. Äänestyksen jälkeen valtuusto päätti hyväksyä toimikunnan ehdotuksen, jonka mukaan seurahuoneen korjaus- ja laajennussuunnitelma sekä siihen liittyvä juhlasalisuunnitelma tilattaisiin Erkki Huttuselta.⁴⁷ Suomen suurruhtinaskunnan aikainen seurahuonetraditio, johon toiminnallisesti olennaisena osana kuului juhlahuoneisto sekä majoitustilat, sai modernin itseenäisyyden ajan vastineen keväällä 1939 valmistuneessa, uudessa Sortavalan seurahuoneessa.⁴⁸ (Kuva 106.)

Seurakunnalliset suunnittelutehtävät

Arkkitehtien piirissä kirkollisten rakennusten suunnittelu on aina nähty kiinnostavana, enemmän tai vähemmän puhtaasti taiteellisena tehtävänä. Kirkkokilpailuissa uudet virtaukset pääsivät usein esiin ensi kerran, vaikka toteutukset saattoivatkin noudattaa vanhoja suunnitteluperiaatteita. Itsenäisyyden alun ajan kirkkojen pohjaratkaisuksi yleistyi pitkäkirkko, jonka länsipäätyyn liitettiin kellotorni. Kirkkosalissa huomio kiinnitettiin levollisuuteen ja yhtenäisen taiteellisen otteen tuottamaan elämyksellisyyteen. Päätykirkollisen pitkäkirkon suosio, aksiaalisuus ja symmetrian tavoittelu jatkui joissakin tapauksissa suunnittelussa aina 1950-luvulle asti. Seurakunnallisten toimintojen kehittyminen aiheutti lisääntyneiden ja monipuolistuneiden seurakuntatilojen tarpeen, jolloin alettiin kokeilla myös vapaampia pohjaratkaisuja. Myös kirkkojen rakentaminen yleistyi 1920-luvun lopun Suomessa, osittain yleisen vaurastumisen myötä, osittain johtuen suurien seurakuntien jakautumisesta pienempiin.⁴⁹

Funktionalismin pelkistetty muotokieli ja rakennustekniset uutuudet heijastuivat myös useissa kirkkokilpailuissa, vaikka toteutettujen funkiskirkkojen määrä jäi vähäiseksi. P.E. Blomstedtin suunnitelma Kannonkosken kirkoksi (1933) nostatti esiin kysymyksen perinnäisen kirkkorakennustyylin noudattamisesta. Tampereen hiippakunnan piispan Jaakko Gummeruksen mielestä seudulla, jolla ei ollut ennestään kirkollista traditiota, ei tarvinnut kovin sitoutua perinnäiseen kirkkorakennustyyliin vaan oli luotava näihin oloihin sopiva käytännöllinen kirkkosalityyppi.⁵⁰

1930-luvun funktionalistisiksi kirkoiksi on luonnehdittu Erkki Huttusen suunnittelemaa Nakkilan⁵¹ (T104) ja Rajamäen kirkkoa (T124), joista jälkimmäisen rakennuttajana ei kuitenkaan ollut seurakunta. Huttunen otti myös osaa Sortavalan kaupunkiseurakunnan julistamaan kirkkokilpailuun vuonna 1929 (T45) ja Varkauden seurakunnan kirkkokilpailuun 1935 (T103).

Nakkilaan oli 1764 rakennettu puinen pitkäkirkko, joka rakenteiltaan kylmänä oli epämiellyttävä. Paikkakunnan huomattavimman teollisuuslaitoksen johtaja tehtailija J.W. Suominen testamenttasi osan omaisuudestaan käytettäväksi uuden kirkon pystyttämiseen Nakkilaan. Testamentin johdosta Nakkilan kirkkovaltuusto valitsi 18. 9. 1935 kirkkorakennustoimikunnan, johon kuuluivat lahjoittajan perikunnan puolesta puoliso Emma Suominen, poika Leo Suominen ja tytär Lahja Stück sekä tehtaan lakimies tuomari Arvo Heinonen. Seurakunnan edustajina olivat maanviljelijät Frans Anttila ja Vihtori Palojoki sekä agronomit Herbert Tandefelt ja Aarne Tamminen. Toimikunnan puheenjohtajana ja sittemmin rakentamisen innokkaana puuhamiehenä ja työn valvojana toimi seurakunnan kirkkoherra Antti Perheentupa.

Toimikunta pyysi aluksi luonnokset uutta kirkkoa varten arkkitehti Bertel Liljequistiltä ja arkkitehti Carolus Lindbergiltä. Kun kumpainkaan ehdotelma ei miellyttänyt toimikuntaa, se päätti tilata neljä uutta luonnosta ja pitää kaikkien ehdotusten kesken kilpailun. Emma Suomisen ja Arvo Heinosen annettiin valita arkkitehdit, joilta piirustukset vielä tilattaisiin. Arkkitehtien työn helpottamiseksi laadittiin kilpailuohjelma, jossa määritettiin kirkon sijainti sekä kirkon päädyistä nousevan tornin paikka nykyisen kirkon viereen. Kirkko tuli rakentaa tiilestä 1200 hengelle (200 paikkaa urkulehterille), se ei saanut olla ristikirkko eivätkä sivulehterit olleet suotavia. Kirkkorakennuksen alakertaan tuli sijoittaa hautakappeli ja hautaustila. Lopuksi todettiin, että rakennuksen tuli olla "*kirkon näköinen*".⁵²

Suomisen ja Heinosen kilpailuun kutsumat arkkitehdit olivat Jalmari Peltonen, Yrjö Lindegren, Elsi Borg ja Erkki Huttunen. Peltosen ehdotusta toimikunta piti epäonnistuneena ja persoonattomana, Lindegrenin liiaksi kirkkotyylistä poikkeavana ja Borgin kalliina ja lämmityskustannuksiltaan epätaloudellisena. Liljeqvistille ja Huttuselle päätettiin antaa tilaisuus edelleen kehitellä ehdotuksiaan. Liljeqvistiä pyydettiin

nykyaikaistuttamaan kirkon ulkomuotoja ja muuttamaan holvattu sisäkatto tasakatoksi akustisista syistä. Huttusen kirkkoluonnoksen ulkomuotoja puolestaan pidettiin liian uudenaikaisina vaikkakin rakennustaiteellisesti onnistuneina. Kun Liljeqvist ei sairauden vuoksi pystynyt jättämään uusia luonnoksia vaaditussa ajassa, esitti rakennustoimikunta piirustusten tilaamista Huttuselta. Kirkkovaltuusto suostui ehdotukseen yksimielisesti, vaikkakin tornin ulkomuodosta keskusteltiin.

Mitkään edelläkuvattujen ehdotusten piirustukset eivät ole säilyneet. Huttusen 15. huhtikuuta 1936 päivämät lopulliset piirustukset lienevät melko pitkälle noudattaneet kilpailuluonnoksia, vaikka arkkitehti joutui maltillistamaan suunnitelmaansa rakennuttajan vaatimuksesta. Suurista ristiriitaisuuksista ei kuitenkaan ollut kyse; Huttunen itse mainitsi niin rakennustoimikunnan, tehtailija Suomisen perheen kuin kirkkoherra Perheentuvan muodostaneen arkkitehdille miellyttävän rakennuttajataustan ja tuen sekä korosti heidän ymmärtäväistä suhtautumistaan rakennustyöhön.⁵³ (Kuva 120.)

Aatteelliset yhteisöt

Suojeluskuntajärjestö ja Rauman suojeluskuntatalo Raumanlinna

Suojeluskuntajärjestö sai Suomessa alkunsa vuonna 1917 eräiden upseerien suunnitelmassa organisaatiota, joka luetteloi sotalaspalvelukseen halukkaat miehet. Toiminnan taustalla oli pelko juuri saavutettua itsenäisyyttä uhkaavista mahdollisesta venäläisten miehitysjoukkojen invaasiosta. Järjestö virallistettiin asetuksella vuonna 1918. Esko Nummelin mukaan järjestön juridinen asema ei kuitenkaan vakiintunut ja suojeluskunta oli jatkuvien poliittisten väittelyiden kohteena koko toimintakautensa ajan.⁵⁴

Nummelinin mukaan järjestön rakennusten arkkitehtoniseen muotoon liittyvät kysymykset ja päätökset jäivät paljolti paikalliselle tasolle, jolloin tulkinnat suojeluskuntajärjestön maailmankuvasta suhteessa käytettyjen arkkitehtonisten muotojen merkitysarvoihin jäivät rakennuttajan ja sen valitseman suunnittelijan harteille. Suojeluskuntatalo ymmärrettiin aluksi kiinteistöksi, johon kullakin paikkakunnalla tapahtuva ympärivuotinen toiminta keskittyi. Suojeluskuntatalon käsite muuttui 1930-luvulle tultaessa monipuolisemmaksi, kun järjestön kaupunkitaloihin suunniteltiin ulkopuolisille vuokrattavaa asuin- ja liiketilaa. Valtaosa järjestön rakennusten suunnittelijoista oli ilmeisesti paikallisia rakennusmestareita, mutta yksittäisiä rakennuksia ovat suunnitelleet myös tunnetut arkkitehdit kuten Alvar Aalto, Toivo Paatela, Väinö Vähäkallio ja Birger Federley. Erkki Huttusen suunnittelemaa Raumanlinnaa Nummelin pitää järjestön 1930-luvun mielenkiintoisimpana rakennuksena. Siinä kärjistyy kysymys suojeluskuntajärjestön suhteesta

funktionalismiin. Yleisen käsityksen mukaan järjestö omaksui sen vaittomasti huolimatta siitä ilmeisestä ristiriidasta, joka vallitsi suojeluskuntalaisen nationalismin ja funktionalismin korostaman kansainvälisyyden ja radikalismien välillä. Toisin kuin Heinonen, joka pitää arkkitehtien Suomessa suunnittelemaa suojeluskuntataloja pääasiassa funktionalistisina, Nummelin näkee funktionalismin vaikutuksen järjestön koko rakennustoiminnassa vähäiseksi: suurin osa rakennuksista suunniteltiin enemmän tai vähemmän klassismin hengessä eikä funktionalismi saanut samanlaista jalansijaa suojeluskunnan suunnitelmissa kuin esimerkiksi puolustusministeriön arkkitehtien tuotannossa.⁵⁵ Huttusen vuonna 1933 valmistunut Raumanlinna ja Bertel Liljeqvistin vuonna 1936 rakennettu Kouvolan piiriesikuntatalo jäivät yksittäisiksi funktionalistisiksi rakennuksiksi järjestön rakennushistoriassa. Samoin järjestön edustama nationalismi ja sen suhde arkkitehtuuriin näyttää Nummelinin mukaan osittain jäsentymättömältä tai vain heikosti tiedostetulta kysymykseltä.⁵⁶

Raumalla suojeluskunta oli perustettu 1917 ja sen kokoontumispaikaksi oli vuokrattu kaupungin seurahuone. Koko 1920-luvun keskusteltiin oman huoneiston hankkimisesta. Vuonna 1925 järjestö sai lahjoituksen oman toimitalon rakentamista varten sekä kaupungilta tontin Valta- ja Satamakadun risteyksestä.⁵⁷ Tälle tontille puolustusministeriön arkkitehti Niilo Niemi luonnosteli yhdistyksen toimitalon.⁵⁸ Tontti katsottiin kuitenkin sopimattomaksi julkiselle rakennukselle ja kaupunki vaihtoi sen tontiksi, jolle suojeluskuntatalo sittemmin rakennettiin Erkki Huttusen piirustusten pohjalta. Uutta taloa varten suoritetun rahankeräyksen suurin lahjoittaja oli Oy Rauma Wood Ltd. Yhtiön johtaja Fritiof Hemming kannatti Rauma Woodin rakennusmestarin Kaarlo Virtasen suunnittelemaa ehdotusta, jolle keväällä 1931 nousi kilpailijaksi Erkki Huttusen luonnos.⁵⁹ Rakennustointa ajamaan perustetun rakennustoimikunnan pöytäkirjoista ei selviä Huttusen mukaantulo suunniteluun. Luonnollisesti hän tuli raumalaisten keskuudessa tunnetuksi parhaillaan rakennettavan SOK:n Rauman konttorin (valmistui kesäkuussa 1931) suunnittelijana. Jalmari Penttilä, joka oli innokas konttorin arkkitehtuurin puolestapuhuja, kuului suojeluskuntatalon rakennustoimikuntaan.

Kesäkuussa 1931 rakennuslautakunnan kokouksessa Hemming ajoi edelleen etusijalle Virtasen suunnitelmaa, kun taas toinen ryhmittymä tehtailija Ojalan johdolla puhui Huttusen ehdotuksen puolesta. Kokous päätti jättää Virtasen ehdotuksen arkkitehti T.A. Elon hyväksyttäväksi ja nimellä vahvistettavaksi, Huttuselta pyydettiin luonnos samassa mittakaavassa kuin Virtasen ehdotus ja lisäksi päätettiin pyytää arkkitehti Martti Paalaselta ehdotus. Luonnoksista pyydettiin lausunnot Yrjö Laineelta ja Onni Tarjanteelta.⁶⁰

Yrjö Laineen mukaan nimimerkki K-V:n ja Paalasen ehdotukset ovat kahta muuta heikompia, koska niissä juhlasali on liian keskeisesti asetettu maalaisseuratalojen tapaan eikä laajentamismahdollisuuksia

ollut. Huttusen ja Virtasen ehdotukset poikkesivat toisistaan niin paljon, ettei niiden keskinäinen vertaaminen ollut edes mahdollista. Laineen mukaan Huttusen ehdotuksen pohjaratkaisu oli harkittu, juhlasali asiallisesti sommiteltu ja näyttämötila riittävä. Ravintola ja siihen liittyvät huonetilat muodostivat ansiokkaasti eheän sommitelman ja keittiö oli asianmukainen. Rakennuksen ulkoarkkitehtuuri oli arvokas ja massojen jaottelu ansiokas. Virtasen ehdotus sai Laineelta vain kielteisiä kommentteja: sisätila oli ahdas ja muotoilu epäonnistunut, ulkoasu oli taiteellisesti heikko ja symmetrian tavoittelu kulmatontilla oli Laineen mielestä aiheeton. Kokonaisuudessaan hän piti ehdotusta epäkypsänä.⁶¹

Toisen lausunnon antaja, professori Onni Tarjanne, valitti kirjjeessään Löfgrenille⁶², ettei tuntenut tarkemmin arkkitehti Martti Paalasta ja hänen toimintaansa. Tarkemman kilpailuohjelman puuttuessa ei tuloksia hänen mielestään voinut pitää samanarvoisina. Tarjanteen lausunnon mukaan Huttusen ehdotus poikkesi huomattavasti toisten suunnitelmista: *"Syrjäyttämällä kuutiokysymyksen sekä suunnittelun funktionalistisen ulkoasun, joka mielestäni vähemmän sopii kysymyksessä olevan luontoiseen rakennukseen, on arkkitehti Huttusen luonnos luontevasti sulavan ratkaisunsa vuoksi taiteellisessa suhteessa asetettava huomattavasti toisten ehdotusten edelle."*⁶³ Tarjanne mainitsi Huttusen ehdotuksen tarkoituksenmukaisesti käsitellyistä osista, kuten tarkoitustaan vastaavasti sisustetusta keittiöstä ja sen yhteydestä varastokellareihin, mikä muissa luonnoksissa oli hyvin puutteellinen. Sen sijaan hän epäili Huttusen tapaa hajoittaa rakennusmassa sijoittamalla juhlasali näyttämöineen siipirakennukseen, mikä lisäisi vain kustannuksia. Tarjanteen mielestä säännöllinen keskitetty suorakulmainen rakennustyyppi olisi taloudellisesti ja asiallisesti tarkoitustaan parhaiten vastaava.⁶⁴

Joulukuussa 1931 Huttunen oli itse esittelemässä suunnitelmaansa rakennuslautakunnalle. Koska kaupungin ainoa matkailijahotelli oli vastikään palanut, kallistui enemmistö lautakunnan jäsenistä kannattamaan Huttusen luonnoksen mukaista liike- ja hotellihuoneistojen rakentamista talon yhteyteen kannattavuuden lisäämiseksi. Päätöksen johdosta osa lautakunnan jäsenistä erosi tehtävästään. Erityisesti Lotta Svärdjärjestö vastusti matkustajahotellia. Lisäksi ravintolan suhteen käytiin kiistaa raittiuskysymykseen vedoten.⁶⁵

Tammikuussa rakennuslautakunta pyysi suojeluskunnan yleiseltä kokoukselta suostumusta Huttusen luonnosten perusteella rakennettavaksi taloksi. Suojeluskunnan johtokunta tilasi piirustukset Huttuselta 1. 2. 1932 (T60).⁶⁶ Koska Rauman kaupungilla ei ollut konsertti- tai juhlatiloja, saatiin kaupunki mukaan perustettavaan osakeyhtiöön, josta tehtiin päätös 13. 4. 1932.⁶⁷ Talon omistavan yhtiön nimeksi tuli Oy Raumanlinna. Yhtiön johtokunta toimi myös talon rakennuslautakuntana. Suojeluskuntatalon rakentaminen aloitettiin huhtikuussa 1932 ja valmiin talon vihkijäiset järjestettiin 19. helmikuuta 1933.⁶⁸ (Kuva 101.)

Esko Nummelinin mukaan suojeluskuntajärjestön rakennushank-

keiden joukossa arkkitehtuurihistorian kannalta suuri ja ajanmukainen Raumanlinna sai järjestön piirissä valtakunnallisesti vain vähän huomiota. Verrattuna vuonna 1928 valmistuneen Porin suojeluskuntatalon vihkiäisiin, suhtautuivat niin järjestön pää-äänenkannattaja Hakkapeiliitta kuin yliesikunta pidättyvästi Rauman suojeluskuntatalon juhlintaan. Nummelinin mielestä taustalla lienevät osaksi vaikuttaneet erimielisyydet rakennusajalta suunnitelman laajuudesta ja epäilyt hankkeen kannattavuudesta, mutta mahdollisesti myös kiista rakennuksen muotokielestä.⁶⁹

Rakennuksen funktionalistisen ulkoasun mahdollista vaikutusta kyseiseen pidättyvyyteen on vaikea todentaa. Toisaalta hanke sai oman arvonsa järjestön toiminnan konkreettina tuloksena ja lisäksi pula-ajan saavutuksena, joka lisäsi järjestön yhteisöllisyyden tunnetta suomalaisuuden puolustuslinnakkeena. Suojeluskuntatalohankkeessa innokkaasti mukana ollut Jalmari Penttilä korosti arkkitehdin osuutta rakennuksen onnistuneessa lopputuloksessa: *"Hän [Huttunen] on nuoruuden innossaan tahtonut saada työnsä suoritetuksi siten, että se kestää vaativatkin arvoistelut. Arkkitehti on osannut luoda kaunista oikeastaan tyhjästä. Jos katselee tämän talon ulkofasadia, niin huomaa, että koristamiseen siinä ei ole uhrattu markkakaan, ja kuitenkin talon ulkomuoto on hivelevän kaunis. Samoin, jos tarkastelemme tätä taloa sisältä, huomaamme saman ihmeellisyyden. Joka paikka on kaunis ja onnistunut, mutta tätä ei ole saavutettu kustannuksia kysyvillä leikkauksilla ja koristeilla. Onnistunut massojen käsittely ja erikoisen herkkä väriäisti tekevät tämän talon siksi, mitä se on."*⁷⁰ Penttilä pakinoi vielä *Länsi-Suomi* -lehdessä nimimerkillä Iiro: *"(...) talo oli meistä todellakin kuin konsanaan jokin maailmankuulu marmoripalatsi, jonka mahtava taikuri oli pari kuukautta kestäneen poissaolomme aikana siirtänyt Venetsian Markustorilta vanhan Rauman keskukseen (...) Kovin kauniilta talo näytti sisältäkin ja ihmiset, jotka sen saleissa vaelsivat, kyselivät ällistellen toisiltaan, että Raumallako sitä yhä ollaan, vai ollaanko jossain korkeammalla."*⁷¹ Suojeluskuntatalon vihkiäisjuhlasta kertoessaan lehti mainitsi Huttusen yhtenä nuoren arkkitehtipolven kaikkein kyvykkäimpänä edustajana, joka on onnistunut talon suunnittelussa erinomaisen hyvin. Talon kauneus on artikkelin mukaan luotu massojen sopivalla käsittelyllä sekä erehtymättömällä väriäistillä.⁷²

Penttilän kirjoituksia ei voi yleistää koko suojeluskuntaväen kannanotoksi rakennuksesta, mutta ainakin Rauman suojeluskunnan edustajisto ja Raumanlinna Oy:n johtokunta kirjasivat lopulta tyytyväisyytensä lopputulokseen.⁷³ Huttuselle päätettiin vielä kiitokseksi hyvästä työstä lahjoittaa nahkasalkku "raumankielisen" kiitoskirjeen kera: *"Teijä lahjakkuuten, Deijän dyäändonn ja Teijä ensluakkase ammattimiästaedo avull me ole saan meijän gulttase linna - Raumalinna. Joka nurkk ja piäl Raumalinnas on deht Teijä oosviittatte jälke ja ei ol edes maalpensslill vedett kertaka ennengon De olett andan färimalli. Sendähde se o nii ihan."*⁷⁴

Liiviläisten Yhdistys ja liiviläisten kansallistalo

Kysymys Latvian alueella elävien suomensukuisten liiviläisten asemasta liittyi Suomessa erityisesti 1920-luvun alussa kasvaneeseen mielenkiintoon heimotyötä kohtaan ja vaatimukseen sukulaiskansoihin kohdistuvasta poliittisesta lähentymisestä.⁷⁵ Itämerensuomalaisiin kuuluvat liiviläiset ovat kieleltään lähinnä virolaisia. Kansana he lättiläistyivät varsin nopeasti ja 1800-luvun puolivälissä varsinaisen Liivinmaan liiviläiset kuolivat sukupuuttoon. Heitä säilyi kuitenkin vähemmistönä Kuurinmaan kärjessä olevan rantakaistaleen kahdessatoista kylässä. 1930-luvulla heidän määränsä oli n. 1200 henkeä, joista 800 puhui liiviä. Tällöin, kuten Toivo Nygård mainitsee, heidän herännyt mielenkiintonsa omaa asemaansa ja kulttuuriaan kohtaan voimistui suomalaisten ja virolaisten Liivin harrastajien toimesta.⁷⁶

Suomalainen liiviläisten hyväksi toiminut aktivisti Lauri Kettunen otti yhteyttä Suomalaisuuden Liittoon v. 1922 ja esitti varainkeräystä liiviläisten kansallisuus- ja sivistyspyrkimysten hyväksi. Suomessa kerätyistä rahoista muodostettiin erityinen liiviläisrahasto. Suomalaisuuden Liiton sukukansaosasto jäseni avustustyön kolmeen osaan: joululahjojen lähettämiseen, kulttuurisäätiön aikaansaamiseen ja seurantaloon rakentamiseen. Nygårdin mukaan talohanke oli laajin liiviläisten hyväksi käynnistetty projekti maailmansotien välillä. Vapaaehtoisen rahankeräyksen lisäksi sitä rahoittivat Suomen ja Viron valtio.⁷⁷

Ajatus liiviläisten kansallistalon rakentamisesta oli tullut v. 1923 perustetulta Liiviläisten Yhdistykseltä (Livõd Yt). Se lähetti joulukuussa 1927 Suomalaisuuden Liiton sukukansaosastolle kirjeen, jossa kiinnitettiin huomiota oman kansallistalon tarpeeseen. Tarvittava rakennus olisi kokous- ja juhlapaikaksi tarkoitettu yhdistystalo, mutta siinä tulisi olla myös majoitus- ja museotilat. Yhdistys oli varannut taloa varten rakennustarpeita sekä tontin Mazirben kylässä. Varat rakentamiseen kuitenkin puuttuivat.⁷⁸ Vapaaehtoisen keräytyksen lisäksi Suomalaisuuden Liiton sukukansaosasto haki hankkeeseen useaan otteeseen avustusta valtiolta. Vasta vuonna 1937 opetusministeriö myönsi määrärahan liiviläisten seura- ja museotalon rakentamiseen, mikä mahdollisti rakennustöiden aloittamisen.⁷⁹

Liiviläiset lähettivät Suomalaisuuden Liitolle rakennussuunnitelman piirustuksineen, joka olisi käsittänyt koko rannikon yhdistystoiminnalle tarkoitettun talon. Suunnitelmaa pidettiin Suomessa liian kalliina ja suurisuuntaisena. Suomalaisuuden Liiton ja Suomalais-ugrilaisen Kulttuuritoimikunnan valitsema viisihenkinen kansallistalotoimikunta valtuutettiin hankkimaan selvitys tarvittavasta huonetilasta ja talon juridisista omistussuhteista Latvian lakien mukaan sekä käytännöllisemmät luonnokset. Asiantuntijaksi kutsuttu arkkitehti Eero Jokilehto piti liiviläisten laatimaa talosuunnitelmaa "miljoonatalona Suomeenkin rakennettuna".⁸⁰

Ilmeisesti Jokilehdon myötävaikutuksella toimikunta päätti pyytää piirustukset Erkki Huttuselta (kuvat 111-112). Latvian viranomaiset vaativat jättämään Huttusen laatimat piirustukset latvialaisen arkkitehdin lopullisesti vahvistettaviksi. Toimikunnan jäsen F.A. Heporauta kääntyi tällöin arkkitehti Visvaldis Paeglen puoleen, joka laati lopulliset piirustukset kustannusarvioineen.⁸¹ Liiviläisten yhdistyksen tammikuussa 1939 hyväksymä Liivin Kansallistalorahaston ohjesääntö edellytti talon rakennettavaksi rahaston ja yhdistyksen hallituksen mielipiteiden mukaan. Kansallistalossa tuli olla juhlasali näyttämöineen, kokoustilat, huone liiviläisten museolle sekä asuinhuone talonmiehelle. Ohjesäännön tilaohjelma sisältyi Paeglen Huttusen luonnoksen pohjalta laatimiin piirustuksiin, jotka Latvian viranomaiset olivat hyväksyneet syksyllä 1938. Toteutukseltaan Huttusen suunnitelmaa noudattava liiviläisten kansallistalo, joka toimii edelleen alkuperäisessä tarkoituksessaan, vihittiin käyttöön elokuun 6. päivänä 1939.⁸²

Pankit

Erkki Huttusen 1930-luvun loppupuolella laatimat pankkirakennusten suunnitelmat ovat yksittäisiä konttorirakennuksia eri säästöpankeille ja Kansallis-Osake-Pankille. Ne eivät tilaohjelmaltaan yllä mittavien 1930-luvun alun pankkien liiketalojen, kuten P.E. Blomstedtin suunnitteleman Liittopankin (1926-1930) tai Helsingin Suomalaisen Säästöpankin (1932), sarjaan. KOP:n konttorien rakennussuunnittelu ja niitä koskevat päätökset ratkaistiin pankin johtokunnassa ja hallintoneuvostossa.⁸³ Huttusen valintaan joidenkin konttorien suunnitteluun saattoivat myötävaikuttaa pankin hallintoelimiin kuuluneiden T. Reinikan ja G. Waldenin mielipiteet. Kyseiset henkilöt olivat myös Alkon hallintoneuvoston jäseniä ja olivat sitä kautta perehtyneet arkkitehdin toimiin. Huttusen suunnittelema KOP:n Varkauden konttori sisälsi myös tiloja myymälöille sekä asuntoja (T131; kuva 60). Pienempimuotoisia olivat KOP:n Pieksämäen (T140; kuva 65) ja Huittisten Lauttakylän (T141) konttorit. Jälkimmäistä varten syksyllä 1938 laaditut luonnokset edustavat funktionalismia, mutta seuraavan vuoden keväällä laaditut pääpiirustukset muutettiin mahdollisesti rakennuttajan toivomuksesta ilmiänsultaan traditionaalisimmiksi.

Säästöpankeilla on itsenäinen päätösvalta konttorirakennusten suunnittelu- ja rakentamisasioissa. Säästöpankeille neuvoa antava Säästöpankkiliitto julkaisi jo vuosisadan alusta alkaen neuvonta- ja valistus-työtä palvelevaa Säästöpankki-lehteä, joka suunnattiin lähinnä pankkien hallintoneuvoston jäsenille sekä toimihenkilöille. Suomen pankkitoiminnassa säästöpankkien asema voimistui 1920- ja 1930-luvulla liikepankkien rinnalla ja ne kohosivat merkittävään asemaan. Toiminnan vilkastuminen heijastui luonnollisesti myös pankkien konttorien rakentami-

seen.⁸⁴

Säästöpankki-lehdessä esiteltiin uusia konttorirakennuksia, joiden suunnittelu oli tunnettujen arkkitehtien käsiä. Näiden muotokiellettään usein funktionalististen rakennusten ohella esiintyi myös traditionaalisia ratkaisuja.⁸⁵ Kysymys sivukonttoreiden perustamisesta kävi 1930-luvun loppua kohden yhä ajankohtaisemmaksi. Vuonna 1920 säästöpankkien määrä oli noin 450 eikä se ollut vuoteen 1937 tästä juurikaan kohonnut, johtuen siitä, että lähes joka kuntakeskuksessa toimi tuolloin oma säästöpankki. Lehdessä painotettiin uutena toimintamuotona hyvin suunniteltujen sivukonttoreiden merkitystä toiminnan tehostamisessa ja asiakaskunnan lisäämisessä.⁸⁶ Konttoreiden sisustamiseen kiinnitettiin huomiota. Martti Välikankaan mukaan tunnelman pankkialalla tuli olla yksinkertaisen juhlava ja sisutuksella tuli osoittaa pankki yleiseksi rakennukseksi. Hän esitteli nykyaikaisena pankkitiskinä Amerikasta tulleen uuden "fronttaalijärjestelmän", johon kuului korkea tiski, virkailijan ja asiakkaan välillä oleva lasilevy ja myös asiakkaan puolelle sijoittuva kapea pöytä.⁸⁷

Säästöpankkiliiton neuvvoja A.V. Tola piti oman toimitalon rakentamista niin liikevaihdon kuin myös pankin statuksen ja mainosarvon lisäämisen kannalta tärkeänä. Suunnittelu oli hänen mielestään annettava aina arkkitehdin tehtäväksi.⁸⁸ Rakentamisasioiden avustamista varten Säästöpankkiliitto oli perustanut jo vuonna 1928 lautakunnan, jonka työnä oli piirustusten tarkastaminen ja lausuntojen antaminen niistä. Lautakunnan sisällä kysymys rakennusten ulkoasusta jakoi mielipiteitä. Funktionalismin suosimia ulokkeita rakennusmassassa pidettiin perusteettomina ja lautakunta puolsikin mahdollisimman kokonaisia rakennusrunkoja. Lautakunnan jäsenen Kaarlo J. Kallialan mielestä *"talot, jotka ovat kuin itämailta siirrettyjä, eivät sovi maalaisympäristöön."*⁸⁹ Lautakunnan perustamisvuonna Kalliala kirjoitti näkökohdista, joita säästöpankkitalojen suunnittelussa oli otettava huomioon.⁹⁰ Hänen mukaansa pankki julkisena rakennuksena oli sopeutettava ympäristöönsä ja sille oli luotava arvokas, tyylikäs ja koruton ulkonäkö. Oli myös vältettävä keinotekoisia uudenaikaistamista, paremminkin *"(...) pysyttäkään tyylikäissä vanhanaikaisissa rakennusmuodoissa."*⁹¹

Säästöpankkiliiton ajaman traditionaalisen rakennussuunnittelun ja Huttusen edustaman funktionalismin välillä ei kuitenkaan ollut ylittämätöntä juopaa. Säästöpankkiliiton kautta Huttunen pääsi ehdolle ainakin Huittisten SP:n Lauttakylän konttorin suunnittelijaksi (T141). Huttunen tosin muutti myöhemmin luonnoksen funktionalistista ilmeisyyttä ja rakennus valmistui alkuperäistä suunnitelmaa yksinkertaisempaan vuonna 1942, mutta Säästöpankkiliitolla muutokseen tuskin oli vaikutusvaltaa. Huttunen suunnitteli jo 1936 Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin toimitalon pienimuotoisen muutoksen (T109), joka ei ollut suunnittelullisesti merkittävä tehtävä, mutta pankin johtaja Yrjö Saari kuului em. rakennuslautakuntaan ja saattoi edesauttaa Huttusen muiden työ-

tehtävien saantia. Rauman SP:n toimistorakennuksen suunnittelu (T137) annettiin Huttuselle oletettavasti hänen muiden Raumalle tekemien rakennusten kautta. Sitä, kuten Jääsken SP:n Enson konttoriakaan (T130), ei toteutettu. Vehkalahden SP:n Haminan konttoria (T139) varten Huttunen laati piirustukset 1938 ja pankkitoimi uudessa konttorissa päästiin aloittamaan syksyllä 1940.

3 HUTTUSEN SUUNNITTELUPERIAATTEET JA ARKKITEHTUURI

3.1 Yhteys ajan arkkitehtuuriin

Opinnot

Erkki Huttusen opiskeluaikana (1921-1927) Teknillisen korkeakoulun arkkitehtuuritutkinnon yleiseen osaan kuului matemaattisia ja teknisiä aineopintoja. Arkkitehtuurin alkuopetuksesta vastasi vuodesta 1922 Jussi Paatela. Vuoteen 1924 rakennustaiteen historiaa opetti Usko Nyström. Hänelle suoritettaviin harjoitustehtäviin kuului antiikin tyyliakojen jonkin pylväsjärjestelmän mukainen suunnitelma sekä vesiväritytty piirustusommitelma arkkitehtonisista detaljeista.¹ Huttusen kyseinen akvarellityö esittää doorilaisen temppelin pylväskapiteelien ja friisin osia ja se on päivätty vuodelle 1924.²

Diplomitutkinnon ensimmäisessä osassa ovat matemaattiset aineet ja deskriptiivigeometria tuottaneet eniten hankaluuksia Huttuselle. Sen sijaan hän selvisi Paatelan arkkitehtuurin alkuopetuksesta kiitettävien arvosanoin.³ Tämän ns. pikkudiplomin jälkeen Huttusen pääaineopettajaksi tuli Armas Lindgren. Opetusaineina olivat rakennustaiteen historia uuden ajan alusta, rakennusoppi ja sommitteluoppi. Lindgrenin opetus käsitti yksityisten ja yleisten rakennusten suunnitteluperiaatteita ja kompositio-oppia. Lindgrenin johdolla tehdyt ulkomaanmatkat täydensivät vielä huomattavasti opetusta. Göran Schildtin mukaan Lindgrenin Italian renessanssi -luennot ja sitä kautta seikkaperäinen perehdyttäminen Brunelleschin, Albertin ja Palladion sekä Venetsian arkkitehtuuriin olivat merkittäviä Alvar Aallon opiskelulle - näin varmasti

voi todeta myös Huttusen suhteen.⁴

Lindgreniltä Huttunen omien sanojensa mukaan omaksui piirtämistavan, "vapisevan" viivan, joka näkyy useissa hänen luonnoksissaan.⁵ Huttusen suunnittelema diplomityö oli Kordelin-akatemia Helsinkiin. Diplomitutkinnon arvosanoista käy ilmi, että Huttunen kunnostautui erityisesti arkkitehtuurihistorian tuntemuksessa sekä piirustuksessa, muoto-opissa ja rakennustaiteellisessa suunnittelussa.⁶

Monet funktionalisteina tunnetuksi tulleet arkkitehdit, kuten Alvar Aalto, Erik Bryggman, Hilding Ekelund, Martti Välikangas ja P.E. Blomstedt, olivat pääosin valmistuneet jo ennen Huttusen opiskeluaikaa. Huttusta alemmilla vuosikursseilla opiskelleista Paavo Riihimäki (sisäänkirjoittautumisvuosi 1923), Harry W. Schreck (1924), Arthur Elg (1924) ja Aulis Blomstedt (1924) työskentelivät valmistuttuaan joko Huttusen toimistossa tai hänen kanssaan SOK:n rakennusosastolla.⁷

Niin Huttusen saama arkkitehtuuriopetus kuin sen aikainen suomalainen rakennettu ympäristö nojasi klassisistiseen muotokieleen. Raija-Liisa Heinosen mukaan funktionalismia alettiin käsitteellä arkkitehtipiireissä vuoden 1928 tienoilla ja ensimmäiset varsinaiset funktionalistiset toteutukset syntyivät vasta vuonna 1929.⁸ Tuon ajan arkkitehtuuria koskettavista uusista lainsäädännöllisistä asetuksista merkittäviä olivat rautabetonia koskevat määräykset sekä terveydenhoitosääntö.⁹ Arkkitehtiosaston vanhoilliseksi koettu ja epätarkoituksenmukainen opetus herätti laajempaa keskustelua vasta aivan Huttusen opiskeluajan lopulla. Opetuksen uudistaminen alkoi osin vuonna 1927 Hilding Ekelundin siirryttyä rakennustaiteen historian opettajaksi.¹⁰

Kirjallisuus, opintomatkat ja oma arkkitehtitoimisto

Raija-Liisa Heinosen mukaan funktionalismin ideologian voidaan katsoa tulleen ensiksi esiin Pohjoismaissa arkkitehtuurilehdistön välityksellä. Julkaisujen kautta saatiin eniten vaikutteita Pohjoismaista ja Saksasta.¹¹ Huttusen oma kirjasto ei ole säilynyt. Työssään SOK:n rakennusosastolla hänellä on ollut luonnollisesti mahdollisuus käyttää SOK:n kirjastoa.¹²

Sisaren muistikuvan mukaan Huttunen matkusteli 1930-luvulla ajan olosuhteisiin nähden paljon ja kohdemaina olivat erityisesti Kreikka ja Italia.¹³ Otaksuttavasti ensimmäisen laajan opintomatkinsa hän suoritti SOK:n kustantamana. SOK:n johtokunta esitti hallintoneuvostolle huhtikuussa 1929, että Huttuselle ja Almille myönnettäisiin oikeus ulkomaanmatkaan. Matkan tarkoituksena oli tutustua ulkomailla samantapaisiin rakennustehtäviin (myymäläarkkitehtuuriin), joita rakennusosasto joutui osuuskaupoille laatimaan. Elokuussa tarkastetun ja hyväksytyyn matkaohjelman mukaan matka kohdistui Ruotsiin, Norjaan, Tanskaan, Saksaan, Sveitsiin, Ranskaan ja mahdollisesti Englantiin ja se tuli kestämään viidestä kuuteen viikkoa.¹⁴

Matkasta ei ole säilynyt tarkempia selostuksia, mutta Huttunen ja Alm matkustivat todennäköisimmin syyskuun puolivälissä ja palasivat marraskuun puolivälin tienoilla 1929.¹⁵ Päättellen arkistossa säilyneistä negatiiveista¹⁶, joista osa on mahdollisesti kuvattu muiden matkojen yhteydessä, matka on suuntautunut Tukholman kautta Göteborgiin ja Osloon. Ruotsissa he kuvasivat kivirakenteisia kaupunkimyymälöitä ja kaksikerroksisia puurakenteisia maaseutumyymälöitä. Oslossa kuva-kohteena oli Lars Backerin suunnittelema ravintola Ekeberg (1929), jota pidetään Backerin suunnitteleman ravintola Skansenin (1927) kanssa modernismin ensi toteutumana Norjassa.¹⁷

Matka jatkui Lontooseen ja edelleen Manner-Eurooppaan. Pariisissa kuvakohteina olivat historialliset rakennukset kuten Notre-Dame, Invalidikirkko ja Versailles'n linna, mutta myös Pariisin lähellä Garches'issa sijaitseva Le Corbusier'n asuintalo. Rakennus oli jo tuolloin arkkitehtien keskuudessa tunnettu ja siitä oli muodostumassa, osin Le Corbusier'n itsensä tekemän propagandan kautta, yksi modernismin kulttipaikoista.¹⁸

Italiassa kuvattiin Milanon Castello Estella, La Scala ja katedraali sekä Venetsiassa kanavanäkymien lisäksi Pyhän Markuksen tori ja Santa Maria delle Salute -kirkko. Kuvia on myös anonyymista arkkitehtuurista (kuva 22). Wienissä vierailukohteina olivat Hofburg ja Stefankirche, mutta myös Karl Ehnin suunnittelema, vuonna 1927 valmistunut kerrostalo Karl Marx Hof. Lisäksi on kuvia Prahasta, kuten Josef Fuchs'n ja Oldrich Tyllin liiketalosta (kuva 23) ja E. Linhartin arkkitehti Dejvicelle suunnittelema asuintalosta (molemmat vuodelta 1928).

Kuvien perusteella Huttunen ei käynyt Brnossa eikä myöskään vierailut Saksassa Stuttgartin Weißenhof-Siedlungilla. Sen sijaan kuvia on Saksasta muuten runsaasti, kuten Hampurista (F. Högerin Chlehaus), Berliinistä (B. Tautin Groß-Siedlung) ja Dessausta (W. Gropiuksen Bauhaus-koulurakennus ja v. 1928 valmistunut osuuskaupparakennus¹⁹; kuva 24). Historiallisten monumenttien ja uusien asuinalueiden rinnalla kuvattiin lukuisia myymäläikkunoita.

Kesäkuussa 1930 SOK:n johtokunta valtuutti V.J. Niiniluodon ja Huttusen tekemään opintomatkan Ruotsiin ja Norjaan. Matkan tarkoituksena oli Viipurin myllyn suunnittelua varten tutustua suuriin mylyihin ja erityisesti niiden siilorakennuksiin.²⁰ Helsinkiin Fleminginkadulle suunniteltavan SOK:n keskusvaraston ja Helsingin tehtaiden uudisrakennuksen vuoksi oikeutettiin kuljetusosaston hoitaja Emil Leisio, arkkitehti Huttunen ja rakennusmestari Blomberg tekemään matka Ruotsiin syyskuussa 1934. He tutustuivat kahden päivän ajan erityisesti Konsumtionsförening Stockholmin uuden varastorakennuksen järjestykseen.²¹

Vuonna 1937 YL teki konserttimatkan Amerikkaan. SOK valtuutti kassaosaston hoitaja H.E. Virkkusen ja Huttusen osallistumaan matkaan SOK:n varoin, edellyttäen että Virkkunen hoitaisi samalla pankki-

en kanssa liikeneuvotteluja ja Huttunen tutustuisi rakennustekniikan kehitykseen Amerikassa. Matka oikeutettiin tekemään Pariisiin kautta, jossa molemmat vierailivat Pariisin maailmannäyttelyssä.²² YL:n kuoron matka alkoi 11. joulukuuta ja päättyi 16. helmikuuta 1938, mutta Huttunen lähti matkaan muita kuorolaisia aikaisemmin. Amerikassa kuoro esiintyi mm. New Yorkissa, Bostonissa, Torontossa, Montrealissa, Philadelphiassa, Chicagossa, Detroitissa ja Washingtonissa. Kuoro vieraili myös Eliel Saarisen luona Cranbrookissa. Huttuselle matka antoi mahdollisuuden tutustua amerikkalaisiin liike- ja hotellirakennuksiin tulevaa Sokos-talon suunnittelua silmälläpitäen.²³ Sitä varten hän matkusti vielä maaliskuussa 1939 Leipzigiin, Berliiniin ja Hollantiin perehtyäkseen liiketalojen uusimpaan arkkitehtuuriin.²⁴

Kotkan kaupungintalon suunnittelutehtävän myötä (maaliskuu 1932) Huttunen perusti oman arkkitehtitoimiston, joka sijaitsi ensin Fleminginkadulla Rakennusmestarien talossa Helsingissä. Kaupungintalon lopullisten piirustusten laatimiseksi hänellä oli puolen vuoden loma SOK:n toimesta.²⁵ Vuodesta 1932 toimistossa työskentelivät arkkitehdit Harry W. Schreck ja Aulis Blomstedt vuoteen 1935 sekä Pekka Saarema toukokuuhun 1938 asti. Vuonna 1935 toimisto muutti osoitteeseen Välskärinkatu 7 ja tällöin toimistoon tuli töihin arkkitehti Eero Jokilehto. Vuoden 1939 alussa toimiston arkkitehtien lukumäärä kasvoi mm. Sokos-talon suunnittelun vuoksi ja silloin siellä työskentelivät ainakin arkkitehdit Einari Teräsvirta, Sirkka Tarumaa, Kai Larkka, Mertsu Alopeus ja Marjatta Jestrin. Talvisodan ajan toimisto oli suljettuna. Toimistossa työskennelleiden mukaan Huttunen loi toimistossa 30-luvulla jokaiseen työhön teeman. Muiden osalle jäi joko teeman kehittäminen tai luonnosten puhtaaksi piirtäminen.²⁶

Huttusen tärkeimpinä avustajina lämmitys-, sähkö- ja konstruktiosuunnittelussa toimivat insinöörit Emil Keso, Niilo Jernvall ja Olavi Huovilainen. Sisustussuunnittelussa Huttunen oli tiiviissä yhteistyössä Paavo Tynellin kanssa ja hän halusikin usein käyttää hyväkseen taiteilija-apua arkkitehtuurisuunnittelussa.²⁷ Esimerkkinä voisi mainita Bruno Tuukkanen tasokuviointit Kotkan kaupungintalon pääportaikossa. Helsingiläisen puuseppä Matti Lampénin kanssa Huttunen puolestaan toteutti lukuisia huonekalusuunnitelmia.²⁸

3.2 Kirjalliset lähteet

Huttunen ei ollut innokas arkkitehtuurin teoreettisten kannanottojen kirjoittaja. Arkkitehti-lehdessä rakennusten yhteydessä julkaistut tekstit ovat lähinnä rakennusselityksiä. Tässä yhteydessä käsittelemme kolme Huttusen lehdissä julkaistua kirjoitusta sekä hänen pitämänsä esitel-

män, jotka kaikki sijoittuvat 1930-luvulle ja ovat Arkkitehti-lehden artikkelien lisäksi ainoat löytämäni kirjalliset lähteet. Niissä Huttunen selvittää funktionalismin olemusta, sen eroa aiempaan rakennustraditioon ja sen suunnittelussa ilmeneviä vaikeuksia. Artikkeleissaan hän käyttää uudesta arkkitehtuurista sanaa funktionalismi, funkis (myös funkki), funkistyyli tai "asiallinen tyyli".

Ensimmäinen kirjoitus on Yhteishyvässä vuonna 1932 julkaistu artikkeli *Myyvälärakennusten tyyleistä*¹, joka on yleiskatsaus osuuskauppojen liiketalojen tyylikehitykseen. Huttusen mukaan käsite liiketalo on vielä uusi - aiemmat liikkeet sijoitettiin asuntoihin, jolloin liikerakennuksilla ei ollut tiettyä tyyliä eikä niille asetettu suuria vaatimuksia. Maailmansodan jälkeen kasvanut kilpailu ja kaikkialle levinneet uudet aatteet ja katsantokannat pakottivat kehityksen toisille raiteille. Erityisesti Pohjoismaissa kehittyi liiketaloja varten erityinen rakennustyyppi. Suunnittelun takana olevan keskusjärjestön avulla myös pienet myymälät saatiin ajan vaatimuksia vastaaviksi.²

Liiketalon luonne oli Huttusen mukaan ensimmäisissä liiketaloissa vielä sivuasiasia. Tällöin yritettiin rakennus sopeuttaa ympäröivien rakennusten tyyliin tai historiallisiin tyyliin. Nyt sen sijaan on huomattu, että: "(...) jokaisella erikoiseen tarkoitukseensa rakennetulla rakennuksella on ja tulee olla oma tyyliensä ja erikoinen ulkonäkönsä."³ Tähän liittyen arkkitehtuurin viimeisimmän kehitysvaiheen - funktionalismin - pääpyrkimyksenä on: "(...) päästä rakennuksen sekä pohjaratkaisun että julkisivun suhteen suunnittelussa mahdollisimman käytännölliseen, asialliseen ja kauniiseen ratkaisuun, hylkäämällä kaiken kulissimaisuuden, s.o. kaiken tarkoitustaan vastaamattoman, rakennuksen olemukseen kuulumattoman koreuden."⁴

Kirjoituksen mukaan Huttunen esittää funktionalismin tyylinä, joka on kehittynyt ajan hengen vaatimusten mukaan, ja jossa pohjaratkaisu, julkisivu ja sisäarkkitehtuuri ovat keskenään sopuosinnussa ja riippuvaisia toisistaan. Määritelmä sopii itse asiassa lähes mihin tahansa arkkitehtuuriin. Funktionalismin ulkomuodon erilaisuus johtuu hänen mukaansa rautabetonista, jonka ominaisuudet antavat ilmauksensa rakennuksen ulkonäköön. Puurakennuksissa funktionalismin ilmentäminen on vaikeampaa kuin kivitaloissa, mutta nekin saadaan hänen mukaansa näyttämään uuden tyylin mukaisilta: "Myöskin puutaloissa voidaan pinta saada vaikuttamaan sileältä ja puhtaalta esimerkiksi asettamalla laudoitus joko yksinomaan vaaka- tai pystysuoraan (...) tai myöskin luopumalla turhan jyrkistä katoista, ja ennenkaikkea ja ehdottomasti n.s. taitekatoista, jotka mitä hirvittävimminä sekasikiöinä ovat meillä erikoisen suosittuja."⁵

Itse myymälän ominaisuudet ovat Huttusen mukaan valoisuus, tilavuus, puhtaus ja järjestys. Näiden ominaisuuksien tulee heijastua myymälärakennuksesta. Siksi myymälällä tulee olla suuret ikkunat sekä sileät ja suuret seinät ilman myyntitapahtuman kannalta tarpeettomia koristeita⁶. Se, että tällaisia myymälöitä väitetään pakkilaatikoiksi, joissa on reikiä siellä täällä ja joita kuka tahansa voi rakentaa ilman suunnitel-

mia, on Huttusen mielestä suuri erehdys: "Vaikeus on oikeiden suhteiden - pintojen ja viivojen - löytämisessä, ja koko arkkitehtuurin kauneushan näissä riippuu vain mittasuhteista ja linjoista. Juuri funkistyylin 'alastomuudesta' aiheutuu, että oikeitten mittasuhteiden löytäminen on sen a ja o, koskapa mahdollisia virheitä ei voida sekoittaa eikä peittää jälkeensä päälle liimatuilla koristeluilla ja pikkulysteillä."⁷ Tekstillä on samansisältöinen vastineensa ajan ruotsalaisessa funktionalismin propagandajulkaisussa, *Accepterasa*: "Nej, tvärtom, det enkla, det funktionellt naturliga och sköna fordrar lika mycket fantasi, lika mycket konstnärskap som det traditionellt dekorativa."⁸ Huttunen toivoo, että yleisö suhtautuu luottamuksella ammattimiehiin ja että sen maku vähitellen kehittyy ymmärtämään funktionalismia, sillä: "(...) mehän kuljemme nyt aino askelin kohti aikaa - ja elämmepä sitä osittain jo nyt -, jolloin kauneuskäsitys ei millään alalla enää perustu pinnallisiin 'koristeluihin', vaan kauneudeksi katsotaan sitä mikä kuvastaa oleellisinta."⁹

Huttunen tuntuu tässä epäävän oikeuden myös omilta 1920-luvun suunnitelmiltaan, joissa hän käytti historistisia tyylikelementtejä. Arkkitehtuurin olemuksen painopiste näyttää nyt siirtyneen rakennuksen luonteen kuvastamiseen tavalla, jossa taiteen ammattilainen (arkkitehti) yhteensovittaa tarkoituksenmukaisuuden ja kauneuden perimmäisten luonnonlakien (mittasuhteet) avulla ja omalle (eteensä päin kehittyvälle) ajalleen uskollisena.

Toinen Huttusen kirjoitus on Raumanlinnan valmistumisen yhteydessä Länsi-Suomi -lehdessä julkaistu artikkeli *Mitä on funkistyyli*.¹⁰ Tässä yhteydessä Huttunen ei pidä funktionalismia tyylinä sikäli, että sillä ei ole ulkoisia tunnusomaisia *koristeita*. Ilmeisimmin Huttunen käsittää tyylin tässä menneisiin aikakausiin viittaavana perioditerminä. Kuten aiemmissa tyyleissä ovat näkyvissä kullekin ajalle tyypilliset rakenteet, tekninen osaaminen ja ajan tarpeet, on Huttusen mukaan myös funktionalismi nähtävä omaa aikakauttaan vasten, oman aikansa lapsena: koska nykyajalle on tyypillistä kiire (johon liittyvät uudet kulkuvälineet ja niiden kehittyminen), niin rakennustaide pyrkii massoiltaan vaikuttavaan kompositioon, jossa ei ole mitään liikaa, joka on suoraa ja sileää ja jossa katse pääsee esteettä etenemään, tai jonka kauniissa ja levollisissa suhteissa silmä lepää.¹¹ Samankaltainen määrittely löytyy myös *Acceptera*-julkaisusta: "Tiden söker förenkling, renodling, lunga linjer, vackra, släta ytor."¹²

Huttunen selittää jälleen funktionalismin rakennuksen käytännöllisyyden, tarkoituksen, taloudellisten seikkojen ja kauneuden saattamisena toistensa "funktioon". Tarkoituksenmukaisuus ilmenee pohjaratkaisussa, joka on puolestaan saatettava sopusointuun ulkoasun kanssa. Ulkoarkkitehtuuri taas korreloi konstruktion, rautabetonisten tukipilareiden kanssa.¹³ Lopuksi Huttunen kiinnittää vielä huomiota ajan muuttuneeseen kauneuskäsitykseen, jossa "(...) esteettistä silmää ei enää tyydytä tarkoitukseton dekoori, vaan kauneus on sitä mikä samalla ja kulloin-

kin kuvastaa oleellisinta, objektin 'sisintä minää'."14

Mielenkiintoista on huomata, että Huttusen omassa arkkitehtuurissa ei vielä tuohon mennessä esiinny merkittävässä määrin - Viipurin myllyä lukuunottamatta - näitä hänen funktionalismille niin tyypillisiä mainitsemiaan rautabetonikonstruktioita. Niin osuuskauppojen silloisiin myymälöihin kuin Raumanlinnaankin suunniteltiin kantavat muuratut ulkoseinät. Rautabetonin kuuluminen funktionalismin olennaiseksi attribuutiksi on Huttuselle välittynyt luultavimmin modernismin merkkiarkkitehtien, kuten Le Corbusier'n kautta.¹⁵ Suomessa betoniset välipohjarakenteet yleistyivät Lauri Putkosen mukaan 1890-luvulla ja niitä käytettiin erityisesti teollisuusrakennuksissa. François Hennebiquen monoliittinen teräsbetonirakenne esiintyi ensi kerran Jac. Ahrenbergin suunnittelemassa Viipurin suomalaisessa tyttökoulussa 1905 ja Selim A. Lindqvistin Suvilahden höyryvoimalaitos (1908-1913) oli ensimmäinen teräsbetonirakennus, jonka arkkitehtuurissa rakenne esiteltiin peittelemättä.¹⁶ Raija-Liisa Heinosen mukaan asuinrakennuksissa betonisia välipohjia hyödynnettiin jo vuosisadan alkupuolelta lähtien, mutta betonirunkorakennetta ei asuinkerrostaloissa käytetty vielä 1930-luvulla. Vaikka betonirakenteita sovellettiin ns. hyötyrakennuksissa vuosisadan alusta alkaen, niiden konstruktivisuutta korostettiin harvoin tarkoitussellisesti.¹⁷

Toukokuussa 1935 Huttunen piti YOL:n edustajakokouksessa esitelmän myymälärakennusten kehityksestä.¹⁸ Huttunen viittaa siinä aluksi siihen edistykseen, kehitykseen ja nykyaikaisuuteen, joka on totuttanut ihmiset vaatimaan ajanmukaisia myymälöitä. Hän esittää laajan historiallisen katsauksen kaupankäyntiin aina foinikialaisista alkaen, siteeraa Platonin kaupankäynnistä esittämiä ajatuksia, selostaa roomalaisten kaupparakennuksia Herculaneumin ja Pompeijin kaivausten tuottaman tiedon perusteella ja kertoo venetsialaisten kaupasta ja kauppiasruhtinaista, joiden "(...) bysanttilais-romanialaiseen tyyliin tehdyt palatsit ovat vielä tänä päivänä Canale-Grande'n rantojen ylväitä monumentteja."¹⁹

Huttunen jatkaa esitelmää näyteikkunan kehityksen selostuksella, jota hän pitää yhteneväisenä myymälän historian kehitykselle. Hänen mukaansa roomalaisilla se ('näyteaukko') syntyi rakennusrunkoon pilarien väliin holvien ja palkkien alle, kun taas Keski-Euroopassa se kehittyi markkinakojun luukusta. Seinässä olevasta kahdesta lautaluukusta alempi kääntyi alaspäin ja muodosti myyntipöydän ja ylempi puolestaan suojaavan katoksen. Ylemmästä luukusta jäi perintönä myöhemmille tyyleille suojakatoksen tapainen lista. Luukkukatoksen alle asetetut tukipylväät muodostivat vähitellen myymälöiden eteen pylväskäytävän. Myyntiaukkoja alettiin suojata lasilla, myöhemmin myös kiinteäksi kehittyneen suojakatoksen pylväsrivistöä. Pylväistön täydellinen lasittaminen muutti pylväskäytävän puodin sisustaksi ja myyntitason nykyiseksi myyntitiskiksi. Läpinäkyvän lasin myötä noin vuoden

1700 tienoilla entinen ns. varastomyymälä lakkasi kokonaan olemasta ja sen sijaan tuli nykyaikainen ns. näytemyymälä. Näyteikkunan kehittymisen myötä myymälä kehittyi ja nykyisin näyteikkunan tulee olla niin suuri, että lasiseinä kulkijan ja myymälän välillä ikäänkuin häviää - koko myymälän tulee näkyä kadulle.²⁰

Tavaratalon kehityksen Huttunen näkee alkaneen 1800-luvun industrialismin myötä. Tilanpuutteen vuoksi myymälät kasvoivat silloin ylöspäin ja muodostivat valopihojen hissien ja liukuportaiden avulla monikerroksisen uudenaikaisen myymälämuodon. Niiden rinnalla vähittäiskauppa kehittyi kahtena tyyppinä. Toinen on ns. city-tyyppi, jossa kadun puoli on kokonaan näyteikkunaa ja itse myymälä on syvemmillä rakennuksessa, normaalin käsivaraston kohdalla. Tämän rinnalla kehittyi ns. maaseututyyppi, joka on Suomessa ja Pohjoismaissa vallalla. Myös se kehittyi ajan vaatimusten mukaan, näyteikkuna suureni ja rakennus levisi pituussuunnassa. Näin aikaansaatiin pitkä yhtenäinen ikkunarivi ja hyvin valaistu ja taloudellisesti rakennettava myymälä, jossa kunkin osaston takana on käsivarasto.²¹

Suomalaisen myymälän ajanmukaistamisen taustalla Huttunen näkee monipuolisen käytön, tarkoituksenmukaisuuden, hygieenisyyden ja taloudellisten näkökohtien vaatimukset. Viimeaikaisimmassa kehityksessä myymälän pohjamuoto on kaventunut, sen korkeus on madaltunut, näyteikkunat paljastavat myymälän sisustuksen, jonka kalusto on yksinkertaista ja puhdasviivaista. Ulkoasussa, erityisesti maaseudulla, on Huttusen mukaan saavutettu liiketalon leima, jota aiemmat tyylit eivät vielä muutamia vuosikymmeniä sitten ymmärtäneet: "(...) sillä sekä meillä että muualla oli juuri ohieletty toisaalta ns. kansallisromanttinen ja toisaalta vanhempia rakennustyyliä ikävästi jäljittelevä ja lopulta mauttomaan juugendtiin päättynyt aikakausi."²² Nyt sen sijaan ymmärretään, että jokaisella rakennuksella on sen tarkoitusta kuvastava tyylinsä ja ulkonäkönsä. Liikerakennuksen tulee hyvin myydäkseen olla valoisa, tilava ja puhdas, joten myymälänkin tulee olla valoisa ja sen julkisivut tulee olla suorat ja sileät ilman turhia ja asiattomia pilareita ja listoituksia. Juuri nykyaikainen funkkistyyli pyrkii Huttusen mukaan löytämään rakennuksen pohjaratkaisun ja julkisivun suhteen mahdollisimman käytännöllisen ja kauniin ratkaisun. Ulkoasun erilaisuutta hän selittää edelleen rautabetonin luonteella. Myös pienissä kivi- ja puurakennuksissa "*valoa, selvyyttä ja asiallisuutta todistavat tunnusmerkilliset tyyliominaisuudet ovat aivan samat*"²³, vaikka vaatimukset rakenteellisiin seikkoihin nähden ovat niissä pienemmät. Huttunen päättää esitelmän toteamukseen, kuinka "(...) sekä esteettisten että konstruktivisten, oikeitten ja harmoonisten suhteitten ja viivakauneuden löytämisessä piileekin juuri funkkistyylin vaikeus. Niissä ja niiden tajuamisessa niiden asiallinen kauneus. Tähän asialliseen sekä sisä- että ulkopuoliseen käytännölliseen kauneuteen pyrkii nykyaikainen arkkitehtuuri, se pyrkii - kuten nykypäiväisen elämän muillakin esteettisillä ja voipaa sanoa kaikillakin aloilla - todellisena kauneutena kunnioittamaan vain sitä,

mikä kuvastaa oleellisinta. Tätä samaa kauneuskäsitettä palvomaan pyrkivät ja pyrkivät edelleen myöskin meidän osuuskauppojemme uusimmat myymälärakennukset, ja siten, levitessään ympäri Suomen niemen, julistakoot ne nykyajan valistunutta kauneuskäsitystä koko suurelle Suomen kansalle."²⁴

Esitelmästä käy ilmi, kuinka Huttunen toisaalta normatiivisesti itseoikeutti yksinomaan funktionalismin sen hetken suunnittelun lähtökohdaksi, mutta toisaalta arvosti ja oli kiinnostunut vanhasta arkkitehtuurista. Vastahakoisesti hän on suhtautunut nimenomaan viime vuosisadan lopun arkkitehtuuriin. Tämä ilmenee vielä selvemmin Huttusen seuraavana vuonna kirjoittamasta artikkelista *Funktionalismi - rakennustaiteen 'tarvetyyli'*²⁵. Hänen mukaansa viimeisin rakennustaiteen tyyli-kausi oli *ns. empiiri- ja biedermayeraika*, joka kesti 1800-luvun alkupuolis-kolle asti, ja jonka jälkeen ei ole ollut johtavaa tyyliä. *"On näet eletty rakennustaiteellisessa mielessä pimeää, pelkkää sekasotkun aikaa, kaikkien aikaisempien tyylien mautonta ja taitamatonta kopioimisen kautta; on nähty pelkkää hapuulua ilman mitään omintakeisempaa sanottavaa. Tämän vuosisadan vaihteen tienoilla oli kuitenkin jo havaittavissa jonkinlaista synnintuntoon-tulemisen oireita, jotakin 'totuuden etsimisen' kaipuuta, mitä jossakin määrin jo osoittivat senaikaiset ns. kansallisromanttiset ja jugend-suunnat.*"²⁶ Vasta funktionalismissa oltiin pääsemässä selkeään "tyylikauteen". Huttunen tosin tässä kohdin arastelee tyyli-sanan käyttöä. Funktionalismi eroaa hänen mukaansa tyyllillisten eli ulkomuodollisten ominaisuuksien lisäksi teknisesti ja tehtävän pohjaratkaisun suhteen kaikista edeltävistä tyyleistä. Uudet rakennusaineet ja niiden suomat uudet tekniset ratkaisut muovaavat funkisrakennuksen ulkoasua ja erottavat ne muista tyyleistä. Pohjaratkaisussa on nyt huomioitava huomattavasti enemmän erilaisiin tarpeisiin liittyviä kysymyksiä (käytännöllisyys, terveellisyys, kannattavuus) kuin minkään aiemman tyylin yhteydessä. Loppuratkaisussa on Huttusen mukaan vielä saatava aikaan kaunis arkkitehtoninen ulko- ja sisäasu.²⁷

Myöhemmin tekstissä Huttunen epäa funktionalismilta tyyllitunnukset ja kiinnittää huomiota "väärin profettoihin": *"Funkistyyllillä ei ole määrättyjä ulkonaisia tyyllintunnusmerkkejä. Se pyrkii arkkitehtuurissaan rakennuksen tarkoitusta kuvastavaan muotokieleen.*"²⁸ Huttusen mukaan rakennus on tehtävänsä täyttävä hyötyväline, joka ulkoasultaan on pienintä osaa myöten sopusuhtainen ja pinta- ja viivakaunis. Funktionalismin rinnalla esiintyy hänen mielestään kuitenkin paljon vääränlaista funktionalismia, joka sekoittaa käsitteitä ja jonka vuoksi yleisö hitaasti lämpiää todelliselle funkikselle. Artikkelin kuvituksena on Alvar Aallon suunnittelema Paimion parantola, joka esittää oikeata funktionalismia. Toinen kuva esittää I. Golosovin Moskovaan suunnittelemaa klubitaloa (1928), joka on kuvatekstin mukaan malliesimerkki väärästä funktionalismista. Kolkoiksi kritisoidut funkissisustukset eivät Huttusen mielestä ole edes funktionalismia. Funkis pyrkii tarkoituksenmukaisuuteen, ja kodista kyseen ollen sisustuksen tulee olla kodikas ja sisältää valikoi-

tuja, viihtyvyyttä lisääviä, kauniita esineitä - olivatpa ne vanhoja tai uusia.²⁹ Huttusen kommenttia "funkissisustuksesta" on mielenkiintoista verrata Acceptorassa olevaan vastaavan kaltaiseen tekstiin: "*Med smula omdöme och urkillning kan man mycket väl ställa samman möbler av olika karaktärer och olika åldrar - gammalt och nytt.*"³⁰

Oikean funkiksen puhtaat muodot eivät Huttusen mukaan häiritse ketään eivätkä vie arvoa muun tyyllisiltä rakennuksilta. "*Mitä taa-sen maaelämän rauhaan tulee, jota funkiksen usein pelätään muka häiritsevän, niin pitäisihän olla selvää, että mikä sinne - ja minne vain - paremmin sopisi kuin funkis, jonka rauhallisilla ja sileillä pinnoilla puitten ja lehvien varjot vapaasti voivat pelehtiiä ja jonka avomielinen ja luonnollinen olemus on juuri kuin luontoa varten luotu.*"³¹ Lopuksi Huttunen toteaa, että rakennuksen arvo ei välttämättä muodostu iästä. Rakennustaiteellisesti arvokkaan kokonaisuuden voi luoda joko vanha, kaunis ja tyylikäs rakennus, tai uusi, kaunis ja tarkoituksenmukainen: "*Siinä ja vain siinä on kaksi saman-arvoista rakennustaiteellista monumenttia, toinen vanha ja toinen uusi, kumpikin aikansa lapsia, kumpikin taideluomuksia.*"³²

Vaikka suoranaisia taustavaikuttajia Huttusen kirjoituksiin on vaikea todentaa, tuskin ainakaan Acceptorajulkaisu oli Huttuselle outo. Heinosen mukaan julkaisua pidettiin suomalaisissa arkkitehtiipiireissä lähes yhtä merkittävänä kuin Tukholman näyttelyä sinänsä.³³ Myös Le Corbusier'n tärkeät teokset esiteltiin Arkkitehti-lehden kirja-arvosteluisa varsin pian niiden ilmestyttyä³⁴ ja teosten voidaan olettaa olleen tuttuja myös Huttuselle. Huttusen kirjoituksia kommentoidaan vielä lähemmin päätelmiä-kappaleessa.

3.3 Arkkitehtuurin tulkinta. Rakennukset tyypeittäin

Liikerakennus

Liikerakennuksella tarkoitetaan tässä yhteydessä laajassa merkityksessä kaupankäyntiin, liike- tai talouselämän tarpeisiin suunniteltua rakennusta, johon saattaa liittyä myös asuinhuoneistoja. Huttusen suunnitelmista tähän ryhmään kuuluvat SOK:lla suunnitellut myymälät ja konttori-varastorakennukset sekä pankkirakennukset. SOK:lla laadituista suunnitelmista esittelen tarkemmin luonteenomaisena esimerkkinä myymälärakennuksesta Osuuskunta Aitan Sauvon myymälän (T31 ja T58) ja konttorirakennuksista SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennuksen (T51). Huttunen laati rakennusosastolla yli kolmekymmentä klassisismiin luokiteltavaa myymäläsuunnitelmaa vuosina 1928-1929 ja samoin noin kolmekymmentä "funkismyymäläksi" luettavaa suunnitelmaa, jotka puolestaan sijoittuvat lähinnä vuosille 1930-1934. Tämän

jälkeen Huttunen ei juurikaan piirtänyt myymälöitä, sen sijaan rakennusosastolla laadittiin satoja myymäläpiirustuksia, joiden lähtökohtana oli juuri Huttusen Osuuskunta Aitalle tekemän "funkiskaupan" malli. Rauman konttorin lisäksi Huttunen suunnitteli SOK:lle konttorit Kotkaan (T92), Joensuuhun (T105; kuva 15) ja Ouluun (T116; kuva 16). Arkkitehdin merkittävin liiketalo on Helsinkiin vuonna 1952 valmistunut Sokos-talo (T144), jonka lähempi tarkastelu kuitenkin rajautuu tämän työn ulkopuolelle. Pankkirakennuksia Huttunen suunnitteli 1930-luvun lopulla säästöpankeille ja Kansallis-Osake-Pankille (KOP).

Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä (1929, 1931-1933)

Ensimmäinen Huttusen luonnos Sauvon myymälää varten on toukuulta 1929 (kuva 25). Rakennuksen tilaohjelma on tyypillinen sen aikaiselle maaseutukaupalle: kellarissa sijaitsevat kylmävarastot ja ensimmäinen kerros käsittää maantien puolella myymälätilat (jaettuna ruokatavara-, sekatavara- ja kangasosastoon) ja takapuolella konttorin ja myymälän käsivaraston. Poikkeuksellisesti osa kangasosastoa ja kirja-kauppa on sijoitettu asuntojen kanssa toiseen kerrokseen. Rakennuksen pohjaltaan lähes neliömäinen keskiosa on siipiosia (joissa sijaitsevat kangasosasto ja ruokaosasto) korkeampi ja syvempi, mutta volyymin yleisilme on yhtenäinen. Keskiosan kattomuoto on loiva pyramidikatto, joka huipentuu korkeaan kattopiikkiin, siipiä kattavat aumalappeet. Sekatavaraosaston pohjamuoto on selvästi pitkikäs suorakaide ja on syvyyttään yli kaksi kertaa leveämpi (leveyden suhde syvyyteen 13:6). Toisen kerroksen keskiosaan on sovitettu myymälänhoitajan asunto mutta myös yksi apulaisen huone, mikä on hierarkisessa ristiriidassa ulkoarkkitehtuurin välittämän kuvan kanssa.

Yhdeksänakselinen fasadi voidaan ryhmittää kaavaan A:B:A, jossa B on leveydeltään kaksi kertaa A. Sommitelma on keskiakselin suhteen symmetrinen. Huttunen on epäilemättä käyttänyt luonnoksen pohjana *neliöimisen periaatetta*¹, joka on ollut yksi arkkitehtuurin suhdegeometrian perusprinsiipeistä aina antiikin ajalta lähtien. Suunnitelman perusneliön sivun muodostaa 14 metriä leveä keskiosa. Sen ympärille piirretyn neliön sisään 45 asteen kulmaan sijoitettu neliö määrää puolestaan fasadin aukotusten ja medaljonkien kokoa ja sijaintia. Pienemmän neliön sivun pituus määrittelee myös sivusiipien syvyyden (10 metriä). Neliöintiä jatkamalla saadaan ohjeviivastot myös sivusiipien aukotukselle ja akseleille sekä kattokorkeudelle.

Luonnoksen rakennuksesta välittämä kuva on niukkailmeisen klassisistinen. Se rakentuu keskitetystä symmetriasta, suhdegeometriasta, levollisesta kattomuodosta, kapeista korkeista ovista ja toisen kerroksen seinään sijoitetuista kahdesta medaljongista. Aikaansaatu "ylevyys" loitontaa sen maaseudun tavallisista asuinrakennuksista ja suuret myy-

mäläikkunat puolestaan esim. suurtilan päärakennuksesta. Juuri suuret ikkunat ja juhlat ovet erottavat sen yksityisasunnosta ja luovat rakennukselle myymälän leimaa. Asuntoihin ja varastoihin liittyvät toiminnot on sijoitettu rakennuksen taakse. Kaupankäyntiin liittyvät selvät symbolit kuitenkin puuttuvat. Kaupan nimikilvälle ei ainakaan luonnoksessa ole osoitettu erityistä paikkaa.

Kuvattua luonnosta on vielä syytä verrata Huttusen aiempiin SOK:n rakennusosastolla laatimiin myymäläsuunnitelmiin. Mielenkiintoinen yksittäistapaus on hänen Haapajärven Osuuskaupalle tammi-kuussa 1928 laatima ja myöhemmin toteutettu kaupparakennuksen suunnitelma (T5; kuva 27). Mielenkiintoa lisää se, että kyseistä rakennusta varten Valde Aulanko oli laatinut piirustukset jo joulukuussa 1927² ja juuri osastolle töihin tulleelle Huttuselle on nähtävästi annettu mahdollisuus harjoitusmielessä laatia rakennusta varten oma vasta- tai jatkosuunnitelma. Aulangon piirustuksessa myymälä on volyymitaan yhtenäinen, kaksikerroksinen ja ulkoa pystylaudoituksella vuorattu puurakennus (kuva 28). Ensimmäisessä kerroksessa ovat myymälä, konttori ja käsivarastot, toinen kerros on asuintilana. Maantienpuoleisen symmetrisen julkisivun (seitsemän ikkuna-akselia) keskiakselilla on myymälän sisäänkäynti, jota suojaa yksinkertainen pylväskatos. Myös pohjaratkaisu on hyvin symmetrinen. Rakennuksen toiseen päähän sijoittuu konttoritilat ja toiseen erillinen ruokatavaraosasto. Keskellä sijaitseva päämyymälä on pitkikäs (leveyden suhde syvyyteen noin 2:1). Pituussuunnassa yhtenäinen väliseinä jakaa sisätilan myymälään ja varastoon suhteessa, joka on lähellä kultaista leikkausta. Osuuskaupan nimi on tekstattu fasadiin ikkunoiden väliin jäävälle alueelle. Fasadin sommittelussa voidaan osoittaa käytetyn hyväksi neliöimisen periaatetta, jossa perusneliön sivu asettuu keskiakselille, ja jossa neliön sivun pituus on perustuksen yläreunan ja kattoharjan välinen pituus.³

Huttusen ehdotus on Aulangon suunnitelmaa volyymitaan hieman suurempi, mutta peruslähtökohdiltaan - rakennusmateriaalia (kivirakennus) lukuunottamatta - samanlainen. Eroja on kuitenkin tilajaoittelussa ja pintojen jäsentelyssä. Julkisivu on edelleen jaoteltu seitsemän akselin varaan. Huttunen on kuitenkin sijoittanut siihen yhden sijasta kaksi sisäänkäyntiä, jotka ovat toisiksi reunimmaisten akselien kohdalla, ja joiden yläpuolella ikkunoiden sijasta on medaljongit. Oviakselien väliin jäävään tilaan on sijoitettu myymälä ja sen taakse käsivarasto. Niin väliseinän jakama myymälän ja varaston välinen syvyys suhde (3:5) kuin myymälähuoneen seinäpituuksien suhde (5:8) ovat kultaisen leikkauksen rationaalisia likiarvoja. Rakennuksen keskellä kulkeva väliseinä ei ole lineaarinen, vaan polveutuu jakamaan rakennuksen päissä olevat tilat keskiosasta poiketen lähes neliömäisiin osiin. Toiseen päähän on sijoitettu kirjakauppa ja konttori, toiseen ruokatavarakauppa ja osa varastosta (kuva 29).

Julkisivu on symmetrinen. Sen jäsentämisen apuna Huttunen on

ilmeisimmin käyttänyt jälleen neliöimisen periaatetta. Julkisivun tekstin (osuuskaupan nimi) keskikohta on seinäpinnan puolivälin korkeudella. Tekstin lisäksi rakennuksessa ei ole muita kauppatoimeen selvästi viittaavia atribuutteja. Myymälässä on suuret kaari-ikkunat⁴, jotka luovat osaltaan liiketalon leimaa ja erottavat rakennuksen asuin- ja miksei myös hallintorakennuksista. Takajulkisivun sisäänkäynnit on jäsenneily keskenään hierarkisesti. Oikeanpuolimmainen konttorin ovi on katettu näyttävästi kolmen pylvään kannattamalla katoksella, joka samalla suojaa kellariin johtavaa portaikkoa. Seuraava koristeeton ovi johtaa puolestaan toisen kerroksen apulaisten huoneisiin. Lastaussillan kaksiosainen, leveä varasto-ovi erottuu henkilökulkuun tarkoitetuista ovista. Vasemmanpuoleisimpana on kaupan hoitajan asunnon ovi. Sitä kattaa kahden pylvään kannattama katos. Pylväiden välissä oleva balustradi symboloi arvokkuutta, yksityisyyttä ja sisäänkäynnin asumiseen liittyvää luonnetta (kuva 30).

Edellisen kaltaisia kaksikerroksisia liiketaloja (esim. Iisalmen OK:n Vieremän myymälä; T36, kuva 31) tai yksikerroksisia ja silloin usein puurakenteisia myymälöitä varten Huttunen piirsi vuosina 1928-1929 noin kolmekymmentä suunnitelmaa. Niissä rakennukset ovat volyymiltaan yhtenäisiä, vaikkakin joissakin tapauksissa varasto saattaa liittyä myymäläosaan erillisenä siipenä, kuten luonnoksessa Hirvelän OK:n päämyymäläksi (T47; kuva 26). Myyntihuone on tavallisesti jaettu ruokatavaramyymälään ja sekataavaramyymälään ja isommassa kaupassa myös esim. kangastavaraosastoon ja sen mukaan myymälään saattaa johtaa yhdestä kolmeen ovea. Myymälä sijoittuu aina pääjulkisivun puoleiselle osalle ja se on noin kaksi tai kaksi ja puoli kertaa syvyyttään leveämpi. Sen takana on kapeampi käsivarasto. Poikkeuksen tekevät jotkut Huttusen ensimmäisistä myymäläluonnoksista, kuten Ylihärman Osuuskaupan Petterinmäen myymälä (T4), jossa myymälän muoto lähenee neliötä ja jossa on poikkeuksellisesti myös hyvin jyrkkä satulakatto (kattokulma n. 37 astetta). Muutoin kattomuoto on usein loiva satula- tai aumakatto (kattokulma noin 20 astetta). Fasadi on keski- tai oviakselien mukaan mahdollisimman symmetrinen. Isohkoissa myymälöissä seinäpintaan on sijoitettu medaljonkeja ja osittain lasisten peiliovien yhteyteen katoksia ja koristeaiheita kuten meanderikuvioita. Aukotusten ja koristeaiheiden seinäpintaan sijoittelussa erilaisten apuviivastojen käyttö vaikuttaisi todennäköiseltä. Isot myymälän ikkunat erottuvat pienemmistä, usein ruutujaotteisista, asuintilojen ikkunoista. Portaat ovat aina rakennusrungon sisässä, niitä valaisevat yleensä pyörö- tai lunetti-ikkunat. Muotokieleltään rakennukset toistavat historiallisia muotoja suhde-elementtejä ja tyyllillisesti niitä voidaan luonnehtia klassisistiseksi. Vastaavankaltaista niukkaeleistä klassisismia edustavat monet ajan ruotsalaisista osuuskaupoista, kuten edellä mainittu Hackåsin myymälä (kuva 5).

Osuuskaupan nimellä tai nimikilvellä ei välttämättä ole keskeistä

osaa julkisivuarkkitehtuurissa. Liiketalon leimaa välittävät näissä rakennuksissa lähinnä myymälän leveät ja korkeat, useimmiten oviaukon yläreunaan ulottuvat ikkunat. On huomattava, että Valde Aulanko näki myymälän kehityksen kuvastuvan juuri näyteikkunoiden levenemisenä. Hänen mukaansa kilpailun pakottamana on siirrytty pikkuruutuisista näyteikkunoista jakamattomiin, n.s. vedetystä lasista valmistettuihin ruutuihin.⁵ Muutamassa tapauksessa käytetyt kaari-ikkunat saattavat viitata renessanssiarkkitehtuuriin ja erityisesti venetsialaisiin kauppiaapalatsihin, joiden arkkitehtuuria Huttunen arvosti. Tähän viittaisi ainakin Savonlinnaan luonnosteltu liiketalo (T9), joka venelaitureineen ja katutason kaariaukotuksineen on kanaalipalatsin muunnelma Saimaan rannalle. (Kuva 32.) Yksi suunnitelma, johon liittyy kaari-ikkuna-aihe, on Säkkijärven Osuuskaupan myymälä (T10; kuva 33). Sen ensimmäinen luonnos käsittää myös maataloustyökalujen varaston, joka doorialaisine pylväineen muistuttaa kreikkalaista temppeeliä. (Kuva 34.) Se ilmentää näin historiallisten muotojen käyttöä uudessa merkitysyhteydessä.

Sauvon myymälän rakennushanke siirtyi, ja seuraava Huttusen kauppaluonnos ajoittuu joulukuulle 1931 (kuva 35). Huttunen oli siihen mennessä jo suunnitellut SOK:n Viipurin myllyn ja Rauman konttorin, jotka tyyllisesti ilmensivät funktionalismia. Tyyli muutos on ilmeinen myös myymäläsuunnitelmassa. Rakennus on siinä valetasakattoinen⁶ paralleelipipedi (mikäli ei lasketa lukuun pientä taakse työntyvää varastosiivekettä ensimmäisessä kerroksessa), jossa myymälän seinä on käytännöllisesti katsoen lasista. Julkisivu on symmetrinen keskiakselinsa suhteen. Keskiakselin ja sivuovien välinen etäisyys on yhtä suuri kuin rakennuksen korkeus (porrastasanteelta kattolistaan). Myymälä on yhtenäinen, osittaisilla väliseinillä osastoihin jaettu tila. Sen taakse on sijoitettu rakennusrungosta taakse työntyvä varasto, myymälää kapeampi käsivarasto sekä tila konttorille ja osuuskassalle (väliseinä jakaa sisätilan suhteessa 2:3). Toiseen kerrokseen on asuinhuoneiden lisäksi sijoitettu osa varastoa, mikä ei ulkoarkkitehtuurissa erotu esim. ikkuna-aukotuksessa. Kerrosten välistä tavarankuljetusta helpottamaan luonnokseen on hahmoteltu paikka tavarahissille.⁷ Fasadiarkkitehtuuriin korostetusti liittyvä kaupan nimi on luonnokseen tekstattu kahdella eri kirjasintyyppillä. Elina Standertskjöld on todennut Bauhaus-kirjaimiston ja modernismin julkaisujen vaikuttaneen Aallon ja Bryggmanin Turun messuilla (1929) käyttämään typografiaan.⁸ Huttusen kirjaimissa on nähtävissä myös vastaavanlainen modernismin vaikutus. Helmikuussa 1932 Huttunen laati vielä samantapaisen toisen version myymälästä. Siinä myymälään johtaa kaksi ovea, jotka sijaitsevat symmetrisesti rakennuksen keskikohdan molemmin puolin. Edellisen luonnoksen tavoin rakennuksen korkeus määrää oviakselien välin. Molempien luonnosten osoittaman arkkitehtuurin ulkoisen muutoksen ymmärtämiseksi on tarkasteltava eräitä yksittäisiä kauppasuunnitelmia.

Huttusen luonnos Saviseudun Osuuskaupan Loimaan päämyymäläksi kesäkuulta 1930 edustaa volyymitaan (erit. aumakatto räystääneen) vielä klassisistista myymälärakennusta (T53; kuva 36). Myymälän ikkunat ovat leveät ja niiden välinen seinäpinta on kaventunut pilareita muistuttavaksi. Myymäläkerros vaikuttaakin enemmän yhtenäiseltä, pylväiden kannattamalta avoimelta tilalta kuin ikkunoiden aukottamalta seinäpinnalta. Toisen kerroksen ikkunat poikkeavat kooltaan niin paljon alemmista, että niiden akselisto on ryhmitelty näyteikkunoista erilleen. Luonnosten pohjalta PaaVo Riihimäki laati lopulliset piirustukset, jotka Huttunen - Aulangon sijasta - hyväksyi. (Kuva 37.) Julkisivun olennaisen kertovan osan muodostavat osuuskaupan nimi ja kerrottu logo (kuva 38).⁹

Myymälärakennuksen tyylin muuttuminen kypsyi tämän jälkeen muutamissa pienimuotoisissa puurakennuksissa kuten Riihimäen suunnittelemassa HOK:n Santahaminan myymälässä (kuva 39). Rakennusta kattaa etuviisto pulpettikatto. Myymälän etuseinä rakentuu lähes yksinomaan ovien ja näyteikkunoiden varaan. Niitä kattaa seinästä ulostyöntyvä yhtenäinen lista, jonka päälle on sommiteltu näyttävästi kaupan nimikirjaimet. Tämä toteutettu suunnitelma on yksi Riihimäen laatimista vaihtoehtoista, jotka sisälsivät myös selvemmin klassisistisia ratkaisuja.¹⁰ Riihimäen ensimmäiset työt rakennusosastolla olivat arkkitehtuuriltaan klassisistisia ja jopa kansanomaisia¹¹ ja otaksun tyylin muutoksen hänen kohdallaan tapahtuneen juuri Huttusen inspiroimana. Näyteikkunoiden lasipinnan laajentamisen ja muotokielen muuttamisen rohkaisijoina ovat osaltaan toimineet Ruotsista saadut virikkeet. Santahaminan myymälää voi pitää Tukholman näyttelyssä 1930 esitetyn KF:n mallimyymälän (kuva 8) suomalaisena toisintona. Konsum Rönne Ängelholmin myymälässä Malenissa on yhtenäinen näyteikkunaseinä, ja kaupunkimyymälässä se esiintyy Dag Ribbingin suunnittelemassa Atlasgatanin myymälässä¹² Tukholmassa (1928-1929). Selkeä saksalainen esimerkki pienimyymälässä käytetystä yhtenäisestä näyteikkunaseinästä esiintyy W. Gropiuksen suunnittelemassa Dessauin osuuskaupparakennuksessa (kuva 24). Vaikka Tukholman näyttelyn mallimyymälän myötä ruotsalaisissa osuuskaupoissa saatettiin käyttää loivaa pulpettikattoa¹³, ei Huttusen Sauvon myymälän luonnoksessa esiintyvälle valetasakatolle löydy Ruotsista esikuvaa.

Kesäkuussa 1932 Georg Blomberg laati Huttusen luonnoksiin perustuvat kaupan työpiirustukset.¹⁴ Kaupan konttori on sijoitettu rakennuksen toiseen pätyyn, muutoin tienpuoleinen rakennusosa on yhtenäinen, pitkikäs myymälätila. Toisessa kerroksessa sijaitsevat asuinhuoneet sekä osa varastoa. (Kuva 40.) Niin konttori kuin varastokaan eivät erotu yhtenäisestä, keskiakselin suhteen symmetrisestä julkisivusta. Myymälän kahdeksan näyteikkunaa ja kolme lasiovea muodostavat yhtenäisen, horisontaalisen, volyymistä hiukan esiinvedetyn ja pilareiden kannattaman avonaisen myymälätilan. Tämän yläpuolelle on tasa-

välein ryhmitelty toisen kerroksen ikkunat, jotka ovat leveytensä etäisyydellä toisistaan. Ne on eleettömästi upotettu seinään ilman esiin pistäviä kehyksiä, eikä niiden akselistoa ole johdettu ensimmäisen kerroksen ikkuna-akseleista. (Kuva 41.) Koristeettomassa julkisivussa esiintyy 'fibonacci'-lukusarjan suhteita: toisen kerroksen ikkunoiden akselien ja sivujen etäisyyksien suhteet noudattavat sarjaa 2:3:5:8 (ks. kuva 42). Jos valitaan vaakaperustasoksi kellarin ikkunoiden yläreuna (= välipohjan laatan alareuna), jakaa myymäläikkunan suojalistan yläreunaan vedetty viiva fasadin alhaalta lukien suhteessa 3:5. Toisen kerroksen ikkunoiden puoliväliin vedetty viiva jakaa puolestaan fasadin alhaalta lukien suhteessa 5:3.¹⁵ Fasadin puolitetun leveyden (sivulta esiintyntyvän savupiipun kanssa 12,6 m, joka on myös likimäärin rakennusrungon syvyys porrashuoneen kohdalta) suhde rakennuksen korkeuteen (laskettuna sokkelin yläreunasta katonharjaan 7,8 m) noudattaa kultaista leikkausta (21:13). Vaikka tarkasteltu työpiirustus on G. Blombergin laatima, on aiemmin kuvattuun rakennusosaston työskentelytapaan ja Huttusen suhdegeometriaa kosketteleviin kirjoituksiin viitaten todennäköistä, että Huttunen on itse tarkkaan määritellyt fasadia koskevat lopulliset suhteet. Vastaavanlainen fasadin korkeuden osittelu on jo todettavissa Huttusen laatimissa Sauvon myymälän luonnoksissa (kuva 35). Suhteiden käyttö osoittaa, että Huttunen on funktionalistisessa suunnitelmassaan hyödyntänyt lähinnä klassisistiseen arkkitehtuuriin liittyväksi katsottuja, lukusuhteisiin tukeutuvia suunnitteluperiaatteita.

Työselityksen¹⁶ mukaan myymälän kantavat seinät muurattiin sementtitiilistä, jotka rapattiin ulko- ja sisäpuolelta. (Kuva 43.) Välikattorakenteet ja näyteikkunoiden väliset pilarit valettiin betonista, samoin lastaussilta, sen katos sekä parveke. Rakennuksen takapuolella on sisäänkäynnit konttoriin, kauppiaan asuntoon ja apulaisten huoneisiin (kuva 44). Niiden puiset peiliovet ovat keskenään samanarvoiset eikä Haapajärven OK:ssa esiintynyttä hierarkista jaottelua ole havaittavissa. Sisällä portaikossa arvohierarkia on kuitenkin tehty materiaalivalinnoilla: asunnon porrasaskeleet ovat mosaiikista, apulaisten asuntojen portaat betoniaskelleista ja varastoportaat puusta. Parvekkeen ja portaikkojen ulkokaiteet ovat yksinkertaisia ja suoraviivaisia rautaputkikaiteita. Yksinkertaistettua muotoilua kuvastaa myös seinään muurattu rautainen paloporras. Ovet ja ikkunat valmistettiin erikoispiirustusten mukaan. Rakennus varustettiin keskuslämmityksellä sekä sähkö-, vesi- ja viemärijohdoilla. Rakennuksesta muurattiin ensin valmiiksi toinen pääty, jonka jälkeen vanha puinen myymälä purettiin toisen päädyn tieltä (kuva 45).

Myymälän kalustoa varten Alm ja Lehtinen piirsivät sisustuspiirustukset.¹⁷ Kunkin osaston puusta valmistetut, linoleumilla ja/tai lasilla päällystetyt myyntitiskit sisälsivät oman erikoispiirustusten mukaan tehdyn kassalaatikon. Ruokatavaraosaston tiski oli päällystetty marmorilla ja sen edessä oli lasihyllykkö. Kapeat ja pitkät myyntipöydät asetel-

tiin pitkänomaiseen myymälään niin, että mahdollisimman moni asiakas mahtui asioimaan yhtä aikaa niiden äärelle. Myymälöiden kalustot suunniteltiin useassa tapauksessa koko 1930-luvun ajan yksilöllisesti kullekin kaupalle. Kuitenkin Sauvon myymälän suunnittelun aikana keväällä 1932 alettiin rakennusosastolla laatia tyyppiratkaisuja myyntipöytiä ja -telineitä varten.¹⁸

Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä valmistui, osin pula-ajan viivästyttämänä, joulukuussa 1933.¹⁹ Siihen mennessä Huttunen oli piirtänyt samankaltaiset kaksikerroksiset kivirakenteiset myymälät mm. Orimattilaan (T64; kuva 46), Kaustisille (T69), Terijoelle (T66; kuva 48) ja Mynämäelle (T72; kuva 47) sekä joitakin pienempiä puu- tai kivirakenteisia kauppia (kuvat 49-51). Mikään suunnitelma ei perustu tyyppiirustukseen. Tunnusomaista näille rakennuksille on pyrkimys yksinkertaiseen, stereometriseen rakennusvolyyymiin (lähtökohtana paralleelipipedi), jota tehostetaan valetasakatolla ja seinäpintaa upotetuilla ikkunoilla sekä vaalealla rappauksella. Suljetusta rakennusmassasta itse myymälä pyritään "avaamaan" suurien näyteikkunoiden ja pilarikonstruktioiden avulla. Takajulkisivussa porrashuone on kuitenkin usein vedetty osittain esiin volyyymista. Rakennuksessa sijaitsevien muiden toimintojen tilat (varasto, konttori, asuinhuoneistot tai mahdollisesti jopa kahvila) ovat näissä ensimmäisissä liiketaloissa alisteisia yhtenäiselle fasadijärjestelylle, jossa jäsentelyä määrää pyrkimys symmetriaan ja osien välisiin harmonisiin suhteisiin. Toisaalta klassinen tektoninen jäsentely kyseenalaistetaan betonisilla katoksilla ja parvekkeilla, joista puuttuvat kantavat elementit (pylväät). Rakennusten konstruktio perustuu kuitenkin perinteiselle kantavien ulkoseinien periaatteelle, näyteikkunoiden väliset pilarit ovat kuitenkin mahdollisesti rautabetonia. Kaupankäyntiin liittyvä, fasadiin näyttävästi sijoitettu kaupan nimiteksti jäsentää myös fasadiarkkitehtuuria. Tarkoitukselliset viittaukset historiaan on häivytetty ja rakennuksen muoto ja yksityiskohdat voidaan nähdä lähinnä puhtauden (niin materiaalien välittämän kuvan hygieenisyydestä kuin perusmuotojen kuvastaman 'ideaalin' tai eettisen totuuden merkityksessä) ja tietoisesti 'ahistorialliseen nykyaikaan' eli moderniteetin pyrkivän tunteen symboleina. Sauvon myymälän valmistumisen jälkeen SOK:n rakennusosastolla suunniteltiin 1930-luvulla eri puolille Suomea lukuisia tällaisia, Huttusen kaupparakennuksen malliin perustuvia myymälöitä, jotka tyyllillisesti edustavat modernismia.

SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus (1930-1931)

Rakennus on sijoitettu pitkänomaiselle tontille Rauman uuden kaupunginosan pääkadun, Valtakadun päätepisteeseen. Se koostuu kahdesta, toisiinsa lomittuvasta volyyymista: kaksi- ja osittain kolmekerroksisesta, leveyttään noin kolme kertaa pidemmästä varasto-osasta sekä siihen

Valtakadun puolella liittyvästä nelikerroksisesta myymälä- ja asunto-osasta. Varaston matalan osan molemmin puolin sijaitsevat tavaran lastauslaiturit ja sen korkeampaa rakennusosaa kattaa loiva aumakatto kapeine räystäineen. Varaston pääty ja siihen puolipyöreän porrastornin välityksellä liittyvä tasakattoinen myymälä-asunto-osa muodostavat 35 metriä leveän julkisivun. (Kuvat 14 ja 52.)

Konstruktioiltaan rakennus perustuu kantaviin tiilisiin, rapattuihin ulkoseiniin ja rakennusmassan sisällä oleviin betonipylväisiin, jotka kannattavat rautabetonisia välipohjia. Myymäläosan ulkokatto on oleskeluterassiksi tarkoitettu aito tasakatto, johon kuului metalliputkesta taivutettu kehikko aurinkomarkiisia varten. Katon oleskelufunktiota Huttunen korosti rakennuksen esittelyn yhteydessä Arkkitehti-lehdessä.²⁰

Varastosiiven matala osa on kokonaisuudessaan kylmävarastotilaa. Valtakadun puolella kaksi pohjimmaista kerrosta ovat lämminvarastoja ja kolmas kerros käsittää yhtenäisen, väliseinättömän myyntihallin, joka on myös kerroksen muita tiloja korkeampi (33 cm). Varaston julkisivu jaottuu kolmen tasavälisen ikkuna-akselin suhteen A:2A:2A:A. Sokkeliin sijoittuvat kellarin ristikkoikkunat ovat muita ikkunoita puolet kapeampia, ensimmäisen kerroksen varasto-ikkunat on puolestaan korkeudeltaan puolitetty suhteessa ylempiin ikkunoihin. Ne ovat samoin ristikkoikkunoita ja kuvastavat niiden takana olevan tilan (varasto) luonnetta. Sen sijaan myyntihallin ikkunat eivät kooltaan, sijoitukseltaan tai muodoltaan eroa toisen kerroksen ikkunoista, vaikka niiden takaisen tilan korkeus ja funktio poikkeavat alemman kerroksen tilasta. (Kuva 54.)

Tämän suhteellisen suljetun rakennusmassan vastaparina on viereinen, kerrosta korkeampi volyyymi, jonka katutasoon on sijoitettu myymälä. Myymälätilaa kannattava takaseinä sekä seinäpinnasta hieman sisäänvedetyt betonipilarit mahdollistavat vapaan pohjakaavan käytön sekä umpinaisen seinäpinnan korvaamisen lasilla (kuva 53). Täysin avoimen tilan illuusion lisäämiseksi ja kantavien osien häivyttämiseksi Huttunen päälysti betonipilareiden kadunpuoleiset puolet peileillä.²¹ Yhtenäisen näyteikkunapinnan yläpuolella on kaksi lähekkäin olevaa sadesuojalistaa, joiden väliin on alunperin aiottu sijoittaa teksti (kuva 55).²² Listojen yläpuolinen seinäpinta on aukotettu kahden akselin varaan järjestyvillä ikkunoilla niin, että noin puolet seinästä jää umpinaiseksi. Tälle pinnalle sijoitettiin näyttävät, isokokoiset neonvalokirjaimet (SOK). (Kuva 14.) Toisessa kerroksessa sijaitsee talonmiehen asunto, kolmannessa konttoritilat ja ylimmässä konttorinjohtajan asunto. Ikkuna-aukotukset ovat toimintojen erilaisuudesta huolimatta kaikissa kerroksissa keskenään identtiset. Volyymi "aukeaa" vielä ylöspäin katto-terassin kautta, jota reunustavat rautaputkikaiteet. Ulostyöntyvän puolipyöreän porrastornin pääsisäänkäynnin ovi on pronssista, portaali on mustaa kiillotettua graniittia ja ikkunakehykset on valmistettu metallis-

ta. Tornin, jossa sijaitsee myös henkilöhissi, päätteensä on korkea (puolet porrastornin korkeudesta) lippusalko.

Erikokoisten ja -muotoisten rakennusvolyymien yhdistäjänä sinänsä epäsymmetrinen ja ensisilmäyksellä mielivaltaiselta tuntuva fasadi on sidottu aukotusten kerroskorkeudella yhtenäiseksi. Kumpikin päätyseinä on symmetrinen. Pitkän varastosiiven aukotus on tasavälistä.²³ Autolastaussiltaa kattaa pitkä, veistoksellinen betonikatos (kuva 56). Rautaputkiset paloportaat on muurattu seinään Sauvon myymälän tavoin. Rakennusmassojen kuutiomaisuutta korostetaan kapeilla räys-täillä ja sadevesijuoksujen upotuksella seinän sisään.

Rakennuttajan kannalta merkittävin sisätila on myyntihalli (kuva 57). Vaikka sen asema ei eksteriöörissä korostu, se on sisustukseltaan viimeistelty. Myyntihallissa oli alunperin vihreä marmoroitu massalattia, vaaleat, kellertävänharmaat seinät, mustat pylväät, kiiltävän tummansiniharmaa öljymaalattu katto ja kirkkaan keltaiset verhot. Taito Oy:ssä valmistettiin vitriinien metalliosat, valaisimet ja suuri rautaportti, joka oli maalattu mönjänpunaisella lakkavärillä. Eteisen putkikalusto on J. Merivaaran Rautasänkytehtaan valmistama. Konttoriin asennettiin myös nykyaikaiset puhelinkoneet.²⁴

Rakennuksen sijoittaminen katuakselin päätepisteeseen korostaa luonnollisesti SOK:n arvoa keskeisenä kaupankäynnin keskusjärjestönä mutta myös liiketoiminnan merkitystä teollistuvalla "Uudelle Raumalle" erona historialliselle "Vanhalle Raumalle". Konttorin keskusjärjestölle tuomaa mainosarvoa SOK korosti järjestämällä rakennuksen esittelytilaisuuden piirin liikennejohtajille ja kaupungin sekä lehdistön edustajille.²⁵ Rakennuksen moderniutta painottavia symboleita ovat mm. neonvalo, hissi, pääportaan ikkunoiden metallipuitteet, putkihuonekalut ja tekninen varustus kuten puhelin ja vesijohto.²⁶ Uudenaikaisuutta kuvastavia merkitysarvoja, joita katsojan ei välttämättä sellaisenaan odoteta tulkitsevan, välittää puolestaan tektonisuuden häivyttäminen (myymälä avoimena "tuettomana" tilana) ja siihen liittyen rautabetonin käyttö tavalla joka näkyvästi korostaa materian uudenlaista kantavuutta (lastaussillan katos). Toisaalta rakennus voidaan nähdä myös ikonografisena tulkintana Le Corbusier'n esittämästä viisikohtaisesta uuden arkkitehtuurin ohjelmasta (*Les cinq points d'une architecture nouvelle*).²⁷ Rakennusmassan nostaminen pilareiden avulla maanpinnasta on muuntaen toteutettu myymälän kohdalla, osittain on päästy myös vapaan pohjakaavan käyttöön. Kantavat ulkoseinät kuitenkin estävät ohjelman mukaisen vapaan fasadin käytön (Huttunen tuntuu päinvastoin korostaneen julkisivun kerroksien välistä, funktiosta riippumatonta identtisyttä ja symmetriaa) ja siihen liittyvät nauhaikkunat. Sitävastoin viides kohta, kattopuutarha, on toteutettu aurinkoterassina. Rauman konttori on verrannollinen Alvar Aallon Turun Sanomien toimitalossa (valm. 1930) hiukan pidemmälle vietyyn tulkintaan Le Corbusier'n ohjelmajulistuksesta.²⁸

Rakennuksen geometrisuus, jota sileiden seinäpintojen rappaus

ja pyöreä porrashuone korostavat, sekä historiallisten assosiaatioiden vähäisyys ilmiasussa viestittävät myös rakennuksen nykyaikaisuudesta. Kompositio ei kuitenkaan ole mielivaltainen vaan osat on sidottu keskenään yhtenäiseen suhdeverkostoon. Pienemmissä yksityiskohdissa, kuten ovissa, on havaittavissa hierarkista järjestämistä: pääsisäänkäynti arvottuu pronssiövineen ja marmoriportaaleineen merkittävämmäksi kuin myymälän lasiovi metallipuitteineen. Kauppajärjestön edustustorakennusta painottava erityinen symboliikka on kuitenkin vähäistä. Mielienkiintoista on verrata konttorirakennusta funktioltaan täysin erilaiseen, Paul Hedqvistin suunnittelemaan Lovönin vesilaitoksen rakennukseen, jossa myös esiintyvät kuutiomainen volyyymi ja suorat rapatut seinäpinnat, symmetriset ikkuna-aukotukset ja puolipyöreä porrastorni lippusalkoineen.²⁹

Raumalaisista Jalmari Penttilä esitti SOK:n konttorirakennuksesta tulkinnan, jossa hän vertasi sitä laivaan. Hänen mukaansa raumalaisten sanoessa jotain asiaa kauniiksi he vertaavat sitä juuri täysissä purjeissa olevaan laivaan. Rakennuksen vihkiäisten yhteydessä pitämässä puheessa hän totesi talosta: *"Se on niingo suur, uudeaikkane valulaev. Tasane gato on niingo lalulaevan gomendobryki. Makasiimbykningin gato niingo laevandäkk ja tavarahissin dorn niingo valulaeva iso lastluukk."*³⁰ Tasakatto metallikaiteineen ja pyörästetty porrastorni lippusalkoineen tuovatkin miellelyhtymiä valtamerilaivaan. Le Corbusier'n ajatus, että moderni elämä luo omat esteettisesti arvokkaat ja moraaliset objektinsa (kuten valtamerilaivat) ja että arkkitehtuurin on seurattava tätä aikaa³¹, tuntuisi olevan tämän miellelyhtymän taustalla. Arkkitehtuurissa tämä tarkoitti yksinkertaisesti koneissa tai uusimmissa liikennevälineissä olevien muotojen (kuten laivojen ikkuna-aukotusten, komentosiltojen, kierreportaiden ja mastojen) enemmän tai vähemmän tietoista kopioimista rakennukseen. Nämä muodot uudessa yhteydessään eivät välttämättä olleet tekemissä rakennuksen funktion kanssa. Christer Bodén on esittänyt analogioita modernin arkkitehtuurin ja kulkuneuvojen välillä. Hänen mukaansa esimerkiksi valtamerialukset toimivat juuri symboleina modernismin kansainvälisyydelle, hygieenisyydelle ja dynaamiselle kone-estetiikalle.³²

Pankkirakennukset

1930-luvun lopulla Huttunen laati seitsemän suunnitelmaa liikerakennuksiksi, joiden rakennuttajana oli pankkilaitos. Jokainen suunnitelma sisältää pankkitilojen lisäksi asuntoja ja vuokrattavia myymälätiloja. Suunnitelmista Jääsken (T130) ja Rauman (T137) Säästöpankin konttorit jäivät luonnosasteelle, eikä niitä tässä yhteydessä lähemmin käsitellä. Toteutetuissa suunnitelmissa tarkastellaan kysymystä, miten pankkitilat mahdollisesti ulkoisesti erottuivat liikerakennuksesta ja esiintyikö niiden arkkitehtuurissa pankkitoimeen viittaavia attribuutteja.

Huttusen 1930-luvulla suunnittelemat liikerakennukset olivat pääsääntöisesti ulkoa vaaleiksi rapattuja ja näyttivät tasakattoisilta. Myymälöiden isokokoiset näyteikkunat antoivat vaikutelman kadulle avautuvasta tilasta. Pankeissa, joiden yhtenä päätehtävänä on tallettaa asiakkaitensa varoja, tällainen avoimuus pankkialissa ei välttämättä herätä luottamuksen ja turvallisuuden tunnetta. Kansallis-Osake-Pankin Varkauden konttorirakennus (T131) on merkittävin Huttusen suunnittelemissa pankkirakennuksista. (Kuva 60.) Arkkitehti on siinä ratkaissut liikerakennuksen "avoimuuden" ja pankkitoiminnan "turvallisuuden" ristiriidan siten, että varsinainen liikerakennus myymälätiloineen ja asuntoineen muodostaa rakennuksen päärungon ja pankkikonttori on sijoitettu erilleen matalampaan siipeen. (Kuvat 58-59.) Kulmaukseen sijoitetun pankkialin sisäänkäynnin päällä on iso katos, jonka alapuolinen seinä on päällystetty graniittilevyillä. Tämä jo luo pankkitoiminnan kaipaamaa arvokkuuden ja turvallisuuden tunnetta. Ulkoseinät on päällystetty ruskehtavalla terastirappauksella ja sokkeli on graniitista, mikä erottaa rakennuksen esim. SOK:n valkoisista myymälöistä. Pitkänomainen pankkialin saa valon Relanderinkadun puoleisen ikkunan kautta, joka on jaettu ("kalteroitu") rautabetonipilareilla 70 senttimetrin levyisiin ikkuna-aukkoihin. Sen lisäksi, että pilarit kantavat yläpuolista seinää, niillä on visuaalinen tehtävä herättää mielikuvaa pankkialin turvallisuudesta.

Edellistä vastaava liikerakennus on Huttusen Vehkalahden Säästöpankille Haminaan suunnittelema talo (T139). Siinä pankkialin on tosin sisällytetty varsinaiseen rakennusrunkoon. Sisäänkäyntiä kattaa ulostyöntyvä katos ja muutoin rapattu ulkoseinä on pankkialin kohdalla päällystetty klinkkerilevyillä. Tarkoituksena on selvästi erottaa pankki rakennuksen muusta liike- ja asuinkäytöstä. Pankkialin nauhaikkuna on myymälöiden näyteikkunoita matalampi. Kantavat rakenteet on sen kohdalla vedetty rakennuksen sisään: pankkialissa välittömästi ikkunan edessä olevilla rautabetonipylväillä on rakenteellisesti ja visuaalisesti sama tehtävä kuin Varkauden pankkialin ikkunoiden pilareilla ja kapealla ikkuna-aukotuksella. (Kuvat 61-62.)

Samankaltainen, konventionaalisella merkitystasolla pankkitoimintaa osoittava ikkuna-aukotus esiintyy myös muissa Huttusen pankkirakennuksissa. KOP:n pienimuotoisessa Pieksämäen konttorissa (T140) ikkunoiden välin yksinkertaisesti muodostaa kantava muurattu tiiliseinä (kuva 65). Yhteistä kaikille pankkitoimintaa sisältäville liikerakennuksille on lisäksi pankkialin sisäänkäynnin korostaminen enemmän tai vähemmän massiivisella portaalilla katoksineen ja muusta seinäpinnasta eroavine materiaalineen. Katoksen yläpuolelle on aina näyttävästi sijoitettu pankin nimi; kuvallisia pankkiin liittyviä attribuutteja suunnitelmassa ei esiinny. Varkauden konttorin lisäksi ensimmäisessä KOP:n Lauttakylän liikerakennussuunnitelmassa (T138) pankkialin oli sijoitettu siipirakennukseen muusta liiketoimesta erilleen (kuva 63).

Pankkirakennusten ja -salien suunnittelussa ei ole järjestelmällisesti käytetty mitään suhdejärjestelmää. Pankkisalien pohja-aloissa ja fasadeissa ilmenee kuitenkin, kuten muissakin liiketaloissa, kultaista leikkausta läheneviä jaotuksia. Esimerkiksi KOP:n Varkauden konttorisalin leveyden ja pituuden suhde on n. 8:13. Mikäli autotallin päätyseinän paksuus jätetään huomioimatta, autotalli ja johtajanhuone sekä pankkisali jakavat rakennussiiven pituuden suhteessa 8:13. (Kuva 58.) Relanderinkadun puoleisen ikkunasarjan pituuden (13 metriä) suhde julkisivun pituuteen (21,5 metriä) on sekin lähellä kultaista leikkausta. (Kuva 59.) Myös Vehkalahten SP:ssä pankkisalin sivujen suhde on lähes 8:13 (kuvat 61-62), mutta sen julkisivuissa ei ole selviä merkkejä kultaiselle leikkaukselle perustuvista jaotuksista. KOP:n Lauttakylän konttoria varten 12. 5. 1939 laaditussa vaihtoehtopiirustuksessa (jossa satulakatossa on selvät räystäät) lattiatason ja myymälöiden ikkunoiden suojalistan alareunan väli on 3,1 metriä; listasta seinän yläosaan on matkaa 5,3 metriä ja siitä edelleen kattoharjalle 3,1 metriä. Rakennuksen volyyymi voidaan näin vertikaalisesti jakaa likimain suhteessa 3:5:3. Toteutetussa ehdotuksessa, jossa satulakatossa ei ole räystäitä, harjakorkeus on matalampi, mikä muuttaa myös em. suhdetta (kuva 64).

Rakennusvolyyymissa tapahtui pankkien kohdalla merkittävä muutos keväällä 1939: KOP:n Varkauden ja Haminan SP:n toimitalot olivat kattomuodoltaan tasakattoa muistuttavia loivia pulpetti- tai aumakattoja, samoin ensimmäiset suunnitelmat KOP:n Lauttakylän ja Huittisten SP:n liiketaloiksi (T141). Molemmat viimeksimainitut rakennukset toteutettiin kuitenkin piirustusten mukaan, joissa Huttunen muutti rakennusten volyymin yhtenäiseksi ja katon tiilikatteiseksi harjakatoksi - KOP:n rakennuksessa ilman räystäitä. Myös KOP:n Pieksämäen konttori toteutettiin harjakattoisena. Muutosten myötä rakennusten ilme muuttui traditionaalisemmaksi. Muutoksen syynä voisi olettaa olevan rakennuttajan vaateet perinteisemmäksi koetusta rakennuksesta pankkitoiminnan yhteydessä. Tätä tukevia dokumentteja ei toistaiseksi ole löytynyt. Toisaalta kyseiset rakennukset ovat viimeisimpiä Huttusen 1930-luvun suunnitelmia. Mahdollisesti hänen suunnitteluperiaatteensa ja sen myötä rakennusten muotokieli muuttuivat tuolloin ja kenties hän olisi sijoittanut vastaavia kattomuotoja myös muihin liikerakennuksiin ellei sodan syttyminen olisi keskeyttänyt työskentelyä. Tiiliset harjakatot on usein nähty vasta sodan arkkitehtuuriin tuoman murroksen jälkeisen, ns. romanttisen suuntauksen tunnuspiirteinä ja perinteeseen palaamisena.³³ Käytettävissä olevan materiaalin niukkuuden vuoksi voi vain varauksellisesti todeta, että Huttunen "luopui" joidenkin liikerakennusten kohdalla funktionalismiin liittyvästä tasakattomuodosta jo ennen sotaa.

Tehdasrakennus

Huttusen merkittävimmät tehdasrakennusten suunnittelun toimeksiantajat olivat SOK ja Alkoholiliike. Tässä yhteydessä analysoidaan lähemmin arkkitehdin SOK:lle suunnittelemaa myllyä ja Alkon Rajamäen Tehtaiden ensimmäistä rakennusvaihetta. Huttunen osallistui Alkon Salmisaaren tehdasrakennuskilpailuun (T106), suunnitteli polttimot Ensoon (T101) ja Koskenkorvalle (T143) sekä lisärakennukset Rajamäelle. Nämä suunnitelmat pohjautuvat Rajamäen Tehtaiden ensimmäisen rakennusvaiheen arkkitehtuuriin. Huttunen suunnitteli SOK:lle myös 1928 Helsingin tehtaan laajennussuunnitelman (T8) ja myöhemmin uuden tehdas- ja varastorakennuksen (T93). Säilyneen piirustusmateriaalin vähäisyyden vuoksi Helsingin tehdassuunnitelmaan ei tässä lähemmin puututa. Pienempimuotoisia tehdasrakennuksia ovat lisäksi HOK:n leipomo (T122) ja Heteka Oy:n tehdas (T113).

SOK:n Oulun (1928-1929) ja Viipurin mylly (1930-1932)

Ouluun perustettuun SOK:n Toppilan myllyyn Huttunen laati luonnokset heinäkuun lopulla 1928 (T14; kuva 66). Tuolloin hän oli ollut vasta noin puoli vuotta rakennusosastolla töissä. Luonnoksista kehitellyt työpiirustukset on päivätty lokakuussa 1928 ja pääasiassa ruis-, mutta myös kaurajauhoja valmistava mylly valmistui seuraavan vuoden syksynä.³⁴ Rakennus koostuu L-muotoisesta volyyymista, johon kuuluu pitkikäs, noin 30 metriä korkea viljan esipuhdistamo ja varasto (leveys 12.6 m, pituus 39.2 m) sekä sitä matalampi myllyosa (leveys 14.7 m, pituus 39.7 m). (Kuva 67.) Myllyosa sisältää jauhatuslaitteiden lisäksi myös laboratorion ja koeleipomon. Välipohjia kannattava betonipilariverkosto ja pääosin väliseinät tilat mahdollistavat joustavan jauhatuslaitteiden asennuksen. Tiilisen rapatun ulkoseinän ikkuna-aukotus on symmetrinen. Kerroslista erottaa neljä pääkerrosta ullakkokerroksesta, jota kattaa kapearäystäinen satulakatto. Viljavaraston lähes ikkunatonta seinää jäsentävät valkeat, noin metrin levyiset ja 15 cm paksuiset pilasterit, jotka yläpäästään ovat viereisen myllyn harjakorkeuden kohdalla katkaistu kerroslistalla. Kapiteelissa on kuvattu meanderiaihe. Pilasterit "kantavat" arkkitraavia, jossa kunkin pilasterin kohdalla on medaljonki, ja jonka yläpuolelle sijoittuu räystäs. Varaston keskiosa kohoaa kerrosta korkeammalle, minkä tason vielä esipuhdistustorni lippusalkoineen ylittää.

Jauhatusosaston suhteen kohtisuorassa oleva viljavarasto sulkee sisäänsä 18 metriä korkeat tornimaiset puiset viljavarastot, joiden pohja on betonista valettu suppilomaiseksi. Näihin säiliöihin vilja puretaan esipuhdistustornin kautta erityisillä imuelevaattoreilla. Puhdistus- ja säilytystilat varustettiin uudenaikaisilla viljan punnitus-, puhdistus- ja

kuivatuslaitteilla; koko rakennus oli tulipaloa vastaan suojattu Sprinklers-sammutuslaitteistolla. Itse jauhatus tapahtui viisijaksoisella valssikoneistolla. Jauho lajiteltiin ja säkitettiin koneellisesti. Laboratoriossa ja koeleipomossa tehdyt tutkimukset määrittivät ja varmistivat jauhon koostumuksen ja laadun.³⁵

Muodoltaan neutraali jauhatusosa on helposti mielletävissä tuotantolaitokseksi suurehkoine ruutujaotteisine ikkuna-aukkoineen ja takajulkisivulle sijoittautuvine lastauslaitureineen. Sen sijaan viljavarasto pilastereineen ja siihen liittyvä esipuhdistustorni luovat ennemminkin miellelyhtymiä sakraalirakennuksesta. Päätyjulkisivun portaalin yläpuolella oleva, kerrosten läpi ulottuva ikkuna voisi viitata sen takana olevaan kirkkosalin keskilaivaan (jonka "klerestorioikkunoina" toimisivat ylimmän kerroksen sivufasadin neliömäiset ikkunat), joka huipentuu sisäänkäynnin yläpuolella kellotorniin (esipuhdistustorni) ja ristiin (lippusalko). Porrasmaisesti kapeneva pääty kuvaisi puolestaan sen sivuille sijoittuvia matalampia sivulaivoja.³⁶ Tämän päätyjulkisivun sommittelussa Huttunen on saattanut käyttää apuna "ohjaavia linjoja".³⁷

Oulun mylly oli tekniikaltaan ja toiminnaltaan uudenaikainen, mutta ulkoarkkitehtuuri välittää sen funktiosta loitontavia mielikuvia. Klassisististen muotojen konventionaalisella merkitystasolla luoma kuva kirkkorakennuksesta asettuu ristiriitaan rakennuksen toiminnan luoman kuvan (tuotantolaitos) kanssa. Oulun myllyn oltua toiminnassa vasta muutamia kuukausia, aloitettiin SOK:n piirissä ajaa uuden, kaksi kertaa suuremman myllyn rakentamishanketta. Tämä tuleva Huttusen piirtämä Viipurin mylly poikkesi selvästi ulkoasultaan hänen Ouluun suunnittelemaasta myllystään. (Kuva 75.)

Päiväämättömät Huttusen luonnokset Viipurin myllyksi (T54) lienee laadittu keväällä 1930 SOK:n hallintoneuvoston kiirehdittyä myllyn rakentamishanketta.³⁸ Kuten aiemmin on mainittu, Huttunen suoritti V.J. Niiniluodon kanssa ulkomaanmatkan perehtyäkseen uusimpaan myllyarkkitehtuuriin. Ruotsissa oli juuri valmistunut Tukholman lähelle Nackaan kaksi uutta myllyä, joihin tutustuminen varmasti kuului matkaohjelmaan. KFa:ssa Thunströmin ja Sundahlin suunnittelemassa Tre Kronor -myllyssä (1925-1927) betoniset pyöreät siilot ja pohjaltaan suorakaiteen muotoinen ja kerroslistoitettu kuivatusorni lepäävät yhtenäisellä betonijalustalla. (Kuva 12.) Per Råbergin mukaan arkkitehdit olivat suunnitelmaa laatiessaan tutustuneet alan uusimpaan ammattikirkallisuuteen ja eliminoineet tyyliarkkitehtuurin; kuitenkin hänen mukaansa rakennuskompleksin raskaus ja painovaikutelma satoi sen traditionaaliseen arkkitehtuurinäkemykseen.³⁹ Sen sijaan von Schmalenseen suunnittelema kauramylly (1927-1928) (kuva 13) edustaa Råbergin mukaan jo radikaalimmin uutta arkkitehtuuria: *"Konstruktivt består kvarnbyggnaden av en betongstomme med ytterväggar i lättbetong, medan silotornen uppförts av järnplåt. Med asymmetriska fönsterband och betonad ytmässighet i fasaderna ger byggnaden ett intryck av tyngdlöshet, som är mer kon-*

genialt med den nya estetiken än Thunströms silo. I Schmalensees verk är allt samband med den tidigare formhistorien brutet, ingenting i byggnaden ser ut att ha tillkommit i ensidigt dekorativt syfte. Men den estetiska precisionen och avsiktligheten är likafullt uppenbara."⁴⁰ Råberg mainitsee, että KFa:n hyötyrakennuksien esittelyissä ei tuolloin puhuttu paljoakaan muotokysymyksistä, vaan teknisten ja käytännöllisten olosuhteiden katsottiin vaikuttaneen ratkaisuun. Mutta rakennukset kuitenkin välittävät osittain toista kieltä: *"De vittnar om den framträdande estetiska medvetenheten och inte sällan om en stark formal skaparvilja."*⁴¹

Viipurin mylly suunniteltiin kaupungin Eteläsatamaan SOK:n ostamalle tontille Pontuksenkadun ja Havinkadun väliin jäävälle kiilamaiselle tontille noin 200 metrin päähän satamalaiturista. Yhdessä päiväämättömässä luonnoksessa mylly koostuu kahdesta erillisestä rakennuskompleksista (kuva 68). Siinä L-muotoinen mylly- ja varasto-osa sijoittuu Pontuksenkadun ja satamaan johtavan pistoraitteen muodostamaan kulmaukseen. Pyöreät betonisiilot ja esipuhdistustorni ovat puolestaan erillään radan toisella puolella. Tornille antaa sen yhtenäisen kapea ikkuna-aukko kevyen ja vertikaalisen olemuksen. Myllyosa on konstruoitu betonipylväiden varaan. Sen kuutiomaisesta, tasakattoisesta, nauhaikkunoiden "siivuttamasta" volyymista erottuu pihan puolella kaksi neliömäistä porrastornia. Suunnitelman nauhaikkunoilla, tasakattoisuudella ja volyymikäsittelyllä on ulkoisia yhteneväisyyksiä Thunströmin vuonna 1929 Tukholmaan laatimaan, toteutumattomaan leipmoon (kuva 71).⁴²

Toisessa luonnoksessa tilaohjelma käsittää edelleen siilot torneineen, myllyosan ja varaston (kuvat 69-70). Rakennus on kuitenkin sijoitettu kokonaan radan jakaman tontin Havinkadun puolelle. Siilot ja varasto sijoittuvat tontille samansuuntaisesti, niiden väliin jäävän jauhusosan volyymi on taitettu. Puiset, neliömäiset siilot ovat tässä versiossa yhtenäisen betonivaipan takana. Portaikot, joista yksi on kierreporras, sijaitsevat rakennusmassan sisällä. Heinäkuun lopussa 1930 päivätyissä luonnoksissa rakennuksen sijoittelu tontille on edellisen kaltainen. Betoniset siilot ovat saaneet takaisin pyöreän muotonsa. Jauhatusosasto, jonka porras on vedetty näyttävästi pyöröportaana ulos rakennusmassasta, liittyy loivasti pyöristetyn kulman kautta jauho-varastoon. Nauhaikkunat jatkuvat yhtenäisinä molempien fasadien osalla. Näiden luonnosten pohjalta Huttunen laati pääpiirustukset saman vuoden loka-kuussa (kuvat 72-73).⁴³

Myllyn rakentamistyöt aloitettiin marraskuussa 1930. Varasto on rautabetonikonstruktio, jossa kantavien välipohjien varaan on muurattu tiiliseinät. Myllyosan rautarunkorakenne ja puiset välipohjat selittyvät sillä, että koneistoja varten tarvittavia aukkoja on helpompi puhkoa tällaiseen rakenteeseen. Jyväsiilot valettiin liukulautoitusmenetelmällä (Mac Donaldin patentti), jossa muottien nousunopeus oli noin 10 - 30 senttimetriä tunnissa. Menetelmää käytettiin ensimmäistä kertaa Suo-

messa ja siilot olivatkin ensimmäiset laatuaan maassamme. Esipuhditustorni oli myös kauttaaltaan rakennettu betonista. Rakennelaskemat laati J.I. Packalénin toimisto. Mylly, johon alkuperäisistä suunnitelmista poiketen sijoitettiin ruisjauhatuskoneiden lisäksi vehnäjauhatus- sekä kaura- ja ohrasuurimokoneistot, valmistui marraskuussa 1932. Myöhemmin siilorivistöä jatkettiin ja varaston kupeeseen rakennettiin leipomo (kuva 74).⁴⁴

Rakennustapansa puolesta (kantavat rautabetoni- ja muotorautarakenteet sekä betonin liukuvalutekniikka) mylly edusti viimeisintä rakennustekniikkaa, johon liittyi tuotantolaitoksen moderni koneistus (viljan kuljetus-, varastointi-, jauhatus- ja pakkauslaitteet sekä laboratoriot ja koeleipomot). Myllyn toiminta ja rakenne nähtiin olevan sopusuhteissa sen ulkoarkkitehtuurin kanssa: "(...) rakennuksen arkkitehtuurinen puoli käy käsi kädessä sen konstruktiivisen puolen kanssa, muodostan siten eheän sopusuhtaisen kokonaisuuden, seikka johon meillä useinkin ehkä liiaksi vähän kiinnitetään huomiota. Suora asiallisuus ja staattinen muototunto rakennusaineiden käsittelyssä ovatkin selvään lyöneet leimansa arkkitehdin työhön. Ylenmääräiset maskeeraukset ja aineiden todellisuuden salaaminen edustavat, varsinkin teollisuusrakennuksissa itse asiassa useinkin rakennustaitteellista heikkoutta."⁴⁵

Esteettinen muodonluonti myllyssä ylittää kuitenkin paikoin puhtaasti rakenteiden ja materiaalien vaatimukset. Varasto- ja myllyosan välisen kulman pyöritys aiheuttaa sinänsä sisätilassa vinoutuneen porrashuoneen ja epäkäytännöllisiä huonetiloja (kuva 73). Ulkoarkkitehtuuri saa kuitenkin näin luonnollisesti vaikuttavamman yhtenäisen ilmeen, kun kaareva fasadipinta nauhaikkunoineen luo jännitettä julkisivuun (kuva 76). Juuri tähän osaan on sijoitettu myllyn arvokkaimmat tilat: konttori ja johtajan huone. Sisäpihan porrastornia arkkitehti korostaa muodolla, joka toistaa siilojen muotoa, ja jonka ilmiänsä suunnikkaan muotoisine ikkunoineen voi pitää funktionalismin suosimana tyyllillisenä elementtinä (kuva 77). Rakennuksella on vertauskuvallinen arvo ajan yhteiskunnallisen kehityksen ilmentäjänä.⁴⁶ Se toimi myös symbolina yhtiön myllyteollisuuden tuotteille: jauhomainoksiin ja pakkauksiin painettiin Viipurin myllyrakennuksen kuva. Viestittihän rakennus jo koollaan - yli 33 metriä korkeine siiloineen ja lähes 50 metriä korkean, SOK:n nimikirjaimin ja lippusaloin varustetun tornin kanssa - yhtiön keskeistä asemaa niin kaupunkikuvassa kuin laajemminkin yhteiskunnassa.⁴⁷ Mylly kanonisoitui pian suomalaisen funktionalismin virstanpylvääksi ja sitä esiteltiin myös ulkomaisissa julkaisuissa.

Alkoholiliikkeen Rajamäen Tehtaat (1934-1935)

Huttunen laati vuonna 1934 suunnitelman Alkoholiliikkeen Rajamäen väkiviinatehtaaksi (T79).⁴⁸ Tehtaan ja koneistojen yleissuunnitelman teki

yhtiön teknillinen johtaja insinööri Hubert Ingman. Huttusen tehtäväksi jäi arkkitehtonisen ulkoasun luominen. Tehdasalue sijaitsee Nurmijärvellä entisen hiivatehtaan vieressä (kuva 78). Tulevat rakennukset suunniteltiin siis maaseudulle ja lisäksi ne olivat toimintansa vuoksi tarkasti eristetty ulkopuolisesta arkielämästä. Eristetyn aseman vuoksi arkkitehtonisen ulkoasun ei periaatteessa tarvinnut, tai se ei voinut, toimia suurelle yleisölle yhtiön kuvaa ja asemaa välittävänä tekijänä. Monopoliyhtiöllä ei myöskään ollut välttämättä tarvetta korostaa olemassaoloaan samoin kuin esimerkiksi vapaan kaupan alalla kilpailevan SOK:n. Onkin luonnollista, että esim. Alkoholiliikkeen nimikyltti ei esiinny tehdasrakennusten julkisivuissa. Fasadiiirustuksissa rakennusten syrjäisestä asemasta kertovat mm. tekstit 'julkisivu metsään' tai 'julkisivu pihalle'.

Päärakennusryhmän muodostavat noin 70 metriä leveä perunapolttimo ja ja radan varrelle sijoitettu, yli 90 metriä leveä tislaamoraakennus. Se on yhteydessä edelliseen neljän betonipylvään kantaman, pihan yli johtavan käytävän kautta. Tehtaan alkuperäisen toimintakaavan mukaan polttimon yksikerroksisesta varasto-osasta alkoholin raaka-aine, perunat, nostettiin elevaattoreilla nelikerroksisen osan keittokattiloihin ja käymissämmioihin, joista erotettava raakatisle johdettiin tislaamoraakennukseen. Yli kolmekymmentä metriä korkeassa tisetornissa jalostettu sprii puhdistettiin viereisessä hiilisuodattamossa ja johdettiin spriisäiliöihin. Tislaamoraakennukseen kuuluvan kolmikerroksisen varastolähetyshallin kautta valmistettu tuote lastattiin pitkiltä katetuilta laitureilta autoihin tai junaan. Pihan yli johtavassa käytävässä sijaittivat alunperin laboratorio ja huoneet tehtaan insinööreille ja mestareille. Tästä rakennusryhmästä sijoitettiin erilleen voimala ja vesitorni.

Rakennusten työpiirustukset (14.5.1934) nojaavat tammikuun lopussa 1934 laadittuun yleissuunnitelmaan (kuva 79). Jo siinä huomio kiinnittyy nauhaikkunoiden korostamaan horisontaalisuuteen. Rakennusten ryhmittely on lopullisen suunnitelman kaltainen, julkisivuissa on kuitenkin muutamia eroja. Merkittävin niistä koskee tisetornia, jonka radanpuolisen seinän nauhaikkunat Huttunen korvasi lopullisessa versiossa yhtenäisellä lasiseinällä (kuva 82). Myös tislaamon varastojen tilaohjelmaa pienennettiin suunnittelun kuluessa, mikä vähensi rakennuksen massavaikutelmaa. Toinen huomio koskee mäelle sijoitettua vesitornia. Ensimmäisessä suunnitelmassa se on yhtenäinen, ylöspäin levenevä kartio. Toteutettu vesisäiliö on puolestaan nostettu seitsemän betonipylvään varaan (kuva 80). Vesi oli tehtaan toiminnan kannalta tärkeä raaka-aine, jonka arvo pylväiden päälle sijoitetussa vesisäiliössä korostuu. Merkittävää molemmissa suunnitelmissa on vesitornin tehtävästään kertova säiliömäinen muoto, jota ei ole yritetty peittää. Vastaavanlainen arkkityyppinen assosiaatio tehtävän ja muodon välillä tulee selvemmin esiin Huttusen Rauman juomapikarinomaisessa vesitornisuunnitelmassa (T77), jota hän itse luonnehti pikariksi, jonka mereltä tuleva janoinen matkalainen ensiksi maata lähestyttäessä näkee.⁴⁹

Tehdasrakennukset ovat pääasiassa rautabetonirunkoisia ja välikattoisia, ainoastaan tisleorni on suurimmaksi osaksi rautarungolle ja rautapalkeille konstruoitu. Julkisivut on muurattu normaalikokoisista julkisivutiilistä (kuvat 81-83). Pihan yli johtavan rautabetonisen laboratorioskäytävän ulkoseinä on jätetty betonipintaiseksi ja kampahakattu. Ikkunat ovat rautakehikkoisia ja ovet ovat (laboratoriota ja konttoreita lukuunottamatta) sileäpintaisia rautalevyovia. Ulkoasussa tiiliset julkisivut nauhaikkunoineen ja lastauslaiturit betonikatoksineen viestittävät jo konventionaalisella merkitystasolla rakennusten teollisuusfunktioista. Tehtaan "sydän", sen toiminnan kannalta merkityksellisin osa, on tisleorni. Sen asema korostuu radanpuoleisen yhtenäisen lasiseinän ja pyöristetyn, muusta rakennusmassasta korkeammalle kohoavan porrastorin kautta (kuva 83). Parvekekerros katoksineen palvelee yhtä lailla esteettistä⁵⁰ kuin toiminnallista tarvetta (hissin konehuone). Laboratorion sijoittamisella rakennuksia yhdistävään käytävään on toiminnalliset syyt. Sen luonnetta tehtaan "hermosoluna" korostavat sen muista julkisivuista poikkeavat valkoiset seinäpinnat ja suuret rautakehyksiset ikkunat ja sitä kautta ilmenevä massavaikutelman keveys. Laboratoriosilta jatkuu valkoisena yhdyskäytävänä hiilisuodattamon ulkoseinällä. Lopuksi tämä käytävä kiertyy viisi metriä, ainoastaan esteettisten seikkojen vuoksi, suodattamon nurkan ympäri (kuva 84). Pääosin rakennusten massoittelu tuntuisi perustuvan sisäisiin toimintoihin ja koneistojen vaatimiin tilatarpeisiin.

Tehtaan pääovi on sijoitettu tislamorakennukseen laboratorioskäytävän alle. Sen funktio korostuu pyramidinomaisesti nousevilla portailla ja ohuen metallipylvään kannattamalla laajalla betonikatoksella (kuva 85). Eteishallissa sijaitsevat työaikakello ja työntekijöiden tarkastuhuone. Tilan luonteen eroa tuotanto- ja varastotiloihin välittää mm. kumilattian shakkikuvioinen ruudukus. Laboratoriosta tulevat kupariputket on eteishallin katossa järjestetty tietoisesti eräänlaiseksi katokseksi vahtimestarin pöydän yläpuolelle,⁵¹ mikä korostaa tilan esteettisyyttä ja miksi ei myös vahtimestarin arvovaltaa tehtaasta poistuvia työläisiä kohtaan.⁵² Kokonaisuudessaan tehdaskompleksin ulkoasu viittaa selvästi tuotantolaitokseen. Esteettinen ote suunnittelussa on siitä huolimatta näkyvä, samoin pyrkimys tilojen hierarkiseen erotteluun niiden toimintojen ja merkitysten mukaan.

Hallintorakennus

Kotkan kaupungintalo (1931, 1932-1934)

Kotkan kaupungintalon (T57) suunnittelu merkitsi Huttuselle suuruusuntaisen, kunnalliselämän demokraattista hallinto- ja edustuslaitosta palvelevan rakennustehtävän ratkaisemista. Hänen kaupungintalon

arkkitehtuurikilpailuun lähettämänsä ehdotus käsittää kolme löyhästi toisiinsa sidottua rakennusvolyymia (kuva 86).⁵³ Näistä kapea ja leveä kuusikerroksinen päärakennus on molemmista päistään pyöristetty. Se sisältää hallinto- ja toimistotilat. Kunnallisdemokratian hierarkisesti merkittävin tila, valtuuston istuntosali, on sijoitettu keskiakselille leveään portaalin (noin kolmasosa fasadin leveydestä ja rakennusrungon syvyinen) yläpuolelle. Portaalin pylväsrivistön päällä oleva valtuustosalin laaja, rakennusrungosta ulos vedetty ikkunapinta tulee perspektiivipiirustuksessa esiin toimistojen nauhamaisesti järjestettyjen ikkunarivien joukosta. Päärakennuksen takana on siihen porrashuoneella liittyvä, pohjaltaan T-muotoinen rakennusvolyymi, joka on päävolyymin syvyinen mutta suorakulmainen. Se käsittää pääasiassa asuntoja sekä tilat museolle ja kirjastolle. Sisäänkäynti viimeksimainittuihin on järjestetty sisäpihalla olevan pyöreän porrastornin kautta. Kilpailun tilaohjelman edellyttämä kaupungin juhlasali on puolestaan sijoitettu päärakennuksen viereen Aleksanterinkadun (nyk. Keskuskatu) suuntaisesti.

Rakennusten ryhmittelyssä puistotontille keskeistä osaa näyttelee päärakennuksen eteen sen keskiakselin suhteen symmetrisesti sijoitettu laatoitettu neliömäinen aukio. Aukiolle johtaa torilta leveä, rytmitetty portaikko (porras - tasanne - porras - aukio). Korotettu sisäpiha kunnalliselämän keskuksessa esiintyy myöhemmin mm. Alvar Aallolla Säynätalon kunnantalon yhteydessä. Aallon on siinä katsottu viittaavan italialaisten kaupunkien toreihin, joille asukkaat kerääntyivät päättämään yhteisten asioiden hoidosta.⁵⁴ Vastaavanlaista arkkityyppistä viitteellisyyttä antiikin esikuvallisuuteen voi nähdä Huttusen ehdotuksessa. Aukio on lisäksi hierarkisesti korotettu erilleen viereiseltä, yksinomaan kaupankäyntiin tarkoitettulta torilta. Aukiolta on sisäänkäynti kaupungin juhlahuoneistoon, joka on erotettu omaksi matalaksi siivekseen. Portaiden ja tasanteiden rytmittämä nousu jatkuu päärakennuksen ulkoportaissa ja sisääntulohallissa.

Kilpailutuomaristo kritisoi ehdotuksen päärakennuksen pyöristettyjä muotoja. Jatkokilpailussa Huttunen muuttikin ne suorakulmaisiksi. Lisäksi hän siirsi valtuustosalin keskiakselilta rakennuksen vasempaan yläkulmaan viidenteen ja kuudenteen kerrokseen. Sali erottuu fasadissa korkeiden ja kapeiden ikkunoiden avulla. Ensimmäisen ehdotuksen perspektiiviluonnoksessa ilmennyt "muodikkuus" pyöristettyine muotoineen, joilla ei välttämättä ollut vastaavuutta pohjaratkaisussa, sekä nauhamaisine ikkunajaksoineen oli kevyt tulkinta ajan modernismista. Jatkoehdotuksessa muotojen kulmikkuus puolestaan luo huomattavasti jäykemmän ja virallisemmän vaikutelman.⁵⁵ (Kuvat 87-90.)

Saatuaan kaupungintalon suunnittelutehtävän Huttunen laati kesäkuussa 1932 uudet luonnokset.⁵⁶ Niissä rakennusvolyymit on sijoitettu uudelleen niin, että aiemmin tontin lävistänyt aksiaalisuus on murrettu ja aukio on muutettu kapeammaksi tasanteeksi päärakennuksen eteen. Sen vierelle on samansuuntaisesti sijoitettu juhlasalisiipi, kun

taas kirjasto- museosiipi on pitkittäin tontin Aleksanterinkadun puoleisella reunalla. Sen erillinen pyöreä porrastorni on poistettu (kuva 89). Päärakennuksen levyinen portaikko ja tasanne eivät enää luo mielikuvaa kokoontumispaikasta, vaan ne ennemminkin korostavat rakennuksen edustavuutta sekä siellä tapahtuvan päätöksenteon juhlavuutta - tai valtasymboliikkaa. Vaikutelmaa lisäävät vielä valtuustosalin sijoittuminen mahdollisimman ylös ja etäälle katutasosta sekä lähes rakennuksen korkuiset lippusalot kaupungin vaakunaan liittyvine kotka-motiiveineen (kuva 90). Suunnitelman ilmiasun muutoksen taustalla lienee vaikuttanut suunnittelutyötä valvomaan asetettu J.S. Sirén sekä hänen piirtämä Suomen eduskuntatalo kuutiomaisine massoineen ja monumentaaliportaineen. Rakennuksilla on keskenään myös pienempiä viitteenomaisia yhteyksiä, kuten kaupungintalon portaalin graniittiset ovenpielet ja ovipilarit sekä eduskuntatalon graniittinen pylväikkö ja julkisivut, edellisen eteishallin ja jälkimmäisen Valtiosalin lattiamateriaali (vihreä Kolmårdenin marmori) sekä lattioiden figuratiiviset tasokuvioinnit (kaupungintalon ala-aulassa ja porrastasanteilla sekä eduskuntatalon eteishallissa).⁵⁷ Huttunen käytti lisäksi kaupungintalon sisustussuunnittelussa apuna eduskuntatalon huonekalujen mittoja.⁵⁸

Päärakennuksen muurimaista etufasadia avoimempi on sen puistoon suuntautuva takajulkisivu, jonka keskellä on sisäporrasta valaiseva leveä ja korkea lasiseinämä. (Kuvat 91-93.) Juhlasalisiipi erottuu päärakennuksesta itsenäiseksi rakennusmassaksi. Katutasoon on sijoitettu sisäänkäynti ravintolaan, joka on suurten lasipintojen välityksellä yhteydessä ympäröivään arkielämään. Ravintolan ylle sijoittuu pohjaltaan hieman leveämpi ja pitempi, rakennuksen päässä kahden katutilassa olevan pylvään kantama juhlasali. Sen reliefimäisesti kehystetyn neliömäisen ikkunan yläpuolelle sijoitettu kohokuva Kotkan vaakunasta on ainoa (lippusalkojen päätykoristeita lukuunottamatta) figuratiivinen symboli, joka kertoo rakennusryhmän hallinnollisesta luonteesta. Juhlasalin sisäänkäynti tapahtuu päärakennuksen edustan tasanteelta. Sen aulan tilajärjestelyissä on vastaavuuksia Sven Markeliuksen vuonna 1932 valmistuneeseen Helsingborin konserttitalon aularatkaisuun.⁵⁹ Siitä, tunsiko Huttunen Helsingborin konserttitalon ja antoiko se virikkeitä suunnitteluun, ei kuitenkaan ole näyttöä.

Huttusen pääpiirustukset kaupungintaloa varten valmistuivat lokakuussa 1932.⁶⁰ Kotkan kaupunginvaltuusto katsoi kuitenkin tämän ehdotuksen toteuttamisen silloisessa tilanteessa liian suurisuuntaiseksi ja rajoitti hankkeen koskemaan vain päärakennusta. Kaupungin katsottiin tarvitsevan kipeimmin virastotiloja, joita päärakennus sisälsi. Samoin kustannussyihin vedoten korvattiin torilta nouseva rakennuksen levyinen portaikko terassilla ja Aleksanterinkadulle suuntautuvalla kapealla portaikolla. Rakennustyöt aloitettiin kesällä 1933 ja talo vihittiin käyttöön 15. joulukuuta 1934.⁶¹

Toteutetussa muodossaan ilman sivusiipiä ja muutettuine pää-

portaaleineen kaupungintalon jäyhä massiivisuus korostuu (kuvat 94-95).⁶² Konstruktioltaan rakennus perustuu kantaviin muurattuihin ulkoseiniin ja pitkittäisiin sisäseiniin. Välipohjat ovat rautabetonista. Kunkin kerroksen pohjakaavat ovat periaatteessa keskenään samankaltaiset ja seinien ikkunajaotus on tasavälistä (poikkeuksena valtuuston istuntosali). Seinien ulkopinnassa on terastirappaus. Ulkokatto päättyy kapeaan räystäslistaan. Lippusalot, sijoitettuna terassin toiseen laitaan, eivät aiempaan tapaan rytmitä fasadia. Juhlasalisiin näkyvälle paikalle aiottu vaakuna sijoitettiin pohjoisen puoleiseen päätyseinään. Pääjulkisivu rakentuu osien keskinäisille suhteille likimäärin siten, että portaalin leveys (joka on myös eteishallin syvyys) on puolet keskiakselin ja uloimman ikkuna-akselin välimatkasta, joka on puolestaan rakennuksen korkeus terassilta kattolistaan. Julkisivuun ei ole sijoitettu tekstejä⁶³ tai esimerkiksi kelloa, joka viittaisi rakennuksen julkiseen luonteeseen.

Sisäarkkitehtuurissa edustavuuden ja kertovuuden elementtejä on enemmän verrattuna eksteriöörin karuun tyypistettyyn asuun. Pääsisäänkäynti viestittää materiaaleilla ja tasoeroilla rakennuksen arvokkaasta ja julkisesta luonteesta: terassia muutamaa askelta ylempänä ovat kuusi graniittista ovipilaria, joiden keskimmäisiin väleihin sijoittuvat kolme pronssikarmista kaksoislasiovea. Eteishallin marmorilattia, kiiltäväksi maalatut pylvää ja katto sekä lattian kahden portaan tasoero johdattelevat sisääntulijan kohden pääporrasta ja sen molemmin puolin sijoittuvia hissejä. Hissien ovet oli alunperin tehty kiillotetusta tammesta ja jaoteltu pieniin ruutuihin ilman laseja. Betoniset sisäportaat on päällystetty marmorimosaiikilla ja jokaisessa lepotasossa on Bruno Tuukkanen suunnittelemat figuratiiviset mosaiikkikuviot, joiden teemat liittyivät alunperin kussakin kerroksessa sijainneiden virastojen toimintoihin. Bruno Tuukkanen avusti myös rakennuksen värisuunnittelussa. Käytävien ja virastojen lattiat oli alunperin päällystetty kumilla tai linoleumilla (kahvilan ja eräissä kaupunginhallituksen ja -valtuuston tiloissa oli parkettilattia). Pääportaikko puistoon suuntautuvine suurine ruudukkoikkunoineen, kaiteineen, kerrosauloineen ja niihin kuuluvine huonekaluineen viestittävät julkisesta tilasta, jolle lyö leimansa modernismin painottama valoisuus ja keveys. Nykyaikaisuudesta kertoo myös rakennuksen tekninen varustus. Huttusen suunnittelema kalustosta osa on ajan muodikkaita metalliputkihuonekaluja. Kaupunginvaltuuston istuntosalin yleisilme on juhlava tummasävyisine kalustoineen ja Taito Oy:ssä valmistettuine kattokruunuineen. Huttusen mukaan akustisista syistä katto päällystettiin insuliittilevyillä ja lattia harmaalla kokolatiamatolla. Tilan kiintopiste on puheenjohtajan pöydän ylle sijoitettu Greta Skogsterin suunnittelema kuvakudos, joka kuvaa Kotkassa harjoitettavia elinkeinoja. Skogsterin suunnittelema ovat myös toimistohuoneiden kankaiset ikkunaverhot, jotka pehmentävät alkuperäisten sisätilojen ilmettä.

Huttusen Kotkan kaupungintalon ensimmäisessä kilpailuehdo-

tuksessa esiintyneet modernismin tyylliset vaikutteet laimenivat suunnittelun edetessä ja rakennus muuttui ulkoasultaan, osin J.S. Sirénin vaikutuksesta, jylhemmäksi ja traditionaalisessa mielessä edustavamaksi. Tätä hallintorakennukseen kuuluvaa edustavuutta kaupunginjohtaja Lindgrén painotti vertaillenään Huttusen sekä Hytösen ja Luukosen ehdotuksia keskenään.⁶⁴ Kustannussyistä suunnittelua karsittiin, mikä latisti Huttusen alkuperäisen idean kaupungin keskeisintä paikkaa osoittavasta, hierarkisesti järjestetystä "kaupunkikeskuksesta", johon kuuluivat niin monumentaalinen virastorakennus, sitä intiimimpi mutta juhlava juhlasali-ravintolarakennus sekä arkipäiväisempi siipiosa kirjastoineen, museoineen ja asuntoineen. Toteutetun virastorakennuksen periaatteessa kaavamaisesti jaotellussa sisäarkkitehtuurissa materiaalivalinnoilla ja ilmvalla porraskaisulla sekä yhteistyöllä taiteilijoiden kanssa aikaansaatii yleisen tilan ja edustusrakennuksen tuntu, joka on raikkaan juhlava.

Lauritsalan kauppalantalo (1935-1936)

Vastaperustetulle Lauritsalan kauppalalle suunniteltava hallintorakennus (T99) erosi Kotkan kaupungintalon ohjelmasta mittakaavallisesti pienempänä ja toiminnoiltaan vaatimattomampana. Asemakaavallisesti se sijoittui vielä lähes rakentamattomalle alueelle viettävään rinteeseen mäntymetsikköön (kuva 99). Paikasta oli tarkoitus luoda kehittyvän kauppalan keskus.⁶⁵ Huttusen maaliskuulla 1935 laatima ensimmäinen kauppalantalon luonnos⁶⁶ käsittää pitkänomaisen kaksikerroksisen virastorakennuksen. Se sijoittuu tontilla niin, että kadun ja rakennuksen väliin jää viheralue. Kauppalanvaltuuston istuntosalin, jonka iso ikkuna erottuu fasadissa virastojen tasavälisistä ikkunariveistä, ja pääsisäänkäynnin yläpuolinen volyyymi on muuta rakennusmassaa korkeampi. Päätyseinään on sijoitettu kello. Rakennuksen toisen päädyn takaosasta erkanee hieman vinottain asuntosiipi, jonka toisessa kerroksessa on suuri, päästään pyöristetty parveke. Toisessa päädyssä olevaan yksikerroksiseen siipiosaan on kaavailtu talonmiehen asunto sekä tarkemmin nimeämätöntä tilaa.

Saman vuoden toukokuulla laaditut pääpiirustukset⁶⁷ noudattelevat luonnoksen ohjelmaa, josta tosin toinen, talonmiehelle tarkoitettu siipiosa on poistettu (kuvat 96-98). Rakennuksen konstruktio perustuu kantaviin tiiliseiniin, jotka on ulkoa ja sisältä rapattu. Betoniperustuksen näkyvä osa on päällystetty graniittiharkoilla. Kattomuoto on valetasakatto, jota Huttunen sovelsi useissa saman ajan osuuskauppamyymälöissä. Viraston pääfasadilla ei ole symmetristä keskiakselia. Julkisivussa huomio kiinnittyy toisen kerroksen suureen ikkunaan, joka koollaan viestii sen takana olevan tilan tärkeyttä (kauppalanvaltuuston istuntosali) suhteessa tasavälisesti sijoitettujen normaalikokoisten virastojen ikku-

noiden takaiseen tilaan (kuva 98). Pääsisäänkäynnin lasiset ovet, jotka sinänsä kuvaavat rakennuksen julkista luonnetta, on sijoitettu hieman rakennusmassan sisään. Piirustuksissa oven päälle sijoitettua, kiinteästi fasadikokonaisuuteen liittynyttä lippusalkoa ei toteutettu (eikä myöskään luonnoksessa ollut kelloa). Sen sijaan kiinnitettiin oven yläpuolelle teksti *KAUPPALANTALO* ja soihtumaisesti oven molemmin puolin pallokupuiset lamput (kuva 99).

Fasadin aksiaalittomuudessa voisi nähdä vertauskuvan rakennuksessa tapahtuvasta demokraattisesta päätöksenteosta. Julkisivu on epäsymmetrisyydestään huolimatta harmoninen. Fasadin suunnittelussa on mahdollisesti käytetty hyväksi 45 asteen kulmaan asetettua viivastoa. Julkisivun vasemman sivun ja valtuustosalin ikkunan oikean reunan väli on rakennuksen korkeus. Neliöimällä kyseinen alue saadaan neliö, jonka sivun pituus on likimain matalamman virasto-osan korkeus. Neliöintiä jatkettaessa saadaan määriteltyä korkeus mm. valtuustosalin vaakasuoralle ikkunapuitteelle ja ensimmäisen kerroksen ikkunoiden yläreunalle. Ison ikkunan yläkorkeus puolestaan noudattaa matalamman osan (sekä asuntosiiven) kattokorkeutta. Rakennuksen suunnittelussa Huttunen ei välttämättä ole käyttänyt kyseistä suhdetuloa. Oli esiintyvä harmonisointi enemmän tai vähemmän mietittyä, se viittaa kuitenkin suunnittelun esteettiseen otteeseen ja pyrkimykseen toteuttaa suhteisiin perustuvaa kauneutta.

Asuntosiiven ensimmäiseen kerrokseen on sijoitettu kauppalan virkamiehille kolme huoneistoa, joiden sisäänkäynti on järjestetty siiven päädyssä olevan betoniportaan kautta. Toinen kerros käsittää kokonaisuudessaan kauppalanjohtajan asunnon. Sen sisäänkäynti on "julkisemmin" virastotalon pääfasadin puolella ja siihen johtavat arvokkaammat graniittiporaat. Sisäänkäynnin yläpuolella on johtajan asunnon olohuone, jonka kulmaan on sijoitettu ikkuna, ja johon liittyy seinäpinnasta lähes erillään oleva soikionmuotoinen parveke. Asuntosiiven kuutiomaisuus ja vaaleat seinät sekä 'leijuva' parveke, 'puhkaistu' nurkka ja aksiaalinen vinous virastoon nähden kielivät sommittelusta, jolla halutaan viestittää rakennuksen atektonisuutta, painottomuutta ja uudenlaista tilakompositiota erona modernismia edeltäneeseen arkkitehtuuriin.

Kauppalantalon ensimmäisessä kerroksessa ovat tärkeimmät virastot. Niitä yhdistävä pihan puolelle sijoittuva sivukäytävä toimii samalla myös odotushuoneena. Käytävän lattia ja pääporras on päällystetty marmorimosaiikilla. Kerroksen päätyyn on sijoitettu kirjasto, johon johtaa oma sisäänkäynti rakennuksen päästä. Toisessa kerroksessa ovat kauppalan toimisto, kauppalan hallituksen ja johtajan huone sekä valtuuston istuntosali yleisölehtereineen. Istuntosalin arvokkuutta Huttunen pyrki korostamaan kattokruunuilla ja parkettilattialla, joka kuitenkin kustannussyistä korvattiin kumimatolla. Kotkan valtuustosalin tapaan kiinnitettiin puheenjohtajan pöydän yläpuolelle kuvakudos (kuva 100).

Kotkan kaupungintalo ja Lauritsalan kauppalantalo ovat ainoat Huttusen toteutetut kunnallishallintoon liittyvät rakennussuunnitelmat. Kotkan kaupungintalossa korostuu symmetrialla ja massoitteilla luotu valtasymboliikka pienimuotoista, valkeaksi rapattua kauppalantaloa enemmän. Molemmissa tapauksissa ajan taloudelliseen tilanteeseen vedoten karsittiin suunnitelman kokoa ja/tai materiaalivalintoja, joilla arkkitehti pyrki luomaan rakennuksen asemaa osoittavaa hierarkiaa. Kauppalantalossa Huttunen sovelsi selvimmin modernismia tyylinä, jossa mm. tasakatolla ja seinien vaalealla rappauksella häivytetään perinteinen rakenteiden tektoninen kantavuus. Käytetty tyyli ei sinänsä ilmennä talon luonnetta hallintorakennuksena. Katsoja mieltää sen julkiseksi rakennukseksi lähinnä sisäänkäynnin, virastojen ikkunarivistöjen ja suuren valtuuston ikkunan välityksellä.

Yhdistystalo

Rauman suojeluskuntatalo Raumanlinna (1932-1933) ja Sortavalan Seurahuone (1937-1939)

Yhdistystalolla tarkoitetaan tässä rekisteröidylle yhdistykselle tai järjestölle suunniteltua rakennusta, joka sisältää yhdistyksen toiminnan kannalta tärkeitä tiloja, kuten toimistoja, kokoustiloja tai juhlahuoneiston. Raumanlinnan (T60) kohdalla ensisijainen yhdistys on Rauman suojeluskuntajärjestö, vaikka rakennuttajana toimikin osakeyhtiö, jossa myös Rauman kaupunki oli mukana. Lopullisessa tilaohjelmassa vaikuttivat siten myös kaupungin tarpeet, kuten vaatimus hotellin ja varustukseen tarpeeksi mittavan juhlasalin sisällyttämisestä rakennukseen. Kuten aiemmassa kappaleessa on esitetty, ei suojeluskuntajärjestölle ollut muodostunut yhtenäistä järjestöalotyyppiä, ja Raumanlinnan arkkitehtonista ratkaisua voidaan pitää pitkälle arkkitehdin oman kehittelyn tuloksena. Osakeyhtiöpohjaista Sortavalan Seurahuonetta (T126), jota käsitelen lyhyesti tässä yhteydessä, voidaan osaltaan myös pitää yhdistystalona, vaikkakin käsite "monitoimitalo" sopisi paremmin sitä kuvaamaan.

Raumanlinna⁶⁸ koostuu kahdesta volyyymista niin, että nelikerroksinen, 39 metriä leveä päärakennus sijoittuu Valtakadun varteen ja sitä kohtisuoraan on matalampi, 340 paikkainen juhlasalisiipi näyttämöineen ja orkesterisyvennyksineen (kuva 101). Volyymit limittyvät kulmista keskenään ja ovat ilmeeltään hyvin kuutiomaisia tilakappaleita, mitä korostaa tasakattoisuuden vaikutelma.⁶⁹ Ensimmäiseen kerrokseen on sijoitettu vuokrattavat liikehuoneistot (kuva 102). Toisessa kerroksessa ovat kahvila ja ravintola. Kolmas kerros on kokonaisuudessaan suojeluskuntajärjestön käytössä toimistotilana ja neljäs kerros käsittää hotellin. Ullakolle on sijoitettu ampumarata. Julkisivun yläkerrosten ikkuna-aukotus on samankokoista ja tasavälistä huolimatta kerrostilojen

eri luonteesta; myös kerrosten lattiapintojen väli on sama (3,4 m). Rakenne perustuu betoniperustuksen päältä nouseviin kantaviin tiilimuurattuihin ulko- ja väliseiniin. Kadunpuolella näkyvä perustus on päällystetty graniittiharkoilla. Ulkoseinät rapattiin kalkkilaastilla ja maalattiin kalkkivärillä.

Katutasossa on yhtenäisen listan alle sijoitettu liikehuoneistot isoine näyteikkunoineen, jotka ovat hieman seinäpinnasta sisäänvedettyjä. Oikeanpuoleisin sisäänkäynti erottuu myymäläovista graniittisella portaalilla. Se toimii sisäänkäyntinä niin kahteen katutasoon myymälään kuin kahvilaan, järjestön toimistotiloihin ja ylimmän kerroksen hotelliin. Pääportaali on rakennuksen vasemmassa kulmassa. Sen merkitystä korostavat pitkä esiintyöntyvä betonikatos, edustan shakkimainen graniittilaatoitus kadussa kuin myös luonnollisesti oviaukon koko kuusine oviakseleineen (joista neljä on varsinaisesti ovia). Ovet on tammisilla listoilla jaoteltu pieniruutuisiksi lasioviksi. Portaali on lisäksi päällystetty graniitilla. Näin aikaansaatu arvokkuus viittaa ovien takaiseen juhlahuoneistoon. Piirustuksessa oviaukon vasemmalle puolelle on sijoitettu suojeluskuntaa kuvaava medaljonki, joka on fasadeissa ainut järjestöstä kertova symboli (kuva 103). Myymälöiden yläpuolinen lista on varattu kauppojen nimitesteille ja hotellin nimi on sijoitettu rakennuksen oikeaan yläkulmaan. Toteutetussa muodossaan hotellin nimikyltti sijoitettiin kuitenkin katutasoon sen sisäänkäynnin yläpuolelle.

Päärakennuksen ja juhlasalisiiven kulmauksessa on pieni betoninen parveke, joka välittää sisäänkäyntiä elokuvakonehuoneeseen. Sillä on myös visuaalinen funktio, joka tyyllisesti elävöittää ja dramatisoi volyymien leikkauskohtaa. Kulmauksen seinäpintaan näkyvälle paikalle on kiinnitetty lippusalko. Lipulla ja sen symboloimalla valtiollisella itsenäisyydellä oli luonnollisesti mitä keskeisin merkitys järjestön ideologiassa. Juhlasalin kulmausta kiertää lämpiön ikkuna-aukotus. Salin molempien sivujen suuria ikkuna-aukkoja on korostettu seinäpinnasta ulostyöntyvällä jaotuksella ja raamituksella.

Raumanlinnaa on mielenkiintoista verrata Alvar Aallon suunnittelemaan Jyväskylän suojeluskuntapiirin toimitaloon (valm. 1929).⁷⁰ Molempien kaupunkirakennusten tilaohjelmat olivat pitkälti samankaltaisia myymälätiloineen, ravintoloinen, toimistotiloinen ja juhlasaleineen. Juhlasali on molemmissa suunniteltu omaksi siivekseen. Siinä missä Aallolla on juhlasalisiivessä kenraalien parveke pylväineen ja palkkeineen, on Raumanlinnassa raskas kehikkoikkuna. Jyväskylän erillinen elokuvateatteri oli Huttusen toteutuksessa yhdistetty juhlasaliin. Molemmissa rakennuksissa juhlatiloihin johtavaa portaalia on korostettu ja sisätilan porraskaisuun on sijoitettu välitaso (Aallolla vaatenaulakotaso ennen juhlasalia, Huttusella lämpiötaso ennen ravintolaa). Vastaavuuksia on myös fasadin ikkuna-aukotuksen luonteessa ja korkeassa otsamuurissa, johon Aalto sijoitti friisin. Aallon kilpailusuunnitelma muuttui toteutusvaiheessa, mutta rakennuksen voi katsoa edus-

tavan ajan klassisismia. Neljä vuotta myöhemmin valmistunut Raumanlinna puolestaan on tyyllisesti funktionalistinen. Molemmat rakennukset on kuitenkin jäsenneily useita eri toimintoja sisältäväksi "monitoimitaloksi". Kaupunkikuvassa rakennukset, joissa yhtenäisen arkkitehtoni- sen asun alle on sijoitettu useita eri laitoksia ja toimintoja, menettävät kuitenkin helposti keskinäisen hierarkisen suhteensa. Tähän Aalto kiinnitti myöhemmin huomiota, kun hän viisikymmentäluvun alussa kirjoitti huolestuneena kaupunkien muuttumisesta amorfiseksi massaksi, jossa julkiset rakennukset ovat menettäneet niille kuuluvan leimansa.⁷¹

Raumanlinnan kohdalla sisäänkäyntien hierarkinen jäsentely on ongelmallinen sikäli, että hotelliportaalin kautta on jouduttu sijoittamaan kulkuyhteys useisiin erityyppisiin huoneistoihin. Sen sijaan juhlahuoneiston sisäänkäynti on merkkikieleltään yksiselitteisempi. Eteisaulasta, jossa sijatsevat vaatenaulakot ja lippukassa, johtaa portaat juhlasalin lämpiöön. Sen kumilattia oli alunperin jaoteltu värikkäisiin suorakaitteisiin alueisiin. Lämpöistä on yhteys kolmen oviparin kautta juhlasaliin tai portaiden välityksellä ravintolaan ja salin parvekkeelle. Juhlasalin tilan arvokkuutta korostaa parkettilattia. Huttunen laati itse rakennuksen huonekalu- ja valaisinpiirustukset sekä väriohjelman. Alkuperäinen sisustus on sittemmin täysin tuhottu ja tilaohjelma suureksi osaksi muutettu.

Rakennuksen pohjapiirustuksista voi lukea, että tilojen pohjalajojen suhde lähenee usein kultaisen leikkauksen suhdetta tai 'fibonacci'-lukusarjaa.⁷² Pääjulkisivussa ei ole keskiakselia, jonka suhteen fasadi olisi symmetrinen. Horisontaalisesti fasadi voidaan jakaa osiin kahdella viivalla, joista toinen on asetettu julkisivun korkeuden keskikohdalle (joka on samalla kolmannen kerroksen ikkunoiden alareuna), ja toinen on lämpiön ikkunoiden alareunassa ja pääportaalin katoksen sekä myymälöiden ikkunalistan alapuolella kulkeva vaakasuora viiva. Nämä jakavat julkisivun pääsisäänkäynnin porrastasolta ylöspäin lukien suhteessa 3:5:8.

Huttusen tekemän Sortavalan Seurahuoneen (T126) korjaus- ja laajentamissuunnitelman valmistuttua keväällä 1939 rakennus sisälsi ravintolan, hotellin ja katutasossa myymälöitä. (Kuvat 104-105.) Kokonaan uusi oli juhlasalisiipi, joka suunniteltiin palvelemaan erityisesti kaupungin tarpeita. Ravintolan ja hotellin sisäänkäynti jouduttiin sijoittamaan entisen sisäänkäynnin kohdalle. Sen yläpuolelle suunnitellun lasiseinäisen hotellin aulatilän lippusalkoineen voisi katsoa viestittävän hotellitoimeen liittyvästä "avoimesta ja kansainvälisestä" luonteesta (kuva 106). Juhlasalin sisäänkäyntiä suojaa suuri betoninen katos, jonka yläpuolella oleva salin parven ikkuna muistuttaa Raumanlinnan juhlasalin ikkunaa. Rakennuksen ulkoasu on funktionalistinen. Puistosta ravintolan ulkoterassille johtavan betonisen kierreportaan esikuvana ovat toimineet Le Corbusier'n käyttämät porrastatkaisut (kuva 107).⁷³

Sisätilat omaavat julkiselle rakennukselle kuuluvaa arvokkuutta.

Yksityiskohtaisesti työstetyssä interiöörissä on käytetty monipuolisesti eri materiaaleja. Juhlasalin eteisen pöytä valmistettiin työselityksen mukaan kovapuunatusta koivusta ja näyttämön pielet happokäsitellyistä oregonmäntyrimoista. Juhlasalin sahanterämäisesti lomitettu katto oli mäntylaudasta, lattia puuparketista ja koko salin pituudelle ulottuvat lämpöpatterit oli kätkeyty koivusäleikköjen taakse. Eteisen ja ravintolan eteisaulan lattia oli puolestaan päällystetty sini- ja vaaleanharmailla sekä tummansinisillä kumilaatoilla siten, että lattian sävy vaaleni ravintolaa kohden kuljettaessa. Eteiseen oli sijoitettu kromatut vaatenaulakot.⁷⁴ Eteisaulan nurkkaus oli sisutettu itämaisella matolla ja raskaalla sohvakalustolla (kuva 108). Kalustus on käsitettävä osaksi "funkissisustusta", johon Huttusen mukaan saattoi kuulua niin uusia kuin vanhojakin huonekaluja (ks. kappale 3.2).

Suunnitelma Vaajakosken seurataloksi (1934) ja Liiviläisten kansallistaloksi (1937-1938)

Raumanlinnaa ja Sortavalan Seurahuonetta voidaan pitää yhdistystaloina, joissa rakennukseen liitetyt liiketoiminnalliset funktiot korostuvat yhdistyksen (osakeyhtiön) toimintaa enemmän - vain erilliseen rakennusvolyyymiin sijoitettu juhlahuoneisto erottaa ne selvimmin normaaleista liiketaloista. Huttunen laati kaksi suunnitelmaa, jotka ovat tyypiltään selvemmin yhdistystaloja: toteutumaton seurataloluonnos Vaajakoskelle (T91) ja liiviläisten kansallistalo (T119), jonka lopulliset piirustukset laati latvialainen arkkitehti Visvaldis Paegle.

SOK:n teollisuustoiminnan ympärille kasvaneessa Vaajakosken taajaväkisessä yhdyskunnassa ei ollut 1930-luvun alussa kansakoulun ja työväentalon lisäksi yhteisiä kokoontumistiloja. SOK:n hallintoneuvosto kiinnitti asiaan huomiota ja keskusteli mahdollisuudesta rakennuttaa alueelle järjestön varoilla seuratalo. Sen tuli palvella kokoontumispaikkana tehtaan toimihenkilöille ja työväestölle, mutta sitä kaavailtiin myös laajemmin sivistyksellisten pyrkimysten keskuksiksi, juhlahuoneistoksi, ammattiopetus- sekä hartaustilaksi.⁷⁵ Rakennus ei edustanut yhtä järjestöä, vaan sen oli tarkoitus toimia alueen asukkaiden yhteisenä tilana eri toimintoja varten. Rakennuttajalla oli kuitenkin omat poliittiset tarkoitusperänsä: SOK:n johtokunnan toimitusjohtaja Vasenius viittasi siihen, kuinka rakennus ja sen kautta virinnyt toiminta ehkäisisi sosialismin ja kommunismin leviämistä paikkakunnalla.⁷⁶

Maaliskuussa 1934 Huttunen laati alustavan ohjelman Vaajakosken seurataloksi (kuvat 109-110).⁷⁷ Yli 45 metriä pitkäksi kaavailtu päävolyyymi sisältää 324 paikkaisen juhlasalin näyttämöineen, parvineen (126 hengelle) ja lämpiöineen. Sen alapuolella on voimistelusalali, kerho huone, tilat palokunnalle ja talonmiehen asunto. Päärakennus on ravintolasiiven kautta yhteydessä kuutiomaiseen rakennukseen, jossa sijaitse-

vat tilat ravintolan keittiölle, toisessa kerroksessa kirjastolle ja ylimmässä kerroksessa asunnoille. Muusta rakennusryhmästä hieman erillään kohoaa kerrosparvekkeilla varustettu paloletkujen kuivatustorni. Keskenään limittyvällä rakennusryhmällä ei ole selvää pääjulkisivua. Leveää lasiovista pääsisäänkäyntiä kattaa pitkä katos. Sen vasemmalla puolella on ravintola nauhaikkunoineen ja kuutiomainen "kirjastotorni", jota sisäänkäynnin toisella puolella tasapainottaa palotorni. Palokunnan autovajojen puoleisella seinällä luovat juhlasalin ja lämpiön ikkunat, elokuvien konehuoneen yhteydessä oleva parveke sekä volyymissa erottuva korkea näyttämö epäsymmetrisen, mutta tasapainoisen kokonaisuuden. "Kirjastotornin" lasiseinäinen vertikaalinen porrashuone muodostaa jäntevän vastakohtan ravintolan ja kirjaston nauhaikkunoille. Torni viestittää rakennuksessa olevasta paloasemasta ja juhlasalin laajat ikkunapinnat viittaavat puolestaan suureen, yleiseen tilaan. Konventionaalisia yhdistystaloon liitettäviä merkityksiä ei suunnitelmassa niinkään esiinny. Etusijalla ovat korostetummin modernismin formalistiset muodot, kuten tasakatto, laajat "tyhjät" seinäpinnat sekä parvekkeet ja nauhaikkunat, jotka on saatettu sijoittaa kulmiin ilmentämään rakennuksen atektonisuutta. Merkittävää luonnoksessa on eri toimintojen hajauttaminen eri rakennusosiin. Suunnitelma viittaa tältäkin osin modernismin vaikutteisiin. Tapaa, jolla kuutiomainen kirjastosiiپی on ravintolan avulla liitetty lämpiöön, voisi verrata W. Gropiuksen Bauhaus-koulurakennuksen tilajärjestelyyn. Siinä ravintola-juhlasali yhdistää korkeamman asuntolasiiven pääsisäänkäyntiin. Seurataloluonnos, jossa on keskenään erimuotoisia ja -kokoisia rakennusosia, herätti SOK:n hallintoneuvostossa keskustelua. Kustannussyihin vedoten pidettiin joillakin tahoilla yhtenäistä rakennusmassaa suotavampana ratkaisuna. Huttunen kuitenkin painotti, että hän oli tehnyt suunnitelman ympäröivään luontoon sovitetuksi ja järjestänyt sisätilat siten, etteivät taloon keskittyvät erilaiset toimintamuodot häiritse toisiaan. Mikäli huonetilat rakennettaisiin pienemmälle pohja-alalle, tekisi rakennus silloin Huttusen mielestä konstruktivisesti raskaamman vaikutuksen.⁷⁸ Huttusen Vaajakosken seuratalosuunnitelmaa, joka luonnoksen perusteella olisi ollut yksi arkkitehdin formalistisesti ja toiminnallisesti funktionalistisimmista rakennuksista, ei hallintoneuvoston periaatepäätöksestä huolimatta toteutettu.⁷⁹

Liiviläisten kansallistalon tilaohjelma käsitti juhlasalin näyttämöineen, museohuoneita ja majoitustiloja. Tarkastelun kohteena on tässä vain toteutuksen lähtökohtana toiminut, Huttusen helmikuussa 1938 laatima piirustus (kuvat 111-112), koska lopulliset piirustukset eivät ole käytössäni ja itse rakennus on vuoteen 1991 asti sijainnut eristetyllä sotilasvyöhykkeellä.⁸⁰ Piirustuksessa Huttunen on sijoittanut 23 metriä leveän päärakennuksen ensimmäiseen kerrokseen lämpiön vaate-aulakkoineen ja kahvioineen ja toiseen kerrokseen kaksi vierashuonetta ja kaksi museohuonetta. Kohtisuorasti tämän takana on 215 paikkai-

nen juhlasali, joka päättyy sitä hieman leveämpään ja korkeampaan näyttämöön. Päärakennuksessa ja näyttämössä on valetasakatto, juhlasalia kattaa loiva satulakatto. Julkisivun keskiakseliin sijoittuvan pääportaalin molemmin puolin on symmetrisesti ensimmäisen kerroksen leveät ikkunat ja toisen kerroksen kapeat ja korkeat ikkuna-aukot. Symmetrisyyttä korostavat vielä rakennuksen molempiin yläkulmiin sijoitetut lippusalot. Ulkoasu on pelkisteisen yksinkertainen ja geometrinen, mikä ei välttämättä viittaa yhdistyksen toimintaan vaan yksinkertaisesti siihen, että rakennuskustannukset tuli saada mahdollisimman alhaisiksi.⁸¹

Konstruktio pohjaa kantaviin muurattuihin ulkoseiniin ja päärakennuksessa lisäksi välipohjia kannattaviin betonipylväisiin. Rakennus on kytketty vesijohtoverkkoon, mutta siinä ei ole keskuslämmitystä. Pääsisäänkäynti on lämpiössä käännetty kaarevalla seinällä kohden vaatenaulakkoja. Sisäntulon oikealle puolelle jää näin rauhallisempi, noin 20 hengelle mitoitettu kahvilanurkkaus. Rakennuksen päätyyn on sijoitettu ovi, josta johtaa porrashuoneen kautta kulku yläkerran museo- ja vierashuoneisiin.

Pääfasadi voisi temaattisesti viitata liiketaloon, mutta sen erottaa maaseutumyymälästä näyteikkunoita pienemmät ikkunat. Lippusalkopari⁸², fasadin symmetrisyys ja monumentaalisuuskin sekä juhlasaliin korkeine ikkunoineen korostavat puolestaan rakennuksen julkista ja juhlavaakin luonnetta. Erityisiä kansallistaloon liittyviä symboleita rakennuksessa ei ole. Ensimmäisen kerroksen ikkunat viittaavat niiden takaiseen yhtenäiseen hallitilaan, joka on kuitenkin molempien ikkunoiden osalta katkaistu - ikkunoiden äärimmäiset ruudut valaisevat toisaalla porrashuonetta, toisaalla miestenhuonetta. Rakennuksen tasakattomuoto, geometriset volyymit ja muuripintaan upotetut kehyksettömät ikkunat antavat sille funktionalistisen ilmeen, joka symmetrisessä monumentaalisuudessaan eroaa esim. Vaajakosken seuratalon luonnoksen rikkaammasta ilmiasusta. Funktionalistisia elementtejä on kuitenkin käytetty rakennuksessa, joka kansallisia perinteitä vaalivan yhdistyksen toimipaikkana olisi luontevasti saatettu pukea myös traditionaalisempaan arkkitehtuurikieleen. Liiviläisten kansallistalosuunnitelma osoittaa, että Huttunen näki mahdolliseksi soveltamansa funktionalistisen tyylin käyttämisen "ylikansallisesti" hyvinkin kansallisia tarkoitusperiä palvelevassa rakennuksessa.⁸³ Kansallistalo oli Huttusen ainut Suomen rajojen ulkopuolelle suunnittelema rakennus.

Asuinrakennus

Liikelaitosten ja yhteisöjen rakennussuunnitelmiin sisältyi usein myös toimihenkilöiden ja työväestön asutokysymyksen ratkaiseminen. Tuotantolaitokset siirtyivät tosin 1930-luvulla suosimaan yhä enemmän työväen omakotirakentamista.⁸⁴ Kysymys asunnon uudistamisesta funk-

tionalismin ihanteiden mukaan ei tullut Raija-Liisa Heinosen mielestä Suomessa yhtä suosituksi kuin esim. Saksassa, Hollannissa ja Ruotsissa. Funktionalististen pientalojen suunnittelu oli täällä melko sattumanvaraista, mutta kuitenkin eräiden tehtaiden ja sairaaloiden henkilökuntaa varten rakennetuissa asunnoissa esiintyi funktionalismin mukaisia ratkaisuja.⁸⁵ Tarkastelen tässä lähemmin asuinrakennuksia, joita Huttunen laati Alkoholiliikkeen toimeksiannosta yhtiön teollisuusalueille. Erillisiä asuinrakennuksia liikelaitoksille Huttunen piirsi verraten vähän. Liikerakennuksissa asunnot sijaitsivat liiketilojen kanssa usein samassa rakennusrungossa näiden yläpuolella. Vaajakoskelle SOK:n teollisuusalueelle Huttunen laati vuonna 1932 funktionalistisen ehdotuksen virkailijan asunnoksi (T61). Ehdotusta ei toteutettu, mutta se toimi lähtökohtana Paavo Riihimäen myöhemmin alueelle laatimalle kahdelle toimihenkilön asunnolle.⁸⁶ Huttusen yksityisille henkilöille tekemiä huvilasuunnitelmia, joista merkittävin on arkkitehdin oma kesäasunto (T128), ei työn rajauksen vuoksi tässä yhteydessä käsitellä.

Toukokuussa 1935 Huttunen laati piirustuksen kahden perheen työväenasunnoksi Rajamäen tehtaille (kuvat 113-114).⁸⁷ Lähes yhdeksäntoista metriä pitkä asuinrakennus on suunniteltu betonijalustalle. Tiilimuuratut kantavat ulkoseinät on ulkoa rapattu kalkkilaastilla. Katto muoto on valetasakatto. Kahden huoneen ja keittiön käsittävät asunnot sijoittuvat symmetrisesti keskiakselin molemmin puolin. Keittiö, josta johtaa ovi yhteiseen keittiöportaaseen ja kellariin, vastaa lähinnä keittokomeroa (4,5 m²). Asunnon kokonaispinta-ala on hieman yli 50 m². Olohuone on jaettavissa kahteen osaan liukuovella. Olohuoneen nurkassa on kulmaikkuna ja sen edessä ulkopuolella betoninen, puolipyöreä ja matalalla rautakaiteella suojattu avoterassi. Sen yhteyteen on sijoitettu asunnon pääsisäänkäynti. Julkisivun tasakatto, kulmaikkuna ja avoterassi luovat modernistisen, perinteisestä suomalaisesta pienasunnosta poikkeavan ilmeen.⁸⁸

Huttunen hyödynsi ajankohtaiseksi tullutta ajatusta rationaalisesta minimiasunnosta. Erityisesti Bauhausin piirissä pyrittiin kehittämään tarkoituksenmukaisen, standardisoinnilla elastiseksi saatavan minimiasunnon mallia. Työväestölle suunnattujen, pienikokoisten, mutta asumistasoltaan tyydyttävien ja modernien asuntojen suunnitteluongelman ratkaisumalleja oli Suomessa esitelty jo esim. Alvar Aallon koamassa vuoden 1930 pienasuntonäyttelyssä Helsingissä.⁸⁹ Rajamäen työväenasunnossa merkkejä vastaavaan suuntaan antavat avara olohuone ja pieni, käytännölliseksi tarkoitettu keittiötila. Mutta puuttuvat vesi- ja viemärijohdot kuitenkin kyseenalaistavat Rajamäen asunnon keittiön käytännöllisyyden.

Huttusen asuntoarkkitehtuurin funktionalismiin suhtauduttiin kriittisemmin kuin funktionalismiin muissa rakennustyypeissä. Tosin Huttusen ensimmäisten Rajamäen työväenasuntojen kohdalla asuintalojen puutteellinen varustus ja pieni koko eivät välttämättä olleet kiinni

arkkitehdista, vaan rakennuttajasta. Rakennusten ulkomuotoa kuitenkin kritisoitiin, ja aluetta, jolle neljä yllä kuvattua kahden perheen asuntoa rakennettiin, kutsuttiin tehtaan piirissä "Jerikon seuduksi".⁹⁰ Ehkä tunnetuin ja laajin leimallisesti funktionalistiseen tyyliin laadittu työväestön asuntoalue oli Rajamäen asuntojen kanssa samanaikaisesti rakennettu Kaukopään tehtaiden asuntoalue.⁹¹ Huttunen suunnitteli vielä saman vuoden kesäkuussa virkailijoiden asunnon Alkon Enson tehtaan yhteyteen.⁹² Myös se on kaksihuoneistoinen, valetasakattoinen rapattu tiilirakennus (kuva 115). Siinä asunnot on kuitenkin sijoitettu päällekkäin. Lähinnä tehtaan insinööreille tarkoitetut asunnot ovat Rajamäen työväenasuntoja huomattavasti tilavampia (pinta-ala yli 100 m²) ja ne käsittävät kolme huonetta ja keittiön sekä erillisen huoneen palvelijalle. Keittiöt olivat varustukseltaan uudenaikaisia sähköliesineen ja pesuallaineen. Funktionalismia korostavat jälleen ensimmäisen kerroksen asunnon nurkka-ikkuna ja sen yhteyteen liitetty avoterassi sekä toisen kerroksen asunnon avoparveke.

Vuonna 1937 Alko päätti rakennuttaa Rajamäelle lisää kahden huoneen ja keittiön asuntoja, jotka säästäväisyyssyistä oli tarkoitus rakentaa kahden perheen asunnoiksi.⁹³ Keväällä 1938 Huttunen laati kaksi ehdotusta, jotka noudattelivat vuoden 1935 asunnon ratkaisuja nurkkaikkunoineen ja avoterasseineen (kuva 116). Erona on kuitenkin suurempi asuntopinta-ala (yli 70 m²), keittiöiden sijoittaminen siten, että niistä kummastakin on oma uloskäynti, sekä ulkoasua leimallisesti määräävä satulakatto (kuva 117).⁹⁴ Kattomuodon muuttamiseen on saattanut vaikuttaa yhtiön johdon mielipiteet. (Vrt. Tyko Reinikan vaatimus Rajamäen kirkon kattomuodosta.) Voisi olettaa, että tuolloin pien-asuntoon liitettiin (konventionaalisella merkitystasolla) yleisesti kuuluvaksi näkyvä kattomuoto, joka yksinkertaisimmassa muodossaan oli satulakatto. Mahdollisesti loivan pulpettikaton konstruktioita ei osattu ratkaista rakennusteknisesti tyydyttävästi. Olivat syyt sitten enemmän esteettisiä tai käytännöllisiä, myös Huttusen vuoden 1935 asunnot katettiin myöhemmin harjakatolla.

Asuinrakennusten kattomuodon kehittyminen valetasakatosta harjakattoon huipentui Huttusen Alkon Koskenkorvan tehtaiden yhteyteen suunnittelemassa mestarien ja johtajan asunnossa.⁹⁵ Mestarinasunnot on kahdenperheen talo, joka noudattelee Rajamäen vuoden 1938 työväen asuntojen ratkaisuja (kuva 118). Matalan metallikaiteen reunustama avoterassi on siirretty rakennuksen kulmasta pääsisäänkäynnin eteen ja volyyymi on siksi yhtenäinen. Olohuoneen nurkkaikkuna on säilynyt ennallaan, mutta satulakatto on jyrkempi. Myös johtajan asunnossa olohuoneen mahdollisimman laajaa avautumista ulkotilaan on korostettu nurkkaan sijoitetuilla ikkunoilla, joiden eteen on myös sijoitettu terassi. Rakennus on pohjaltaan L-muotoinen ja kaksikerroksinen ja sitä kattaa hyvin jyrkkä tiilinen harjakatto (kuva 119).

Sakraalirakennus

Erkki Huttunen suunnitteli kirkon Nakkilan seurakunnalle (T104) ja Alkoholiliikkeelle Rajamäen tehdasyhdyskunnalle (T124). Viimeksimainitussa kirkon muotoratkaisuja määräsi pitkälle yhtiön johto. Arkkitehdin ehdotuksia Sortavalan (T45) ja Varkauden (T103) kirkkokilpailuihin ei tässä yhteydessä lähemmin analysoida alkuperäisen piirustusmateriaalin puutteellisuuden vuoksi.

Nakkilan kirkko⁹⁶ (1935-1937) on yksiläivainen pitkäkirkko, jonka länsipäädyn yhteyteen on sijoitettu kellotorni ja alttaripäätyyn puoli-pyöreä apsis. Altтарin vasemmalla puolella ovat saarnatuoli ja lasiseinällä salista erotettu kastekappeli. Rakennusrungosta esiin työntyvän saka-riston yhteyteen on liitetty ulkoilmasaarnatuoli. Kirkkosalin alapuolella sijaitsevat krypta, jonne sisäänkäynti on apsiksen ulkoseinältä, ja siunauskappeli, jonka pääovi on sijoitettu kellotornin juureen. (Kuvat 120-122.)

Kirkkorakennus on muurattu tiilestä ja rapattu ulkoa ja sisältä. Kirkkosalin seiniä tukevat ulkopuolella näkyvästi esillä olevat ja sivuja visuaalisesti rytmittävät betoniset pilarit, jotka esiintyivät ensi kerran pienoismallissa, jota Huttunen insinööri Huovilaisen kanssa esitteli kirkon rakennustoimikunnalle maaliskuussa 1936.⁹⁷ Tukikonstruktion idean on mahdollisesti esittänyt Huovilainen, joka laati myös rakennuksen lujuuslaskelmat. Tukipylväiden vieressä on kummallakin sivulla korkeat ja kapeat ikkunat, joista kirkkosali saa valonsa. Kellotorni on kokonaisuudessaan valettu betonista. Kirkon tyyllistä funktionalismia ulkoasussa luovat juuri 50 metriä korkea ja solakka kellotorni⁹⁸ ja sileitä ulkoseinäpintoja rikkovat tukipylväät, loiva, kapearäystäinen satulakatto, sekä yksityiskohdat, kuten eteläjulkisivun pyöröikkunaryhmitys, apsista kiertävä nauhaikkuna ja pohjoissivun tyyllitelty ulkosaarnatuoli. Kirkon yleishahmo ja tilan perusrhythymitys kirkossa on kuitenkin perinteinen ja se nojautuu luterilaisen kirkon jumalanpalveluksen määräämiin tilaratkaisuihin. Esimerkiksi vuonna 1929 valmistuneessa, Alvar Aallon suunnittelemassa klassisistisessa Muuramen kirkossa⁹⁹ on erona edelliseen jyrkempi kattokulma, torni on sijoitettu alttaripäätyyn ja kirkkoon on liitetty seurakuntasali, jota tilaa Nakkilan kirkkoon ei suunniteltu. Periaatteessa muutoin päävolyymi, apsis, alttaria valaiseva suuri yhtenäinen lasi-ikkuna ja kirkkosalin kapeat ja korkeat ikkunat toistuvat samankaltaisesti molemmissa kirkoissa.

Yhtenäisen, noin 13 metriä leveän kirkkosalin sisäkatto on akustisista syistä päällystetty puulla ja hammastettu salin poikittaissuunnassa. Kirkkosalissa huomio kiinnittyy kuoriosaan, jonka arkkitehtoninen ilmiasu perustuu geometrisilla muodoilla, valaistuksella ja värityksellä aikaansaatuun kompositioon (kuva 123). Saarnatuoli katoksi- neen on sijoitettu perinteisesti alttarin vasemmalle puolelle. Itse kuoriosan laatoitettu lattia on noin puoli metriä kirkkosalia korkeammalla ja

sitä valaisee salin korkuinen ja 3,5 metriä leveä ikkuna. Varsinaista alttariseinää ei ole; alttaritaulun sijasta alttarilta kohoaa puinen risti. Kuorin peräseinän Huttunen maalautti tiilenpunaiseksi ja katon siniseksi. Väriyksellä korostetaan myös kastekappelia, jonka suorakaiteisista, erikokoisista ja -värisistä kumilaatoista tehty lattia yhdessä pyöreän ikkunan kanssa muodostavat modernin dekoraation. Kirkon materiaali- ja värivalikoimaa täydentävät vielä kirkkosalin vihreäksi petsatut penkit, vaaleat seinät ja puunvärinen sisäkatto sekä urkufasadin koivusäleikkö. Taito Oy:ssä valmistetuissa kattokruunuissa on sähkökynttilöiden alapuolella ympyräksi taivutettu neonputki. Dekoraatioiden puristisuus sopi niin protestanttisen kirkkorakennustaiteen perinteeseen kuin modernismin historiattomuutta ja universaaliutta tavoittelevaan muotokieleen.

Kirkon esittelyn yhteydessä Huttunen korosti kirkon teknistä varustetasoa, johon kuuluivat mm. sisäinen radio, sähkölämmitys, koneistetut kellojen ja tornin luukkujen käyttömekanismit, ulos sijoitetut koväänislaitteet, sakariston, alttarin, saarnatuolin ja urkuparven väliset merkinantolaitteet ja huonepuhelimet sekä tornin ristin erikoisvalaistus lentokoneita varten.¹⁰⁰ Rakennuksen teknisyyden kautta arkkitehti halusi painottaa kirkon nykyaikaisuutta. Kirkon muotoilun peruslähtökohdat ovat perinteisessä kirkkoarkkitehtuurissa. Korostuneen geometriset muodot volyymissa ja yksityiskohtien "funktionalistinen" muotoilu yhdessä raikkaan värityksen kanssa ovat merkkejä modernismista, jonka Huttunen halusi ilmenevän myös periaatteessa traditionaalisesti suunnitellussa kirkkoarkkitehtuurissa. Ilman ristiä solakan ja korkean betonitornin voisi yhdistää kuuluvaksi myös muuhun kuin sakraalirakennukseen.

Rajamäen kirkko¹⁰¹ (1937-1938) on länsipäädyllinen pitkäkirkko (kuvat 124-125). Leveä kellotorni peittää edestäpäin taakseen 500 paikaisen kirkkosalin. Altтарin vasemmalla puolella on saarnatuoli ja erillinen sakasti ja oikealla puolella kastemalja. Alttariseinän taakse sijoittuvat rippikoulusali ja vahtimestarin asunto sekä kellarikerrokseen kerho- huoneet. Kirkon rakennuttaja asetti suunnittelulle perinteiseen kirkkoarkkitehtuuriin liittyvät symmetrian ja korkean harjakaton vaatimukset. Rakennusmateriaaleina Huttunen on käyttänyt rautabetonia kantavissa rakenteissa, kattorakenteissa ja kellotornissa. Kalkkirapatuille valkeille ulkosinille muodostaa kontrastin vesikaton tumma tiilikate. Sisäkaton paraabeliholvi on rapattu korkkirappauksella. Lattiamateriaaleina on käytetty marmorimosaiikkia, kumia ja puuta. Alttariseinän syvennykseen oli jo alunperin suunniteltu sijoitettavaksi freskomaalaus, joka toteutettiin vasta 1954. Kirkon interiööri on hillityn yksinkertainen - vivahteikkautta luovat yksityiskohtat kuten Taito Oy:n valaisimet, Greta Skogster-Lehtisen suunnittelema alttarivaate ja Arvi Tynuksen portaalin reliefit. (Kuva 126.)

Kirkon funktionalistiseen tyyliin viittaa erityisesti kellotorni niin

rakenteensa kuin muotonsakin puolesta. Pyöreät ikkuna-aukotukset kellotornissa, jotka antavat valoa lehterille, suuri pyöröikkuna alttarin sivulla ja muutoin selkeän geometrinen tilakäsittely kuvastavat niin ikään funktionalismia. Kirkon yleishahmo ja tilajärjestely ovat kuitenkin Nakkilan kirkon tapaan perinteisiä. Traditionaalista jäsentelyä ovat Rajamäen kirkon kohdalla luonnollisesti korostaneet rakennuttajan asettamat vaatimukset. Jyrkän harjakaton voi katsoa viittaavan keskiaikaisiin kivikirkkoihin ja kotimaiseen kirkkoarkkitehtuurin perinteeseen. Jyrkän harjakattoiset kirkot tulivat runsaslukuisina ehdotuksina esiin Sakkolan kirkkokilpailussa 1943.¹⁰² Mahdollisesti juuri Rajamäen kirkko antoi näiden suunnitelmien laatijoille vaikutteita tapaan yhdistää perinnettä ja nykyaikaa.

4 PÄÄTELMIÄ

Erkki Huttusen varhaisimmat työt ilmentävät Suomen arkkitehtuurissa 1920-luvulla vallinnutta klassisismia kun taas pääosa hänen tässä tarkasteltavana olleesta tuotannostaan sijoittuu funktionalistiseen kauteen. Klassisismi ja modernismi on nähty toisinaan erillisinä ja pyrkimyksiltään vastakkaisina ilmiöinä: *"Und so verlieren denn die klassischen Formen ihren Halt; weil keine richtungsweisende Kraft ihnen den Weg vorzeichnet geraten sie ins Spielerische, und was Gesetz war wird Willkür. Aus diesem Gefühl der innern Leere muß das Stilchaos des letzten Halbjahrhunderts verstanden werden: dem Drang des Architekten nach schöpferischer Gestaltung fehlte das geistige Objekt."*¹ Tämä ote Peter Meyerin tekstistä (1928) kuvaa useiden 1920-luvun avantgardistien tapaa suhtautua arkkitehtuuriin ja sen "kehitykseen". Meyerin klassisistiselle arkkitehtuurille langettaman tuomion lähtökohdat ovat itse modernismissä ja sen historiankäsitelyssä. Uusin tutkimus on parhaillaan muuttamassa ja uudelleenarvioimassa mm. käsitteiden "klassisismi", "historismi", "eklektismi" ja "modernismi" sisältöä. Ville Lukkarisen mukaan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun historismiksi nimetyn arkkitehtuurin kokeminen plagioivaksi tyyllilliseksi pluralismiksi perustui paljolti juuri modernismin käsitykseen historismista.² Henrik Andersson toteaa, että klassisistinen kehitys Pohjolassa liittyi uuteen (arkkitehtien) ammatilliseen itsetuntoon, joka sisälsi vapautumisen akateemisesta traditiosta ja 1800-luvun tyylikelektisismistä, ja että oltiin vapaita senkaltaisesta riippuvuussuhteesta vanhempaan arkkitehtuuriperintöön, jota 1800-luvun eklektisismi sisälsi. Kyse oli Andersonin mukaan siitä, *"att utnyttja det erfarenhetskaptal arkitekturtraditionen erbjuder fritt. Att (...) smälta samman intrycken från Italiens klassiska arkitektur med den nationella byggnadstraditionen och att söka en modern, eller tidlös, syntes."*³ Pekka Korvenmaa esittää Lars Sonckin monien mui-

den arkkitehtien tavoin rikkoneen klassisen arkkitehtuurin kieliopin ja hylänneen sen kokonaisuutta ohjaavana sääntönä: *"The rules of classical tectonics were deliberately broken so that this new variant of classicism could not be seen as a continuation of an already discarded tradition. The doctrine had been rejected around the turn of the century and the formerly binding programme could now even be used ironically."*⁴ Suomalaisen klassismin yksi merkittävimmistä arkkitehteistä, J.S. Sirén eritteli klassismin tekijöitä esitelmässään vuonna 1950.⁵ Klassisistisessa virtauksessa oli hänen mukaansa kyse osaksi Italian arkkitehtuurin ja suomalaisen uusklassismin vaikutuksesta, mutta vahvin sisäinen tekijä oli pyrkimys pois edellisten vuosikymmenten epäselvyydestä kohti järjestelmällisyyttä ja esteettistä puhtautta.

Klassismin suhde modernismiin on, kuten aiemmin on viitattu, saatettu nähdä myös alistaisena kasvualustana uudelle arkkitehtuurille.⁶ Simo Paavilainen korostaa klassismin mieltymystä arkkitehtonisiin ilmaisukeinoihin (tilakappaleiden vastakohtaisuudet, symmetria ja epäsymmetria, säännöllisyydet ja poikkeamat) ja vähäistä mielenkiintoa konstruktioihin, kun taas Björn Linn on viitannut klassismin rakennustekniseen innovatiivisuuteen vastakohtana modernismin käyttämälle paikoin keinotekoiselle teknologialle.⁷ Riitta Nikulan tutkimusten mukaan klassisismia Suomessa voidaan pitää eurooppalaisen historismin myöhäisenä, askeettisesti eklektisenä vaiheena, joka 1920-luvun loppua kohden pelkistyi (historististen aiheiden väheneminen ja niiden abstrahoituminen) ja joka on erotettava radikaalimmin funktionalismiin suuntautuneesta arkkitehtuurista. Klassisistisuus ilmeni rakennuksissa toisaalta antiikista periytyvien arkkitehtonisten muotojen ja pintojen jäsentelyperiaatteiden soveltamisena, toisaalta geometrisissa perusmuodoissa, symmetriassa ja lukusuhteiden käytössä suunnittelussa.⁸

Modernisteina kuuluisuutta niittäneistä yksittäisistä arkkitehteistä tehdyt viimeaikaiset tutkimukset ovat nostaneet esiin myöskin heidän klassisismi-kauttaan. Göran Schildt kuvaa toisaalta Italian antiikin arkkitehtuurin ja toisaalta Gunnar Asplundin töiden ja vaikutuksen merkitystä Alvar Aallon klassisismille.⁹ Gunnar Asplundin klassismin on puolestaan katsottu tukeutuneen Ragnar Östbergin avaamalle eklektismin kentälle, Italian-matkoille ja 1700-luvun uusantiikin ja sen absolutismin tuntemukselle.¹⁰ Sven Markeliukselle klassismin kausi loi arkkitehtonisen perusasetelman, joka Eva Rudbergin mukaan modernismin murroksessa voimistui - kyse ei niinkään ollut modernismin tuomasta täyskäänöksestä.¹¹ Riitta Nikulan mukaan Erik Bryggmanin klassisismille oli Asplundin ja Markeliuksen arkkitehtuuri hengeltään läheistä ja että kaikilla tapahtui samankaltainen kehitys yksinkertaistavasta klassisismista funktionalismiin.¹²

Tässä yhteydessä voitaisiin mieluummin puhua klassisistisista tendensseistä, joiden sisällä historiantietoisuuden tasot vaihtelivat arkkitehtien mukaan. Yhteistä näille tendensseille oli kansainvälisten vaikut-

teiden vastaanottaminen ja niiden jonkinasteinen sulauttaminen kansalliseen arkkitehtuuriperinteeseen. Suomalaiselle klassisismille on katsottu Ruotsin arkkitehtien, kuten Gunnar Asplundin, välittämät virikkeet merkittäviksi.¹³ Mitään selvästi eriteltävissä olevia vaikutteiden siirtymisiä Huttusen ja ajan muiden arkkitehtien välillä ei ole osoitettavissa, mutta Huttusen varhaiset työt ovat muotokieleltään verrattavissa esimerkiksi Asplundin ja Alvar Aallon klassisismiin. Näitä Huttusen suunnitelmia leimaavat antiikista periytyvät muunnellut klassiset muodot, klassisistiset koristeaiheet kuten tyyllitellyt meanderit ja pilasterit, sekä symmetrian ja lukusuhteiden käyttö. Huttunen sovelsi klassisismia vuosina 1928 -1929 niin tehdasrakennuksissa (SOK:n Oulun mylly) kuin liikerakennuksissakin. Lennokkaimpana se esiintyy muutamissa toteutumattomissa suunnitelmissa, kuten luonnoksessa Keski-Saimaan Osuusliikkeen "venetsialaiseksi" liiketaloksi tai Säkkijärven OK:n tempelimäiseksi varastoksi.

Vuonna 1930 Huttusen suunnittelussa tapahtui selvä tyyllinen murros funktionalismiin. Tämän jälkeen hän näki vuosisadan alun arkkitehtuurin vähempiarvoisena plagioinnin kautena. Funktionalististen toteutusten rinnalla Huttunen oli kuitenkin kiinnostunut vanhasta "aidosta" arkkitehtuurista, mikä hänelle tarkoitti lähinnä ennen viime vuosisadan puoliväliä suunniteltuja rakennuksia. Eklektisten muotojen ja tyylien sijaan arkkitehtuurin sisäisenä vaikuttajana tuli ilmetä *ajan henki*.

Käsitys siitä, miten modernistit suhtautuivat aikaan ja historiaan, auttaa ymmärtämään myös arkkitehtuurin modernismin visuaalista olemusta. Alan Colquhoun on artikkelissaan *Three Kinds of Historicism*¹⁴ todennut 1700-luvun lopulta virinneen uuden historiantietoisuuden kyseenalaistaneen klassismin absoluuttiset, luonnonlaeille perustuvat kulttuuriarvot. Kulttuurien katsottiin nyt kehittyvän ajan myötä omien lakien mukaan; Saksan romantiikan myötä kulttuuriarvot suhteellistui-
vat eikä antiikin esikuvaa esim. arkkitehtuurissa voitu enää asettaa toisten arvojen yläpuolelle. Täydellisen relativismin välttämiseksi saatettiin nostaa yksi aikakausi paradigmaksi (gotiikka) sekä korvata aiempi ehdoton idea potentiaalisella idealla, jota kohti historian tapahtumat etenivät. Historian näkeminen teleologisena prosessina ja sen deterministisen luonteen painotus esiintyi Colquhoun mukaan erityisesti hegeliläisessä idealismissa, joka korvasi historiassa toimivan subjektin tahdon historian itsensä persoonattomalla tahdolla. Hänen mukaansa tämä hegeliläinen historiantähtämys - ainakin jossain sen muodossa - vaikutti 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun avantgardetaiteilijoiden ajattelutapaan. Arkkitehtuurissa se merkitsi alituista uusien muotojen luomista yhteiskunnallisen ja teknologisen kehityksen vaikutuksesta sekä uudistuvan yhteiskunnan symbolista ilmentämistä uudennlaisella muotokielellä. Colquhounin mukaan modernismin arkkitehtuurin historioitsijoista esimerkiksi S. Giedion, N. Pevsner ja R. Banham ovat olleet taipuvaisia tämän ajatusmallin sisäistämiseen.¹⁵ Modernismin oletettu ahistorialli-

suus selittyisi siten historiallisesta determinismistä, uskosta että kulloinkin ajan henki muovaa ideaaleimman arkkitehtuurin.

Useat nimekkäät modernismin arkkitehdit esittivät käsityksiään ajasta (ajan hengestä) ja modernismin historiallisuudesta - tai paremmin sen ahistoriallisuudesta. Walter Gropius kirjoitti vuonna 1925 aiemman arkkitehtuurin koristeellisuuteen vajoamisesta, missä uudet tekniikan, materiaalien ja konstruktioiden mahdollisuudet eivät päässeet esiin. Nyt sen sijaan: *"Die Erkenntnis wächst, daß ein lebendiger Gestaltungswille, in der Gesamtheit der Gesellschaft und ihres Lebens wurzeln, alle Gebiete menschlicher Gestaltung zu einheitlichem Zeil umschließt - im Bau beginnt und endet."*¹⁶ Mies van der Rohe totesi 1923, että arkkitehtuuri on aikansa tahto käännettynä tilaan; se on elävä, muuttuva ja uusi.¹⁷ Walter Curt Behrendt julisti 1927: *"Unter der Wirkung der mächtigen geistigen Energien, in denen sich das Produktive Schaffen unserer Zeit verkörpert, vollzieht sich vor unseren Augen das gewaltige Schauspiel eines umfassenden Gestaltwandels, in dem die Form unserer Zeit [lähteessä alleviivaus harvennuksena] zur Wirklichkeit geboren wird."*¹⁸ Ja edelleen: *"Auf den Schultern dieser Männer [Henry van de Velde, Frank Lloyd Wright, Adolf Loos] ruht die Arbeit der jungen Architektengeneration, in der sich das Ringen um den neuen Stil vollzieht. Nicht einzelne Talente und Persönlichkeiten entscheiden diesen Kampf. Es ist der Zeitgeist, der sich hier die Form erzwingt."*¹⁹ Richard Döcker esitti tieteellisen tutkimuksen, teknisten keksintöjen ja poliittisen kehityksen asettaneen uudet lait ja ongelmat muodonluontiin, jossa: *"Die Architektur als Dokument der Zeit (...) gibt Klang, Rhythmus und Spannung als Wegrichtung und Vorbild für Entwicklung heutiger Gestaltung aller Gebilde."*²⁰ Le Corbusier viittasi useissa yhteyksissä uuden aikakauden luomaan uuteen arkkitehtuuriin.²¹ Samoin ruotsalaisten modernistien ohjelmajulistuksen, Acceptoran, mukaan aika ja ajassa olevat virtaukset loivat ajan kulttuurin (tidskultur).²²

Edellisissä lainauksissa korostuu arkkitehtuurin riippuvuus ympäröivän yhteiskunnan kehityksestä, jonka persoonattoman, historiallisesta traditiosta irrottuvan olemuksen ilmituominen rakennuksissa oli arkkitehtien enemmän tai vähemmän moraalinen velvollisuus. Myöhemmät historiankirjoitukset saattoivatkin helposti luoda kuvan yhtenäisestä, uuden ajan luomasta (ja siten myös ylikansallisesta) *modernista arkkitehtuurista*.²³ Tällainen modernismin tulkinta on viime aikoina asetettu kriittiseen valoon. Modernismin kritiikissään Wolfgang Welsch on (1985) kyseenalaistanut modernismin innovatiivisuuden ja traditionvastaisuuden.²⁴ Jo 1940-luvun lopulla Colin Rowe esitti näkemyksiä Palladian ja Le Corbusier'n rakennusten jäsenysperiaatteiden samankaltaisuudesta ja modernismin yhteyksistä arkkitehtuuritraditioon.²⁵ David Watkin on arvostellut (1977) erityisesti N. Pevsneriä ja S. Giedionia heidän Zeitgeistiin perustuvista modernismin tulkinnoistaan, jotka pyrkivät saattamaan modernismin moninaiset ilmenemismuodot yhtenäiseksi moraalisesti oikeutetuksi yhteiskunnan tuotteeksi, ja jotka sivuutti-

vat yksilön luovan panoksen ja taiteellisen tradition merkityksen.²⁶ J.P. Bonta kritisoi (1979) modernismin neutraliteetin myyttiä ja tuo esiin esim. Pevsnerin arvovallan vaikutuksen mielipiteenmuokkauksessa, joka korosti modernismin erillä oloa kaikista symboloivista muodoista. Bontan mukaan modernistit turvautuivat hegeliläiseen ajanhenki-käsitteeseen välttääkseen ristiriidan, joka ilmeni modernismin väitetyin universaaliuden (pysyvyys) ja toisaalta jatkuvasti tapahtuneiden muutosten ja uusien ratkaisujen ilmenemisen välillä.²⁷ Walter Gropiusta käsittelevässä artikkelissaan Winfried Nerdinger esittää (1985), kuinka W. Gropiukselle "ajanhenki" toimi apuna rakennusmuodon estetisoinnissa.²⁸ W. Gropiuksen usko taiteen yhteiskunnalliseen ja kasvattavaan vaikutukseen juontuu Nerdingerin mukaan saksalaisesta klassismin ja varhaisromantiikan estetiikkatraditiosta. Tämä kuvastui niin Walter Gropiuksella kuin Bruno Tautillakin lasin (epäfunktionaalisenä) käyttönä arkkitehtuurissa, jossa se edusti taiteen henkistä voimaa.²⁹ Nerdinger päättyy mielenkiintoiseen rinnastukseen W. Gropiuksen Bauhausista ja hänen romanttisesta kaipuustaan gotiikan maailmankuvan totalismiin: *"Weimar wird dieses 'Bethlehem des Geistes', (...) Die Einheit aller Kunstgattungen mit dem Handwerk und später der Technik ist der romantische Traum von der mittelalterlichen Lebens- und Stileinheit."*³⁰

Erkki Huttusen kirjoituksista käy ilmi, että hän mielsi arkkitehtuurin kehityskaarena, jonka pohjalla oli hegeliläisen historiankäsityksen determinismia. Ajan henki näyttäytyi Huttuselle tekniikan ja kommunikaation kehityksenä ja uudistumisena, minkä tuli näkyä arkkitehtuurissa ja mikä muutti myös kauneusihannetta 'puristiseen' ja universaaliin suuntaan. Uuden tekniikan, erityisesti rautabetonin, tuoma rakenteellinen estetiikka tuli saada näkyviin myös rakennuksissa, joiden oma konstruktio oli siihen liian vaatimaton. Funktionalismin mukaisessa rakennuksessa käytännöllisyys, konstruktio ja kauneus oli saatettava harmoniseen tasapainoon. Vanhat rakennukset sinänsä, aikakautensa 'aitoina' tuotteina, olivat kunnioitettavia ja arvokkaita. Huttusen kritiikki kohdistuikin eklektisismiin, jonka hän koki mauttomana plagiointina ja 1800-luvulta alkaneen historismin 'epäaitona' kautena. Ehkä juuri siksi hän artikkeleissaan kokonaan sivuutti 1920-luvun rakennuskulttuurin ja sille ajoittuvat varhaistyönsä. Huttusen varhaisissa funktionalistisissa töissä, erityisesti myymälärakennuksissa, esiintyvä jäsentely, symmetria ja lukusuhteiden käyttö viittaavat suunnittelun pohjalla vaikuttaneeseen elinvoimaiseen klassiseen perinteeseen. Ilmiselvästi Huttuselle oli myös yksilön luova taiteellinen panos luonteva lähtökohhta suunnittelulle. W. Nerdingerin huomautus "ajanhengen" toimimisesta W. Gropiukselle apuna rakennuksen estetisoinnissa pätee pitkälle myös Huttusen arkkitehtuurissa. Huttuselle funktionalistisen rakennuksen suunnittelussa estetiikalla ja pyrkimyksellä kauneuteen ja harmoniaan oli sinällään merkittävä rooli - ajanhengellä hän saattoi perustella rakennuksen oudoksuttua, traditiosta poikkeavaa muotoa.

Juuri ensimmäisten funktionalististen rakennusten muotokieli herätti kummastusta yleisön keskuudessa ja nostatti esiin kysymyksen arkkitehtuurin kansallisuudesta ja kansainvälisyydestä. Walter Gropiuksen esitellessä vuonna 1925 uutta arkkitehtuuria hän näki valitsemisensa esimerkkirakennuksissa yksilöllisiä ja kansallisia ominaisuuksia. Rakennuksilla oli kuitenkin yhteisiä piirteitä, jotka hän tulkitsi ensi merkkeinä uuden taiteen yleisestä luomistahdosta. Vaikka jokaisella rakennuksella oli luojansa käsiala, ei yksilöllisiä piirteitä Gropiuksen mielestä tullut painottaa. Ajalle tyypillinen tunnuspiirre oli yhtenäisen maailmankuvan kehittäminen, niinpä modernin rakennustaiteen tunnusmerkin tuli olla objektivisointi. Tekniikka ja liikenne olivat jo nivooneet maailman yhtenäiseksi, ja rakennustaide saikin nyt määreen "Internationale Architektur".³¹ Ludwig Hilbeseimer, joka oli johtava arkkitehtuurikriitikko 1920-luvun Berliinissä, kirjoitti (1927), että arkkitehtuuri oli rakennusongelma, ei tyyli-ongelma. Tästä johtuen nykyisen arkkitehtuurin ulkoinen olemus oli samankaltaista, ollen samojen edellytysten tuote, ja siksi yhtenäistä.³² Walter Curt Behrendt totesi samana vuonna uudesta arkkitehtuurista: "*Für die Ursprünglichkeit dieser Bewegung und für die Tatsache, daß sie aufs innigste mit dem Geistesleben der Zeit verbunden ist, spricht allein schon der Umstand, daß sie internationalen Charakter trägt, daß sie gleichzeitig und mit gleichgerichteten Zielen in verschiedenen Ländern hervorgebrochen ist.*"³³ H.-R. Hitchcockin ja P. Johnsonin vuonna 1932 kirjoittama teos *The International Style*³⁴ loi kuvaa uudesta yhtenäisestä tyylistä.

Wolf Tegethoffin kriittinen artikkeli (1987) Stuttgartin Weißenhof-Siedlungista herättää kysymyksen modernismin tietoisesta pyrkimyksestä ylimaailmalliseksi, kompaktiksi liikkeeksi.³⁵ Tegethoff korostaa, että ennen vuonna 1927 rakennettua, modernismin avaintoksena pidettyä Stuttgartin asuntoaluetta, sisälsi käsite *Moderne* heterogeenisen ryhmän arkkitehteja ja avantgarderyhmittymiä; yhteistä näille oli lähinnä vain radikaali suuntautuminen pois edeltäneestä historismista. Modernismin uudelleenorientoimiseen ja selvään rajaukseen pyrki W. Gropius 1923 Bauhaus-näyttelyssään, jonka esimerkkien valinnassa hän suuntautui ei vähiten tyyllillisiin seikkoihin ja pyrki rajaamaan arkkitehtuurikehityksestä suuntauksia, joita esim. Hermann Finsterlin, Hans Scharoun ja Hugo Häring edustivat.³⁶ Tegethoff esittää ajatuksen, että alunperin paikalliseksi näyttelyksi aiottu konsepti Stuttgartin Siedlungista laajeni Miesin johtajuudessa (valitun) modernismin mallisiedlungiksi, jonka osanottajat pyrkivät keskeisin ponnistuksin luomaan arkkitehtuurin muodollisen ja sisällöllisen yhtenäisyyden vaikutelman.³⁷

Kansainväliset kontaktit samanmielisten modernistiarkkitehtien välillä lujittivat uuden arkkitehtuurin saarekkeita, mitä sitten näyttelyt ja julkaisut³⁸ pyrkivät tukemaan ja vahvistamaan.³⁹ Modernismin rinnalla vaikuttivat luonnollisesti myös klassisistiset arkkitehtuurivirtaukset ja suunnittelun kansallisia ominaispiirteitä korostavat liikkeet. Esimerkiksi

Ruotsissa kotiseutuliikkeen keskuselimeksi 1916 perustettu Samfundet för Hembygdsvård pyrki vaikuttamaan myös ajan rakennuskulttuuriin.⁴⁰ Sen merkittävin ulkomainen esikuva oli Saksaan vuonna 1904 perustettu Deutsche Bund Heimatschutz, jonka tavoitteena myös arkkitehtuurissa oli Saksan luontoon ja historiaan liittyneeksi nähdyn kansallisen luonteenomaisuuden tukeminen.⁴¹ Gärd Folkesdotterin mukaan arkkitehdeilla oli Ruotsin hembygdsvårdissa alusta asti merkittävä rooli, ja liikkeen huomio alkuaikoina kohdistuikin paljolti rakennussuojeluun. Vanhat rakennukset nähtiin esikuvallisina uudisrakentamiselle, mikä ei kuitenkaan tarkoittanut vanhojen muotojen kopioimista. Uudet rakennukset vanhassa rakennuskannassa tuli sovittaa kokonsa, värityksensä ja materiaaliensa puolesta vanhoihin rakennuksiin.⁴² Tätä periaatetta sovellettiin myös SOK:n rakennusosastolla 1920-luvulla ja juuri sitä vastaan Huttunen kiivaasti hyökkäsi funktionalismia puoltavissa kirjoituksissaan. Esimerkiksi funktionalismin mukainen myymälärakennus ilmensi hänen mielestään parhaiten myymälän luonnetta ja tarkoitusta. Voi kysyä, kuinka paljon "funkismyymälän" valetasakatto ja valkeat rapatut seinät sinänsä viestittivät suurelle yleisölle myymälärakennuksesta. Ajan suomalaisten kirkonkylien rakennuskantahan oli pitkään traditionaalinen. Niinpä nämä samankaltaisina eri kuntiin rakennetut "funkismyymälät" loivat jo erikoisuudellaan huomiota ja mainosarvoa kaupalle ja synnyttivät uutta visuaalista mielikuvaa kaupparakennuksesta. Myöhemmin eri toimintoja käsittävien funktionalismin mukaisten rakennusten yleistyttyä tämä merkitysarvo menetti osan tehostaan.

Suomen 1920- ja 1930-luvun kulttuuri-ilmapiiriin on luettu kuuluvaksi kaksi verraten erillistä ryhmittymää: kansainvälisyyteen pyrkinyt ns. "tulenkantajien sukupolvi", jonka johtohahmoja olivat mm. Mika Waltari, Olavi Paavolainen ja Erkki Vala, sekä suomalaisuutta ja Suomen kansan itsetietoisuutta korostanut nationalismi. Ylioppilasnationalismi sai järjestöllisen muotonsa vuonna 1922 perustetussa Akateemisessa Karjala-Seurassa (AKS), joka pian alkoi hallita suomenkielistä ylioppilaselämää.⁴³ AKS:n historia liittyy ennen muuta Helsingin yliopiston opiskelijoihin, Teknillisessä korkeakoulussa sillä ei ollut niin hallitsevaa asemaa.⁴⁴ Käytettävissä olevan aineiston pohjalta ei ole osoitettavissa, että Huttunen olisi aktiivisesti pyrkinyt osallistumaan suomalaisuutta ajaviin liikkeisiin. Toisaalta ei ole merkkejä päinvastaisestakaan, kansainvälisyyteen tähtäävästä toiminnasta.

Tällaisten nationalististen suuntausten olisi luullut selvästi ottaneen kantaa arkkitehtuurin modernismin ei-kansalliseen muotokieleeseen. Merkittävää keskustelua ei kuitenkaan käyty: Raija-Liisa Heinosen mukaan Suomessa funktionalismista kirjoitettiin ammattipiireissä vähän, ja vielä vähemmän se tuli esiin muissa yhteyksissä, silloinkin lähinnä nimityksenä kaikelle uudelle arkkitehtuurissa ja sisustuksessa. Suuri yleisö koki funktionalismin muodollisen puolen vieraaksi, eikä teknikasta puhuttu sen yhteydessä. Yhteiskunnallisia kysymyksiä ei välttä-

mättä liitetty arkkitehtuuriin.⁴⁵ Modernismin muotokieltä oudoksuttiin nähdäkseni lähinnä maaseudulle suunnitelluissa rakennuksissa.⁴⁶ Yksittäinen, vähemmälle huomiolle jäänyt keskustelu modernismin sopivuudesta maaseuturakentamiseen käytiin Ahvenanmaan maakuntapäivillä syksyllä 1936.⁴⁷ Asia lähti liikkeelle maakuntapäivien käsittelyssä olleesta vuoden 1937 budjetista, johon edustaja Sundström halusi lisämäärärahaa ahvenanmaalaisen kansallistalon (åländsk bygdegård) rakentamiseksi. Sundströmin mukaan rakennus toimisi aseena niille, jotka haluavat varjella perinteistä ruotsalaista rakennustyyliä Ahvenanmaan maaseudulla: *"Under senare tid har emellertid vår åländska byggnadstil (...) rönt starkt inflytande av folk som man haft nära kontakt med. Detta har gjort att man frångått den ortsbetonade byggnadstilen och i stället har såväl amerikanska som afrikanska byggnadssätt kommit att influera på vår byggnadsstil. Detta är dock inte vår åländska byggnadsstil, som utgör ett av våra dyrbaraste arv (...) Under den senaste tiden har vi fått röna inflytande även ifrån funkishäll. Den som är intresserad av byggnadsstilen på landet - staden må ha sin egen prägel, men landsbygden måste behålla sin byggnadsstil ren och svensk - blir förskräckt över detta."*⁴⁸ Erityistä huolta Sundström kantoi ahvenanmaalaisista osuuskaupoista, joista jotkut olivat rakentaneet myymälänsä funktistyyliin: *"Andelsaffärerna ägas av medlemmarna själva, det är deras egna affärer, och följaktligen bli de byggnader, som nu uppföras, exempel för medlemmarna själva. Det är därför att befara, att t.ex. stilen på östra Saltviks andelshandel (...) så att säga smittar av sig."*⁴⁹ Maakuntapäivillä käydyssä keskustelussa tuli ilmi erityisesti huoli Ahvenanmaan suomalaistumisesta. Taustalla on nähtävä ensimmäisen maailmansodan jälkeinen Ahvenanmaa-kysymys, jonka Kansainliitto vuonna 1921 ratkaisi katsomalla saariryhmän kuuluvan Suomelle. Rakennustaiteen yhteiskunnallinen symbolimerkitys osana "kansallista identiteettiä" korostui Ahvenanmaalaisilla ehkä muuta Suomea selvemmin.⁵⁰

Huttusen suunnittelemista funktionalistisista rakennuksista on verraten niukasti kirjallisia kommentteja. SOK:n osuuskauppojen jäsenistölle suunnatussa Yhteishyvässä saatettiin kummaksua funktionalististen rakennusten, lähinnä myymälöiden ja konttoreiden, muotokieltä. Mutta samalla korostettiin rakennusten tarkoituksenmukaisuutta ja siisteyttä. SOK:n johtokunnassa ja osuuskauppojen hallintoelimissä uudet muotoratkaisut eivät aiheuttaneet mainittavia ongelmia. Myös muiden Huttusen suunnitelmien toimeksiantajat näyttäisivät hyväksyneen verraten helposti Huttusen modernismin mukaiset ratkaisut. Poikkeuksia ovat lähinnä Kotkan kaupungintalo, jonka alkuperäistä suunnitelmaa Huttunen muutti mahdollisesti J.S. Sirénin myötävaikutuksella traditionalisempaan suuntaan, ja Alkon Rajamäen kirkkosuunnitelma. Kirkko perinteisemmin vanhaan rakennustraditioon sidotuksi katsottuna aiheutti rakennuttajan taholta tiukkoja vaatimuksia muotokielen suhteen. Utta, kansainväliseksi luonnehdittua arkkitehtuuria Huttunen sovelsi arkailematta kansallisia arvoja vaalivien järjestöjen, kuten SOK:n

ja suojeluskunnan, rakennuksissa. Arkkitehtuurin kansainvälisyyttä korostavia kommentteja Huttunen ei ilmaissut. Koska funktionalismin kauneus oli hänen mukaansa "todellisinta ja aidointa", se sopi luonnollisesti myös suomalaiseen miljööseen. Mahdollisesti Huttunen käsitti funktionalismin eräällä tapaa myös nuoren modernisoituvan valtion "kansalliseksi" tyyliksi.

Lähemmin onkin vielä tarkasteltava Huttusen käyttämää tyyli-termiä. Kuten aiemmin todettiin, varhaisen modernismin edustajat suhtautuivat usein kielteisesti tyyli-termien käyttöön ja korostivat arkkitehtuurin olevan ei tyyli-ongelma vaan rakennusongelma. Uusi arkkitehtuuri saatettiin nähdä myös yhtenäisenä tyylinä, jota määräsi, ei historiallinen esteettinen kvalifikaatio, vaan ajan tekniikan tarkoituksenmukaisuuden estetiikka: *"Dieser Stil muß vom Geist der Maschine, die unsere Zeit beherrscht, durchdrungen sein (...) Wir haben heute (...) die Ansätze eines technischen Stiles in Deutschland. Dieser Stil ist eine Einheit aus Sachlichkeit und Schönheit."*⁵¹ Acceptera julisti: *"Med stil måste vi då mena de sätt och de former, varmed tidens behov och människornas sätt att leva adekvat uttrycker sig."*⁵² Walter Curt Behrendt luokitteli vuonna 1927 modernismin tyyliksi tiettyine ulkoisine ominaisuuksineen. Muodonluonnille ei kuitenkaan hänen mukaansa ollut ominaista esteettinen lähestymistapa vaan lähtökohtana oli konstruktion ongelma.⁵³ Maurice Casteels koki (1930) arkkitehtuurin olevan kehittymässä uudeksi tyylikaudeksi, jolle oli ominaista niukkuus ja suhteiden löytäminen.⁵⁴ Poul Henningsen näki (1927) kehityksen luovan uusia muotoja, uuden esteettisen kulttuurin, josta uusi tyyli kehittyi.⁵⁵ Modernismin nostattama kritiikki saattoi puolestaan jo 1920-luvulla osoittaa modernismin omaavan historiallisia tyyli-elementtejä ja manereita, joista modernistit itse halusivat sanoutua irti.⁵⁶

Modernismin edustajat nähdäkseni eivät voineet puhua tyylistä arkkitehtuurinsa yhteydessä, koska *heidän tyylikäsitteensä* soti modernismin ideologiaa vastaan. Tyyli käsitettynä periodityylinä ei sopinut modernistien soveltamaan historiankäsitteeseen, jossa heidän arkkitehtuurinsa edusti kehityksen janan päätepistettä. Tyylinimikkeen käyttö olisi laskenut modernismin aiempien, "vielä kehittyvien, epätäydellisten tyylien" tasolle. Tähän käsitykseen liittyen tyyli-termiä kyllä käytettiin normatiivisesti, mutta vain edeltäneestä arkkitehtuurista ja sen puutteiden osoittamisessa. Tyyli taiteilijan tai alueellisen tyylin merkityksessä oli taas ristiriidassa modernismin hegeliläisestä ideologiasta omaksunnan Zeitgeistin kanssa, joka sulki sisäänsä vaatimuksen arkkitehtuurin ylikansallisuudesta ja apersonallisuudesta. Koska rakennuksen muoto-kieli selitettiin modernismissa puolestaan juontuvaksi puhtaasti sen käyttötarkoituksesta, tyyli deskriptioterminä olisi liikaa viitannut rakennusmuotojen itsetarkoituksellisuuteen tai symbolimerkitykseen. Niinpä tyyli ymmärrettynä materianvalintaa osoittavana kategoriana oli ainut modernismin jossain määrin hyväksymä ja sille sopiva edistykellinen

tyylikäsité, jossa tyyli oli tekniikan ja sen kehityksen tuomien uusien materiaalien käyttöä rakennuksessa. Ainoastaan modernin tekniikan sisarena modernismi saattoi nimittää itseään tyyliksi.

Huttusen 1930-luvulla käyttämä tyyli-termi on käsitettävissä deskriptiiviseksi. Se sisälsi nimenomaan ulkoisia, historismille tyypilliseksi katsottuja tunnusmerkkejä, kuten pilastereita ja listoituksia, jotka Huttunen kuittasi rakennuksen tarkoituksettomiksi lisäkkeiksi. Huttunen koki oman aikansa tyyppillisimmäksi piirteeksi teknisyyden ja kommunikaation lisääntymisen, jota arkkitehtuurinkin tuli heijastaa. Koska entisten arkkitehtonisten muotojen ei sellaisenaan katsottu välittävän nykyaikaa, ammensi Huttunen ajan eurooppalaisesta modernismista uusia tyyllisiä muotoja ja periaatteita, joihin hän tutustui opintomatkojen ja lehdistön välityksellä. Esikuvista todennäköisesti merkittävimpiä olivat Walter Gropiuksen, Le Corbusier'n sekä Eskil Sundahlin ja KFa:n suunnitelmat. Se, kuinka syvää ja vilkasta keskinäinen vuorovaikutus Huttusen ja muiden suomalaisten modernistien, kuten Alvar Aallon, Erik Bryggmanin tai P.E. Blomstedtin kanssa oli, ei valitettavasti ole tiedossa.

Huttunen kritisoi funktionalismia edeltäneitä tyylejä kulissimaisuudesta ja rakennuksen tarkoituksen kätkemisestä. Funktionalistisessa rakennuksessa Huttusen mielestä tärkeintä oli sen tarkoituksen kuvastuminen arkkitehtuurissa. Kirjoituksissaan hän antaa osviittoja kuitenkin vain liikerakennuksen attribuuteista, mutta ei erittele tarkemmin eri funktiorakennusten ominaislaadun ilmaisemistapaa arkkitehtuurissa. Seinien suoruus ja sileyys, fasadin harmoniset suhteet sekä vaikuttava kompositio näyttäisivät jäävän ainoiksi yleisiksi ja yleispäteviksi tunnusmerkeiksi. Huttusen normatiivinen käsitys 'oikean modernismin' toteuttamisesta kohotti arkkitehdin pedagogiseen asemaan ja antoi arkkitehtuurille valistavan ja kasvattavan roolin.

Toisaalta esimerkiksi Huttusen funktionalistisia myymälärakennuksia voidaan kritisoida tietystä kulissimaisuudesta. Ne rakennettiin tuolloin varsinkin kannattavuussyistä perinteisiä konstruktioita, lähinnä kantavia tiilimuureja, käyttäen. Pienetkin rakennustehtävät tuli kuitenkin arkkitehdin mukaan saattaa ulospäin näyttämään betonirakenteisilta, koska uuden arkkitehtuurin muotojen selitettiin pitkälti juontuvan juuri uudesta tekniikasta. Tästä illusoorisuudesta kertovat erityisesti valetasakatot niin puu- kuin kivirakennuksissa sekä puurakenteisten talojen ulkorappaus.

Tarkastelun kohteina olleet Huttusen suunnittelemat rakennukset eivät ilmiselvästi tuo esiin rakennuksen tarkoituserää. Luontevimmin rakennusten funktiot ovat tulkittavissa tehdas- ja liikerakennuksissa. Liikerakennuksista pankeissa ilmeni muista funktionalistisista suunnitelmista poikkeavia, perinteisiä rakennusmuotoja, jotka saattoivat johtua rakennuttajan toiveista. Ne saattavat merkitä myös Huttusen pyrkimystä muuttaa modernismin ortodoksista muotokieltä 1930-luvun

lopulla. Kirkot ovat melko vaivatta koettavissa sakraalirakennuksiksi, mikä osin johtuu niiden lopultakin traditionaalisesta yleishahmosta. Muiden suunnitelmien kohdalla ongelmaksi muodostuu modernismin muotokieli, jonka suosimia muotoja ja rakennusosia, kuten betonikatoksia, pyöristettyjä porrashuoneita, nauhamaisia ikkunoita, volyymien kuutiomaisuutta sekä siihen liittyvää tasakattoisuutta ja vaaleiksi rapattuja seinäpintoja, Huttunen käytti yhteneväisesti eri tyyppisissä rakennuksissa. Ikkuna-aukotus ja ikkunoiden koko antavat konventionaalisella merkitystasolla selvimpiä viitteitä rakennuksen luonteesta tai sen sisäisestä hierarkiasta. Toisaalta ikkunat on suhteikkaan julkisivun aikaansaamiseksi saatettu formaalisesti yhtenäistää riippumatta siitä, miten ikkunoiden takaiset tilat toiminnoiltaan eroavat toisistaan. Rakennusten hierarkisen aseman korostamisessa on mahdollisuuksien mukaan huomioitu kaupunkikuvallisia tai seutukohtaisia näkökohtia. Itse rakennuksessa esim. sisäänkäyntien ja tilojen keskinäinen hierarkisuus on aina mietittyä ja se on aikaansaatu osien kokosuhteiden, materiaalien ja tasoerojen avulla. Rakennusvolyymien geometrisuus ja aukotus korostavat rakenteiden aineettomuutta ja atektonisuutta riippumatta käytetyistä rakennusaineista. Fasadeissa ja kompositiossa toisinaan ilmenevä symmetrisuus ja umpinaisuus viittaisivat klassiseen suunnittelutraditioon, joka oli Huttuselle opintojen kautta tuttu. Sitä luontevasti palvelisi lukusuhteiden, apuviivastojen, ja rastereiden käyttö suunnittelussa. Työn puitteissa ei ole pystytty osoittamaan tiettyä yhtenäistä, fasadi- ja volyymisuunnittelua määräävää suhdejärjestelmää, eikä Huttunen selaista ilmeisesti ole käyttänytkään. Joidenkin apuviivastojen ja suhdelukujen soveltaminen ja hyväksikäyttäminen yleispätevyyden ja harmonian aikaansaamiseksi näyttää kuitenkin analysoitujen töiden perusteella todennäköiseltä. Ajan abstrakti maalaustaide ei näytä vaikuttaneen määrällisesti harvojen Huttusen maalausten ja piirustusten tyyliin eikä se selvästi inspiroinut arkkitehtonista muodonluontiakaan.

Työpaikallaan SOK:n rakennusosastolla Huttunen alkoi varhaisessa vaiheessa suunnata osastolla suunniteltua myymälä- ja teollisuusarkkitehtuuria ajan eurooppalaisten esikuvien mukaan. Hän loi suuntaaviivat osaston "funkisarkkitehtuurille". Myymäläkulttuuri oli kehittynyt jo 1920-luvulla kohden tarkoituksenmukaisuuden ja hygienisyyden periaatteita, mikä muutti myymälöiden tilaratkaisuja ja materiaalivalintoja. Funktionalismin sileät paljaat muodot sopivat erityisen hyvin jatkaamaan alkanutta kehitystä, jolle ruotsalainen kauppa-arkkitehtuuri oli esikuvallisesti merkittävin. Huttunen pyrki myymälöiden eksteriöörin avulla välittämään kuvaa rakennuksen sisällä vallitsevasta järjestyksestä ja puhtaudesta. SOK:n tuotantolaitosten, kuten Viipurin myllyn, Helsingin tehtaiden ja eri konttorirakennusten, suunnittelu mahdollisti laajamittaisesti myös modernismin rakennustekniikan, lähinnä rautabetonikonstruktioiden, hyväksikäytön. Samoin Alkon tuotantolaitokset olivat mutkattomia uuden tekniikan ja siihen yhdistetyn esteettisen muodon-

luonnin toteutumia. Kyseisten suurten yhtiöiden rakennustehtävien kautta Huttunen tuli laajemmin tunnetuksi arkkitehdiksi ja niiden sekä ystävyysuhteiden kautta hänet valittiin ehdolle erityyppisten rakennustehtävien ratkaisijaksi.

Erkki Huttusen luonteikkaimpana arkkitehtuurina voidaan pitää tarkastellun ajanjakson funktionalistisia suunnitelmia, joita leimaa pyrkimys stereometrisiin tilakappaleisiin ja harmoniaan, mitä tehostavat usein rakennusten valkoisiksi rapatut seinäpinnat ja tasakattoa muistuttavat kattomuodot. Tässä funktionalistisuudessa esteettisillä pyrkimyksillä oli merkittävä sija toiminnallisten päämäärien ohella - rakenteelliset seikat saatettiin joissakin tapauksissa alistaa palvelemaan visuaalista kokonaiskuvaa. Tämän rinnalla funktionalismin yhteiskunnallinen ideologia tai arkkitehtuurin ja yhteiskunnan väliset kysymykset eivät kohonneet keskeisiksi teemoiksi. Huttunen oli merkittävä rautabetonirakenteiden soveltaja erityisesti teollisuusrakennuksissa. Teollisuuden ja kaupan piiriin kuuluvat suunnitelmat muodostavat mittavimman osan hänen tuotannostaan, mikä osaltaan on saattanut himmentää hänen merkitystään muiden, enemmän asunto- ja edustusrakennuksia suunnitelleiden suomalaisten eturivin arkkitehtien rinnalla. Huttusen arkkitehtuuri on P.E. Blomstedtin dynaamisiin suunnitelmiin verrattuna staattista. Alvar Aallon modernismi kehittyi taasen pian erilleen Le Corbusier'n ja Walter Gropiuksen 1920-luvun töiden kaltaisesta "valkoisesta geometrisyydestä", joille Huttunen puolestaan pysyi uskollisena. Yhteistä Aallon ja Huttusen suunnittelulle oli rakennusten hiottu detaljoiti ja sisustussuunnittelun käsittäminen olennaisena osana rakennussuunnittelua. Huttusen "valkoisella" funktionalismilla voi katsoa olevan joitakin yhteneväisyyksiä Erik Bryggmanin rakennusten muotokieleen. Mielenkiintoisia vertailuja voisi tehdä Huttusen arkkitehtuurin ja Uno Ullbergin, Gunnar Taucherin ja Bertel Strömmerin suunnitelmien kesken. Myöhemmät tutkimukset tuovat varmasti lisävalaistusta näiden arkkitehtien kokonaiskuvaan. Tämän työn perusteella on osoitettavissa, että Huttusen 1920-luvun lopun ja 1930-luvun tuotanto on määrällisesti ja laadullisesti mittava, ja että se käsittää erityyppisiä suunnittelukohteita, joista useat ovat suomalaisen funktionalismin merkkiteoksia. Erityisesti Huttusen SOK:lla luoman funktionalistisen myymälärakennuksen mallilla, jonka mukaan sittemmin suunniteltiin lukuisia kaupparakennuksia eri puolille Suomea, oli valtakunnallisella tasolla merkittävä rooli uuden arkkitehtuurikielen ja rakennuskulttuurin levittäjänä.

VIITTEET

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

1. Jokinen 1988. JTHL.
2. Heinonen 1986.
3. Råberg 1972.
4. Klassismin tulkinnoista ks.: Nikula 1981 (luku II); Nordisk klassicism; "Classical Tradition and the Modern Movement"; Klassisismi käsitettynä välivaiheena funktionalismiin ks. esim. Mikkola 1985.
5. Erkki Huttusen piirustuskokoelma. Pa. SRM.
6. Ko pa. SOK.
7. Pallasmaa 1986, 110.
8. Tutkimuksessa käytetty jaottelu ei suoraan vastaa Suomen rakennustaiteen museon luettelointijärjestelmää pääluokittain, vaan siitä on saatettu valita tarpeen mukaan yksittäinen alaluokka (esim. yhdistystalo). Eräitä luokkia on jätetty pois (esim. urheilurakennukset ja sairaalat), vaikka Huttusella olisikin joitakin niihin kuuluvia, mutta tutkimuksen kannalta vähemmän merkittäviksi nähtyjä suunnitelmia. Jokainen Huttusen suunnitelma on kuitenkin esitelty työluettelossa. Luokissa, joissa tutkimusmateriaalia on määrällisesti runsaasti, on valittu analysoitavaksi yksittäisiä rakennuksia edustamaan koko luokkaa; Funktiojaottelua on käyttänyt mm. Nikolaus Pevsner. (Pevsner 1976.)
9. Tutkimuksen lähteenä olevan piirustusmateriaalin informaation korrelointia toteutettujen rakennusten mittoihin ja rakennustekniikkaan ei ole kaikissa tapauksissa pystytty verifioimaan. Tutkimuksen ensisijaisena lähtökohtana on aina piirustusten mukainen suunnitelma, huolimatta siitä että rakentamisprosessissa sitä ei välttämättä ole täysin seurattu. Merkittävimmät rakennuksissa suoritettut myöhemmät muutokset on esitetty työluettelon yhteydessä.

1.2 1920- ja 1930-luvun arkkitehtuuri tutkimuskohteena. Terminologian, tyylikäsitteen ja tulkinnan ongelmia

1. Wäre 1989, 117; Termien *art nouveau* ja *jugend* määrittelystä Suomen arkkitehtuurissa ks. mt, 117-120.
2. Ks. esim. Nikula 1990, 90-93.
3. Mikkola 1985, 55.

4. Nikula 1981, 72-73; Vrt. myös Herler, joka on kuvannut erästä pohjoismaissa vallinnutta klassismin vaihetta "kevytklassisismiksi" ("*Light Classicism*"). (Herler 1984, 15.)
5. Nikula 1981, 72-73.
6. Heinonen 1986.
7. Mt, 6-7.
8. Salokorpi 1990, 19.
9. Esim. Huse 1985.
10. Hitchcock - Johnson 1932.
11. Esim. Pevsner 1937.
12. Vrt. useat arkkitehtuurin historiateosten nimet, esim. Frampton 1985 ja Tafuri - Dal Co 1979; Ks. myös Salokorpi 1990, 19.
13. Ks. esim. Jencks 1977 ja 1986.
14. Colquhoun 1989, vi.
15. Klotz 1984, 18.
16. Tafuri - Dal Co 1979, 104-119; Termiä *Modern Classicism* on sittemmin käytetty eri merkityksessä postmodernismin yhteydessä.
17. Frank 1990, 23; Uusimmasta tämän vuosisadan alun arkkitehtuurin uudelleenarvioinnista Saksassa ks. *Moderne Architektur in Deutschland 1900-1950*.
18. *Wörterbuch der Kunst*, 808-809.
19. Adler 1929, 427; Vrt. Adlerin määritelmä tyyppille (Typus): tehtävän samankaltaisuuden tai vaikutteiden muovaamana kehittynyt samanlaisuus rakennuksissa. (Adler 1932, 578.)
20. Lilius 1985, 70; Ks. myös Badt 1968, 148-155.
21. Banham 1980.
22. Mt, 320-321.
23. Scully 1974.
24. Jordy 1963, 179.
25. Joedicke 1965, 20.
26. Mt, 20, 22-23.
27. Huse käsittelee saksalaista, Bauhausin ympärille syntyneitä modernismia ryhmätyylinä (*Gruppenstil*). (Huse 1985, 44.); Mikkolan mukaan modernismi ei pystynyt johtamaan muotokieltä rakennuksen funktiosta, joten se joutui luomaan uuden kielen, josta kehittyi uusi tyyli. (Mikkola 1972, 27.); Heinonen on tulkinnut modernismista omaksutun Suomeen nimenomaan sen muotokielen (Heinonen 1986, 284). Mm. kyseiset kannanotot puoltavat tyylikäsitteistön käytön soveltamista funktionalismin tulkinnessa. (Vrt. Suomen tilannetta Itävallan ja Unkarin modernismiin, jossa Moravánszkyyn mukaan

- kiinnostuksen kohteena oli nimenomaan uusi muotokieli: Moravánszky 1989, 278.)
28. Tegethoff 1987, 222.
 29. Lilius 1978, 16-18, 22; Arkkitehtuurin hierarkiasta ks. Lilius 1986.
 30. Lilius 1984, 37.
 31. Venturi 1966.
 32. Ks. esim. Jencks 1977 ja Jencks 1986.
 33. Norberg-Schulz 1987, 28-29.
 34. Pallasmaa 1986, 115.
 35. Ks. esim. Lilius 1978, 18; Norberg-Schulz 1987, 23; Pallasmaa 1986, 106; Welsch 1985, 90-91.
 36. Bonta 1979.
 37. Mt, 22; Bontan mukaan: *"An architecture designed to be meaningless - or, more precisely, an architecture interpreted as intended to be meaningless - would mean the desire to be meaningless, and thus it could not actually be meaningless. Meaningless architecture or art would be art or architecture concerning which nobody had any beliefs, feelings or thoughts - an hypothesis which it is impossible to verify in social life."* (Ibid.); Vrt. myös Klotz: *"Gebäude sind, ob Architekten es wollen oder nicht, Träger von Bedeutungen, auch dann, wenn sie bedeutungslos bleiben sollen."* (Klotz 1984, 14.)
 38. Bonta 1979, 26.
 39. Mt, 26-29; On huomattava, että semiotiikka, jolta pohjalta Bontan analyysi lähtee, ei kysy mitä, vaan miten muodot merkitsevät. Vasta tulkinta ja kritiikki antavat muodoille merkitysisällön.
 40. Mt, 31, 46, 49.
 41. Bonta tarkoittaa termillä lähinnä merkitys- tai tarkastelujaksoja, jotka osoittavat tietyssä aikana jollekin muodolle tai tyyllille merkityksen. Kun jakso, jona muoto on arvioitu, muuttuu, muuttuu myös muodon merkitys.
 42. Bonta 1979, kpl 4 ja 5.
 43. Couquhoun 1986.
 44. Mt, 12-13; Modernismista alkanut tendenssi painottaa rakennuksen konseptissa komposition sijasta *"systeemiä"* (Colquhoun käyttämä käänneistermi kompositiolle) juontuu hänen mukaansa paljon saksalaisesta idealismista, jonka holistisen näkemyksen (Zeitgeist) kanssa kompositioon liittyvä valinnan elementti nähtiin ristiriitaisena. (Mt, 18.)
 45. von Naredi-Rainer 1989, 139, 150, 180, 185-187, 196-197; von Naredi-Rainerin teos on ytimekäs kokonaisesitys arkkitehtuuriin liittyvistä harmoniakäsitteistä ja se sisältää laajan aihetta käsittelevän bibliografian.
 46. Mt, kappale III/3; Pehntin mukaan Berlage ei liittänyt lukusuhteisiin symbolimerkitystä, vaan rakennuksen ja sen osien suhteistaminen toimi tyyllillisen yhtenäisyyden luoja. (Pehnt 1983, 33.)
 47. Asche 1982, 17.

- 48. Le Corbusier 1924.
- 49. Mt, 57.
- 50. Le Corbusier - Jeanneret 1937, 144.
- 51. Herz-Fischler 1984, 57-58.
- 52. Rowe 1976, 8-9.
- 53. Mt, 9.

2 LIIKELAITOKSET JA YHTEISÖT ERKKI HUTTUSEN TYÖNANTAJINA. RAKENNUTTAJAN TOIMEKSIANNOT JA ODOTUKSET

2.1 Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta (SOK)

Suomalaisen osuuskauppaliikkeen synty ja SOK:n varhaisen liiketoiminnan kehityspiirteet

1. Tämän kappaleen tiedot pohjautuvat, ellei toisin mainita, Touko Perkon SOK:n 75-vuotishistoriikkiin (Perko 1979), joka antaa käsittelyn kannalta selkeän historiallisen kokonais selvityksen osuuskauppaliikkeestä. Muita tämän työn kannalta merkittäviä tutkimuksia aiheesta ovat Kyösti Suonojan yhteiskuntatieteellisesti painottunut tutkimus KK-laisen osuuskauppaliikkeen kehityksestä (Suonoja 1966) ja Viki Vesasen SOK:n 50-vuotishistoriikki (Vesanen 1954).
2. Sana puolueeton, jota yleisesti käytetään SOK-laisen osuuskaupan yhteydessä, ei tarkoita poliittista toimettomuutta. Osuuskaupan aktiivijäsenet olivat yleensä maalaisliiton tai muun porvarillisen puolueen toiminnassa mukana ja keskeinen toiminta-aate oli suomalaisen yhteiskunnan perusteiden tukeminen ja isänmaallisuus. Aatteellisten asemien rajaamisesta SOK-laisessa osuuskaupassa ks. Perko 1979, 229-251; KK-laisen osuuskauppaliikkeen asenne poliittisiin puolueisiin ks. Suonoja 1966, 338-357.
3. Vain 10% SOK-laisista osuuskaupoista oli 1920- ja 1930-luvulla kaupunki-kauppoja. (Perko 1979, 218.)
4. Vesanen 1954, taulukot sivuilla 382, 447.
5. SOK:n tehtaiden ja myllyjen tuotanto kohosi vuoden 1933 183,6 milj. markasta vuoden 1938 308,1 milj. markkaan. Tuotantolaitosten työväki lisääntyi vastaavasti 1199:stä 2094:ään. SOK:n jäsenosuuskauppojen myynti oli 1934 1808.0 milj. markkaa ja vuonna 1938 3034.4 milj. markkaa. Jäsenosuuskauppoja oli v. 1938 417 (henkilökuntaa 10764), niillä myymälöitä 3103, kahviloita ja ravintoloita 164, tuotantolaitoksia 141 ja jäseniä yhteensä 299315. (Vesanen 1954, 447, 456 ja 473.)
6. SOK-filmi (Su-Fi 1923). SEA; Kultainen Leima (SL 6416). SEA.
7. HN ptk 3.3.1929. Keskusarkisto. SOK; Pahvimallikokoelma oli tarkoitus asettaa vuoden 1929 juhlakokouspaikalle SOK:n tuotteiden näyttelyn yhtey-

teen. HN:n jäsen Rautala tosin epäili ymmärtäisivätkö kaikki edustajat kokoelmaa, vai johtaisiko se ajattelemaan kiinteistöjen kustannuksia ja niiden maksajia. Pahvimallikokoelma ei ole säilynyt. Osuuskauppojen myymälöiden valokuvakokoelma: osuustoimintaosaston arkisto. SOK.

8. SOK 1904-1929.
9. Perko 1979, 309.

SOK:n rakennusosasto ja sen rinnakkaisilmiöt

10. Vesanen 1954, 335.
11. Työsuhteet SOK:ssa: Huttunen 1.1.1928-15.5.1941, Aulanko 24.10.1917-31.12.1948, Alm 16.1.1920-31.12.1957, Blomberg 15.3.1919-15.4.1944, Koskinen 30.9.1927-1.7.1943, Lehtinen 21.11.1928-1.3.1963. (Nimikirjat. SOK.); Muiden osalta nimikirjatiedot puuttuvat. Tuovisen ja Korhosen palkkauksesta JK päätti 2.4.1929, Tuovisen eroamisesta (1.10. alkaen) 25.10.1929 ja Riihimäen palkkaamisesta 28.3.1930; JK päätti tammikuussa ottaa Huttusen väliaikaiseksi tuntipiirtäjäksi ja maaliskuussa vakituiseksi suunnittelijaksi 4200,- kuukausipalkalla. (JK ptk 10.1. ja 2.3.1928. Keskusarkisto. SOK.); 1930-luvulla osastolla työskentelivät lisäksi mm. arkkitehdit Arthur Elg ja Kai Blomstedt (vuodesta 1934) sekä Aarno Raveala (vuodesta 1936). Ks. myös liite II.
12. Kartoitin SOK:n kiinteistöosaston piirustusarkiston vuonna 1984 pro gradu - tutkielmaani varten. Arkistoituna ovat vain SOK:n rakennusosastolla laaditut piirustukset rakennuksista, jotka edelleen ovat keskusliikkeen tai jäsenosuuskaupan omistuksessa - kiinteistön myynnin yhteydessä piirustukset on luovutettu ostajalle. Pääsääntöisesti piirustusten vasemmassa alakulmassa olevassa leimassa on suunnittelukohde ja piirtäjän nimi tai nimimerkki ja oikean alakulman leimassa hyväksyjän (osaston johtajan) nimi ja päiväys.
13. Rakennusosaston piirustusluettelokirja vuodesta 1927. Ko pa. SOK.
14. SOK:n rakennusosastosta vuonna 1933 otettu negatiivi. Ko va. SOK.
15. Aino Kuisman tiedonanto 29.8.1984.
16. Armas Rantahalmeen tiedonanto 20.8.1986. Rantahalmeen työ SOK:n Vaa-jakosken kalustetehtaassa, joissa osuuskauppojen myymäläkalusteet pääasiassa valmistettiin, tutustuttivat hänet jo varhain SOK:n rakennusosaston toimintaan. Rantahalme toimi vuodesta 1924 tehtaan konttoristina, 1932 apulaisjohtajana, 1938 johtajana ja 1945-1969 koko Vaa-jakosken puuseppäteollisuuden johtajana.
17. Vuonna 1938 Aulangon ja Huttusen kuukausipalkka oli saman suuruinen (6500,-), Paavo Riihimäen puolestaan 1200 markkaa pienempi. Seuraavana vuonna Huttusen palkkaa korotettiin 500 markalla Aulangon palkan pysyessä samana. (JK ptk 23.12.1938. Keskusarkisto. SOK.)
18. JK ptk 18.7.1939 ja HN ptk 28.7.1939. Keskusarkisto. SOK; HN:n puheenjohtaja Alajoki piti JK:n esittämää vaihdosta sopivana "verrattaessa Aulangon ja Huttusen ammattipätevyyttä toisiinsa". Huttusen annettiin edelleen pitää yllä omaa arkkitehtitoimistoa, pelossa että muuten Huttunen eroaisi SOK:n palveluksesta. Koska Huttunen samaan aikaan joutui olemaan poissa rakennusosastolta Sokos Oy:n liiketalon suunnittelutöiden vuoksi, annettiin rakennusosaston hoitajan tehtävät väliaikaisesti Riihimäelle (arkkitehtonin puoli) ja Blombergille (juoksevat asiat). (HN ptk 28.7.1939. Keskusarkisto. SOK.); Schreckin mukaan Aulanko pysytteli SOK:ssa paljon omissa oloissaan ja vastuu osaston työstä lepäsi paljon Huttusen harteilla. Kielto lain kumoa-

- misen jälkeen tulivat esiin myös Aulangon ongelmat alkoholin suhteen. (Harry W. Schreckin tiedonanto 29.12.1983.)
19. On huomattava, että useat kirjoitukset tämän ajan arkkitehtuurista arvottavat rakennuksia usein niiden "moderniuden" mukaan. Esim. Niskasen mielestä Valion ja Hankkijan rakennustoiminta ei ole mainittavaa SOK:n functionalististen rakennusten rinnalla. Hänen mukaansa suuri osa 1930-luvun valiolaaisista rakennuksista sai niukan klassisistisen ulkonäön, ja Valio pääsi SOK:n ja KK:n edustamalle komealle teollisuusarkkitehtuurin tasolle vasta vuonna 1938 rakentamaan aloitetulla juustovarastolla. (Niskanen 1987, 102-103.)
 20. Niskanen 1983, 6; Niskasen uudempi teos (Niskanen 1987) pohjautuu tälle nootitetulle kirjoitukselle, johon pääasiassa viitataan.
 21. Niskanen 1983, 15 ja 34-38; Suonoja 1966, 263; Vuonna 1928 osastolla suunniteltiin 28 myymälärakennusta ja 6 varastorakennusta, vuonna 1932 11 myymälärakennusta ja 1 varasto. (Kulutusosuuskuntien Keskusliitto. Vuosikirja 1928, 86; Vuosikirja 1932, 73.)
 22. Osuuskauppojen kiinteistö- ja rakennuspolitiikka, 27-35, 42-43.
 23. Ohjesääntö myymäläin toimintaa; Säännössä kehoitettiin pitämään samaan ryhmään kuuluvat tavarat niille valituille paikoilla ja korostettiin hyllyjen merkitystä tavaroiden esittämisvälineenä. (Mt, 7.)
 24. Tämän työn puitteissa minulla ei ole ollut mahdollisuutta kartoittaa KK:n rakennusosaston arkistoa.
 25. Kulutusosuuskuntien Keskusliitto. Vuosikirja 1933, 65-66; Ks. myös Suonoja 1966, 264-267.
 26. Kulutusosuuskuntien Keskusliitto. Vuosikirja 1934, 68; Kulutusosuuskuntien Keskusliitto. Vuosikirja 1935, 78; Vuosina 1933-1940 KK:n rakennusosaston tyyppimyymälöitä toteutettiin 124 kappaletta. (Niskanen 1983, 47.)
 27. Tyyppimyymälät; KK-laisia tyyppimyymälöitä kritisoitiin niiden ahtauden vuoksi ja ulkonäöltään pulpettikattoista A-tyyppin myymälää pidettiin osuuskauppavaen keskuudessa liian vaatimattomana ja se samaistettiin varastorakennuksiin. (Niskanen 1983, 46.)
 28. Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1925-1935, 5-8.
 29. Mt, 8. Vrt. myös Näsström 1930, 106 ja Sundahl 1931, 41.
 30. Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1925-1935, 8.
 31. Råberg 1972, 61.
 32. Sundahl 1931, 415.
 33. Mt, 416-417.
 34. Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1925-1935, 18; Sundahl 1931, 415.

SOK:n rakennusosaston työtehtävät ja suunnittelumallit.
Suunnittelun lähtökohdat ja siihen kohdistuneet odotukset

35. Paalanen 1916; Paalasan tyypeissä myymälätila on neliömäinen ja rakennukset ovat ulkoasultaan massiivisia ja jyrkkäkattoisia. Paalasan itsensä mukaan niiden ulkonäkö on sopuoinnussa vanhojen maaseudun talonpoikaisrakennusten kanssa ja niissä on vältetty kaupunkien puutalojen turmeltuneita muotoja matkivaa rakennustapaa. (Mt, johdanto.); Paalasan piirustusten mukaan toteutettiin mm. Tirvan ja Tuohikotin OK:n myymälärakennukset. (Vesanen 1958a, 106-107.)
36. V. Ao. [Valde Aulanko] 1932, 3.
37. Ks. Jokinen 1988 JTHL, 59-65; *Osuuskauppojen kiinteistöt*. Yleisen Osuuskauppojen Liiton 35. edustajakokous, 46-80.
38. Asiaan viitattiin YOL:n vuoden 1937 kokouksessa. (Yleisen Osuuskauppojen Liiton 35. edustajakokous, 48.)
39. V.Ao. [Valde Aulanko] 1925, 518.
40. Virtanen 1925.
41. Mt, 47.
42. V. Ao [Valde Aulanko] 1932, 3; Jotta osuuskaupat saatiin käyttämään osaston lopullisia suunnitelmia (eikä esimerkiksi alkuluonnoksia), SOK päätti vuodesta 1927 lähtien luovuttaa osastolla laaditut piirustukset kauppoille 50% alennuksella. (Ibid.)
43. Huttunen 1932; Artikkelin kuvituksessa ajanmukaisia liiketaloja edustavat Saviseudun OK:n Loimaan myymälä ja HOK:n Santahaminan myymälä. Piirustuksena on esitetty OK Aitan Sauvon myymälä, jota ei vielä oltu rakennettu. "Huonoista" ratkaisuista esillä on mm. Paalasan tyyppimyymälän piirustus, joka Huttusen mielestä muistuttaa ennemmin kirkkoa tai nuorisoseurataloa.
44. JK ptk 21.8.1925. Keskusarkisto. SOK; Vuotta myöhemmin Aulanko valtuutettiin ins. Magnus Wegeliuksen kanssa tutustumaan Ruotsin, Norjan ja Tanskan margariinitehdasrakennuksiin ja kiinnittämään huomiota Ruotsin maaseutuosuuskauppojen ruokatavaramyymälöihin. (JK ptk 9.11.1926. Keskusarkisto. SOK.)
45. *Malliksi kelpaava osuuskauppa - Konsumtionsförening Stockholm*. Osuuskauppalehti 1925, 342-344; Ks. myös *Osuuskauppojen ruokatavaramyynti. Muutamia otteita matkakertomuksesta*. Osuuskauppalehti 1926, 165-168; Osuuskauppalehdessä alettiin samaan aikaan antamaan ohjeita myymälämuutoksista, jotka johtuivat ruokatavaramyyntin aloittamisesta.
46. Råberg 1972, 62.
47. Molin 1922; Molin 1923; Johansson 1924.
48. Bruno Almin piirustukset 3.11. ja 20.11.1926. HOK, Museokatku 11. Ko pa. SOK; Lehtiartikkelissa suunnittelijaksi mainitaan osastonhoitaja Aulanko ja myymälää pidetään ajanmukaisena, tarkoituksenmukaisena, aistikkaana ja siistinä. (*Helsingin Osuuskauppa r.l.* Yhteishyvä 25.2.1927, 1.)
49. *Oikealla tiellä*. Yhteishyvä 22.11.1929, 6.

50. Dag Ribbingin myymäläpiirustukset Hackås Kooperativa Handelsföreningenille (12.9.1928), Rimforsa Kooperativa Handelsföreningenille (6.5.1930) ja Konsum Stockholmille Järlaan (15.2.1933). KFr, AM. KF:n piirustukset ovat arkistoituna Arkitekturmuseetissa Tukholmassa. Kartoitin kokoelman vuonna 1986 liseniaatintyötäni varten.
51. Gösta Hedströmin myymäläpiirustus Graningeniin 28.7.1930. KFr, AM.
52. Myymälää esiteltiin useissa julkaisuissa, ks. esim. Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1925-1935, 94-95. Myymälä siirrettiin näyttelyn jälkeen Tukholman saaristoon Möjan osuuskaupan liikehuoneistoksi.
53. Sundahl 1931, 418-419; Kooperativa Förbundets arkitektkontor del 2. Bostäder 1935-1949, 180-182; Sundahl näkee standardisoinnin, joka takaisi ekonominen ja konstruktioltaan varman rakentamisen ja jolla olisi myös kulttuurilinen merkityksensä, esteenä: *"Till detta förhållande bidrar råddande klimatiska och topografiska ölikheter i riket. Avgörande torde emellertid vara att byggnadskostnaderna på många trakter äro så låga, att ett vanligt byggnadssätt ställer sig ekonomiskt fördelaktigare. Dessutom anlägger man mångenstädes synpunkten, att ortens befolkning genom ett byggnadsföretag bör beredas ökade arbets- eller leveranstillfällen. Man synes ej heller alltid vara benägen att inom föreningarna avstå från mera speciella önsknningar av olika art, som fördrå omarbetningar av föreliggande planer."* (Sundahl 1931, 418.); Vrt. myös V. Ao. [Valde Aulanko] 1932, 3.
54. Råberg 1972, 63, 249; KF:n rakennustoimintaa koskettelevia artikkeleita ks. esim.: Sundahl 1930 ja 1931; Rosmark 1930; Johansson 1931. KF:n julkaisemia kirjoja ks. esim.: Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1925-1935; Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1935-1949, del 1; Kooperativa Förbundets arkitektkontor, del 2. Näistä ensiksi mainittua julkaisua ja KF:n suunnittelutoimistoa J.S. Sirén kommentoi Arkkitehti-lehdessä merkittäväksi tekijäksi Ruotsin modernissa sisustus- ja rakennustaiteessa. (J.S.S. [J.S. Sirén] 1935, 27.)
55. F.W.S. 1929.
56. Mart Kalmin tiedonanto 14.6.1990. Mart Kalm on haastatellut Vahteria ja välittänyt tiedon edelleen käyttööni.
57. Lapin 1986, 84-85.
58. Ühiskaupluse sisustus.
59. W.K. 1925, 34-35.
60. *Alkaneeksi työkaudeksi ajanmukaisiin liiketaloihin.* Yhteishyvä 8.1.1937, 1.
61. Edwards 1933, 3.
62. Monatshäfte für Baukunst 1935, 49-54.
63. Mt, 49.
64. Schuhmacher 1934.
65. af Schultén 1934; Samassa yhteydessä af Schultén arvosteli em. Edwardsin kirjan ja piti sitä yleisluontoisempana ja englantilaisia myymälöitä esittelevältä kuva-aineistoltaan saksalaista teosta perinteisempänä.
66. Mt, 155.
67. Moderne Ladenbauten [1929].

68. Mt, VII-X.
69. Ammattilehtien merkityksestä uusien arkkitehtuurivirtausten levittäjinä 1920- ja 1930-luvun Suomessa ks. Heinonen 1976; SOK:n kirjastossa modernistisen myymäläarkkitehtuurin kannalta huomionarvoisia teoksia on luetteloitu vain yksi: KF:n vuonna 1927 julkaisema *Byggnader och inredningar*, jossa esitellään arkkitehtikontorin viimeisimpiä suunnitelmia, lähinnä myymälöiden sisustuksia. (Luettelo SOK:n kirjahankinnoista 1922-1933, mappi 63. Keskusarkisto. SOK.); SOK:n kirjaston aikakauslehdistä ei ole luetteloa, mutta kiinteistöosaston arkistossa on säilynyt 1930-luvulta yksittäiskappaleita Münchenissä ilmestyneestä Baukunstista ja Der Baumeisterista, Berliinissä ilmestyneestä Städtebausta ja Stuttgartissa ilmestyneestä Moderne Bauformenista sekä Zürichissä ilmestyneestä Das Werkistä.
70. HN:n ja JK:n ptk 1925-1939. Keskusarkisto. SOK; Esimerkiksi ensimmäinen funktionalismin muotokielen mukainen Rauman konttorirakennus hyväksyttiin pöytäkirjojen mukaan ilman kommentteja. (JK:n ptk 4.3.1930. Keskusarkisto. SOK.)
71. *Osuuskauppojen kiinteistöt*. Yleisen Osuuskauppojen Liiton 35. edustajakokous, 46-80.
72. Mt, 80, 179; Hallintoneuvoston esitys toistaa itse asiassa Huttusen v. 1935 YOL:n edustajakokouksessa esittämiä myymäläkehityksen suuntaviivoja. (Huttunen 1935.)
73. Niiniluoto 1931.
74. Niiniluoto 1932.
75. Yleisen Osuuskauppojen Liiton 35. edustajakokous, 172.
76. Mt, 171.
77. Huttunen 1935, 138.
78. Esim. Sauvossa, jossa Osuuskunta Aitan funkistyylinen myymälä oli saatu rakennettua syvimmän laman aikana, jäsenistö piti rakennusta niin komeana että *"laitettiin pyhäpuku päälle kun lähdettiin ostoksille"*. (Paavo Raution tiedonanto 24.8.1987.) Ilmeen Osuuskaupan historiikissa v. 1934 valmistunutta myymälää pidettiin kaiken puolin ajanmukaisena ja: *"Vaikkakin uusi liiketalo rakennustapansa puolesta eroaa toisista paikkakunnan rakennuksista on se silti asiallisessa kauneudessaan viehättävä nähtävyys paikkakunnalla"*. (Ilmeen Osuuskauppa, 16.)
79. Vuonna 1905 perustettu Yhteishyvä oli nimenomaan osuuskauppojen jäsenistölle tarkoitettu "kansanlehti", jossa käsiteltiin arkipäivän elämää laajalla alalla. Vuonna 1921 se oli levikiltään yksi Suomen suurimmista lehdistä. Vuonna 1915 perustettu, kahdesti kuussa ilmestyvä Osuuskauppalehti oli puolestaan suunnattu osuuskauppojen hallintoelinten jäsenille, osuuskauppojen hoitajille ja toimihenkilöille ja se sisälsi enemmän kauppaa ja talouselämää koskevia kirjoituksia. (Vesänen 1954, 233-236, 357-358.)
80. *Hollannin osuuskauppojen keskusliike*. Yhteishyvä 7.2.1930.
81. *Ol Aura laajentaa toimintaansa*. Yhteishyvä 2.1.1931.
82. *H.O.K:n myymäläverkosto kasvaa*. Yhteishyvä 4.12.1931.
83. *"Uusiasiallinen" myymälätalo*. Yhteishyvä 4.12.1931.

84. *Funktionalismi voittaa alaa*. Yhteishyvä 22.1.1932; Ks. myös pakina *Pekka Jukuri* *suhtautuu funkistyyliin*. Yhteishyvä 13.7.1934.
85. Aulanko 1936; Gustaf Strengell kiinnitti huomiota *Domus*-lehdessä SOK:n ja KK:n rakennusosaston suunnittelemien myymälöiden ja myymäläsisustusten pedagogiseen merkitykseen yleisölle. (Strengell 1933, 71-73.)
86. Yleisen kokouksen ptk 24.9.1937. SAFA.
87. Vesanen 1954, 220-233, 341-351, 406-407; Piirustusluettelon vuoden 1927 merkinnät ovat puutteellisia, mutta Vaajakosken margariini- ja makeistehaan piirustuksista suurin osa näyttäisi olleen Bruno Alnin tekemiä. (Rakennusosaston piirustusluettelokirja. Ko pa. SOK.)
88. Vesanen 1954, 415; Rakennusosaston piirustusluettelokirja. Ko pa. SOK; Ks. myös *S.O.K:n tehtaiden rakennussuunnitelma*. Yhteishyvä 16.3.1928, 1 ja 3.
89. Vesanen 1954, 334 ja 459.
90. Mt, 459-460; Laajennuksen myötä purettiin autohuoltoasema syyskuussa 1937.
91. Vesanen 1954, 222-223.
92. Mt, 417.
93. Mt, 420; Viipurin kaltaiset myllyt, joissa viljasiilot olivat esteettä näkyvissä, yleistyivät Suomessa vasta 1930-luvun lopulla. Esim. valtion viljavarastojen suunnittelu lykkääntyi teknisen tietämyksen puutteesta ja vasta 1938 valmistui dipl.ins. Kalle Elon suunnittelemana viljasiilo Seinäjoelle. Valtio rakennutti sittemmin näitä betonisia valkeita sylinterisiiloja 1940- ja 1950-luvulla Turenkiin, Loimaalle, Ylivieskaan ja Korialle. (Ollila 1955, 82-138.)
94. af Schultén 1927, 1-5.
95. Banham 1986.
96. Mt, 7.
97. Mt, 11.
98. Banham 1986, 194-215. Banhamin mukaan ensimmäinen sylinterimäinen rautabetoninen siilo valettiin v. 1911 Minneapoliksessa. Sitä ennen siilot muurattiin pääasiassa tiili-rautakonstruktiota käyttäen.
99. Råberg 1972, 62; Ks. myös Näsström 1930, 110-112.
100. Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1925-1935, 58.
101. Vesanen 1954, 116-122 ja 338.
102. Mt, 202.
103. Mt, 334-338.
104. Linnankadun varastosta käytössäni ovat kopiot Turun maistraatin hyväksymistä Valde Aulangon piirustuksista (30.5.1929) sekä rakennuksen työselitys; Kokkolan varaston piirustukset (11.1.1930) ovat kiinteistön myynnin yhteydessä hävinneet.
105. Parnes 1935, 9-12; Ks. myös v. 1912 ilmestynyt A. Wienerin kirjoittama teos, joka selvittää tavara-, liike- ja toimistotalojen historiaa ja arkkitehtonisia

kysymyksiä sekä antaa yksityiskohtaisia ohjeita niiden suunnitteluun. (Wiener 1912.)

106. Päättellen esim. hänen v. 1929 ulkomaanmatkan kuvamateriaalista.
107. Hegemann 1929a, V-VI; Hegemann esittää tavaratalojen mahdollistavan myymälöiden tulon keskustaan, jossa aiemmin oli vain linnoja ja raatihuoneita, ja jossa ne siten demokratisoivat elämää ja desentralisoivat kaupunkia. (Mt, VI-VII.)
108. Mt, VI.
109. Fuchs 1990, 136.
110. Huttunen 1936b, 177.
111. Vuorio 1944, 69; Rakennus ei ole enää alkuperäisessä käytössä.
112. Ks. Huttunen 1949 ja 1949b; HOK:n suurravintola rakennettiin osaksi tavarataloa vuonna 1966, jolloin rakennuksen tilaohjelmaa ja henkistä luonnetta riipaisevasti muutettiin. Muutoksesta esim.: *2000 m² lisää myyntitilaa Sokos-tavarataloon.* Osuuskauppalehti 1966, 234-235.

2.2 Oy Alkoholiliike Ab (Alko)

Kieltolaista valtiolliseen alkoholimonopoliin

1. Tämän kappaleen lähteenä on, ellei toisin mainita, Vehviläinen 1963.
2. Laki väkijuomista. Asetus no 45. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1932, 193-206.
3. Simpura 1982, 67; Simpura kiinnittää huomiota yhtiön pöytäkirjojen niukkoihin merkintöihin. Kaikkia kokouksia ei hänen mukaansa viety pöytäkirjoihin, vaan vasta viralliset johtokunnan päätökset. Lisäksi JK ja HN sihteeri J.T. Hyvönen oli laiska pöytäkirjojen kirjoittaja. (Simpura 1982, 70.)
4. Teollisuustoiminta oli alkanut Hyvinkäällä v. 1888, jolloin sinne perustettiin hiivatehdas Hyvinkään Tehtaat Oy. Senaatin v. 1917 julistama kieltolaki salli valtion harjoittaa (Valtion Alkoholiliike, 1920-1932) alkoholin valmistusta lääkinnällisiin ja teknisiin tarpeisiin. Alkoholiliike osti v. 1920 Rajamäen tehtaat tätä toimintaa varten. Tehtaiden nimi muutettiin Alkoholitehdas Keskuksiksi ja se toimi sosiaaliministeriön raittiusosaston alaisena. Tarvittavan alkoholitarpeen tyydyttämisen käytännön tehtävistä huolehti raittiusosaston päällikön avustaja, jota nimitettiin alkoholiliikkeenjohtajaksi. Tointa hoiti koko kieltolain ajan apteekkari Ilmari Reinhold Lindqvist. Keskuksen johtajaksi nimitettiin aluksi E. A. Piispanen, joka kuitenkin pian riitaantui Lindqvistin kanssa ja erosi toimesta. Tämän jälkeen Lindqvist hoiti oman työnsä ohella myös johtajan toimen. Keskuksen tekniseksi johtajaksi tuli maaliskuussa 1920 diplomi-insinööri Hubert Ingman ja konttoripäälliköksi huhtikuusta 1920 Lindqvistin lanko Martti Huovilainen. (Vehviläinen 1963, passim; Ks. myös Vehviläinen 1970.)
5. HN ptk 27.2.1932. Alko.
6. Yhtiö oli toiminnan alkuvaiheessa antanut olemassa oleville polttimoille toimintaluvan väkiviinatarpeen tyydyttämiseksi (HN ptk 25.11.1932. Alko); Vehviläinen 1963, 261-262; Ks. myös HN ptk 31.10.1934 (Alko), jossa pöytä-

kirjan liitteenä lausunto sosiaaliministeriölle raakaväkiviinapolttimoiden perustamisesta.

Alkoholiliike Oy:n rakennushankkeet

7. Vehviläinen 1963, 262-263; HN ptk 12.3.1934 (Alko) ja siihen liittyvä pre-moria *Rajamäen tehtaitten laajennukset*; Ingmanin matkakertomus 12.10.1932. JK arkisto. Alko; JK ptk 1.2. ja 9.3.1934. Alko.
8. HN ptk 12.3.1934. Alko.
9. JK ptk 7.10.1932. Alko.
10. Alkon hallintoneuvoston puheenjohtaja Tyko Reinikka oli puolestaan SOK:n hallintoneuvoston jäsen 1920-1941. (Vesänen 1954, 646-647).
11. Erkki Kostian tiedonanto 7.10.1986.
12. Piirustus on päivätty 7.9.1933. (A2/15, To pa. Alko.)
13. Huttunen 1936d, 49.
14. Teollisuuden tiiliarkkitehtuurin vertailukohteina Rajamäen tehtaille on mainittava KF:n Kvarnholmenille 1933 valmistunut makaronitehdas (ks. Kooperativa Förbundets Arkitektkontor 1925-1935, 64-66) ja Väinö Vähäkallion Enso Gutzeitin Imatran Kaukopään tehtaot (ks. Vähäkallio 1936); Teollisuuden nousu lamasta ja sitä seurannut rakennustoiminnan vilkastuminen alkoi Suomessa ajallisesti varsinaisesti Rajamäen tehtaiden suunnittelun jälkeen 1930-luvun puolivälissä. Suomen teollisuudesta ja sen tuotannon kasvusta ks. Hjerpe-Hoffman-Schybergson 1980.
15. Vehviläinen 1963, 98-136; Vehviläinen 1970, 25-66, 93-111; Kaukoranta 1981, 17-57.
16. Haslen tehtaasta: Juell - Scheen 1933; Teknisk ukeblad 1932.
17. Vehviläinen 1963, 265.
18. HN ptk 30.5.1934. Alko; V. 1935 ed. lisäksi prof. Brax. (HN ptk 4. 1. 1935. Alko.)
19. RT ja JK yhteinen ptk 20.5.1935. Alko.
20. HN ptk 19.5.1936. Alko.
21. HN ptk 20.2.1935. Alko.
22. Huttunen 1936c, 163-166.
23. JK ptk 17.8. ja 29.8.1938. Alko
24. JK ptk 2.3.1934. Alko; Myös Katajanokka, Munkkisaari ja Sörnäisten aseman seutu esiintyivät vaihtoehtoisina tehdasalueina. (Simpura 1982, 102.)
25. HN ptk 9.2.1938. Alko; Alkoholiliikkeen 20-vuotiskatsaus. JK arkisto. Alko; Vähäkallio 1941, 33-43.
26. H. Ingmanin käsikirjoitus *Matkakertomus 1.-13.4.1935*. JK arkisto. Alko; Ks. myös AKL.[Leskinen] 1949.
27. Teknisk ukeblad 1932, 452; Juell - Scheen 1933, 70-76.

28. Juell - Scheen 1933, 70, 74-75.
29. RT ja JK yhteinen ptk 26.6.1935. Alko.
30. JK ptk 11.12.1935. Alko.
31. HN ptk 17.7.1935. Alko; Oy Alkoholiliike Ab:n Helsingin tehdas- ja keskusvarastorakennusten luonnospiirustuskilpailun ohjelma [1936]. Alko.
32. Alkoholiliikkeen tehdas- ja varastorakennusten luonnospiirustuskilpailun palkintolautakunnan ptk 18.3.1936. Alko; Kilpailupiirustukset: to pa. Alko; Eliel Saariselta oli erikseen pyydetty ehdotusta hänen Suomen-matkansa aikana kesällä 1935. (RT ja JK yhteinen ptk 16.8.1935. Alko.)
33. *Oy Alkoholiliike Ab:n tehdas- ja varastorakennuksen kilpailu.* Arkkitehti 1936, 58-59.
34. Alkoholiliikkeen tehdas- ja varastorakennusten luonnospiirustuskilpailun palkintolautakunnan ptk 20.4.1936. Alko.
35. JK ptk 14.5.1936. Alko.
36. RT ja JK yhteinen ptk 14.10.1936. Alko
37. Eero Jokilehdon tiedonanto 31.1.1984.
38. Eero Jokilehdon (31.1.1984) ja Pekka Saareman (22.11.1983) tiedonanto; K.J. Salonen mainitsee muistiinpanoissaan, että Vähäkallion lopullisissa piirustuksissa *"havaittiin olevan sovellettu myös joitakin arkkitehti Erkki Huttusen ideoita"*. (Simpura 1982, 106.)
39. Muistio *Kirkkorakennuksen lahjoittaminen Nurmijärven seurakunnalle 20.3.1985.* JK arkisto. Alko.
40. Marttinen 1952, 44.
41. Vehviläinen 1963, 270.
42. JK ja RT yhteinen ptk 21.5.1937. Alko.
43. JK ja RT yhteinen ptk 29.5.1937. Alko.
44. Erkki Kostian tiedonanto 7.10.1986. Ks. myös Vehviläinen 1963, 270-271: "*Arkkitehti Huttunen aikoi sen [kirkon] ensin melkein tasakattoiseksi, mutta Reinikka, joka oli eri yhteyksissä saanut tarpeekseen tasaisista katoista, vaati, että katosta oli tehtävä jyrkkä, ja hänen tahtonsa voitti."*
45. Ilmari Launiksen luonnokset Rajamäen kirkoksi. To pa. Alko.
46. Launiksen kirkkoarkkitehtuurista ks. Linnimäki 1986. JTHL.
47. K.S. Kallion luonnos Rajamäen kirkoksi 28.5.1935. To pa. Alko.
48. Mirja Vainion piirustukset Rajamäen kirkoksi. To pa. Alko.
49. Alkuperäiset pääpiirustukset ovat kadonneet, osa piirustuksista on valokopioina. Pa, Rajamäen Tehtaat. Alko.
50. Huttunen 1940, 58.
51. Erkki Kostian tiedonanto 7.10.1986; Vehviläinen 1963, 270-271.

52. Linturi 1942, 82; Lisäksi oli toiminnassa kymmenkunta olutmyymälää.
53. Simpura 1982, 66, 72-73; Yhtiön suunnittelemista "nykyaikaisista" myymälöistä ks. esim: *Esirippua raotetaan...* (Pulloposti 3/1946, 8-9) ja *Uutta maaseudulta* (Pulloposti 6/1953, 5).
54. HN ptk 2.12.1952. Alko; Ensimmäiset yhtiön omat myymälä-asuntorakennukset olivat Alkon teknisellä osastolla rak.mest. Eero Eerinsalon v. 1953 suunnittelemat Mäntän ja Hyvinkään myymälä. (To pa. Alko.)
55. Vehviläinen 1963, 327-330; Ks. myös: J.T. Hyvösen käsikirjoitus *Muistelmia Oy Alkoholiliike Ab:n ensimmäiseltä 25-vuotiskaudelta lakimiehen näkökulmasta* (1968), 32-34 ja Alkoholiliikkeen 20-vuotiskatsaus [1949], 48-50. JK arkisto. Alko.
56. Vehviläinen 1963, 330; HN ptk 27.10.1937, liite IV. Alko.
57. Vehviläinen 1963, 331; Alkoholiliikkeen 20-vuotiskatsaus [1949], 48. Alko.
58. Alkoholiliikkeen 20-vuotiskatsaus [1949], 48-49. Alko.
59. Linturi 1942, 84; Saarenheimo 1985, 14-27; Alkon Kansanravintolat Oy:stä ks. Saarenheimo 1985. Huttunen ei suunnitellut yhtiölle ravintoloita; Alkoholiliikkeellä oli merkittävä osuus kahden suuren hotelli-ravintolan rakennuttamisessa 1930-luvulla: yhtiön perustamat tytäryhtiöt Rovaniemen Matkailija-hotelli Oy ja Aulanko Oy rakennuttivat Rovaniemelle Märta ja P.E. Blomstedtin suunnitteleman hotelli Pohjanhovin ja Hämeenlinnaan Märta Blomstedtin ja Martti Lampénin suunnitteleman hotelli Aulangon. (Linturi 1942, 84; J.T. Hyvösen käsikirjoitus *Muistelmia Oy Alkoholiliike Ab:n ensimmäiseltä 25-vuotiskaudelta lakimiehen näkökulmasta* (1968), 55-66. JK arkisto. Alko.)
60. Puukemia Oy:stä ks: Käsikirjoitus [Hyvönen] *Selvitys Puukemia Oy:n perustamisesta ja sen toimintavaiheista* (1953) ja Puukemia Oy:n toimintakertomukset 1943-1962. JK arkisto. Alko; Huttusen yhtiön rakennuksia varten laatima piirustusmateriaali: B/1052, pa. SRM.
61. Käsikirjoitus [Hyvönen] *Selvitys Puukemia Oy:n perustamisesta ja sen toimintavaiheista* (1953). JK arkisto. Alko; Leivonsuo Oy:n vuosikertomukset 1949-1958. JK arkisto. Alko; Huttusen yhtiön rakennuksia varten laatimat piirustukset: B/1060, pa. SRM.

2.3 Muut työnantajat

Kunnalliset suunnittelutehtävät

1. Lindgrén 1933, 25-26; Soukka 1984, 4-6; Komulainen 1988, 7-9. HTHL; Kotkan kaupungintalokilpailusta ks. Heinonen 1986, 158-160.
2. *Kotkan kaupungintalon kilpailu*. Arkkitehti 1931, 160-165.
3. *Kotkan kaupungintalo*. Arkkitehti 1932, 72-73.
4. *Kotkan kaupungintalo*. Arkkitehti 1932, 72.
5. Komulainen 1988, 27-30. HTHL; Lindgrén 1933, 26.
6. Råberg 1972, 91.

7. Rakennustaiteen seuran haastatteluja, 166.
8. Käydystä polemiikista ks. af Schultén 1931, 199; af Schultén 1931a, 166-168; Sirén 1931a, 181-182; Sirén 1931b, 199-200; Arkkitehti 1931, 182-183 ja 200; Komulainen ei ole löytänyt konkreetteja todisteita Sirénin ja Huttusen mahdollisesta yhteistyöstä kaupungintalosuunnittelussa. (Komulainen 1988. HTHL.)
9. KH ptk 5.7.1933. RauKA; Vesitornin suunnitteleminen liittyi kaupungin 1930-l aloittamaan viemäri- ja vesijohtolaitoksen rakentamiseen. KV hyväksyi maaliskuussa 1934 KH:n laatiman viemäri- ja vesijohto-ohjesäännön. (Ks. Suomen Kunnallislehti 3/1934, 55.); Rauman kaupunginjohtajalle kuului hallinnollisten tehtävien lisäksi teknisten asiain hoito vuoteen 1935 asti, jolloin Raumalle perustettiin kaupungininsinöörin virka. (Suomen Kunnallislehti 1/1935, 16.)
10. KH ptk 6.9.1933. RauKA; Huttusen luonnokset Rauman vesitorniksi 31.8. ja 14.9.1933, B/1007, pa. SRM.
11. KH ptk 26.3.1934. RauKA; Sonckin ja Palmqvistin kaupunginhallitukselle lähettämät luonnokset eivät ole tiedossani.
12. KH ptk 3.4. ja 9.4.1934. RauKA.
13. Korvenmaa 1981, 148 ja 150.
14. Arkkitehti 1928, 152.
15. Turun vesitornin julkisivuluonnospiirustusten kilpailusta: Arkkitehti 1930, 46-47.
16. Viipurin kaupungin vesitornin suunnitteli kaupungin rakennuskonttorissa arkkitehti V. Keinänen. (Arkkitehti 1930, 150.)
17. KH ptk 13.12.1933. RauKA.
18. KH ptk 12.3.1933. RauKA; Huttusen Rauman kaupungintalon laajennus-suunnitelma 25.2.1934, B/1007, pa. SRM.
19. Asplund, 106.
20. Asetus Lauritsalan kauppalan perustamisesta (no 89) 27.2.1931. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1931; Kauppalan toiminnan kannalta on huomattava, että Lauritsala oli jo vuonna 1933 Suomen neljänneksi väkirikkein kauppa (6146 asukasta) ja siten mm. Joensuun (4747) ja Sortavalan (4043) kaupunkia suurempi, ja että kauppalan naapurina oli 12. suurin kaupunki Lappeenranta (10766). (*Kaupunkien ja kauppalaisten asukasluku henkikirjoituksen mukaan.* Suomen Kunnallislehti 6/1934, 115.)
21. Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 4.4.1934, 6.8.1934 ja 16.11.1936. LapKA.
22. Lauritsalan kauppalanvaltuuston ptk 16.11.1934. LapKA.
23. Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 4.4.1934. LapKA.
24. Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 2.7.1934. LapKA.
25. Anomus lääkintöhallituksella apteekin perustamiseksi Lauritsalan kauppaan. Lauritsalan kauppalanvaltuuston ptk 12.12.1932. LapKA.
26. Teuvo Nissilän ja Jalmari Penttilän puoliset olivat sisaruksia. Kiitän Iiro Penttilää tästä huomiosta. Hänen haastattelunsa tukee ko. oletusta Huttu-

- sen valinnan suhteen. (Iiro Penttilän tiedonanto 9.10.1987.)
27. Kauppalan rakennusmestari Rantanen rakensi apteekkitalon. (Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 18.3.1935. LapKA.)
 28. Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 8.5.1933. LapKA.
 29. Huttusen sairaalaluonnokset on päivätty 21.12.1934. 050/48-53, pa. SRM.
 30. Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 21.1.1935 ja kauppalanvaltuuston ptk 6.2.1935. LapKA.
 31. Huttusen virkamiestalon luonnokset 20.2.1935. 083/67-71, pa. SRM; Huttuselle suoritettiin luonnoksista 2500 markan korvaus. (Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 10.2.1936. LapKA.)
 32. Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 1.4.1935. LapKA; Huttusen luonnokset olivat olleet jo hallituksen tarkasteltavina 18.3., jolloin niistä päätettiin pyytää lausunto rakennuslautakunnalta. (Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 18.3.1935. LapKA.)
 33. Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 3.9.1934. LapKA; Palmqvistin piirustukset paloasemaksi eivät ole käytettyjen asiakirjojen liitteenä.
 34. Lauritsalan kauppalan rakennuslautakunnan ptk 3.4.1935. LapKA.
 35. Lauritsalan kauppalanhallituksen ptk 5.4.1935. LapKA.
 36. Lauritsalan kauppalanvaltuuston ptk 10.4.1935. LapKA.
 37. Huttusen piirustukset Lauritsalan kauppalantaloksi 12.5.1935 ja työselitys: 033/179-189 ja B/1010, pa. SRM.
 38. Lauritsalan kauppalanhallituksen ylimääräinen ptk 16.5.1935, liitteenä rakennuslautakunnan lausunto piirustuksista ja työselityksestä 15.5.1935. LapKA.
 39. Lauritsalan kauppalanhallituksen ylimääräinen ptk 29.5.1935. LapKA.
 40. Lauritsalan kauppalanvaltuuston ptk 3.6.1935. LapKA.
 41. Lauritsalan kauppalanvaltuuston ptk 15.8.1935. LapKA; On huomattava, että kumi lattiamateriaalina oli tuolloin vielä uusi ratkaisu. Ks. esim. Arkkitehti 1930, liite 11, 61: *Kumi lattian päällysaineena - rakennusalan uutuuks.*
 42. Lauritsalan kauppalanvaltuuston ptk 17.2.1936. LapKA.
 43. Ringbom 1988, 124.
 44. Sortavalan KV ptk 23.4.1914, liitteenä valiokunnan lausunto 20.4.1914. Mikkelin maakunta-arkisto; Uno Ullbergin luonnos ei ole käytettyjen asiakirjojen joukossa.
 45. Ringbom 1988, 125.
 46. Sortavalan KV ptk 10.9.1937 ja sen liitteenä oleva toimikunnan mietintö 30/8 1937. Mikkelin maakunta-arkisto; Kilpailun toinen palkinto: Aaro Alapeuso Helsingistä ja kolmas palkinto: Henno Kamppuri Viipurista. Kilpailuluonnokset eivät ole käytettyjen asiakirjojen joukossa. Huttusen mielenkiintoa kilpailuun lienee lisännyt se, että hän piti Sortavalaa kotikaupunkinaan ja että hänen isänsä toimi siellä piirilääkärinä. Lisäksi perheystävä apteekkari V. Turkama oli kaupunginvaltuutettu ja kuului em. toimikuntaan.

47. Sortavalan KV ptk 10.9.1937 ja sen liitteenä oleva toimikunnan mietintö 30/8 1937. Mikkelin maakunta-arkisto.
48. Seurahuoneista Suomessa ks. Ringbom 1988; Sortavalan seurahuoneen korjauksesta ja laajennuksesta ks. Huttunen 1941, 81-87.

Seurakunnalliset suunnittelutehtävät

49. Yleisesityksiä Suomen kirkkoarkkitehtuurista: Suomen kirkot ja kirkkotaide 1 ja 2, 1980; Nikula 1990, 123-132; Suhonen 1987; Kirkkokilpailuista ja funktionalististen kirkkoehdotusten aiheuttamasta kiistasta ks. Heinonen 1986, 134-155; Esim. Alvar Aallon on katsottu pitäytyneen kauemmin kiinni renessanssiperinteessä kirkkoarkkitehtuurissaan kuin profaanissa arkkitehtuurissaan. (Schildt 1982, 185.)
50. Jokinen 1988, 1-2.
51. Lähteenä on käytetty, ellei toisin mainita, Jokinen 1987, joka perustuu Nakkilan kirkkovaltuuston ja kirkon rakentamistoimikunnan pöytäkirjoihin; Huttusen piirustukset Nakkilan kirkoksi: 020/691-694 ja B/1014-1015, pa. SRM.
52. Nakkilan kirkon RT ptk 28.9.1935. Nsrk.
53. Huttunen 1938a, 76.

Aatteelliset yhteisöt

54. Nummelin 1989, 9-12. JTHL; Suojeluskuntajärjestöstä rakentajana ks. myös Nummelin 1991; Nummeliinin tutkimukset kartoittavat suojeluskuntajärjestön rakennuskantaa sekä järjestön nationalistisen maailmankuvan suhdetta arkkitehtoniisiin kysymyksiin; Suojeluskuntajärjestöt tuli rauhansopimuksen mukaan lakkauttaa Suomessa 7.11.1944 mennessä.
55. Heinonen 1986, 30-31; Nummelin 1989, 193. JTHL; Puolustuslaitoksen 1930-luvun arkkitehtuurista ks. Mäkinen 1991.
56. Nummelin 1989, 193, 195. JTHL; Ks. myös: Nummelin 1991, 154.
57. Aapo Rajahalmeen käsikirjoitus. RLa. Raumanlinna Oy:n arkistoon on tallettuna Rauman suojeluskunnan johtokunnan ja rakennuslautakunnan pöytäkirjat sekä yksittäisiä käsikirjoituksia ja kirjeenvaihtoa. Aineistoa ei ole aiemmin käytetty Raumanlinnaa koskevissa tutkimuksissa.
58. Niilo Niemen piirustukset Rauman suojeluskuntataloksi, huhtikuu 1929. RLa.
59. Aapo Rajahalmeen käsikirjoitus. RLa; Jalmari Penttilän käsikirjoitus. Iiro Penttilän arkisto; Ks. myös artikkelit: *Suojeluskuntatalohanke näyttää joutuvan myönteisen ratkaisun mahdollisuuteen* (Länsi-Suomi 13.3.1931), jossa selostetaan Hemmingin hankkimien piirustusten tilaohjelmaa, ja *Rauman suojeluskuntataloa* (Länsi-Suomi 17.3.1931), jossa kerrotaan kustannusten kalleuden vuoksi päädytyn riisuttuun tilaohjelmaan.
60. Rauman suojeluskuntatalon rakennuslautakunnan ptk 2.6.1931. RLa; Virtasen, Huttusen ja Paalasan ehdotuksien lisäksi lausunnoissa viitataan nimi-merkki K-V:n ehdotukseen, joka luultavasti on Virtasen tekemä ylimääräinen ehdotus. Mitkään mainituista luonnoksista eivät ole käytettyjen asiakirjojen joukossa.

61. Yrjö Laineen kirje Rauman suojeluskuntatalon rakennuslautakunnalle 22.7.1931. RLa.
62. Onni Tarjanteen kirje kapteeni Löfgrenille 18.7.1931. RLa.
63. Onni Tarjanteen lausunto Rauman suojeluskuntatalon rakennustoimikunnalle 17.7.1931. RLa.
64. Ibid.
65. Rauman suojeluskuntatalon rakennuslautakunnan ptk. 14.12.1931. RLa; Jalmari Penttilän käsikirjoitus. Iiro Penttilän arkisto.
66. Rauman suojeluskunnan rakennuslautakunnan ptk 22.1.1932. RLa; Rauman suojeluskunnan johtokunnan ptk 1.2.1932. RLa.
67. Oy Raumanlinnan yhtiökokouspöytäkirja 13.4.1932. RLa; Nummelinin mukaan kaupunkeihin rakennettujen suojeluskuntatalojen omistusmuoto oli luontevasti osakeyhtiömuotoinen, mikä lisäsi luonnollisesti rakentamisen kannattavuutta. (Nummelin 1989, 47. JTHL.); Rauman kaupungin etuja rakennushankkeessa ajoi olletikin Jalmari Penttilä, joka oli niin kaupunginvaltuuston (vuodesta 1920) kuin kaupunginhallituksenkin jäsen (vuodesta 1930). (Aikalaiskirja 1941, 546.)
68. Jalmari Penttilän käsikirjoitus. Iiro Penttilän arkisto; Yhtiön 1800 osakkeesta Rauman suojeluskunta merkitsi 917, Rauman kaupunki 500 ja suojeluskunnan kannatusyhdistys 380 kolmen osakkeen jäädessä yksityisten haltuun. (Aapo Rajahalmeen käsikirjoitus. RLa.)
69. Nummelin 1989, 103-104. JTHL; Nummelin 1991, 153.
70. Jalmari Penttilän käsikirjoitus. Iiro Penttilän arkisto; Kirjoitus on julkaistu Länsi-Suomi -lehdessä 19.2.1933.
71. Iiro [Jalmari Penttilä] 1933.
72. *Rauman sk-väen oma koti vihitään tarkoitukseensa tänään.* Länsi-Suomi 19.2.1933.
73. Raumanlinnan JK ptk 12.2.1933. RLa.
74. Rauman suojeluskunnan ja Oy Raumanlinnan kirje Erkki Huttuselle 19.2.1933 (kopio). RLa.
75. Nygård 1979, 24; Heimotyön muodoista ja tavoitteista ks. Nygård 1978, passim.
76. Nygård 1979, 27.
77. Mt, 29-30.
78. Sukukansaosaston yleiskokouksen ptk 10.12.1935. SLa. VA; Vesterinen - Heporauta 1939, 42-43.
79. Sukukansaosaston JK ptk 27.12.1928, 12.9.1930 ja 13.5.1937, Sukukansaosaston yleiskokouksen ptk 10.12.1935. SLa. VA; Ks. myös Vesterinen - Heporauta 1939, 45.
80. Suomalaisuuden Liiton keskushallituksen ja JK ptk 25.1.1937, Suomalaisuuden Liiton vuosikokouksen ptk 8.2.1937, liite 4. SLa. VA; Ks. myös Vesterinen - Heporauta 1939, 45-46; Vuoden 1930 pöytäkirjoissa on lisäksi maininta Virosta lähetetyistä talopiirustuksista, jotka päätettiin palauttaa Viroon.

(Sukukansaosaston JK ptk 12.9.1930. SLa. VA.); Liiviläisten lähettämät piirustukset eivät ole tiedossani.

81. Sukukansaosaston JK ptk 13.5.1937. SLa. VA; Vesterinen - Heporauta 1939, 45-50; Em. kirjoituksessa mainitaan, että Huttunen laati erikoispiirustukset ikkunoita, ovia, tarjoilupöytää, sohvaa ja näyttämön etusivustaa varten. Huttusen arkistossa on säilynyt ainoastaan kaksi samankaltaista luonnosta talosta, päiv. 28.3.1937 ja 25.2.1938. (046/183-184, pa. SRM.); Toimistossa työskennellyt Pekka Saarema muistelee, että hanke tehtiin toimistossa paljolti hyvän avun työnä ja että rakennus piti saada kustannuksiltaan mahdollisimman edulliseksi. (Pekka Saareman tiedonanto 22.11.1983.)
82. *Liivin kansallistalorahaston ohjesääntö.* Vesterinen - Heporauta 1939, 49-51; Paeglen piirustukset eivät ole käytössäni. Rakennusta ja sen tämänhetkistä tilaa koskevat tiedot pohjaavat Janis Krastinšin tiedonantoon 7.11.1991; Ks. myös: *Liiviläisten kansallistaloo ryhdytään rakentamaan.* Uusi Suomi 19.6.1938; *Liiviläisten taloo päästään rakentamaan.* Helsingin Sanomat 2.9.1938; *Liivin kansan juhlapäivä.* Uusi Suomi 8.8.1939.

Pankit

83. KOP:n arkistossa ei ole aineistoa Huttusen suunnittelemista KOP:n konttorirakennuksista tai niiden rakennusvaiheista. KOP:n historiallisen arkiston arkistonhoitajan Irmeli Salvénin tiedonanto 10.4.1992.
84. Verrattaessa karkeasti talletusten määrää vuodesta 1925 vuoteen 1935 liikepankkien talletusosuus väheni 70%:sta 50%:iin ja säästöpankkien kasvoi 25%:sta 40%:iin. Osuuskassoilla ei silloin vielä ollut merkittävää osaa pankkitoiminnassa. Antti Kuusterän tiedonanto 16.10.1991. Kuusterä kirjoittaa parhaillaan Suomen Säästöpankkilaitoksen historiaa.
85. Esim. V. Vähäkallion suunnittelema Hyvinkään SP (Säästöpankki 1935, 28), P.E. Blomstedtin suunnittelema Kotkan Suomalainen SP (Säästöpankki 1936, 33) ja J. Lankisen suunnittelema Jaakkiman (Säästöpankki 1936, 241) ja Jääsken SP (Säästöpankki 1937, 222). Esitellyistä rakennuksista traditionaalisempia ratkaisuja edustavat esim. Laukaan SP (Säästöpankki 1937, 74) ja Ilmajoen SP (Säästöpankki 1937, 324).
86. *Sivukonttorikysymys käy ajankohtaiseksi.* Säästöpankki 1937, 303-304.
87. Välikangas 1935.
88. Tola 1937, 389-390.
89. Kalliala 1938, 133-134; Ennen vuotta 1937 lautakunnan töistä ei ole tilastoja. Vuonna 1937 siltä kysyi neuvoja 21 säästöpankkia. (Ibid.)
90. Kalliala 1928; Kallialan puoliso, arkkitehti Hanna-Liisa Kalliala (dipl.arkkit. 1919) mahdollisesti vaikutti ko artikkelin arkkitehtonisiin yksityiskohtiin meneviin painotuksiin. Hän suunnitteli myös itse lukuisia säästöpankkirakennuksia. (Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä 1948, 200.)
91. Mt, 214.

3 HUTTUSEN SUUNNITTELUPERIAATTEET JA ARKKITEHTUURI

3.1 Yhteys ajan arkkitehtuuriin

Opinnot

1. Meurman [1972], 28-30.
2. 003/5, pa. SRM.
3. Huttusen diplomitutkinnon ensimmäinen osa 28.5.1924. Arkkitehtiosaston arkisto. TKK.
4. Meurman [1972], 31; Schildt 1982, 81-82; A. Lindgrenistä ja hänen arkkitehtuuristaan ks. Nikula 1988; Huttusen osallistumisesta Lindgrenin järjestämiin opintomatkoihin ei ole tietoa.
5. Ari Huttusen tiedonanto 24.10.1983.
6. Huttusen diplomitutkinto 17.12.1927. Arkkitehtiosaston arkisto. TKK; Itse diplomityö ei ole käytettyjen asiakirjojen joukossa.
7. Suomen Teknillinen korkeakoulu, luettelot; Suomen Teknillinen korkeakoulu, vuosikertomukset.
8. Heinonen 1986, 12-13.
9. Betonirakenteita käytettiin erityisesti teollisuusrakennuksissa jo 1900-luvun alusta alkaen, mutta varsinaiset yhtenäiset määräykset betonirakenteista saatiin vasta vuonna 1929. (Valtioneuvoston päätös betoni- ja rautabetonirakenteita koskevista määräyksistä, no 182. Suomen asetuskoelma vuodelta 1929.); Terveystieteiden osasto vaikutti mm. ruokatavaramyymälöiden tilajärjestelyihin sekä alisti elintarvikekauppaan käytettävät huoneistot terveydenhoitoviranomaisten tarkastusten alaisiksi. Asetuksen mukaan kyseisten huoneistojen tuli olla tilavia, valoisia, puhtaita ja varustettu hyvällä ilmanvaihdolla. Sisustuksen tuli olla helposti puhdistettavissa. (Terveystieteiden osasto. Asetus no 336. Suomen asetuskoelma vuodelta 1927.)
10. Ks. *Arkkitehtiopetuksen uudelleen järjestely*. Arkkitehti 1927, 45-48; *Keskustelua arkkitehtikoulutuksesta*. Arkkitehti 1929, 58-61, 76-77; Meurman [1972], 30.

Kirjallisuus, opintomatkat ja oma arkkitehtitoimisto

11. Heinonen 1976, 22, 28; Jokilehto korostaa lehtien merkitystä Huttuselle uusien aatteiden lähteenä. (Eero Jokilehdon tiedonanto 31.1.1984.)
12. Ks. kpl. 2.1, nootti 69.
13. Mirjam Rytkölen tiedonanto 26.10.1983; Vuonna 1931 Huttunen on jättänyt Kordelinin säätiölle apuraha-anomuksen Keski-Eurooppaan ja Italiaan suuntautuvaa opintomatkaa varten. Matkan toteutumista en ole pystynyt selvittämään. (Huttusen apuraha-anomus 10.9.1931. Apuraha-anomukset 1931. Alfred Kordelinin säätiö. HYK.)

14. JK ptk 9.4.1929 ja 20.8.1929. Keskusarkisto. SOK; HN hyväksyi matkan suoritettavaksi johtokunnan sopivaksi katsoman tilaisuuden tullen. (HN ptk 26.4.1929. Keskusarkisto. SOK.)
15. Alm mainitsee matkan ajankohdaksi vuoden 1929 ja matkakohteiksi Ruotsin, Norjan, Tanskan, Saksan, Ranskan, Englannin ja Italian. (Suomen rakennusmestarien matrikkeli, 26.); Rakennusosaston piirustusluettelokirjassa ei ole Huttusen ja Almin merkintöjä ajalta 11.9.-14.11.1929 - tosin ei myöskään ajalta 4.3.-5.5.1930, joka on saattanut olla loman tai toisen matkan ajankohta. (Rakennusosaston piirustusluettelokirja. Ko pa. SOK.)
16. Lähteenä käytetyt negatiivit ovat Huttusen nimellä varustetussa päiväämättömässä valokuvaliikkeen kuoressa. Joissakin kuvissa esiintyy Huttunen. Mukana on myös kuvia vuoden 1930 Tukholman näyttelystä (avoinna toukokuusta syyskuuhun). Ko va. SOK.
17. Norberg-Schulz 1986, 49; Molemmissa ravintoloissa oli toisaalta klassisisminkin mukainen symmetrinen pohjakaava sekä sisustus. Ks. Nordisk klassicism, 113.
18. Suomalaisista arkkitehteistä oli aiemmin paikalla käynyt ainakin Aino ja Alvar Aalto v. 1928. (Schildt 1985, 56-57.)
19. Kaupasta otettu kuva julkaistiin Osuuskauppalehdessä kesäkuussa 1930. Kuvateksti: "*Konsumverein für Dessau und Umgegend. Saksalaisen kaupunkiosuuskunnan uusityylinen toimitalo Dessaussa. Se kohoaa uuden kaupunginosan keskellä juhlallisena kuin kirkko.*" (Osuuskauppalehti 1930, 263.)
20. JK ptk 6. 6. 1930. Keskusarkisto. SOK; Huttuselta ei ole merkintöjä rakennusosaston piirustusluettelossa ajalta 22.6. - 15.7.1930, jolloin matka luultavasti on suoritettu. Samassa yhteydessä otaksuisin Huttusen käyneen myös Tukholman näyttelyssä, josta em. negatiivikokoelmassa on kuvia.
21. JK ptk 6.9.1934 ja HN ptk 29.9.1934. Keskusarkisto. SOK; Matkalla otettuja negatiiveja valokuvaliikkeen kuoressa, jossa merkintä *Blomberg 25. 9. 1934*. Ko va. SOK.
22. JK ptk 18.8. ja 24.11.1937 sekä HN ptk 20.8.1937. Keskusarkisto. SOK; Virkkunen ja Huttunen antoivat selostuksen matkastaan JK:lle 18.2.1938. (JK ptk 18.2.1938. Keskusarkisto. SOK.)
23. YL Amerikassa, 71-161; Ylioppilaskunnan Laulajat, 221-234; Huttunen selosti matkaansa Arkkitehtiliiton kokouksessa. (Yleisen kokouksen ptk 24.3.1938. SAFA.)
24. JK ptk 14.2.1939. Keskusarkisto. SOK.
25. Huhtikuusta syyskuuhun 1932. (JK ptk 29.3.1932. Keskusarkisto. SOK.); Tämän jälkeen Huttunen työskenteli aamupäivät SOK:illa ja saapui omaan toimistoon myöhään iltapäivällä. (Ari Huttusen tiedonanto 24.10.1983.)
26. Jokilehdon (1984), Saareman (1983), Teräsvirran (1983), Ari Huttusen (1983), Sirkka Tarumaan (1986), Aili Pulkan (1986) ja Olavi Lingon (1986) tiedonannot; Jatkosodan ajan toimistossa piirsivät lähinnä Sirkka Tarumaa, Aili Pulka, Tuomas Väyrynen ja Marjatta Korvenkontio. Sodan jälkeen toimistossa pääasiassa työskentelivät E. Teräsvirta (1945-49), S. Tarumaa (1949-54) ja O. Linko (1946-56).
27. Harry W. Schreckin tiedonanto 29.12.1983.
28. Pekka Saareman tiedonanto 22.11.1983.

3.2 Kirjalliset lähteet

1. Huttunen 1932.
2. Mt, 1, 3.
3. Mt, 3.
4. Ibid.
5. Ibid.
6. Artikkelin kuvituksena on esimerkkejä "huonoista", historiallisia tyylielementtejä omaavista liiketaloista sekä rakennusosaston viimeisimmistä *ajanmukaisista myymälöistä*, joissa nykyaikaiset myymälän periaatteet on huomioitu (suuret ikkunat, sileät pinnat ja mittasuhteillaan vaikuttavat julkisivut). Kuvatekstin mukaan :*"Ainoa 'koriste' on tyhjälle seinäpinnalle sijoitettu nykyaikainen, kokonaisuutta silmälläpitäen sovitettu ja julkisivua pukeva sekä samalla reklaaminäkökannalta mahdollisimman tehokas teksti."*; Kirjoitusten ja kuvien sovittaminen fasadeihin alkoi Moravánszky'n mukaan vuosisadan alussa (Moravánszky 1989, 256.); Arkkitehtuurin olennaisina osina mainostekstit esiintyivät erityisesti modernismin mukaisissa näyttely- ja mainosrakennelmissa. Esim. Turun messujen teksteistä ks. Standertskjöld 1991, 112-113.
7. Huttunen 1932, 3.
8. Acceptera, 169.
9. Huttunen 1932, 3.
10. Huttunen 1933.
11. Mt, 1.
12. Acceptera, 167.
13. Huttunen 1933, 1.
14. Mt, 4.
15. Ks. esim. Le Corbusier 1924, 47: *"La construction de béton armé a déterminé une révolution dans l'esthétique de la construction. Par la suppression du toit et son remplacement par les terrasses, le ciment armé conduit à une nouvelle esthétique du plan jusqu'ici inconnue. Les redents et retraits sont possibles et amènent dorénavant le jeu des pénombres et de l'ombre-portée soutenante, non plus de haut en bas, mais latéralement de gauche à droite."* ; Vuonna 1935 Huttunen kirjoitti: *"Tähän saakkahan on aina vain rakennettu 'pystyynpäin' mitä erilaisimpine pilareineen, kaarineen ja verttikaaliviivoineen. Funkkis pystyy rakentamaan, ja useimmiten rakentaakin 'makuulleen', horisonttaalisine virvoineen. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että meillä on nyt uusi rakennusaine, jonka avulla voidaan päästä monin verroin pitempiin jänneväleihin (...) Se aine on rautabetoni (...) joka funkkistyylin ulkoasuun lyö niin täydellisen erilaisen leiman."* (Huttunen 1935, 138.); Vrt. P. Henningsenin kriittinen kommentti rautabetonin käytöstä modernismissa itse esteettisen muodonluonnin vuoksi. (Henningsen 1927, 30.)
16. Putkonen 1989, 10, 14-16.
17. Heinonen 1986, 212, 269-270.

18. Huttunen 1935; Esitelmä on julkaistu lyhennettynä Yhteishyvä-lehdessä. (Huttunen 1935d.)
19. Huttunen 1935, 132.
20. Mt, 133-134.
21. Mt, 135-136
22. Mt, 137.
23. Mt, 138.
24. Mt, 139.
25. Huttunen 1936.
26. Mt, 12.
27. Mt, 12-13.
28. Mt, 13.
29. Mt, 14-15.
30. Acceptera, 103.
31. Huttunen 1936, 15.
32. Ibid.
33. Heinonen 1976, 26.
34. Mt, 23.

3.3 Arkkitehtuurin tulkinta. Rakennukset tyypeittäin

Liikerakennus

1. Neliöimisen periaatteesta (Vierung über Ort) ja merkityksestä suhdejärjestelmissä: von Naredi-Rainer 1989, 218-222.
2. Aulangon piirustus 8.12.1927. Haapajärven OK. Ko pa. SOK.
3. Periaatteessa Haapajärven myymälän kaltainen on Aulangon laatima suunnitelma Hirvelän OK:n myymäläksi. Nämä ovat ainoat tiedossani olevat säilyneet Aulangon laatimat myymäläpiirustukset. Hirvelän OK:n piirustus on päivätty 24.10.1929. (OK Ympäristö. Ko pa. SOK.)
4. Myymälän kaari-ikkunat muutettiin 1950-luvun lopulla tehdyssä korjauksessa neliömäisiksi ja ikkunapintaa lisättiin.
5. V.Ao. [Valde Aulanko] 1932, 3.
6. Valetasakatolla tarkoitetaan tässä loivaa, taakse viettävää pulpettikattoa, joka rakennuksen päätyseinien horisontaalisella, kulissimaisella korotuksella saadaan edestä ja molemmista päädyistä näyttämään tasakatolta. Huttunen

sovelsi kattomuotoa kivimyyvälöiden lisäksi myös puurakenteisissa kaksikerroksisissa myymälärakennuksissa.

7. Hissiiä ei rakennettu, ei myöskään kaupanhoitajan asuntoon luonnosteltua WC:tä, jota kauppias Elo piti liian uudenaikaisena ratkaisuna. (Paavo Raution tiedonanto 24.8.1987.); Rakennukseen suunniteltu keskuslämmitys ei sen sijaan ollut harvinaisuus, vaan hyvin pienetkin myymälät saatettiin varustaa niillä tilaa vievien ja epäsiisteyttä aiheuttavien puu-uunien välttämiseksi. (Vrt. mm. Huttusen aiemmat myymäläsuunnitelmat sekä Aulangon kirjoitus: V. Ao. [Valde Aulanko] 1932, 3.)
8. Standertskjöld 1991, 113-114; Myös ruotsalaisissa maaseutuosuuskaupoissa fasadiin liittyi olennaisena, kauppatoiminnasta kertovana osana teksti (yleensä osuuskaupan nimen sijasta pelkästään sana *konsum* tai *kooperativa*). Ks. Kooperativa Förbundet arkitektkontor 1925-1935, passim.
9. Paavo Riihimäen piirustukset Saviseudun OK:lle 22.7.1930. Saviseudun OK. Ko pa. SOK.
10. Paavo Riihimäen piirustukset HOK:n Santahaminan myymäläksi 5.5. ja 6.6.1931. HOK. Ko pa. SOK.
11. Ks. esim. Riihimäen suunnitelma Inkoon OK:n myymäläksi 21.3.1930 (Ingå Hdl. Ko pa. SOK) ja Kuopion Osuusliikkeen Lapinlahden myymäläksi 15.4.1930 (Kuopion OK. Ko pa. SOK); Taustalla lienee vaikuttanut Riihimäen perehtyneisyys kansanrakennustaiteeseen. (Ks. Riihimäki, liite II.)
12. Kuva ja piirustukset myymälästä : Råberg 1972, 86.
13. Puurakenteisissa myymälöissä pulpettikatto esiintyy ainakin Gösta Hedströmin suunnittelemassa Graningenin (28.6.1930) ja Almön (7.10.1932) myymälässä ja kivirakenteessa em. Järlan myymälässä. (KFr. AM.)
14. G. Blombergin piirustukset Osuuskunta Aitan myymäläksi 9.6.1932. OK Aitta. Ko pa. SOK; Blombergin pohjapiirustus on hävinnyt, mutta arkistossa on tallessa näyttely- ja julkaisukäyttöä varten laadittu pohjapiirustus.
15. Tällainen jako (5:3, joka määrää toisen kerroksen ikkunoiden keskikohtaan korkeuden, ja 3:5, joka määrää näyteikkunoiden yläpuolisen listan yläreunan ja/tai nimitiekstin alareunan korkeuden) on Huttusen myymäläsuunnitelmiin fasadeissa niin yleinen että sitä ei voi pitää yksittäistapauksena. Vrt. esim. Ilmeen OK, Korian OK ja Padasjoen OK.
16. Työselitys Osuuskunta Aitan päämyymälän liiketalon rakentamista varten. OK Aitta. Ko pa. SOK.
17. Almin ja Lehtisen piirustus myymälän kalustoa varten 19.8.1933. OK Aitta. Ko pa. SOK.
18. Rakennusosaston piirustusluettelokirja. Ko pa. SOK.
19. Vienonen 1961, 19; Yhteishyvässä julkaistiin kuva uudesta toimitalosta sekä kuva liikkeen ensimmäisestä puisesta kaupasta vuodelta 1911 osoituksena kauppa-arkkitehtuurin kehitymisestä. Uuden rakennuksen ulkonäköä ei tekstissä kommentoitu. (*Sauvolaisten Aitan uusi toimitalo*. Yhteishyvä 15.12.1933, 1.)
20. Huttunen 1932a, 7-8; Kehikko on näkyvissä useissa valokuvissa. Rakennuksen työselitystä, alkuperäisiä piirustuksia ja detailjpiirustuksia en ole onnistunut löytämään. Työpiirustukset ovat säilyneet kuvattuna: va. SRM; SOK:n arkistossa on säilynyt perspektiivipiirustus, jossa konttorinjohtaja lukee sanomalehteä em. aurinkovarjon alla. (Mydyt kiinteistöt. Ko pa. SOK.)

21. Iiro Penttilän tiedonanto 9.10.1987; Myös talon valmistumisen aikoina otetuissa valokuvissa on pilareiden kohdalla erotettavissa peilien aiheuttamat heijastukset (ks. kuva 14).
22. Teksti esiintyy ainoastaan yhdessä perspektiivikuvassa: 61/718, pa. SRM.
23. Varaston nauhaikkunat esiintyvät ensi kertaa seuraavassa, P. Riihimäen suunnittelemassa, SOK:n konttori- ja varastorakennuksessa Jyväskylässä (1933-34). Myös siihen oli suunniteltu konttorinjohtajan asunnon yhteyteen kattoterassi. (Riihimäki 1935, 21-22.)
24. Huttunen 1932a, 9; Niiniluoto 1931, 3.
25. JK ptk 19. 5. 1931. Keskusarkisto. SOK.
26. Penttilän mukaan neonkirjaimet olivat ensimmäiset mainosvalot Raumalla. (Iiro Penttilän tiedonanto 9.10.1987.); Haapion mukaan metallisia ikkunapuitteita uutuudessaan aluksi oudoksuttiin. Rakennuksen nykyaikaisuus tuotti myös vaivaa: vesijohtoverkoston puuttumisen vuoksi jouduttiin vesi pumppaamaan yläkerrassa sijainneeseen säiliöön, jossa se lämmitettiin puilla. (Mikko Haapion tiedonanto 8.10.1987.)
27. Le Corbusier - Jeanneret 1937, 128; Ohjelman esikuvista ja kriittisestä arvios- ta ks. Bodén 1989, 46-69.
28. Heinosen mukaan Turun Sanomien toimitalo on ehkä enemmän kuin mi- kään muu Aallon rakennus Le Corbusier'n vaikutuksen alainen. (Heinonen 1986, 234.); Turun Sanomien toimitalosta ks. Heinonen 1986, 228-234 ja Schildt 1985, 23-24.
29. Lovönin vesilaitos rakennettiin 1930-1933. (Råberg 1972, 255, 359 nootti 56.)
30. Jalmari Penttilän puhe SOK:n Rauman konttorin vihkiäisjuhlassa 5.9.1931. Iiro Penttilän arkisto; Puhe julkaistiin myöhemmin Yhteishyvä-lehdessä nimimerkillä Iiro, jolloin tekstiin oli liitetty kaksi karikatyyripiirustusta talos- ta "laivana". (Iiro [Jalmari Penttilä] 1931, 5.); Vertaus laivaan on luonnollinen perinteisen satamakaupungin asukkaalle. Selvittämättä jää, onko Huttunen mahdollisesti ollut mukana ideoimassa puheen sisältöä.
31. Le Corbusier 1924, 69.
32. Bodén 1989, 120.
33. 1930- ja 1940-luvun taitteen arkkitehtuurin uudelleenarvioinnista ks. Salo- korpi 1990, 15-18; Schreckin mukaan 1930-luvun lopulla tapahtui arkkitehti- en keskuudessa yleisesti "väsymistä" tasakattoratkaisuihin. (Harry Schreckin tiedonanto 29.12.1983.)

Tehdasrakennus

34. Piirustukset: SOK Oulu, Toppilan mylly. Ko pa. SOK.
35. J.M. [Jalmari Mankki], 1929, 546-547; Nieminen 1929, 254-255.
36. Samantapainen porraspäätyteema esiintyy P.V. Jensen Klintin Grundtvik- kirkossa (1920-1940) Kööpenhaminassa ja Elsi Borgin Jyväskylän Taulumäen kirkossa (valm. lokakuussa 1929); Vrt. Oulun myllyä myös G. Asplundin suunnitteleminen Ruotsin valtion viljavarastojen ulkoasuun. (Asplund, 64-65.)

37. Esimerkiksi perustukselta pilasterin keskiakselilta vedetty diagonali toisen pilasterin päätyyn sen keskiakselille muodostaa suoran, jonka suuntaiset ja sitä kohtisuoraan olevat viivat leikkauspisteineen säätelevät fasadin aukotusta ja muotoa.
38. HN ptk 7.2.1930. Keskusarkisto. SOK; Päiväämättömät Viipurin myllyn luonnopiirustukset. Viipurin mylly, mappi 29. Ko pa. SOK.
39. Råberg 1972, 62.
40. Ibid.
41. Mt, 63.
42. Leipomon yksikerroksisessa siivessä on "taite" samaan tapaan kuin Viipurin myllyn lopullisessa versiossa. On mahdollista, että Huttunen vieraili KFa:ssa ja hänelle esiteltiin leipomosuunnitelma, joka sittemmin toimi virikkeiden antajana myllysuunnitelmalle. Thunströmin laatima piirustus on valokuvattuna: Konsum Stockholm, Bageri vid Solnavägen. KFa:s bibliotek och arkiv.
43. Viipurin myllyn luonnokset 30.7.1930. Viipurin mylly, mappi 29. Ko pa. SOK; Viipurin myllyn pääpiirustukset lokakuulta 1930: Viipurin mylly, mappi 30. Ko pa. SOK; Osa piirustuksista: 070/69, 76-78, pa. SRM.
44. Huttunen 1931; Huttunen 1932b; Niiniluoto 1932; Packalén 1932.
45. Packalén 1932, 42-43.
46. Rakennuksen vihkimisjuhlassa Niiniluoto viittasi myllyn merkitykseen Suomen omavaraisuuden ja maatalouden (silloinen pääelinkeino) turvaamisessa ja toivoi sen toiminnan muodostuvan "(...) ei ainoastaan osuuskauppaväelle, vaan koko maallemme hyödyksi ja siunaukseksi." (Niiniluoto 1932, 4.)
47. SOK:n hallintoneuvosto ei kirjannut pöytäkirjoihin erityisiä luonnehdintoja tarkastamastaan myllystä, vaan totesi sen tarkoitustaan vastaavaksi ja hallintoneuvoston päätösten mukaan rakennetuksi. (HN ptk 1.11.1932. Keskusarkisto. SOK.)
48. Kappaleen lähteinä ovat, ellei toisin mainita: Huttunen 1936d ja Rajamäen Tehtaiden piirustukset. (To pa. Alko.)
49. Saareman siteeraus Huttusen suullisesti esittämästä luonnehdinnasta. Pekka Saareman tiedonanto 22.11.1983.
50. Se keventää helposti raskaan vaikutelman antavaa tornia ja nostaa sen tehtaan kiintopisteeksi. Tarkoituksellista tai ei, tisetorni assosioituu erityisesti pohjoisesta katsottaessa helposti valtamerialukseen tai sukellusveneeseen.
51. Huttunen kiinnittää rakennuksen esittelyssä huomiota katokseen. Huttunen 1936d, 53.
52. Alkoholin salakuljetuksen estämiseksi valittiin päivittäin satunnaisotannalla tässä kohtaa eteistä osa työntekijöistä tarkastukseen.

Hallintorakennus

53. Osa Huttusen kilpailupiirustuksista on julkaistu: *Kotkan kaupungintalon kilpailu*. Arkkitehti 10/1931, 163.

54. Schildt 1990, 158; Näiden lähtökohtana on luonnollisesti helleeniseltä ajalta periytyvä kreikkalainen tori, agora, joka toimi julkisen elämän keskuksena.
55. Jatkokilpailusta: *Kotkan kaupungintalo*. Arkkitehti 5/1932, 72-73; Osa piirustuksista: B/1002. Pa. SRM.
56. Luonnokset Kotkan kaupungintaloksi 16.6.1932. 033/167-178, pa. SRM.
57. J.S. Sirénin eduskuntatalosta ks.: Sirén 1931; *Eduskuntatalon sisustuksia*. Arkkitehti 6/1931, 89; Huttunen kirjoitti, että rakennustoimikuntaan ammattijäsenenä kuului "(...) professori J.S. Sirén, jonka asiantuntemus ja asiallisuus on ollut sekä arkkitehdille että rakennustoimikunnalle erittäin suuriarvoisena apuna ja tukena." (Huttunen 1935b, 80.)
58. Huttusen piirustuskokoelmassa on 16.6.1932 päivätty mittapiirustus eduskuntatalon tuoleista (B/1005, pa. SRM). Schreckin tiedonannon mukaan Huttunen pyysi häntä mittaamaan tuolit kaupungintalon kalustosuunnitelua varten. Sirénin kritisoitua myöhemmässä yhteydessä kaupungintalon tuoleja Schreck oli Huttusen harmiksi ilmoittanut niiden suhteiden alkuperän Sirénille. (Harry W. Schreckin tiedonanto 29.12.1983.)
59. Vrt. Helsingborin konserttitalin pohjapiirustus: Rudberg 1989, 42.
60. Kotkan kaupungintalon pääpiirustukset, lokakuu 1932. Talonsuunnitteluosaston piirustusarkisto. Kotkan kaupungin tekninen virasto; Työ-, detalji- ja sisustuspiirustusten valokopiot: B/1003-1005, pa. SRM.
61. Soukka 1984, 9-12.
62. Toteutettuun suunnitelmaan liittyvä lähdemateriaali: Huttunen 1935b; Soukka 1984; Komulainen 1988. HTHL.
63. Rakennuksen Aleksanterinkadun puoleiseen päähän sijoitettiin kaupungin sähkölaitos. Sen näyttelysalin näyteikkunan päällä oli alunperin teksti *Sähkölaitoksen näyttely*. Luonnoksessa on merkitty rakentamatta jääneen juhlasalin päätyfasadiin sijoitettavaksi ravintolan nimi. Rakennuksen sisällä eteishallin seiniin asetetut virastoista ja niiden sijainnista kertovat versaalitekstit liittyivät informatiivisina mutta myös esteettisinä komponentteina tilaan.
64. R. Lindgrénin mukaan Hytösen ja Luukkosen ehdotus muistutti enemmän sairaalaa, kun taas Huttusen ehdotuksessa rakennus oli raskas ja arvokas massa, joka näytti kaupungintalolta. (Komulainen 1988, 30. HTHL.)
65. Huttunen 1936a, 169.
66. Huttusen luonnokset Lauritsalan kauppalantaloksi 16.3.1935. 033/179-182, pa. SRM.
67. Huttusen piirustukset Lauritsalan kauppalantaloksi 12.5.1935. 033/183-189, pa. SRM; Ks. myös Huttunen 1936a, 167-169.

Yhdistystalo

68. Lähteenä käytetty: Huttunen Rauman suojeluskuntatalon piirustukset 29.2.1932. 046/175-181, pa. SRM; Rauman suojeluskuntatalon työselitys 27.2.1932. B/1006, pa SRM; Huttunen 1933a.
69. Juhlasalisiivessä on valetasakatoksi naamioitu pulpettikatto ja päärakennuksessa loiva harjakatto. Siinä sadevesikouru on sijoitettu näkymättömästi

- katolle niin että julkisivussa ei esiinny minkäänlaista räystästä vaan seinäpinta jatkuu tasaisena ylös asti.
70. Aallon Jyväskylän suojeluskuntapiirin talosta: Schildt 1982, 234-236 ja 280.
 71. Aalto 1953, 144.
 72. Esim. sekä lämpiön että eteishallin pohjan sivujen suhde on likimain 8:13 ja niiden yhdessä muodostama suorakaiteen, josta Valtakadun kulmasta on "poistettu" pala (5:8), sivujen suhde on puolestaan 13:21. Päärakennuksen kantava väliseinä asetuu janalle, joka syvyysuunnassa jakaa rakennuksen (takaseinästä myymälän ikkunapintaan) suhteessa 5:8.
 73. Ulkotilassa esiintyvä betoninen kierreporras on esim. Le Corbusier'n 1920-luvun lopulla suunnittelemassa "Ozenfantin" talossa (Le Corbusier - Jeanneuret 1937, 55-57.) sekä sisätiloissa useissa hänen huvila- ja asuinrakennuksissa.
 74. Sortavalan Seurahuoneen sisustuksen työselitys 1.11.1937. B/1027, pa. SRM.
 75. HN ptk 15.9.1933. Keskusarkisto. SOK; P. Riihimäki oli laatinut aiemmin kaksi suunnitelmaa rukoushuoneeksi Vaajakoskelle (18.12.1931 ja 17.2.1932), joita ei toteutettu. (Vaajakoski. Julkiset rakennukset. Ko pa. SOK.)
 76. HN ptk 27.2.1934. Keskusarkisto. SOK.
 77. Huttusen luonnos Vaajakosken seurataloksi 9.3.1934. Vaajakoski. Julkiset rakennukset. Ko pa. SOK.
 78. HN ptk 27.3.1934. Keskusarkisto. SOK.
 79. Vaajakoskelle rakennettiin sittemmin P. Riihimäen suunnittelema (6.6.1935) puurakenteinen ja tyyliään funktionalistinen suojeluskuntatalo, joka mahdollisesti korvasi seuratalohankkeen. Se sisälsi luentosalin, tilat lotille, keittiön ja toisessa kerroksessa 15 m ampumaradan. (Vaajakoski. Julkiset rakennukset. Ko pa. SOK.)
 80. Huttusen piirustukset liiviläisten kansallistoloksi 25.2.1938. 046/183-184, pa. SRM; Toteutetussa rakennuksessa mm. aulaikkunat ovat leveämmät ja tiheimmin pystypuitteisesti jaotellut, toisessa kerroksessa on viiden sijasta yhdeksän ikkuna-akselia ja päätyjulkisivu on peilikuva alkuperäisestä suunnitelmasta. (Janis Krastinšin tiedonanto 7.11.1991.); Ks. myös rakennuksen harjannostajaisista joulukuussa 1938 otettu kuva: Vesterinen - Heporauta 1939, 48.
 81. Saareman mukaan rakennuksen pelkistyneisyys johtui paljolti juuri halusta madaltaa rakennuskustannuksia. Suunnitelma tehtiin toimistossa ns. hyvän avun työnä, mikä mahdollisesti myös johti joihinkin yksinkertaistuksiin arkkitehtonisessa ulkoasussa. (Pekka Saareman tiedonanto 22.11.1983.)
 82. Liiviläisillä oli vuodesta 1923 oma, vihreä-valko-sininen kansallislippu. Toinen lippusalko on saatettu ajatella varattavaksi juhlallisuuksien yhteydessä mahdollisesti vieraillevan sukukansan lipulle tai Latvian lipulle. Toisaalta kaksi salkoa saattaa selittyä pelkästään arkkitehdin keinoksi lisätä fasadin juhlallisuutta ja symmetriaa.
 83. Epäselväksi jää, kuinka hyvin Huttunen oli perillä pääasiassa kalastuksesta ja kaupankäynnistä toimeentulonsa saaneiden liiviläisten kulttuurista ja rakennustraditiosta. Luultavasti hän mutkattomasti käsitti modernisuutta ja nykyaikaa kuvaavan funktionalismin sopivan yhtä lailla jo itse asiassa sukupuuttoon kuolleen kansan muistoa symboloivan rakennuksen tyyliksi.

Asuinrakennus

84. Härö 1981, 19.
85. Heinonen 1986, 208 ja 224.
86. Paavo Riihimäen piirustuksen Vaajakosken toimihenkilöasunnoiksi 4.1.1934. Vaajakoski. Asuinrakennukset, Naissaaren asunnot. Ko pa. SOK; Ks. myös *Kaksi huvilaa*. Arkkitehti 1935, 169-171.
87. Huttusen piirustus työväen asunnoksi 22.5.1935 (valokopio) ja työselitys asuntorakennusta varten 6.6.1935. B/1012, pa. SRM.
88. Huttunen on mahdollisesti soveltanut apuviivastoa fasadin jäsentelyssä. Jos esimerkiksi piirretään diagonaali keskiakselista sokkelin alareunasta kattolistaan avokuistin kulmaukseen, niin tämä diagonaali ja sille piirretyt kohtisuorat viivat täsmäävät fasadin aukotusta.
89. Heinonen 1986, 89-92; Ks. myös Schildt 1985, 68-70.
90. Erkki Kostian tiedonanto 7.10.1986. Kostian mukaan asuntojen epäkäytännöllinen pienuus saattoi johtua myös siitä, että tehtaan insinööri O. Martola, jolla oli tapana tinkiä joka asiassa, pienensi asuntojen tilaohjelmaa.
91. Ks. Vähäkallio 1936; Schreckin mielestä Kaukopään asuntojen tasakatot aloittivat Suomessa varsinaisen "tasakattotaudin". (Harry Schreckin tiedonanto 29.12.1983.)
92. Huttusen piirustus virkailijain asuinrakennukseksi Ensoon 6.6.1935 (valokopio). B/1013, pa. SRM.
93. HN ptk 27.10.1937 ja siihen liittyvä muistio (liite IV). JK arkisto. Alko.
94. Huttusen piirustukset kahden perheen asunnoiksi Rajamäelle 10.3. ja 24.4.1938. B/1012, pa. SRM.
95. Huttusen piirustukset Alkon Koskenkorvan tehtaan johtajan asunnoksi 14.8.1939 (valokopio) ja mestariasunnoksi 9.8.1939 (valokopio) sekä niihin liittyvä työselitys 22.5.1939. B/1038, pa. SRM.

Sakraalirakennus

96. Lähteenä on käytetty: Huttusen piirustukset Nakkilan kirkoksi vuodelta 1936 ja kirkon työselitys 14.4.1936. B/1014-1015, pa. SRM; Huttunen 1938a; Ks. myös Jokinen 1987.
97. Kirkon RT:n ptk 5.3.1936. Nsrk.
98. Kuten osassa 2 kävi ilmi, juuri kellotorni, joka perinteisesti on näkyvin kirkkorakennuksen symboli, aiheutti suurinta huolta kirkon kilpailulautakunnassa. Huttusen marraskuussa 1935 esittämässä ehdotuksessa torni on muotoiltu klassisistiseksi ja seinän tukipilarit puuttuvat. Kokonaisilme on välittömästi traditionalisempi. (Huttusen julkisivupiirustus Nakkilan kirkosta 8.11.1935. 020/673, pa. SRM.)
99. Muuramen kirkosta ks. esim. Schildt 1982, 184-185 ja 283.
100. Huttunen 1938a, 74-75.
101. Lähteenä on käytetty: Huttusen piirustukset Rajamäen kirkoksi (valokopiot)

18.7.1937 ja kirkon työselitys 15.7.1937. Arkisto, Rajamäki. Alko; Huttunen 1940.

102. *Sakkolan kirkkokilpailu*. Arkkitehti 1944, 23-35.

4 PÄÄTELMÄ

1. Meyer 1928, 19.
2. Lukkarinen 1989, 9. Lukkarinen kiinnittää tutkimuksessa huomiota historiami-käsitteen tulkintaan ja määrittelee eklektismin ja historismin suhdetta sekä erittelee aktiivista ja passiivista historiantietoisuutta. (Mt, 19-24.)
3. Andersson 1982, 28.
4. Korvenmaa 1991, 131, 134.
5. Sirén 1989, 18.
6. Mikkola 1985; Vrt. myös Paavilaisen toteamus, jonka mukaan klassisismilla ja funktionalismilla oli yhteinen esteettinen ydin, minkä vuoksi siirtyminen funktionalismiin oli helpompaa. (Paavilainen 1979, 124.)
7. Paavilainen 1979, 122; Linn 1985, 87-91.
8. Nikula 1981, erit. s. 72-73; Nikula 1990, 90-93.
9. Schildt 1982, 160-176.
10. Andersson 1985, 6-8.
11. Rudberg 1989, 47.
12. Nikula 1991, 17; Italian arkkitehtuurin vaikutuksesta Bryggmanin tuotantoon ks. Schildt 1991.
13. Nikula 1981, 29, 73, 144. Ko teoksessa Nikulan tiedot pohjaavat osittain hänen varhaisempiin tutkimuksiinsa; ks. myös Paavilainen 1979, 106-114.
14. Colquhoun 1983; Colquhoun artikkelia on Lukkarinen käyttänyt viimeaikaisessa tutkimuksessaan (Lukkarinen 1989), jota kautta huomioni artikkeliin kohdistui.
15. Mt, 87-89; Toisena merkittävänä vaikuttajana 1900-luvun avantgardessa Colquhoun pitää gnostista idealismia ja sen teorian pyrkimystä vapauttaa taiteellinen luominen kaikesta imitaatioihanteesta.
16. Gropius 1925, 5-6.
17. Johnson 1947, 183.
18. Behrendt 1927, 3.
19. Mt, 57.
20. Döcker 1926, 61-62.

21. Ks. esim. Le Corbusier 1924, 69.
22. Acceptera, 149-152; Vrt. myös Johansson 1931, passim.
23. Yksi selkeä esimerkki näistä historiankirjoituksista on S. Giedionin *Space, Time and Architecture*. Giedion korostaa mm. kuinka oma aikamme on tullut tietoiseksi itsestään erityisesti arkkitehtuurin alalla (modernismi). Tämä uusi ajan henki tuli ensiksi esiin tehtaiden ja varastojen konstruktioissa ja niiden abstraktissa kielessä sekä puristisissa pyrkimyksissä vapautua 1890-luvun arkkitehtuurin moraalittomuudesta. (Giedion 1946, 23-25.)
24. Welsch 1985.
25. Rowe 1976; Ks. myös Rowe 1976a.
26. Watkin 1977; Watkin otaksuu, että hegeliläiset näkemykset siirtyivät Burckhardtilta Wölfflinin kautta Giedionille. (Watkin 1977, 56.)
27. Bonta 1979, 20, 22 ja 45.
28. Nerdinger 1985, 354-355. Nerdinger pitää modernismin alkuvaiheelle tyypillisenä empaattista yritystä kohottaa tunnistusmerkeikseen tiettyjä luotuja elementtejä, kuten tasakattoja ja nauhaikkunoita.
29. Mt, 356-357; Lasista arkkitehtuurin kristallisoituneena utopian vertauskuvana sekä v. 1919 perustetusta "Die Gläserne Kette" -ryhmästä, johon mm. Taut ja Gropius kuuluivat ks. Werner 1986; Samoin goottilaisen katedraalin esikuvallisuudesta lasiarkkitehtuurille: Werner 1986, 271-272.
30. Nerdinger 1985, 360.
31. Gropius 1925, 5 ja 7; Vrt. alempana viite 36.
32. Hilberseimer 1927, 5; Samassa yhteydessä hän kuitenkin totesi, että maantieteelliset erot ja luovan arkkitehdin vaikutus tuottavat eroja.
33. Behrendt 1927, 15; Myös Behrendt myönsi esiintyvän eroavaisuuksia johtuen lähinnä kansallisten ominaisuuksien eri nyanseista.
34. Hitchcock - Johnson 1932; Termi 'International' ko. teoksessa voidaan tulkita maantieteellisesti kansainvälistä levittäytymistä osoittavaksi mutta miksi ei myös yleisemmin 'ajan henkeä' ilmaisevaksi. Kirjoittajat pitävät itse uutta tyyliä toisaalta yhtenäisenä: "*This contemporary style, which exists throughout the world, is unified and inclusive, not fragmentary and contradictory like so much of the production of the first generation of modern architects.*" (Mt, 19.), toisaalta he sallivat sille maantieteellisiä ja yksilöllisiä eroja: "*This new style is not international in the sense that the production of one country is just like that of another. Nor is it so rigid that the work of various leaders is not clearly distinguishable.*" (Mt, 20.)
35. Tegethoff 1987.
36. Mt, 196-197; Bauhaus-näyttelystä julkaistu luettelo: Gropius 1925; Myös Welsch kiinnittää huomiota modernismin alun 'polyfunktionalistisuuteen', monikerrokselliseen tilaan, josta hänen mukaansa modernismi redusoitui formalismiksi. (Welsch 1985, 91.); Klotz toteaa, että modernismin alut (beginnings) eivät olleet millään tapaa yhden, yhtenäisen tyylin leimaamia. "*In the early years, the differing trends coexisted to some extent, but later the Expressionists, the Organicists and even the Constructivists faded more and more into the background.*" (Klotz 1989, 26-27.); Vrt. myös Heinonen 1986, 2-3.
37. Tegethoff 1987, 219.

38. Esim. juuri Gropius 1925, Hitchcock-Johnson 1932 ja Acceptera.
39. Christer Bodén vertaa modernismia uskonnolliseen "herätysliikkeeseen", jonka jäsenien keskuudessa vallitsi yhtenäisyys, individualismin karsastus, tietoinen kollegiaalinen lojaalisuus ja ideologinen yhtenäisyys. (Bodén 1989, 132-139.)
40. Yhdistyksen toiminnasta ja tavoitteista yleisesti ks.: Återblickar. Hembygdsvärdista rakennuskulttuurin kehittäjänä: Wetterberg 1991.
41. Norbert Borrmann käsittelee Schultze-Naumburg-monografiassaan Deutsche Bund Heimatschutzin historiaa (Borrmann 1989, 61-66); Ks. myös Planning for Conservation, erit. Stefan Muthesiuksen artikkeli (Muthesius 1981); Heimatschutzin modernismin taholta kohdistuneesta kritiikistä ks. esim. Meyer 1928, 33-35.
42. Folkesdotter 1991, 79-88.
43. Alapuro 1973, 58; Varhainen AKS:n toiminta liittyi monessa suhteessa fennomaaniasta juontuvaan nationalismin perinteeseen. Vuosina 1924-1928 seuran ideologiset kannanotot asettivat sen lähelle maanviljelijäväestöä. Se käsitti "kansan" ylimpänä tuomarina (virkamiesvastaisuus), ihanoi talonpoikaa ja talonpoikaisen kansan maailmaa, sekä koki teollistumisen, markkinatalouden ja kaupungistumisen vaarana korkean suomalaisen kulttuurin luomiselle. (Alapuro 1973, 99-100, 123-124.); Alapuron tutkimus antaa perusteellisen kuvauksen AKS:n asemasta 1920- ja 1930-luvun ylioppilasliikkeessä. Ks. myös Klinge 1968.
44. Alapuro 1973, 65.
45. Heinonen 1986, 22.
46. Tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollista seikkaperäisesti kartoittaa reaktioita funktionalismista maaseuturakentamisessa. Yksittäisistä lehtikirjoituksista ks. esim.: Esti 1936; "*Funkis*" och landsbygden. Hufvudstadsbladet 10.9.1938; *Funkis på landsbygden*. Svenska Pressen 1.12.1936; Råberg viittaa lyhyesti funktionalismiin ja maaseuturakentamiseen Ruotsissa: Råberg 1972, 248-249.
47. Ahvenanmaan maakuntapäivien pöytäkirjat 26.11. ja 27.11.1936. Eduskunnan kirjasto; Lehdistössä asiasta mainittiin ainakin Hufvudstadsbladetissa. (*Funkis väcker förstämning i Ålandstinget*. Hufvudstadsbladet 28.11.1936.); Nimimerkillä Per Plex pakinoi Elis Karlson kyseenalaisti modernististen osuuskauppamyymälöiden muodon ja viittasi myös maakuntapäivillä käytyyn keskusteluun. Ks. Karlsonin pakinakokoelma (Karlson 1951), johon vuonna 1936 kirjoitettu pakina sisältyy.
48. Ahvenanmaan maakuntapäivien pöytäkirja 26.11.1936. Eduskunnan kirjasto.
49. Ibid; Osuustoiminnallisella yritysmuodolla oli Ahvenanmaalla Erikssonin mukaan vankka jalansija. SOK-laisia myymälärakennuksia sinne rakennettiin 1930-luvulla 7 kappaletta. (Eriksson 1941, passim.) Näistä korostetusti funktionalismin muotokielen mukainen oli nähdäkseen vain Arthur Elgin 1936 suunnittelema Lumparlands Andelshandelin myymälä; Ahvenanmaalaisten osuuskauppojen lojaalisuutta keskusjärjestöään ja sen rakennusosastoa kohtaan osoittaa Sundströmin huomautus, että Sundin osuuskauppa ei suostunut tekemään Sundströmin pyytämiä muutoksia rakennukseen kysymättä ensin neuvoa keskusjärjestön arkkitehdeilta. (Ahvenanmaan maakuntapäivien pöytäkirja 26.11.1936. Eduskunnan kirjasto.); Samoihin aikoihin käytiin Ruotsissa kiistaa "funkiskauppojen" turmelevasta vaikutuksesta. Esim. kirjailija Karl-Erik Forslundin hyökkäsi KF:n arkkitehtkontoria vastaan ja väitti siellä suunniteltujen myymälöiden tuhoavan ruotsalaista rakennuskulttuuria

(Forslund: *Något om Kooperativa Förbundets nybyggnader*. Päiväämätön käsikirjoitus [1936], ÅRK 28, brevarkiv. KF:s bibliotek och arkiv)

50. Osa edustajista puolsi Sundströmin esittämän vanhan "kansallisen rakennus-tyylin" merkitystä, toisaalta esim. edustaja Wilén huomautti, että ruotsalaisuudesta voidaan pitää parhaiten kiinni luopumalla vanhoista tyyleistä ja sopeutumalla kehitykseen. Varapuheenjohtaja Strandfält huomautti, että funktionalismi ei ole tullut idästä, vaan lännestä suurista kulttuurimaista. (Ahvenanmaan maakuntapäivien pöytäkirjat 26.11. ja 27.11.1936, passim. Eduskunnan kirjasto.)
51. Kollmann 1928, 14 ja 22.
52. Acceptera, 142.
53. Behrendt 1927, 5, 22.
54. Casteels 1930, 94.
55. Henningsen 1927, 30.
56. Ks. esim. Hegemannin artikkeli, jossa hän piikittelee Gropiuksen Dessau-Törtenin asuntojen fasadien barokkimaisuudesta ja Mendelsohnin rakennusten taiteellisesta illuusoorisuudesta. (Hegemann 1929, 1-2.)

SUMMARY

1 Introduction

The object of this research was the architectural production of Erkki Huttunen (1901-1956)¹ over the period 1928-1939. His main design commissions came from business companies and public organizations and communities, whose design assignments and expectations are described in Chapter 2 of this dissertation. Chapter 3 includes an account of Huttunen's design principles and an analysis of the design types selected for in-depth research. The whole selection of Huttunen's works over the above-mentioned period is presented in list form at the end of this dissertation.

Finland's architectural styles of the 1920's have generally been characterized as being classicist, and the transition towards avantgardism is usually accepted as having occurred towards the end of the decade. The 1930's, then, are seen in Finland as the principal period of the Modern Movement in architecture, most commonly referred to here as Functionalism. The present study has concentrated on investigating Huttunen's design principles during this period, issues of style, and the expression of correlation between the function of the building and its external appearance.

¹ Besides Alvar Aalto (1898-1976), Erik Bryggmann (1891-1955) and Pauli E. Blomstedt (1900-1935), Huttunen represents one of the first "avantgardists" in Finnish architecture. After graduation in architecture from the Helsinki University of Technology in 1927, Erkki Huttunen was employed by the construction department of the Finnish Central Cooperative SÖK (1928-1941), and since 1931 also had his own office in Helsinki.

2 Business companies and public communities as Erkki Huttunen's employers. Contractors' commissions and expectations

Huttunen produced his most significant designs while working at the construction department of the Finnish Central Co-operative SOK. The department's principal task was to plan and design buildings for the retail shops operating under the auspices of SOK, and production plants for the central organization itself. The department employed 3 architects and 4-5 construction engineers in the early 1930's, and it was as early as this that Huttunen was highly influential for developing the design guidelines of this collectively operating unit. A department with a parallel function was that of the Kooperativ Föbundet in Sweden, whose work and designs were an important source of inspiration for the SOK department (photographs 4-9) in designing the shop buildings in the countryside. This was the most significant task for the SOK department as regards volume. The shop architecture, which had previously been based on the classicist form of expression (photographs 25-34) now, because of Huttunen, underwent style-shift at the beginning of the 1930's and became functionalistic, which was wholly different from the Finnish architectural tradition of countryside building at that time (photographs 43, 46-51). These functionalistic plans and designs were met by surprise, but not serious opposition, on the part of the contractors, ie. individual co-operative shops. The SOK administrative bodies also accepted the outward appearance of the functionalistic production plants (such as the Viborg Mill, photograph 75) and office buildings (photographs 14-17) which Huttunen was eager to propagate. The modern form of expression of the buildings was, at least to some extent, seen as creating a positive image, and as useful in displaying SOK as a rapidly developing, modern co-operative organization.

When Finland's Prohibition Law was abolished in 1931, alcohol manufacture was decreed as a state monopoly. Alko Co. Ltd. was founded to monitor and manage alcohol production and retailing. This company contracted a distillery building in Rajamäki, near Helsinki (photograph 78), and later, two smaller distilleries in Enso and Koskenkorva. Due partly to family connections, Huttunen obtained the commission to carry out the external architectural designs of these plants, which were stylistically largely functionalistic. The contractor did not interfere with these designs, but in its commission regarding a church at Rajamäki, the executive board of Alko insisted that Huttunen was to follow the traditional Finnish style of church design.

Huttunen's other commissions came from municipalities, parishes and various non-profit organizations. The most significant municipal building designed by Huttunen was the Kotka Town Hall, whose design

had been subjected to an architectural contest. This town hall gives a more monumental and classicist impression than what was typical of Huttunen in this period. The real controversy between Functionalism and Traditionalism was most distinctly expressed in contemporary Finnish church architecture. For instance, Nakkila parish, in its commission to Huttunen, presented an explicit wish for a "church-like" building, but later accepted the architect's functionalistic plans. The most significant community building designed by Huttunen was that of the Rauma Special Protection Corps, which is also functionalistic. The Modern Movement which reflected internationalism presented no contradiction to the Protection Corps Organization even though this organization was actively engaged in the pursuit of nationalistic values. Similarly, Huttunen was able to apply principles of the Modern Movement in his design for the community building of the Livonians (Finno-Ugric language group) in Latvia.

3 Design principles and architecture of Erkki Huttunen

Both Huttunen's studies at the Helsinki University of Technology (1921-1927) and the building environment of the time were based on the classicist form of expression, and it was through his study trips and interest in professional journals that he became acquainted with the new architectural trends. The most influential of his study trips was his European Tour of 1929.

Huttunen was not a significant architectural theoretician. The few articles he published in the 1930's were mainly written in defence of functionalism. Their central message was the following: 1) Every building designed for a particular function should have its own style and appearance. 2) The architecture and the Jugend style of the late 1900's represent poor architectural design, and it is through Functionalism that the prestige of architecture can be enhanced both aesthetically and ethically. 3) Functionalism is a style which has developed on demand and which represents the spirit of the times and the functional purpose of a building. The external form of Functionalism is determined by reinforced concrete, but also the modest wood constructions should be modified so that they display signs of the new style. 4) In functionalistic buildings the appropriateness (ie. floor plan), which is related to the function, is connected with the beauty of proportion and with harmony (ie. façade).

The buildings analysed in this study are classified according to their type as business, factory, administrative, community, residential and sacred buildings. *The business buildings* include the shop buildings and offices commissioned by SOK, as well as the bank buildings designed by

his own office. Huttunen's first shop buildings (from 1928-1929) were classicist in style, and followed the design traditions of the SOK's construction department (photographs 25, 27, 29-34). They were often two-storeyed (with apartments on the second floor), oblong wooden buildings, which were decorated with classicist details. The planning of the façade and the floor plans was based on proportional systems, such as the golden section. The first floor housed the shop, which in the bigger stores was divided into several sections, with storage space at the back. The floor plans of these shop buildings, already "functionalistic" in their operation, were later transferred by Huttunen to the stone-built store buildings, representing the functionalistic style proper. The first of these new creations was the Sauvo shop (near Turku) of the Aitta Co-operative organization (photographs 40, 43-44). This type of a building, which rapidly became the trademark of the co-operative shops, has been constructed on the bearing walls made of brick. Reinforced concrete has been used mainly in the staircase, balconies and in the pillars located between the display windows. The building has been stuccoed white. The roof is in fact a slanting roof, but the raised gable side walls create an illusion of a flat roof (photograph 41). These so called "false flat roofs" later appeared in almost all Huttunen's functionalistic designs. The large windows and the name of the shop printed clearly in the façade give evidence of the function of the building. The façades display proportions which follow the principle of the golden section (photograph 42). Several hundreds of shop buildings (both wooden and stone), which followed this style, were designed at SOK's construction department in the 1930's, and built throughout Finland (photographs 46-51). The first functionalistic office building of the SOK was the Rauma office and storage building, which Huttunen designed in 1930-1931 (photographs 52-57). This building has partly used structures of reinforced concrete, which have made it possible to implement the idea of the free plan. The office is the clearest example of the influence of Le Corbusier in Huttunen's production, and it is one of the very first functionalistic buildings in Finland.

The factory buildings studied here include the SOK Oulu Mill (1928-1929; photographs 66-67) and the SOK Viborg Mill (1930-1932; photographs 72-77), as well as the first building phase of Alko's Rajamäki Distillery (1934-1935; photographs 78-85). The Oulu Mill is modern in its technical solutions and classicist in its external architecture, whereas the Viborg Mill already shows signs of functionalistic form of expression. Furthermore, in this building the architect exploited a significant amount of reinforced concrete in the structure, and paid great attention to aesthetic composition. The Kotka Town Hall (1931-1934) and the Lauritsala Municipal Hall (1935-1936) are the only *administrative buildings* to have been implemented on the basis of Huttunen's designs. It is perhaps because of the influence of J.S.Sirén, supervisor of the architectural contest and design, that Huttunen modified his functionalistic design proposal.

As a result the Kotka Town Hall displays more monumentalism (photographs 86-95). Only the main building was actually realized from his plan. The white stuccoed Lauritsala Hall, then, is a clearer example of the application of Functionalism (photograph 99).

Community buildings are represented here by the plan for the Livonian community building (1937-1938; photographs 111-112). The final design was made by a Latvian architect, Visvaldis Paegle. The Rauma community building of the Protective Corps (1932-1933; photograph 101), and the (unimplemented) plan for the Vaajakoski society building (1934; photographs 109-110) also belong in this category.

Huttunen designed only a modest number of *residential buildings*. The ones exemplified and studied here were the residences built around those Alko factories which Huttunen himself designed. The floor plans show signs of the concept of a minimum apartment. The first plans, dating from 1935-1936, emphasize the stylistic features of Functionalism, such as open terraces and geometricity of building volume (photographs 113-114), and in his later plans Huttunen substituted the "false flat roofs" by ridged roofs (photographs 118-119).

Huttunen designed two *sacred buildings*: the Nakkila church (1935-1937; photographs 120-123) and the church which was in the vicinity of the Rajamäki Distillery of Alko (1937-1938; photographs 124-126). Both can be said to represent functionalistic style, although the general character and the solutions regarding space are traditional.

4 Discussion

Erkki Huttunen's early architecture reflects the prevailing classicism of the 1920's in Finland, characterized by the modified classical forms and decorative themes and use of symmetry and numerical proportions. In 1930, the breakthrough of Functionalism is evident in his work, and after this he tended to see the eclectic architecture of the beginning of the century as plagiarism. Functionalism, on the other hand, represented an "honest" attachment to prevailing times, because functionalistic design was directed according to existing needs and requirements. It is possible to look at Huttunen's architectural concept as an evolution based on *Zeitgeist*, as one interpretation of this Hegelian concept of time guiding planning. Huttunen saw the development of technology as the most characteristic feature of his time, the feature according to which the ideal of architectural beauty changed towards projection of the "inner, real meaning" of things. According to him, functionalistic planning and design was able to combine practicality, construction and beauty into a harmonious balance. Huttunen defended the stylistically different appearance of

his functionalistic buildings by referring to the reinforced concrete used in them and to the new requirements of the period. He never emphasized the international aspect of functionalism, but saw this style as perfectly suitable for Finnish rural design. For Huttunen, the Functionalism of the 1930's was a style and form of expression he discovered during his study trips and while reading articles on the Modern Movement in Europe. It is possible to discern from his works that Walter Gropius, Le Corbusier and the Swedish Kooperativa Förbundets arkitektkontor have been very influential in his architectural development.

Huttunen stated that the purpose of a building must be reflected in its architectural design, but he does not give any details on the forms of expression to be used in the design. The plans studied here do not clearly exemplify the purpose of the building, apart from the factory and business buildings and the churches, which despite their modern expressive style are easily recognized as sacred buildings because of their traditional general outlook. The distinctive analysis of the other building types is problematic due to the similarity of the functionalistic forms Huttunen has applied in them. The spacing and size of windows seem to reflect the nature and inner hierarchy of the buildings most clearly - on the level of conventional meaning, at least. A lot of attention has been paid to the mutual hierarchy of the entrances and premises of the buildings, achieved by application of proportion, material selection and levelling of floors.

Huttunen's architecture during the period under review has distinctive functionalistic character. His plans are marked by a pursuit towards stereometricity and harmony. The buildings are usually stuccoed white, and they have roofs which imitate a flat roof. Aesthetic pursuits are very significant in the design, but issues concerning the relationship between architecture and society are not among the central themes. Huttunen's plans for industrial buildings are particularly significant because of his way of making use of reinforced concrete structures. The business building type created by Huttunen at the SOK construction department, and later realized in hundreds of rural stores and shops, has a nationally significant role in spreading the language of a new architecture within Finland.

LYHENTEET

AKS	Akateeminen Karjala-Seura
Alko	Alkoholiliike Oy
AM	Arkitekturmuseet
HKA	Helsingin kaupunginarkisto
HN	hallintoneuvosto
HTHL	Helsingin yliopiston taidehistorian laitos
HYK	Helsingin yliopiston kirjasto
JK	johtokunta
JTHL	Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos
KF	Kooperativa Förbundet
KFa	Kooperativa Förbundets arkitektkontor
KFr	Kooperativa Förbundets ritningsarkiv
KK	Kulutusosuuskuntien Keskusliitto
ko	kiinteistöosasto
LapKA	Lappeenrannan kaupunginarkisto
Nsrk	Nakkilan seurakunta
OK	osuuskauppa
pa	piirustusarkisto; piirustuskokoelma
RauKA	Rauman kaupunginarkisto
RLa	Raumanlinna Oy:n arkisto
RT	rakentamistoimikunta
SAFA	Suomen Arkkitehtiliitto
SEA	Suomen elokuva-arkisto
SLa	Suomalaisuuden Liiton arkisto
SOK	Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta
SP	säästöpankki
SRM	Suomen rakennustaiteen museo
TKK	Teknillinen korkeakoulu
to	teknillinen osasto
VA	Valtionarkisto
va	valokuva-arkisto
Vsrk	Varkauden seurakunta
YL	Ylioppilaskunnan Laulajat
YOL	Yleinen Osuuskauppojen Liitto

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Alko, Oy, Helsinki

Johtokunnan arkisto

Alkoholiliikkeen 20-vuotiskatsaus. Käsikirjoitus [1949]

Alkoholiliikkeen tehdas- ja keskusvarastorakennusten luonnospiirustuskilpailun palkintolautakunnan pöytäkirjat

Hallintoneuvoston pöytäkirjat 1932-1956

Hubert Ingmanin käsikirjoitukset

J.T. Hyvösen käsikirjoitukset

Johtokunnan pöytäkirjat 1932-1956

Leivonsuo Oy:n vuosikertomukset 1949-1958

Puukemia Oy:n toimintakertomukset 1943-1962

Rakennus- ja tehdastoimikunnan pöytäkirjat 1934-1940

Teknillinen osasto

Piirustusarkisto

Alko, Oy, Rajamäen Tehtaat, Rajamäki

Piirustusarkisto

Arkitekturmuseet, Tukholma

Kooperativa Förbundets ritningsarkiv

Eduskunnan kirjasto, Helsinki

Ahvenanmaan maakuntapäivien pöytäkirjat (kopiot)

Helsingin rakennusvalvontavirasto, Helsinki
Piirustusarkisto

Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki
Osakuntien asiakirja-arkisto
Savolaisen osakunnan pöytäkirjat ja nimikirja
Yksityisarkistot
Alfred Kordelinin säätiö

Helsingin yliopiston taidehistorian laitos, Helsinki
Komulainen, Helena, *Kotkan kaupungintalo*. Pro gradu -tutkielma
1988.

Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos, Jyväskylä
Jokinen, Teppo, *Funktionalismin läpimurto arkkitehti Erkki Huttusen
tuotannossa*. Lisensiaatintyö 1988.
Linnimäki, Aune, *Ilmari Launiksen kirkkoarkkitehtuuri*. Pro gradu -
tutkielma 1986.
Nummelin, Esko, *Nationalististen virtausten suhde arkkitehtuuriin
Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla*. Suojeluskuntajärjestö rakentajana.
Pro gradu -tutkielma 1989.

Karttulan seurakunta, Karttula
Seurakunnan arkisto

Konsumentföreningen, Tukholma
Konsumarkivet

Kooperativa Förbundets bibliotek och arkiv, Tukholma
Bildarkiv
Brevarkiv

Kotkan kaupungin tekninen virasto, Kotka
Talonsuunnitteluosaston piirustusarkisto

Lappeenrannan kaupunginarkisto, Lappeenranta
Lauritsalan kauppalan arkisto
Kauppalan hallituksen pöytäkirjat 1931-1936
Kauppalan valtuuston pöytäkirjat 1931-1936

Lappeenrannan rakennusvalvontavirasto, Lappeenranta
Piirustusarkisto

Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkeli
Sortavalan kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 23.4.1914, 10.9.1937

Nakkilan seurakunta, Nakkila

Seurakunnan arkisto

Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1935-1937

Kirkon rakentamistoimikunnan pöytäkirjat 1935-1937

Penttilä, Iiro, arkisto, Rauma

Jalmari Penttilän käsikirjoitukset

Rauman kaupungin arkisto, Rauma

Kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1933-1934

Rauman museo, Rauma

Valokuva-arkisto

Raumanlinna Oy, Rauma

Asiakirja-arkisto

Sauvon kotiseutuyhdistys, Sauvo

Valokuva-arkisto

Suomen Arkkitehtiliitto, Helsinki

Liiton hallintoneuvoston pöytäkirjat ja kirjeenvaihto 1927, 1929-1939

Liiton vuosikokousten pöytäkirjat toimintakertomuksineen 1931-1940

Yleisten kokousten pöytäkirjat 1927, 1929-1939

Suomen elokuva-arkisto, Helsinki

Filmiarkisto

Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta, Helsinki

Keskusarkisto

Hallintoneuvoston pöytäkirjat 1925-1939

Johtokunnan pöytäkirjat 1925-1939

Nimikirjat

Kiinteistöosaston arkisto

Piirustusarkisto

Valokuva-arkisto

Osuustoimintaosaston arkisto

Valokuva-arkisto

Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki

Arkisto

Piirustuskokoelma

Valokuva-arkisto

Taideteollisuusmuseo, Helsinki
 Suomen Koristetaiteilijain Liitto Ornamon arkisto
 Suomen Taideteollisuusyhdistyksen arkisto

Teknillinen Korkeakoulu, Espoo
 Keskusarkisto
 Arkkitehtiosaston arkisto

Uusitalo, Kari, arkisto, Hyvinkää
 Kari Uusitalon käsikirjoitus Suomi-Filmi Oy:n historiasta

Valtionarkisto
 Suomalaisuuden Liiton arkisto
 Pöytäkirjat 1926-1941

Varkauden seurakunta, Varkaus
 Kirkon rakentamistoimikunnan pöytäkirjat 1935 -1941
 Kirkkokilpailulautakunnan pöytäkirjat

Tietoja antaneet

Haapio, Mikko, rehtori, Rauma
 Huttunen, Ari, varatuomari, Helsinki
 Jokilehto, Eero, arkkitehti, Mikkeli
 Kairamo, Aulis, vuorineuvos, Hämeenlinna
 Kalm, Mart, tutkija, Tallinna
 Kostia, Erkki, insinööri, Nurmijärvi
 Kouki, Heimo, toimitusjohtaja, Hamina
 Krastinš, Janis, professori, Riika
 Kuisma, Aino, arkistonhoitaja, Helsinki
 Kuusterä, Antti, VTT, Helsinki
 Linko, Olavi, arkkitehti, Helsinki
 Orko, Risto, kauppaneuvos, professori, ohjaaja, Helsinki
 Penttilä, Iiro, johtaja, Rauma
 Pitkänen, Aimo, toimitusjohtaja, Huittinen
 Pulkka, Aili, arkkitehti, Helsinki (k. 1987)
 Rantahalme, Armas, johtaja, Vaajakoski
 Rautio Paavo, maanviljelijä, Sauvo
 Ruutu, Martti, professori, Kauniainen
 Rytkölä, Mirjam, rouva, Helsinki
 Saarema, Pekka, arkkitehti, Helsinki
 Schreck, Harry W., arkkitehti, Tampere
 Tarumaa, Sirkka, arkkitehti, Helsinki
 Teräsvirta, Einari, arkkitehti, Helsinki

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Aalto, Alvar, 1953. *Julkisten rakennusten dekadenssi*. *Arkkitehti* 1953, 144-146.
- Acceptera*. Toim. Gunnar Asplund & alii. Stockholm 1931.
- Adler, Leo, 1929. *Baustil*. Wasmuths Lexikon der Baukunst. I Band, 427. Berlin.
- Adler, Leo, 1932. *Typus*. Wasmuths Lexikon der Baukunst. IV Band, 578. Berlin.
- Aikalaiskirja*. Helsinki 1941.
- AKL. [Leskinen], 1949. *A.S. Vinmonopolet - Norjan Alko*. Pulloposti 5-6/1949.
- Alapuro Risto, 1973. *Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla*. Poliitiikan tutkimuksia 14. Helsinki.
- Andersson, Henrik O., 1982. *Modern klassicism i Norden 1910-1930*. Nordisk klassicism Nordic Classicism 1910 - 1930. Toim. Simo Paavilainen, 11-28. Helsinki 1982.
- Andersson, Henrik O., 1985. *Gunnar Asplund*. *Arkitektur* 6/1985, 3-13. Stockholm.
- Arkkitehti, 1921-1957*. Helsinki.
- Ars Suomen taide 4*. Toim. Salme Sarajas-Korte. Keuruu 1989.
- Ars Suomen taide 5*. Toim. Salme Sarajas-Korte. Keuruu 1990.
- Ars Suomen taide 6*. Toim. Salme Sarajas-Korte. Keuruu 1990.
- Asplund*. Toim. Claes Caldenby & Olof Hultin. Stockholm 1985.
- Asche, Kurt, 1982. *Die Architekturzeichnung als historisches Kunstwerk. Peter Behrens und sein System des Rasters*. *Forschung* 4/1982, 15-17. Bonn.
- Aulanko, Valde, 1936. *Osuuskauppoja*. *Arkkitehti* 1936, 93-96.
- Badt, Kurt, 1968. *Der Kunstgeschichtliche Zusammenhang*. *Kunsttheoretische Versuche*. Ausgewählte Aufsätze herausgegeben von Lorenz Dittmann, 141-175. Köln.
- Banham, Reyner, 1980 (1960). *Theory and Design in the First Machine Age*. Second Edition. London.
- Banham, Reyner, 1986. *A Concrete Atlantis. U.S. Industrial Buildings and European Modern Architecture 1900-1925*. Cambridge - London.
- Bau und Wohnung*. Herausgegeben von Deutschen Werkbund. Stuttgart 1927.
- Behrendt, Walter Curt, 1927. *Der Sieg des neuen Baustils*. Stuttgart.
- Bodén, Christer, 1989. *Modern arkitektur. Funktionalismens uppgång och fall*. Kristianstad.
- Bonta, Juan Pablo, 1979. *Architecture and its interpretation. A Study of expressive systems in architecture*. London.
- Borrmann, Norbert, 1989. *Paul Schultze-Naumburg 1869-1949. Maler, publizist, Architekt. Vom Kulturreformer der Jahrhundertwende zum Kulturpolitiker im Dritten Reich*. Essen.

- Brnon funktionalistit - The Brno Functionalists*. Julk. Suomen rakennustaiteen museo, Alvar Aalto -museo. Helsinki 1983.
- Byggnader och inredningar utförda efter ritningar av Kooperativa Förbundets arkitektkontor Stockholm*. Stockholm 1927.
- Casteels, Maurice, 1930. *Die Sachlichkeit in der Modernen Kunst*. Paris - Leipzig.
- Ceský funkcionalismus 1920-1940. Architektura bytové zařízení užitá grafika*. s.l. [1978].
- "Classical Tradition and the Modern Movement". *The 2nd International Alvar Aalto Symposium* (1982). Julk. Suomen Arkkitehtiliitto, Suomen rakennustaiteen museo, Alvar Aalto -museo. Helsinki 1985.
- Colquhoun, Alan, 1983. *Three Kinds of Historicism*. Architectural Design 9-10/1983, 86-90. London.
- Colquhoun, Alan, 1986. *Ideological conflicts of modernity*. Casabella 520 (January February), 11-18. Milano.
- Colquhoun, Alan, 1989. *Modernity and the Classical Tradition. Architectural Essays 1980 - 1987*. Cambridge.
- Döcker, Richard, 1926. *Zum Bauproblem der Zeit*. Die Form. Zeitschrift für Gestaltende Arbeit, 4/1926, 61-74. Berlin.
- Edwards, A. Trystan, 1933. *The Architecture of Shops*. London.
- Ekelund, Hilding, 1930. *Keskustelua. Arkkitehtuurikilpailut vuonna 1929*. Arkkitehti 1930, 44-46.
- Erik Bryggman 1891-1955 arkkitehti*. Toim. Riitta Nikula. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 1991.
- Eriksson, Walfrid, 1941. *Ålands Handelslagsdistrikt 1916-1941*. Helsingfors.
- Esti, Armas, 1936. *Funkis och lantliga byggnader*. Hufvudstadsbladet 29. 11. 1936.
- Folkesdotter, Gärd, 1991. *Arkitekterna och hembygdsrörelsen. Återblickar*, 79-100.
- Frampton, Kenneth, 1985 (1980). *Modern Architecture. A Critical History*. Revised and enlarged edition. London.
- Frank, Hartmut, 1990. *Typus oder Norm. Anmerkungen zum Postamt an der Tegernseer Landstraße*. Robert Vorhoelzer - ein Architektenleben. Die Klassische Moderne der Post, 14-35. München.
- Fuchs, Konrad, 1990. *Ein Konzern aus Sachsen. Das Kaufhaus Schocken als Spiegelbild deutscher Wirtschaft und Politik 1901 bis 1953*. Stuttgart.
- Funkis. Suomi nykyaikaa etsimässä*. Toim. Kirmo Mikkola & alii. s.l., [1979].
- F.W.S., 1929. *Havaintoja Eestin Osuuskauppatoiminnasta*. Osuuskauppa-lehti 1929, 388-391.
- Giedion, Sigfried, 1946 (1941). *Space, Time and Architecture. The growth of a new tradition*. The Charles Eliot Norton lectures for 1938-1939. Cambridge.

- Gropius, Walter, 1925. *Internationale Architektur. Ein Bilderbuch moderner Baukunst*. Bauhausbücher 1. München.
- Gropius, Walter, [1935]. *The New Architecture and the Bauhaus*. London.
- Halila, Aimo, 1967. *Rakennushallinto*. Suomen rakennushallinto 1811-1961, 9-171. Helsinki.
- Hegemann, Werner, 1929. *Neue Baukunst und Wohnungspolitik*. Wasmuths Monatshefte für Baukunst 1929, 1-6. Berlin.
- Hegemann, Werner, 1929a. *Neue Warenhausbauten der Rudolf Karstadt A.-G.* Berlin - Leipzig - Wien.
- Heinonen, Raija-Liisa, 1976. *Uuteen arkkitehtuuriin. Ulkomainen arkkitehtuurikirjallisuus Suomessa 1920- ja 1930-luvulla*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 2, 13-32. Helsinki.
- Heinonen, Raija-Liisa, 1986 (1978). *Funktionalismin läpimurto Suomessa*. Helsinki.
- Henningsen, Poul, 1927. *Tradition og Modernisme. Internationale Strømninger*. Kritisk Revy 3/1927, 30-46. København.
- Herler, Igor, 1984. *Early furniture and interior designs*. Alvar Aalto Furniture. Toim. Juhani Pallasmaa, 14-59. Helsinki.
- Herz-Fischler, Roger, 1984. *Le Corbusier's "Regulating Lines" for the Villa at Garches (1927) and Other Early Works*. Journal of the Society of Architectural Historians, Vol. XLIII:1, March 1984, 53-59.
- Hilberseimer, Ludwig, 1927. *Internationale neue Baukunst*. Stuttgart.
- Hitchcock, Henry-Russel - Johnson, Philip, 1932. *The International Style: Architecture since 1922*. New York.
- Hjerppe, Riitta - Hoffman, Kai - Schybergson, Per, 1980. *Industrin i Finland 1880-1980*. TFIF 100 år. Tekniska Föreningen i Finland 1880-1980. Helsingfors.
- Huju, Heimo, 1977. *Osuuskauppa Apaja 1917 - 1977*. Mynämäki.
- Huse, Norbert, 1985 (1975). *"Neues Bauen" 1918 bis 1933. Moderne Architektur in der Weimarer Republik*. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. Berlin.
- Huttunen, Erkki, 1931. *S.O.K:n Viipurin mylly*. Arkkitehti 1931, liite, 17-18.
- Huttunen, Erkki, 1932. *Myymälärakennusten tyyleistä*. Yhteishyvä 19.2.1932.
- Huttunen, Erkki, 1932a. *S.O.K:n Rauman konttori*. Arkkitehti 1932, 7-9.
- Huttunen, Erkki, 1932b. *S.O.K:n Viipurin mylly*. Arkkitehti 1932, 154-157.
- Huttunen, Erkki, 1933. *Mitä on funkistyyli*. Länsi-Suomi 19. 2. 1933.
- Huttunen, Erkki, 1933a. *Raumanlinna. Rauman suojeluskunnan talo*. Arkkitehti 1933, 38-40.
- Huttunen, Erkki, 1934. *Koiskalan kartanon leikkimökki*. Arkkitehti 1934, 135.
- Huttunen, Erkki, 1935. *Esitelmä myymälärakennusten kehityksestä*. Yleisen Osuuskauppojen Liiton 33. edustajakokous. Keskustelupöytäkirja, 130-139. Helsinki.

- Huttunen, Erkki, 1935a. *Kannaksen osuusliike r.l:n päämyymälä, Terijoki*. Arkkitehti 1935, 24-25.
- Huttunen, Erkki, 1935b. *Kotkan kaupungintalo*. Arkkitehti 1935, 73-80.
- Huttunen, Erkki, 1935c. *Lauritsalan apteekki*. Arkkitehti 1935, 166-167.
- Huttunen, Erkki, 1935d. *Myymälärakennusten ja kaupanteon kehityshistoriikka*. Yhteishyvä 7. ja 14. 6. 1935.
- Huttunen, Erkki, 1935e. *SOK:n Kotkan konttori*. Arkkitehti 1935, 137-142.
- Huttunen, Erkki, 1936. *Funktionalismi - rakennustaiteen "tarvetyyli"*. *Hiukan sen edellytyksistä ja sen estetiikasta*. Nuori Voima 1/1936, 12-15. Helsinki.
- Huttunen, Erkki, 1936a. *Lauritsalan kauppalantalo*. Arkkitehti 1936, 167-168.
- Huttunen, Erkki, 1936b. *Osuusliike Liitto r.l:n toimitalo, Kotka*. Arkkitehti 1936, 177-180.
- Huttunen, Erkki, 1936c. *Oy Alkoholiliike Ab:n polttimorakennus Ensossa*. Arkkitehti 1936, 163-166.
- Huttunen, Erkki, 1936d. *Oy Alkoholiliike Ab Rajamäen Tehtaat*. Arkkitehti 1936, 49-57.
- Huttunen, Erkki, 1937. *S.O.K:n Helsingin tehtaat ja keskusvarasto*. Arkkitehti 1937, 75-78.
- Huttunen, Erkki, 1938. *Huvila Nouksin-Pitkäjärven rannalla*. Arkkitehti 1938, 77-78.
- Huttunen, Erkki, 1938a. *Nakkilan kirkko*. Arkkitehti 1938, 71-76.
- Huttunen, Erkki, 1939. *H.O.K:n leipomo- ja keskusvarasto*. Arkkitehti 1939, 20-22.
- Huttunen, Erkki, 1939a. *S.O.K:n Oulun konttori*. Arkkitehti 1939, 17-19.
- Huttunen, Erkki, 1940. *Rajamäen kirkko*. Arkkitehti 1940, 58-60.
- Huttunen, Erkki, 1941. *Sortavalan seurahuone*. Arkkitehti 1941, 81-87.
- Huttunen, Erkki, 1949. *HOK:n suurravintola, Helsinki*. Arkkitehti 1949, 66-72.
- Huttunen, Erkki, 1949a. *SOK:n Nokian mylly ja leipomo*. Arkkitehti 1949, 10-13.
- Huttunen, Erkki, 1949b. *SOKOS Oy, Helsinki*. Arkkitehti 1949, 61-65.
- Huttunen, Erkki, 1952. *Ranskan lähetystötila*. Arkkitehti 1952, 29-34.
- Härö, Merja, 1981. *Työväenasunnnot. Näyttely. Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki*.
- Iiro [Jalmari Penttilä] 1931. *Niingo laev täysis sejleis*. Yhteishyvä 19.9.1931.
- Iiro [Jalmari Penttilä] 1933. *Päivän pakina*. Länsi-Suomi 21.2.1933.
- Ilmeen Osuuskauppa r.l. 1908 - 1938*. Viipuri 1938.
- Jencks, Charles A., 1977. *The language of post-modern architecture*. London.
- Jencks, Charles A., 1980. *Late-Modern Architecture and Other Essays*. London.
- Jencks, Charles, 1986. *What is Post-Modernism?* s.l.
- J.M. [Jalmari Mankki] 1929. *S.O.K:n Oulun mylly*. Osuuskauppalehti 1929, 546-547.

- Joedicke, Jürgen, 1965. *Anmerkungen zur Theorie des Funktionalismus in der modernen Architektur*. Jahrbuch für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft. Band 10, 14-24. Köln.
- Johansson, Gotthard, 1931. *Funktionalismen i verkligheten*. Stockholm.
- Johansson, Witalis, 1924. *En modern charkuteributik*. Kooperatören, 1924, 91-98.
- Johnson, Philip C., 1947. *Mies van der Rohe*. The Museum of Modern Art. New York.
- Jokinen, Teppo, 1987. *Nakkilan kirkko 50 vuotta* 28. 6. 1987. s.l.
- Jokinen, Teppo, 1988. *Kannonkosken kirkko 50 vuotta*. Saarijärvi.
- Jordy, William H., 1963. *The Symbolic Essence of Modern European Architecture of the Twenties and Its Continuing Influence*. Journal of the Society of Architectural Historians, Vol. 22, 1/1963, 177-187.
- J.S.S. [J.S. Sirén], 1935. *Kirjallisuutta. Kooperativa Förbundets arkitektkontor*. Arkkitehti 1935, liite, 27.
- Juell, Otto V. - Scheen, Otto L., 1933. *A/S Vinmonopolets anlegg*. Byggekunst 4/1933, 70-77. Oslo.
- Kalliala, Kaarlo J., 1928. *Säästöpankkitalojen suunnittelusta*. Säästöpankki 1928, 179-183, 213-216, 248-251.
- Kalliala, K.J., 1938. *Säästöpankkien rakennuspiirustusten tarkastus*. Säästöpankki 1938, 133-135.
- Karlson, Elis, 1951. *Komplex*. Helsingfors.
- Karttunen, Eeva, 1970. *Itsenäisyyden aika Sortavalassa*. Sortavalan kaupungin historia. Jyväskylä.
- Kaukoranta, Antti, 1981. *Sulfittispriiteollisuus Suomessa vuosina 1918-1978*. s.l.
- Klinge, Matti, 1968. *Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa 1918-1960*. Porvoo.
- Klinge, Matti - Harmio, Maunu, 1983. *Ylioppilaslehti*. Jyväskylä.
- Klotz, Heinrich, 1984. *Moderne und Postmoderne. Architektur der Gegenwart 1960-1980*. Frankfurt am Main.
- Klotz, Heinrich, 1989. *Drawing 20th-Century Architecture*. Architectural Design, Vol. 59, 3-4/1989, 25-35. London.
- Kollmann, Franz, 1928. *Schönheit der Technik*. München.
- Konsumhuset*. Särtryck ur Tidskriften Byggmästaren, h. 2,3 och 4, 1934. Stockholm 1934.
- Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1925-1935*. Stockholm 1935.
- Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1935-1949, del 1*. Stockholm 1949.
- Kooperativa Förbundets arkitektkontor 1935-1949, del 2, bostäder*. Stockholm 1949.
- Kooperatören. Organ för den kooperativa rörelsen i Sverge, 1921-1931*. Stockholm.
- Korvenmaa, Pekka, 1981. *Työluettelo. Lars Sonck 1870-1956, arkkitehti*. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja, 141-152. Helsinki.

- Korvenmaa, Pekka, 1991. *Innovation versus Tradition. The Architect Lars Sonck. Works and Projects 1900-1910*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 96. Ekenäs.
- Kulutusosuuskuntien Keskusliitto. *Vuosikirja*, 1925 - 1935. Helsinki.
- Lapin, Leonhard, 1986. *Eesti funktionalism*. Ehituskunst 2-3. Tallinn.
- Le Corbusier [Charles-Édouard Jeanneret], 1924 (1923). *Vers une architecture*. Nouvelle édition revue et augmentée. Paris.
- Le Corbusier - Jeanneret, Pierre, 1937 (1929). *Oeuvre complète de 1910-1929*. Nouvelle édition. Zurich.
- Le Corbusier - Jeanneret, Pierre, 1935. *Oeuvre complète de 1929-1934*. Zurich.
- Lilius, Henrik, 1978. *Arkkitehtonisten muotojen merkitykset*. Arkkitehti 4/1978, 16-23.
- Lilius, Henrik, 1984. *Arkkitehtuurikonografiska problem i finsk nyklassicism*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 7, 33-61. Jyväskylä.
- Lilius, Henrik, 1985. *Väitöskirja Theodor Höijeristä. Näkökohtia tutkimuksen metodista*. Arkkitehti 8/1985, 70-72.
- Lilius, Henrik, 1986. *Hierarkia kaupunkitaiteessa*. Arkkitehti 2-3/1986, 24-31.
- Lindgrén, R.[udolf], 1933. *Kotka rakentaa kaupungintalon*. Suomen Kunnallislehti 2/1933, 25-27.
- Linn, Björn, 1985. *Övergången från klassicism till funktionalism i Norden*. "Classical Tradition and the Modern Movement", 74-105.
- Linturi, Arvo, 1942. *Oy Alkoholiliike Ab:n toimintaa ensimmäisen kymmenvuotiskauden ajalta*. Alkoholiliikkeen aikakauskirja 3/1942. Helsinki.
- Lukkarinen, Ville, 1989. *Classicism and History. Anachronistic architectural thinking in Finland at the turn of the century*. Jac. Ahrenberg and Gustaf Nyström. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 93. Vammala.
- Marttinen, Artturi, 1952. *Rajamäen kirkko*. Pulloposti. 20-vuotisjuhlanumero.
- Meurman, Otto-I., [1972]. *Arkkitehtiopetus Suomessa 100-vuotias*. Helsingin Teknillinen Korkeakoulu. Arkkitehtiosasto 1872 - 1972. Toim. Esa Piironen. Helsinki.
- Meyer, Peter, 1928. *Moderne Architektur und Tradition*. Zürich.
- Mikkola, Kirmo, 1972. *Kubismista funktionalismiin*. Taide 5/1972, 26-30.
- Mikkola, Kirmo, 1978. *Funktionalismin ideologia*. Arkkitehti 1/1978, 46-52.
- Mikkola, Kirmo, 1985. *Skandinavian siirtyminen klassisismista funktionalismiin*. "Classical Tradition and the Modern Movement", 42-73.
- Moderne Architektur in Deutschland 1900-1950. Reform und Tradition*. Toim. Vittorio Magnano Lampugnani, Romana Schneider. Deutsches Architekturmuseum. Frankfurt am Main. 1992.
- Moderne Ladenbauten. Aussen- und Innenarchitektur*. 2. veränderte Auflage. Berlin [1929].

- Molin, Rudolf, 1922. *Speceributikens inredning*. Kooperatören 1922, 404-411, 429-436.
- Molin, Rudolf, 1923. *Varorna i butiken*. Kooperatören 1923, 249-254.
- Monatshäfte für Baukunst 1935. *Läden und Geschäftshäuser*. Monatshäfte für Baukunst und Städtebau 2/1935, 49-54. Berlin.
- Moravánszky, Ákos, 1989. *Rationalismus in der mitteleuropäischen Architektur 1900-1914*. Jahrbuch des Zentralinstituts für Kunstgeschichte. Band IV · 1988, 251-279. München.
- Muthesius, Stefan, 1981. *The origins of the German conservation movement*. Planning for Conservation. Toim. Roger Kain, 37-48. London 1981.
- Mäkinen, Anne, 1991. *Hygieniää, tekniikkaa ja taloudellisuutta - puollustuslaitoksen arkkitehtuuri 1930-luvulla*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 12, 159-176. Vammala.
- von Naredi-Rainer, Paul, 1989 (1982). *Architektur und Harmonie. Zahl, Maß und Proportion in der abendländischen Baukunst*. 4. überarbeitete Auflage. Köln.
- Nerdinger, Winfried, 1985. *Walter Gropius - totale Architektur für eine demokratische Gesellschaft*. Jahrbuch des Zentralinstituts für Kunstgeschichte. Band 1 1985, 343-373. München.
- Nieminen, Helmer, 1929. [Oulun mylly]. *Osuuskauppalehti* 1929, 254-255.
- Niiniluoto, V.J., 1931. *Kuinka S.O.K:n Rauman konttori saatiin aikaan*. Yhteishyvä 11. 9. 1931.
- Niiniluoto, V.J., 1932. *S.O.K:n Viipurin myllyn rakennushistoriikki*. Yhteishyvä 15. 1. 1932.
- Nikula, Riitta, 1978. *Lainanantajan tyylioppi 1920-26*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 4, 111-126. Karkkila.
- Nikula, Riitta, 1981. *Yhtenäinen kaupunkikuva 1900-1930. Suomalaisen kaupunkirakentamisen ihanteista ja päämääristä, esimerkkinä Helsingin Etu-Töölö ja Uusi Vallila*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 127. Helsinki.
- Nikula, Riitta, 1988. *Armas Lindgren 1874-1929 arkkitehti*. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki.
- Nikula, Riitta, 1990. *Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku*. *Ars Suomen taide* 5. Toim. Salme Sarajas-Korte, 86-153. Keuruu 1990.
- Nikula, Riitta, 1991. *Erik Bryggmanista ja hänen arkkitehtuuristaan*. Erik Bryggman 1891-1955 arkkitehti. Toim. Riitta Nikula. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja, 8-59. Helsinki 1991.
- Niskanen, Aino, 1983. *Osuusliike rakentaa*. Suunnittelurengas. Helsinki.
- Niskanen, Aino, 1987. *Osuusliike rakentaa. Ajankuvia arkkitehtuurista*. Helsinki.
- Norberg-Schulz, Christian, 1986. *Modern Norwegian Architecture*. Oslo.

- Norberg-Schulz, Christian, 1987. *Auf dem Weg zu einer zeitgemäßen Architektursprache*. Jahrbuch für Architektur 1987· 1988. Deutsches Architekturmuseum, 23-29. Frankfurt am Main 1987.
- Nordisk klassicism Nordic Classicism 1910-1930*. Toim. Simo Paavilainen. Helsinki 1982.
- Nummelin, Esko, 1991. *Itsenäisyys, nationalismi ja arkkitehtuuri Suomessa 1920- ja 1930-luvulla. Suojeluskuntajärjestö rakentajana*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 12, 133-157. Vammala.
- Nygård, Toivo, 1978. *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Keuruu.
- Nygård, Toivo, 1979. *Liiviläiset ja Viron inkeriläiset heimotyön koetinkivinä maailmansotien välillä*. Historiallinen aikakauskirja 1/1979, 24-36. s.l.
- Näsström, Gustaf, 1930. *Svensk Funktionalism*. Malmö.
- Ohjesääntö myymälän toimintaa, puhtautta ja järjestystä varten*. KK:n ohjekirjasia 31. Helsinki 1934.
- Ollila, A.J., 1955. *Valtion viljavarasto 1928 - 1953*. Forssa.
- Osuuskauppalehti, 1925-1933*. Helsinki.
- Osuuskauppojen kiinteistö- ja rakennuspolitiikka. Ohjeita osuuskauppojen johtohenkilöille ja hallintoelinten jäsenille*. KK:n ohjekirjasia 9. Helsinki 1924.
- Paalanen, Elias, 1916. *Liiketalopiirustuksia osuuskaupoille*. Helsinki.
- Paavilainen, Simo, 1979. *1920-luvun klassisismi ja klassillinen perinne Suomessa*. Abacus. Vuosikirja, julk. Suomen rakennustaiteen museo, 98-133. Helsinki 1979.
- Packalén, J.I., 1932. *Rakenteet S.O.K:n Viipurin myllyssä*. Arkkitehti 1932, liite, 41-42.
- Pallasmaa, Juhani, 1986. *Julkisen rakennuksen sanoma - ajatuksia arkkitehtuurin symboliikasta*. Rakennushallitus 175 vuotta - Byggnadsstyrelsens 175 år. Näyttelyluettelo, 104-123. s.l.
- Parnes, Louis, 1935. *Bauten des Einzelhandels und ihre Verkehrs- und Organisationsprobleme*. Zürich-Leipzig.
- Pehnt, Wolfgang, 1983. *Rasterpraxis und Proportionslehre. Der Anfang der Bescheidenheit. Kritische Aufsätze zur Architektur des 20. Jahrhunderts*, 19-41. München.
- Perko, Touko, 1979. *Yhdessä enemmän. SOK 1904 - 1979*. Helsinki.
- Pevsner, Nikolaus, 1937. *Pioneers of the Modern Movement*. London.
- Pevsner, Nikolaus, 1976. *A History of Building Types*. Princeton.
- Planning for Conservation*. Toim. Roger Kain. London 1981.
- Pullopsti, 1945-1956*. Helsinki.
- Putkonen, Lauri, 1989. *Suomalaisen betonirakentamisen varhaisvaiheet. Tehdään betonista. Betoni suomalaisessa arkkitehtuurissa*, 8-18. Helsinki.
- Rakennustaiteen seuran haastatteluja*. Toim. Tapani Virkkala. Helsinki 1982.

- Rassegna di Architettura 1933. *Rivista delle Riviste*. Rassegna di Architettura 1/1933, 46.
- Riihimäki, Paavo, 1935. *SOK:n konttori- ja varastorakennus Jyväskylässä*. *Arkkitehti* 1935, 21-23.
- Ringbom, Åsa, 1988. *Societetshusen i Storfurstendömet Finland*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 92. Helsingfors.
- Rosmark, Olof, 1930. *Ruotsin maaseutuosuuskauppojen myymälätyyppi*. *Osuuskauppalehti* 1930, 380-383.
- Rowe, Colin, 1976 (1947). *The Mathematics of the Ideal Villa*. The Mathematics of the Ideal Villa and Other Essays. The MIT Press. Cambridge, London.
- Rowe, Colin, 1976a (1973). *Neo-'Classicism' and Modern Architecture I*. The Mathematics of the Ideal Villa and Other Essays. The MIT Press. Cambridge, London.
- Rudberg, Eva, 1989. *Sven Markelius, arkitekt*. Stockholm.
- Råberg, Per G., 1972 (1970). *Funktionalistiskt genombrott. Radikal miljö och miljödebatt i Sverige 1925-1931*. Andra omarbetade upplagan. Stockholm.
- Röneholm, Harry, 1945. *Markkinat, messut ja näyttelyt I*. Helsinki.
- Saarenheimo, Eero, 1985. *Kruunun krouvari. Arctia Oy:n vaiheita 1935-1985*. Espoo.
- Saarinen, E.J., 1955. *Muistikuvia osakunta-ajoltani 1920-35*. Juhla-Susj. Savolainen osakunta 1905-1955, 30-33. Kuopio.
- Salokorpi, Asko, 1990. *Arkkitehtuuri vuoden 1940 jälkeen*. *Ars Suomen taide* 6. Toim. Salme Sarajas-Korte, 15-75. Keuruu 1990.
- Savo-karjalaisen osakunnan matrikkeli*. Toim. Heikki Waris, Martti Ruutu. Porvoo 1947.
- Schildt, Göran, 1982. *Valkoinen pöytä. Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat*. Keuruu.
- Schildt, Göran, 1985. *Nyky aika. Alvar Aallon tutustuminen funktionalismiin*. Keuruu.
- Schildt, Göran, 1990. *Inhimillinen tekijä. Alvar Aalto 1939-1976*. Keuruu.
- Schildt, Henri, 1991. *Erik Bryggmanin matkat Italiaan*. Erik Bryggman 1891-1955 arkkitehti. Toim. Riitta Nikula. Suomen rakennustaitteen museon monografiasarja, 81-98. Helsinki 1991.
- Schuhmacher, Adolf, [1934]. *Ladenbau. Anordnung, Einbau und Ausgestaltung kleiner und großer Läden in alten und neuen Häusern*. Stuttgart.
- af Schultén, Marius, 1927. *Teollisuusrakennustaidetta*. *Arkkitehti* 1927, 1-8.
- af Schultén, Marius, 1931. *Keskustelua. Lojaalisuutta II*. *Arkkitehti* 1931, 199.
- af Schultén, Marius, 1931a. *Kotkan kaupungintalokilpailu*. *Arkkitehti* 1931, 166-168.
- af Schultén, Marius, 1934. *Kirjoja*. *Arkkitehti* 1934, 155.

- Schwanzer, Berthold, 1989 (1985). *Die Bedeutung der Architektur für die Corporate Identity eines Unternehmens. Eine empirische Untersuchung von Geschäften und Bankfilialen*. 3. Aufl. Wien.
- Scully, Vincent, 1974 (1961). *Modern Architecture. The Architecture of Democracy*. Revised Edition. New York.
- Seppänen, Paavo - Seppänen, Pekka, 1983. *Sata laulun vuotta. Sata, sata, sata... Ylioppilaskunnan Laulajat 1883-1983, osa 1*. Toim. Veijo Ilmavirta. Helsinki.
- Simpura, Jorma, 1982. *Vapaan viinan aika. 50 vuotta suomalaista alkoholi-politiikkaa*. Tampere.
- Sirén, J.S., 1931. *Eduskuntatalo*. Arkkitehti 1931, 66-84.
- Sirén, J.S., 1931a. *Keskustelua. Lojalisuutta*. Arkkitehti 1931, 181-183.
- Sirén, J.S., 1931b. *Keskustelua. Lojalisuutta II*. Arkkitehti 1931, 199-200.
- Sirén, J.S., 1989. *Muotoihanteitten muuttuessa. Kompaktia ja läpinäkyvää todellisuutta*. (Esitelmä vuodelta 1950). J.S. Sirén, arkkitehti, 1889-1961. Toim. Severi Blomstedt & alii., 18-24. Helsinki 1989.
- S.O.K. 1904-1929. Helsinki 1929.
- Soukka, Sirkka, 1984. *Kotkan kaupungintalo - puoli vuosisataa*. Kotka.
- Standertskjöld, Elina, 1991. *Turun messut 1929, funktionalismin manifesti*. Erik Bryggman 1891-1955 arkkitehti. Toim. Riitta Nikula. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja, 108-125. Helsinki 1991.
- Strengell, Gustaf, 1933. *Andelsföretagen som smakfödrade*. Domus 3/1933. Helsingfors.
- Suhonen, Pekka, 1987. *Kirkkoarkkitehtuuri 1940-luvulta nykypäiviin*. Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkoissa, 10-21. Helsinki.
- Sundahl, Eskil, 1930. *Moderne svensk arkitektur. Kooperativa förbundet Stockholm*. Arkitekten 2/1930, 29-52. Köbenhavn.
- Sundahl, Eskil, 1931. *Kooperativ arkitektur*. Kooperatören. Jubileumsnummer 1930, 415-425. Stockholm.
- Suomalainen suurnäyttely. Selostus ja kuvia Suomen XIII yleisestä maatalousnäyttelystä Viipurissa 1932*. Toim. J. Jyske. Porvoo 1933.
- Suomen asetuskokoelma vuodelta 1927*. Helsinki 1928.
- Suomen asetuskokoelma vuodelta 1929*. Helsinki 1930.
- Suomen asetuskokoelma vuodelta 1932*. Helsinki 1933.
- Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä 1948*. Vaasa 1948.
- Suomen kirkot ja kirkkotaide*. Osat 1 ja 2. Toinen painos. Lieto 1980.
- Suomen kunnallislehti, 1925-1935*. Helsinki.
- Suomen rakennushallinto 1811-1961*. Julk. rakennushallitus. Helsinki 1967.
- Suomen rakennusmestarien matrikkeli 1905-1930*. Toim. August Tolonen. Helsinki 1930.
- Suomen Rakennusmestariiton matrikkeli III*. Vammala 1954.
- Suomen Taiteilijaseuran 33 näyttely 13.10.-28.10. 1923*. Myyntiluettelo. Helsinki 1923.
- Suomen Teknillinen korkeakoulu. Luettelot vuosilta 1912-1929*. Helsinki.

- Suomen Teknillinen korkeakoulu. Vuosikertomukset työvuosilta 1912-13 - 1930-31.* Helsinki.
- Suomen teollisuuden arkkitehtuuria.* Julk. Suomen Arkkitehtiliitto. Helsinki 1952.
- Suonoja, Kyösti, 1966. *Kuluttajat rakentavat 1. KK:lainen osuuskauppaliike 1916 - 1939.* Helsinki.
- Säästöpankki.* Suomen Säästöpankkiliiton äänenkannattaja, 1928-1939. Helsinki.
- Tafari, Manfredo - Dal Co, Francesco, 1979 (1976). *Modern Architecture.* (Transl. from the Italian by Robert Erich Wolf). New York.
- Tegethoff, Wolf, 1987. *Weißenhof, 1927. Der Sieg des neuen Baustils?* Jahrbuch des Zentralinstituts für Kunstgeschichte. Band III. 1987, 195-228. München.
- Teknisk ukeblad 1932. *Vinmonopolets nyanlegg på Hasle.* Teknisk ukeblad Nr. 46, 17. 11. 1932, 452-454. Oslo.
- Tola, A.V., 1937. *Sananen Säästöpankkien rakennustoiminnasta.* Säästöpankki 1937, 389-391.
- Tola, A.V., 1954. *Vehkalahden Säästöpankki 1904-1954.* Hamina.
- Tola, A.V., 1970. *Luovutetun Karjalan Säästöpankit.* Jyväskylä.
- Tuominen, Laura, 1992. *1900-luvun rakennusperintö. Luettelointi ja suojelukysymyksiä.* Ympäristöministeriö, selvitys 8/1992. Helsinki 1992.
- Tyypimyymlät.* Julk. Kulutusosuuskuntien Keskusliitto. Helsinki 1936.
- Uudisrakennuskuvia 1929-1936.* Julk. Suomen Osuuskauppojen keskuskuunta r.l. Helsinki [1937].
- V. Ao. [Valde Aulanko], 1925. *Osuuskaupparakennusten suunnittelu.* Osuuskauppalehti 1925, 517-521.
- V. Ao. [Valde Aulanko], 1932. *Osuuskauppojen myymälärakennukset.* Yhteishyvä 29. 1. 1932.
- Watkin, David, 1977. *Morality and Architecture. The Development of a Theme in Architectural History and Theory from the Gothic Revival to the Modern Movement.* Oxford.
- Watkin, David, 1985. *Modernism and Morality.* "Classical Tradition and the Modern Movement". The 2nd International Alvar Aalto Symposium (1982). Julk. Suomen Arkkitehtiliitto, Suomen rakennustaiteen museo, Alvar Aalto -museo, 138-157. Helsinki 1985.
- Vehviläinen, Olli, 1963. *Rajamäen Tehtaat 1888-1963.* s.l.
- Vehviläinen, Olli, 1970. *Hiiван tarina. Suomen leivinhiiivateollisuuden vaiheet 1885-1970.* s.l.
- Welsch, Wolfgang, 1985. *Tradition und Innovation in der Kunst. Philosophische Perspektiven der Postmoderne.* Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft. Band 30/1 1985, 79-100. Köln.
- Venturi, Robert, 1966. *Complexity and Contradiction in Architecture.* New York.

- Werner, Johannes, 1986. *Die Kathedrale des Sozialismus. Erinnerung an eine Utopie*. Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft. Band 31/1 1986, 264-274. Köln.
- Vesanen, Viki, 1954. *Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta R.L. Viisikymmenvuotinen toiminta*. Helsinki.
- Vesanen, Viki, 1958. *Helsingin OK-piiri 1908-1958*. Helsinki.
- Vesanen, Viki, 1958a. *Kotkan Osuuskauppapiiri 1908-1958*. Helsinki.
- Vesanen, Viki, 1963. *60 vuotta osuuskauppatoimintaa Myllykoskella*. Myllykoski.
- Vesanen, Viki, [1966]. *60 vuotta osuuskauppatoimintaa Elimäellä*. Kouvola.
- Vesterinen, Leeni - Heporauta, F.A., 1939. *Liiviläisten kansallistalon syntyvaiheet*. Heimotyö II. Suomalais-ugrilaisen Kulttuuritoimikunnan Suomen osasto 1938-1939. Helsinki.
- Wetterberg, Ola, 1991. *Samfundet utvecklar byggnadskulturen. Återblickar*, 101-134.
- Wiener, Alfred, 1912. *Das Warenhaus. Kauf-, Geschäfts-, Büro-Haus*. Berlin.
- Vienonen, Kaarlo, 1961. *Osuuskauppa Aitan tärkeimmät tapahtumat 50-vuotisen toiminnan taipaleelta 1911-1961*. Turku.
- Virtanen, Ahto, 1925. *Minkä mitäkin myymälärakennusten ulkonäöstä*. Osuusliike 1925, 45-48. Helsinki.
- Vitikainen, Erkki, 1971. *Osuuskauppa Ympäristö 1921-1971*. Kouvola.
- W. K., 1925. *Vertailua Suomen ja Englannin osuuskauppojen sivumyymälöiden välillä*. Osuuskauppalehti 1925, 34-35.
- Vuorio, Matti, 1944. *Osuusliike Liitto r.l. 1919-1944*. Helsinki.
- V.V. [Viki Vesanen], 1926. *Osuuskauppa paikkakuntansa kaupallisena keskuksena*. Osuuskauppalehti 1926, 433-434.
- Vähäkallio, Väinö, 1936. *Kaukopään tehtaas*. Arkkitehti 1936, 115-128.
- Vähäkallio, Väinö, 1941. *Oy Alkoholiliike Ab:n uutisrakennus Salmisaaressa Helsingissä*. Arkkitehti 1941, 33-43.
- Välakangas, Martti, 1935. *Säästöpankkitoimistojen sisustaminen*. Säästöpankki 1935, 229-235, 265-269.
- Wäre, Ritva, 1989. *Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa*. Ars Suomen taide 4, 112-169. Keuruu.
- Wörterbuch der Kunst*. Begründet von Johannes Jahn, fortgeführt von Wolfgang Haubenreisser. Elfte, durchgesehene und erweiterte Auflage. Stuttgart 1989.
- Ühiskaupluse sisustus*. Eesti Tarvitajateühisuste Keskuühisuse väljaanne. Tallinn 1939.
- Yhteishyvä*, 1924-1939. Helsinki.
- YL Amerikassa*. s.l. 1939.
- Yleisen Osuuskauppojen Liiton 33. edustajakokous*. Keskustelupöytäkirja. Helsinki 1935.
- Yleisen Osuuskauppojen Liiton 35. edustajakokous*. Ohjelma ja alustukset. Helsinki 1937.

Ylioppilaskunnan Laulajat 6.4.1883-6.4.1958. 75-vuotisjuhla-albumi ja jäsenmatrikkeli. Julk. Ylioppilaskunnan Laulajat. Helsinki 1958.
Ylioppilaslehti, 1927. Helsinki.
Återblickar. Samfundet för Hembygdsvård 75 år. Toim. Mats Rolén, Gunilla Lindberg. Jönköping 1991.

Käytetyt sanomalehdet

Aamulehti, Tampere
Helsingin Sanomat, Helsinki
Hufvudstadsbladet, Helsingfors
Kaleva, Oulu
Länsi-Suomi, Pori
Svenska Pressen, Helsingfors
Uusi Suomi, Helsinki

TYÖLUETTELO

A) Luettelo arkkitehti Erkki Huttusen suunnitelmista ja toteutuneista töistä 1928 - 1939. (*-merkitty työ on suunniteltu SOK:n rakennusosastolla).

T1.* Suursaaren OK:n pääliikerakennus ja varastorakennus. Piirustukset on päivätty 9.1.1928.¹ Kauppa on puolitoistakerroksinen hirsirakennus, jossa on myymälän lisäksi konttori, varasto ja myymälänhoitajan asunto. Perusilmeeltään yksinkertaisen rakennuksen portaaleja ja ikkunaluukkuja on dekoroitu klassisistisin koristeaihein. Toteutus epäselvä. (Vuonna 1947 vahvistetulla Pariisin rauhansopimuksella Neuvostoliitolle luovutetulla alueella.)

1. Piirustukset: Suursaaren OK, mappi 21, ko pa. SOK.

T2.* Perttelin OK:n Hiiden myymälä on ilmeeltään vaatimattoman puurakenteisen maaseututalon kaltainen. Piirustuksia tammikuulta marraskuulle 1928.¹ Toteutettu.

1. Piirustukset: Salon Seudun OK, ko pa. SOK.

T3.* Kausalan OK:n Haapakimolan myymälä. Kivirakenteinen myymälä, joka on dekoroitu klassisistisilla koristeaiheilla. Piirustukset 18.1.1928¹ sisältävät tarkat väritysohjeet, joiden mukaan ulkoseinät tuli maalata vaaleankellertävän harmaiksi. Toteutus epäselvä.

1. Piirustukset: OK Oma-Pohja, ko pa. SOK.

T4.* Ylihärman OK:n Petterinmäen myymälä on pohjaltaan lähes neliömäinen, satulakattoinen hirsirakennus. Asunnon ja konttorin ikkunat

ovat kuusiruutuisia, myymälän näyteikkunat erottuvat niistä suurikoisina ja yksiruutuisina. Rakennuksen takaosaan liittyy matalampi varasto-osa. Sen yhteydessä olevaa katosta kannattaa muotoiltu pylväs. Piirustukset on päivätty 18.1.1928¹, suunnitelma toteutettiin jo saman vuoden kesänä.²

1. Piirustukset: Ylihärman OK, ko pa. SOK.
2. Rakennus esiteltiin kuvin saman vuoden syksynä Yhteishyvässä: *Ylihärmästä*. Yhteishyvä 45/1928, 3.

T5.* Haapajärven OK:n pääliikerakennus on kivirakenteinen kaksikerroksinen liiketalo, jonka ensimmäisessä kerroksessa on myymälä (jossa erillinen ruokatavaramyymälä), kirjakauppa, varasto- ja konttoritilat ja toisessa kerroksessa liikkeenhoitajan ja apulaisten asuintilat. Tämä Haapajärven ensimmäinen kivirakennus rakennettiin kulmittain risteykseen, jossa se hallitsee kaupunkimaisella olemuksellaan ympäristöään. Pääpiirustukset on päivätty 24.1.1928.¹ Rakennus on ensimmäinen merkittävä Huttusen suunnittelema myymälä ja sitä esiteltiin kuvin keskusliikkeen julkaisuissa ilmeisen nykyaikaisena kauppana.² Myymälän ikkunat muutettiin 1950-luvulla kaari-ikkunoista suorakaiteisiksi. Kaupparakennus on edelleen osuuskaupan omistuksessa mutta se on purku-uhanalaisena. Kuvat 27-30.

1. Piirustukset: Haapajärven OK, ko pa. SOK.
2. Osuuskauppalehti 2/1930, 33; Uudisrakennuskuvia, 5.

T6.* Osuusliike Kauppa-Sammon Hammaslahden myymälää varten Huttunen teki tammikuussa 1928 luonnoksen, jossa kaksikerroksisessa puurakennuksessa olevaa konttorin sisäänkäyntiä on korostettu pylväskatoksella, kun taas myymälä erottuu fasadissa lähinnä näyteikkunoiden avulla. Toukokuussa hän laati ehdotuksen kivirakennukseksi.¹ Pääpiirustukset, joiden mukaan kauppa rakennettiin, laadittiin huhtikuussa 1929.² Rakennustyöt, jotka urakoi mv. Karttunen, aloitettiin toukokuussa, ja myymälä avattiin 15.12.1929.³ Myymälä on kaksikerroksinen kivirakennus, jota kattaa laakea satulakatto. Päädyissä on käytetty epäsymmetrisesti pyörö- ja lunetti-ikkunoita.

1. Piirustukset 31. 1. ja 16. 5. 1928. Pohjois-Karjalan OK, ko pa. SOK.
2. Piirustukset 8. 4. 1929. Ibid.
3. *Osuusliike Kauppa-Sampo r.l.* Yhteishyvä 10. 1. 1930, 1; Myymälä esiteltiin: Uudisrakennuskuvia, 4.

T7.* Keski-Pohjanmaan OK:n Oksakosken myymälä on vaatimaton puurakenteinen maaseutumyymälä. Piirustukset 7.2.1928.¹

1. Piirustukset: Keski-Pohjanmaan OK, ko pa. SOK.

T8.* SOK:n Helsingin tehdastontin rakennussuunnitelman sekä tehtaan (Pääskylänkatu 12) piirustukset Huttunen laati maaliskuussa 1928. Huttusen alkuperäispiirustukset eivät ole säilyneet, mutta niistä on merkinä piirustusluettelokirjassa.¹ Tehdas käsitti Fleminginkadulle vuonna

1920 valmistuneen tehtaan jatkoksi rakennettavan kuusikerroksisen, n. 27 metriä leveän ja 19 metriä syvän tiilirakennuksen, joka valmistui 1929. Laajennuksen vuoksi tehtaan toimintaa pystyttiin huomattavasti lisäämään.² Tehdasalueen rakennussuunnitelma käsitti koko tontin (yli 7000 m²) ympäri kiertävän massiivisen rakennuksen.³ Tehdasta laajennettiin vuonna 1935 uusien, Huttusen laatimien funktionalismin mukaisten suunnitelmien pohjalta (T93). Kuva 11.

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja. Ko pa. SOK; Yksittäisiä kopioita Huttusen 9.3.1928 laatimista tehtaan pohjapiirustuksista: Helsinki. Teollisuus- ja konttorikiinteistö, LP 19540, ko pa. SOK.
2. Vesanen 1954, 415.
3. S.O.K:n Helsingin tehtaiden rakennussuunnitelma. Yhteishyvä 16.3.1928. Artikkelissa esitellään rakennussuunnitelmaa myös piirustuksiin, jotka ilmeisimmin ovat Huttusen laatimia.

T9.* Keski-Saimaan Osuusliikkeen liiketaloluonnos Savonlinnaan on piirretty 19.3.1928.¹ Rakennus suunniteltiin Olavinkadun ja rautatien väliselle satama-alueelle aivan rantaviivan ääreen. Kolmikerroksiseen päärakennukseen on sijoitettu myymälähuoneistoja, kahvila, konttoritiloja ja asuinhuoneita. Kahden matalan varastosiiven väliin jää sisäpiha venelaitureineen ja pylväikköineen. Katufasadi on symmetrinen pohjakerroksen kaari-ikkunoiden ja yläkerrosten neliömäisten ikkunoiden järjestelmä. Huonetilat ovat kankeat ahtaine käytävineen. Luonnos muistuttaa lähinnä hollantilaisen barokkiklassismin ja venetsialaisen kauppiastaloarkkitehtuurin risteymää. Suunnitelmaa ei toteutettu. Kuva 32.

1. Piirustukset: OK Keski-Saimaa, ko pa. SOK.

T10.* Huttusen ensimmäisessä luonnoksessa (29.3.1928) Säkijärven OK:n päämyymäläksi kaksikerroksisesta kahvila- myymälä- asuntorakennuksesta erkanee pitkä varasto, joka päättyy kreikkalaista temppeleitä muistuttavaan työkalusuojaan. Myymälä on jaettu eri osastoihin, joiden päällä on toisessa kerroksessa asuntoja. Toisessa, yksinkertaistetussa luonnoksessa (5.4.1928) kaari-ikkunoin valaistu myymälä on pienempi ja tavanomainen varastorakennus on sijoitettu siitä erilleen. Tämän luonnoksen perusteella tehtyjen piirustusten mukaan myymälä rakennettiin (työpiirustukset 29.5.1928), mutta varasto vasta uusien, 26.11.1932 laadittujen, funktionalismin mukaisten piirustusten pohjalta. Rakennukset vaurioituivat pahoin toisen maailmansodan aikana (luovutetulla alueella).¹ Kuvat 33-34.

1. Piirustukset: mappi 22, ko pa. SOK; Myymälän ja varaston kuva: Uudisrakennuskuvia, 6; Kuva tuhoutuneesta myymälästä: osuustoimintaosaston va. SOK.

T11.* Lapuan OK:n varastorakennuksen piirustukset 21.5.1928. Piirustukset eivät ole säilyneet, tieto suunnitelmasta piirustusluettelokirjasta.¹ Toteutus epäselvä.

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.

T12.* Mariehamns Handelslagin liikerakennus Maarianhaminassa on Huttusen ainut Ahvenanmaalle suunnittelema SOK-lainen myymälä. Se on pohjaltaan lähes neliömäinen kivrakennus, jossa on aumakatto ja muutamia niukkoja klassisistisia koristeaiheita. Huttunen suunnitteli myös myymäläkaluston (15.2.1929). Myymälän piirustukset 8. ja 24.5. ja erillisen pihavaraston 29.8.1928.¹

1. Piirustukset: Alg Samgång, ko pa. SOK; Myymälästä julkaista kuva: Uudisrakennuskuvia, 4.

T13.* Raudun OK:n liikerakennuksen piirustukset on laadittu 15.5.1928.¹ Kaupparakennus käsittää eri osastoihin jaetun myymälän, konttorin ja pienen asunnon (ullakolla on varastojen lisäksi kaksi huonetta apulaisille). Mansardikattoinen kivimyymälä muistuttaa hieman aiempaa Maarianhaminan myymälää. Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).

1. Piirustukset: Raudun OK, mappi 15, ko pa. SOK.

T14.* SOK:n Oulun Toppilan myllyä varten Huttunen laati luonnokset 28.7. ja 3.8.1928. Viralliset työpiirustukset valmistuivat saman vuoden lokakuussa.¹ Myllyn L-muotoinen volyyymi sisältää viisikerroksisen myllyosan, johon on sijoitettu jauhatuslaitteiden lisäksi jauho-varastot, työntekijöiden sosiaaliset tilat, laboratorio ja koeleipomo, ja sitä korkeamman viljavaraston esipuhdistustorneineen. Varaston ulkoseinä on jaoteltu pilasterein. Viljavaraston muurattujen umpiseinien sisään jäävät 18 metrin korkuiset puiset viljalaarit, joiden suppilomainen pohja on valettu betonista. Teknisesti mylly oli varustettu nykyaikaisesti. Rakennustyöt aloitettiin 2. syyskuuta ja mylly valmistui seuraavana vuonna. Rakennus esiteltiin kuvin Uudisrakennuskuvia-kirjassa vuonna 1937, mutta muutoin mylly jäi vähemmän tunnetuksi Huttusen suunnittelukohdeksi. Myllyä laajennettiin Arthur Elgin suunnittelemissa sylinterimäisillä betonisiiloilla vuonna 1937 - jolloin myös esipuhdistustorni uusittiin - sekä 1960.² Muutosten myötä myllyn alkuperäinen ulkonäkö on ratkaisevasti muuttunut. Kuvat 66-67.

1. Piirustukset: SOK Oulu, Toppilan mylly, ko pa. SOK.
2. Uudisrakennuskuvia, 49; Ks. myös: *S.O.K:n Oulun mylly valmis*. Yhteishyvä 22.11.1929, 1; A. Elgin piirustukset: SOK Oulu, Toppilan mylly, ko pa. SOK.

T15.* Pyhäjärven OK:n myymälä (ent. Käkisalmen OK) Pyhäjärven asemalla on pieni maalaistaloa muistuttava hirsirakennus, jossa varasto on erillisenä siipenä. Piirustukset on laadittu 6. ja 21.9.1928.¹ Toteutus ilmeinen (luovutetulla alueella).

1. Piirustukset: Pyhäjärven OK, mappi 14, ko pa. SOK.

T16.* Kioskiluonnos Osuusliike Tuotannolle [7.12.] 1928¹. Luonnoksen rakennus on pohjaltaan pyöreä kahvila-kioski, joka on mitoitettu vain muutamalle asiakkaalle. Ulkoasussa ei esiinny klassisistisia koristeaihei-

ta. Suunnitelmalla on yhteneväisyyksiä Gunnar Taucherin Helsinkiin (1929) ja Bertel Strömmerin Tampereelle (1933) suunnittelemiin virvokioskeihin.² Todennäköisesti Tampereelle tarkoitetun kioskin toteutus epäselvä.

1. Piirustukset: Vanhoja piirustuksia, KK Tuotanto, ko pa. SOK.
2. Taucherin ja Strömmerin kioskeille puolestaan löytyy Heinosen mukaan esikuva Adolf Meyerin johdolla Frankfurt am Mainiin suunnitelluista kioskityypeistä. (Heinonen 1986, 272.)

T17.* Jämsän Jokivarren OK:n liiketaloluonnos Jämsään. Ensimmäinen luonnos (4.1.1929) käsittää kaksikerroksisen, volyymiltaan yhtenäisen rakennuksen, jota kattaa loiva satulakatto. Päätyfasadi on sommiteltu symmetriseksi oven, koristemedaljonkien, asunnon ikkunoiden ja ullaikon lunetti-ikkunan suhteen. Toisessa luonnoksessa (27.11.1929) rakennus on L-muotoisesti kadun kulmassa. Molemmissa ehdotelmissä ilmiasu on niukan klassisistinen.¹ Myymälä toteutettiin Huttusen neljä vuotta myöhemmin laatiman suunnitelman pohjalta, joka on tässä yhteydessä esitetty eri työnä (T78).

1. Piirustukset: OK Seppo, ko pa. SOK.

T18.* Ruokolahden OK:n päämyymälä. Alkuvuodesta 1929 lähtien Huttunen luonnosteli Vuoksenniskalle rakennettavaa myymälää varten suunnitelmaa, josta hän laati työpiirustukset 6.5.1930.¹ Rakennuksen tilaohjelma muistuttaa osastoihin jaettuine myymälöineen sekä varasto-, asunto- ja porrashuoneratkaisuineen myöhemmän Sauvon myymälän tilaohjelmaa (T58). Ulkoasu luo massiivisen vaikutelman: aumakaton kattoräystä on korostettu, ikkuna-aukot ovat suhteellisen pienet ja ovet on kehysmuurattu erilleen seinäpinnasta. Myymälän kahden oven päälle on asetettu medaljongit, joiden sisään on piirretty R-kirjain. Rakennus toteutettiin kuitenkin P. Riihimäen heinäkuussa 1934 laatimien, funktionalismia edustavien piirustusten mukaan.²

1. Huttusen luonnokset: (Ruokolahden OK) OK Vuoksenniska, ko pa. SOK.
2. Riihimäen piirustukset 3.7.1934: (Ruokolahden OK) OK Vuoksenniska, ko pa. SOK.

T19.* Oy Savontien liiketaloluonnos Varkauteen 23.1.1929.¹ Kivirakennuksen ensimmäiseen kerrokseen on sijoitettu myymälätilat, toiseen kerrokseen asuntoja. Portaalipilasterit ulottuvat kolossaalisesti koko fasadin korkeudelle ja toisessa kerroksessa niiden väliin on asetettu medaljonki. Suunnitelmaa ei toteutettu.

1. Piirustukset: Oy Savontie. Talous-OK, ko pa. SOK.

T20.* Kalajoen OK:n päämyymäläluonnos 31.1. ja 4.2.1929.¹ Tätä klassisistisvaikutteista, Savontie Oy:n liiketalon kaltaista myymälärakennussuunnitelmaa ei toteutettu.

1. Piirustukset: Kalajoen OK, ko pa. SOK.

T21.* Sibbo Handelslagin päämyymälän muutos- ja lisärakennuspiirustukset 31.1.1929. Sipoon myymälää varten laati myös G. Blomberg luonnoksen (30.10.1929), ja täysin uusi myymälä rakennettiin 1935 A. Elgin suunnitelman mukaan pulpettikattoisena "puufunkismyymälänä".¹

1. Piirustukset: Sibbo Hlg, ko pa. SOK.

T22.* Huttunen laati 27.2.1929 Joroisten OK:lle pienen puisen myymälän luonnoksen ja jo aiemmin hän oli piirtänyt myymälää varten muutospiirustuksen (7.11.1928).¹ Kaupan palaminen 1934 joudutti uuden myymälän rakennushanketta, ja A. Elgin 17.12.1934 laatiman suunnitelman mukaan rakennettiin hirsistä kaksikerroksinen kaupparakennus Joroisten keskusta.²

1. Piirustukset: Joroisten OK, ko pa. SOK.
2. Ibid; Myymälästä julkaistu kuva: Uudisrakennuskuvia, 13.

T23.* Metsäpirtin OK:n päämyymälä. Huttunen laati 4.2.1929 muutospiirustuksen, jonka mukaan osuuskaupan entinen myymälä muutettiin leipomoksi ja kahvilaksi, sekä piirustuksen uudeksi myymäläksi. Puurakenteisen kaupan ensimmäisessä kerroksessa on tilat myymälälle (jaetuna eri osastoihin), varastolle, konttorille ja kirjakaupalle. Lisäksi ullakolle on sijoitettu varastotilaa. Ulkoasussa huomio kiinnittyy portaaleihin, joita on korostettu pilasterein, palloin ja meanderikuvioidin. O. Lehtinen laati 14.10.1930 rakennusta varten työpiirustukset, joissa on Huttusen luonnoksen huonejärjestys ja oviportaalit, mutta huomattavasti suuremmat näyteikkunat. Kauppa rakennettiin puun sijasta sementti-tillestä.¹ (Luovutetulla alueella).

1. Piirustukset ja työselitys: Metsäpirtin OK, mappi 12, ko pa. SOK.

T24.* Kuolemanjärven OK:n Kaukjärven myymälä. Huttunen laati 6.4. ja 11.4.1929 luonnokset osuuskaupalle vaatimatonta hirsirakenteista maaseutumyymälää varten. Rakennukseen oli sommiteltu nurkkapilasterit ja ikkunaluukut. Myymälä toteutettiin Huttusen luonnosten pohjalta M. Korhosen laatimien työpiirustusten mukaan (14.2.1931). Samaan aikaan P. Riihimäki teki vaihtoehtoisen luonnoksen (30.1.1931), jossa "koristeellisuus" oli myymälän ulkoasusta riisuttu.¹ (Luovutetulla alueella).

1. Piirustukset: Kuolemanjärven OK, mappi 11, ko pa. SOK.

T25.* Kiteen OK:n Puhoksen myymälä. Pientä hirsirakenteista maaseutumyymälää varten Huttunen laati luonnoksen 15.4. ja työ- ja detaljpiirustukset 24.5.1929.¹

1. Piirustukset ja työselitys: Keski-Karjalan OK, ko pa. SOK.

T26.* Karjalohjan OK:n päämyymälän lisä- ja muutospiirustukset 16.4. ja 2.5.1929.¹ Niukasti klassisistisin koristeaihein dekoroidun maaseutumyymälän taakse Huttunen suunnitteli siihen kohtisuoraan liittyvän varastosiiven. Toteutus epäselvä.

1. Piirustukset: (Karjalohjan OK) OK Seutu, ko pa. SOK.

T27.* Taivalkosken OK:n Jermun sivumyymälää varten Huttunen laati 22.4.1929 piirustukset, joissa pieni harjakattoinen myymälä on muotokieleltään yksinkertainen. Toteutus epäselvä.¹

1. Piirustukset: Taivalkosken OK, ko pa. SOK.

T28.* Osuusliike Torkkelin Mannolan myymälä. Luonnos 23.4., työ- ja detaljipiirustukset 18.5.1929.¹ Myymälä on puurakenteinen ja kaksikerroksinen. Ulkoasussa on useita pieniä klassisistisia yksityiskohtia. Myymälänhoitajan asunnon oven edessä on "20-lukulainen" kuisti; muotokieleltään rakennuksella on yhteneväisyyksiä M. Välikankaan Puu-Käpylän asuinrakennusten kanssa. Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).

1. Piirustukset: Ol Torkkeli, mappi 25, ko pa. SOK.

T29.* Koiviston Vatnuorin OK:n kaksikerroksisen puurakenteisen myymälän varasto jatkuu siipirakennuksena myymälän taakse. Luonnos on laadittu 25.4.1929.¹ Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).

1. Piirustukset: Koiviston Vatnuorin OK, mappi 10, ko pa. SOK.

T30.* Sakkolan OK:n Ruununvallan myymälä on pieni harjakattoinen puurakennus, joka käsittää myymälähuoneen, asunnon ja varastosiiven. Piirustukset 29.4.1929.¹ Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).

1. Piirustukset: Sakkolan OK, mappi 16, ko pa. SOK.

T31.* Osuuskunta Aitan liiketaloluonnos Sauvoon 15.5.1929.¹ Ensimmäiseen kerrokseen on sijoitettu myymäläosastot, varasto ja konttori, toiseen valmisvaateosasto, kirjakauppa ja asuntoja. Fasadi on keskiakselin suhteen symmetrinen ja ilmeeltään klassisistinen. Rakennus toteutettiin Huttusen myöhemmin laatimalla funktionalismia edustavalla suunnitelmalla, joka on tässä esitetty eri työnä (T58). Kuva 25.

1. Piirustukset: (OK Aitta) Turun OK, ko pa. SOK.

T32.* Paimion Kauppaosuuskunnan Paimion myymälän uusimislunnon 16.5.1929 käsittää medaljongein koristellun klassisistisvaikutteisen jatkeen vanhan myymälän volyymiin. Toiminnalliseen ja tyyllilliseen yhtenäisyyteen uuden ja vanhan välillä on kiinnitetty huomiota.¹ Paimion myymälä rakennettiin kokonaan uudestaan 1935 P. Riihimäen laatiman funktionalismia edustavan suunnitelman pohjalta.²

1. Piirustukset: (OK Aitta) Turun OK, ko pa. SOK.

2. Riihimäen suunnitelmasta ks. Aulanko 1936, 93 ja 95.

T33.* Kouvolan Ympäristön Osuusliikkeen Valkealan sivumyymälän luonnos 25.5.1929 käsittää vaatimattoman myymälärakennuksen, jonka ulkoasu on niukan klassisistinen¹ Myymälä rakennettiin samana vuonna.²

1. Piirustukset: OK Ympäristö, ko pa. SOK.

2. Vitikainen 1971.

T34.* Kullaan OK:n (ent. OK Kalliopohja) Levonpellon myymälän luonnokset 28.5.1929.¹ Toisessa luonnoksessa pieneen myymälärakennukseen on sijoitettu joitakin klassisistisia koristeaiheita, toinen luonnos on puolestaan täysin dekoroinaton. Toteutus epäselvä.

1. Piirustukset: Satakunnan OK, ko pa. SOK.

T35.* Ähtärin OK:n autotalli. Toteutettua, sementtitiilestä muurattua autotallia varten Huttunen laati piirustukset 8.6.1929.¹ Rakennus on ulkoasultaan yksinkertainen.

1. Piirustukset: (Ähtärin OK) OK Kytäjä, ko pa. SOK.

T36.* Iisalmen OK:n Vieremän myymälä. Huttusen piirustukset 27.6. ja 5.7.1929, sisustuspiirustukset kauppaan laati O. Lehtinen¹. Kaksikerroksiseen, loivan harjakattoiseen rakennukseen on sijoitettu myymälä ja myymälänhoitajan asunto. Rakennus on muurattu sementtitiilistä ja rapattu ulkoa vaaleaksi. Profiloitu räystäslista, sadevesijuoksut ja myymälän ovi konsolikatoisineen jäntevöittävät julkisivua, ja rakennus edustaa jykevää klassisismia. Oviakselin sijoittaminen keskiakselista sivuun rikkoo perinteistä symmetria-asetelmaa. Asunnon neliömäiset ruutuikkunat on asetettu samaan akseliin suurehkojen näyteikkunoiden kanssa. Toteutetun rakennuksen fasadiin kiinnitettiin versaalitekstillä kirjoitettu osuuskaupan nimi. Kuva 31.

1. Piirustukset ja työselitys: (Ilmeen OK) OK Koljonvirta, ko pa. SOK.

T37.* Alahärmän OK:n Pirin myymälän luonnos 17.7.1929 on suunnitelma kaksikerroksiseksi, kivirakenteiseksi myymäläksi, jonka ulkoasussa on klassisistisia yksityiskohtia. Myymälä toteutettiin O. Lehtisen laatiman piirustuksen mukaan 1933 puurakenteisena ja pulpettikattoisena pienmyymälänä.¹

1. Piirustukset: Alahärmän OK, ko pa. SOK.

T38.* Öljyvarasto SOK:n Vaajakosken teollisuusalueelle. Rinteeseen sijoitettu, tiilinen ja rappaamaton öljytynnyrivarasto ei ilmennä erityisiä tyyllillisiä piirteitä. Huttusen piirustukset on laadittu 18.7.1929; mielenkiintoista on verrata niitä kaksi vuotta aiemmin G. Blombergin tekemään ehdotukseen, joka on selvemmin tyyllillisesti klassisistinen.¹

1. Piirustukset: SOK Vaajakoski (lastaussilta, makasiinirakennus), ko pa. SOK.

T39.* Valkjärven OK:n Jauholan sivumyymälä. Luonnokset myymälää varten Huttunen laati 20.7. ja 6.8.. Niissä kaksikerroksinen, 26 metriä pitkä myymälärakennus on pramea liikehuoneisto, jonka myymälätila on jaettu kolmeen osastoon. Työpiirustukset on laadittu 27.8.1929. Niiden mukaan sementtitiilestä rakennettu, luonnoksia huomattavasti pienempi (pituus 12 m), kaksikerroksinen kauppa käsittää normaalin maa-seutumyymälän tapaan myymälän ja käsivaraston ja toisessa kerroksessa myymälänhoitajan ja apulaisten asunnot. Myymälän ulkoasu on

niukkailmeistä klassisismia. Rakennuksen työselityksenä käytettiin Viemän myymälän (T36) työselitystä.¹ (Luovutetulla alueella).

1. Piirustukset ja työselitys: Valkjärven OK, mappi 27, ko pa. SOK.

T40.* Ylihärman OK:n liiketaloluonnos Ylihärmälle. Rakennusosastolla K.B. Koskinen laati 9.7. liiketalon luonnoksen, jota Huttunen edelleen kehitti (26.7.1929). Luonnoksessa myymälä on 25 metriä leveä, kaksikerroksinen kivirakennus, jonka toisesta päädyistä erkanee takapihalle yhtä pitkä, puolitoistakerroksinen varastosiipi. Fasadi rytmittyy symmetrisesti seitsemän akselin varaan. Kehysmuurattujen ovien ja näyteikkunoiden väliin on asetettu medaljongit. Toisen kerroksen asunnoissa on kuusiruutuiset ikkunat. Räystäslistaa kantavat pareittain räystäään alle asetetut konsolit. Niin pääjulkisivun kuin päätyfasadinkin suunnittelussa on ilmeisimmin käytetty hyväksi ohjeviivastoa. Ensimmäisen kerroksen pohja on jaettu pitkänomaiseen sekatavaramyymälään, ruokatavaramyymälään, konttoriin ja käsivarastoon tavalla, joka myöhemmin pääsääntöisesti ilmeni tyyllisesti funktionalistisissa liikerakennuksissa. Huttusen luonnoksen pohjajärjestely ja varastosiipi toistuvatkin täysin samankaltaisina Aarno Ravealan Ylihärman liiketalopiirustuksessa 8.7.1937, jonka mukaan rakennus toteutettiin.¹

1. Koskisen, Huttusen ja Ravealan piirustukset: Ylihärman OK, ko pa. SOK.

T41.* Karttulan Osuusliikkeen varastorakennus. Varastoa varten Huttunen laati jo 17.8.1929 luonnoksen, josta hän kehitti edelleen työpiirustukset (9.4. ja 26.6.1931). Toteutettu, aumakattoinen ja koristeeton rakennus valettiin kokonaisuudessaan betonista.¹

1. Piirustukset: Karttulan OL, ko pa. SOK.

T42.* OK Maakunnan Kiehemän sivumyymälän luonnos 5.9.1929 käsittää yksinkertaisen pienen puisen maaseutumyymälän, jossa on myymälä ja kauppiaan asunto. Huttusen luonnoksen pohjalta laati T. Tuovinen pääpiirustukset (30.9.1929), joiden mukaan toteutettu rakennus on ulkoarkkitehtuuriltaan aiemman luonnoksen kaltainen, mutta joissa sisätilaa on edellisestä selvennetty.¹

1. Huttusen ja Tuovisen piirustukset: OK Maakunta, ko pa. SOK.

T43.* Osuusliike Auran Selin sivumyymälä. Luonnos 15.11. ja työpiirustukset 3.12.1929. Myymälä on harjakattoinen puurakennus. Sen takaa erkanee varastosiipi, jonka ikkuna muistuttaa nauhaikkunaa. Rakennuksen keskelle on sijoitettu 8,5 metriä leveä myymälätila ja päihin myymälänhoitajan asunto sekä käsivarasto. Symmetrisessä julkisivussa korostuu seinäpinnasta kehystetty suuri näyteikkunapari, jonka väliin on sijoitettu koristeellinen myymäläovi kaksine pylväineen. Näyteikkunoiden päälle on sommiteltu osuuskaupan nimikirjaimet ja niiden ylle ullakkoa valaiseva lunetti-ikkuna. Asunnon ja varaston ikkunat ovat ruutupuitteiset.¹

Yhteishyvässä julkaistun artikkelin mukaan rakennus edustaa viimeisintä tyyppiä osuuskauppojen myymälärakennuksissa. Se ja myymälän kalusto tekevät kirjoittajan mukaan miellyttävän vaikutuksen, ja ostava yleisö kiinnittääkin hänen mukaansa entistä enemmän huomiota myymälän puhtauteen, tavaroiden laatuun ja niiden siistiin järjestykseen.²

1. Piirustukset: OK Aura, ko pa. SOK.

2. *Oi Aura laajentaa toimintaansa.* Yhteishyvä 2.1.1931, 1.

T44.* Luonnos Sortavalan Osuusliikkeen myymälälle 30.11.1929. Piirustukset eivät ole säilyneet, suunnitelmasta on ainoastaan merkintä rakennusosaston piirustusluettelossa.¹ Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.

T45. Ehdotus Sortavalan kirkkokilpailuun. Huttunen laati Eero Vaskisen kanssa ehdotuksen "Pontius Pilatus" Sortavalan kaupunkiseurakunnan julistamaan kirkkokilpailuun, joka päättyi 30.11.1929. Ehdotukselle myönnettiin jaettu toinen palkinto.¹ Pohjaltaan suorakaiteiseen ja volyymitaan paralleelipipedimäiseen kirkkosaliin liittyy alttaripäädystä korkea torni, jonka alla on kastekappeli. Alttarin toisella puolella on sakaristo, jonka jatkeena on kilpailuohjelman vaatimat tilat seurakunta- ja rippikoulusalille. Ehdotus on tilajäsentelyltään traditionaalinen. Rakennuksen sileät ja koristelemattomat pinnat sekä volyymin geometrinen muotoilu viittaavat tyyllisesti funktionalismiin. Hilding Ekelund kritisoi kirkon sijoittelua ja massajaottelua maaston ja kaupunkikuvan suhteen sekä moitti sitä kaavamaisesta kuivuudesta.² Kilpailun ensimmäinen palkinto myönnettiin E. Bryggmanille, mutta kirkon rakentamishanke viivästyi eikä rakennustöitä koskaan aloitettu.³

1. *Sortavalan kirkkokilpailu.* Arkkitehti 1929, 202-204; Arkkitehti-lehdessä julkaistut piirustukset ovat ainoat Huttusen suunnitelmasta säilyneet dokumentit.

2. Ekelund 1930, 45.

3. Vuonna 1919 perustettu kaupunkiseurakunta käytti jumalanpalveluksissa Sortavalan maaseurakunnan kirkkoa. Uuden kirkon rakentamishankkeesta ks. Karttunen 1970, 356-359.

T46.* Osuusliike Maapohjan Raatikaisen myymälä on Huttusen suunnittelema hirsirakenteinen maaseutumyymälä (piirustukset 4.12.1929). Se käsittää myymälähuoneen, asunnon ja varastosiiven. Ulkoarkkitehtuuria elävöittävät muutamat klassisistiset detaljit.¹

1. Piirustukset: OK Maapohja, ko pa. SOK.

T47.* Hirvelän OK:n (vuodesta 1934 Osuusliike Jykevä) pääliike. V. Aulanko laati 24.10.1929 luonnoksen kivrakenteiseksi, kaksikerroksiseksi myymäläksi. Sen 20 metriä leveä julkisivu on symmetrinen keskiakselinsa suhteen, jolle asettuu myös myymälän katoksellinen sisäänkäynti. Huttusen 9.12.1929 laatima ehdotus on tätä ilmeeltään huomattavasti

kevyempi. Rakennus on siinä puolitoistakerroksinen (ullakolla pääasias-
sa varastotilaa) pitkikäs (fasadin leveys 30 metriä) volyyymi. Isojen, pe-
rustuksen tasolta lähtevien näyteikkunoiden päälle on tekstattu osuus-
kupan nimi ja kunkin ikkuna-akselin yläosassa on ullakon pyöröikkuna.
Kohtisuoraan myymälää vastaan erkanevat pihasivulla varastosiipi, jonka
läpi on johdettu "ajoportti" pihalle. Varaston ikkunat on luonnosteltu
nauhaikkunoiden kaltaisiksi. Siinä, mihin Aulanko oli myymälän eteen
piirtänyt hevospuomin, sijoitti Huttunen luonnoksessaan bensapumpun
ja auton osoittamaan muuttuvaa, teknistyvää maailmaa. Seuraavassa
Huttusen luonnoksessa (13.1.1930) rakennuksen tilaohjelmaa on pie-
nennetty ja puolitoistakerroksinen myymälä on kaavailtu rakennetta-
vaksi puusta. Fasadin keskiakselille sijoittuu myymälän ovi ja joka toi-
sen näyteikkuna-akselin päällä on ullakon pyöröikkuna. Varastosiipi on
huomattavasti aiempaa lyhyempi ja sitä valaisevat tavanomaiset ruu-
tuikkunat. Tämän luonnoksen pohjalta laati O. Lehtinen tilaohjelmal-
taan edelleen supistetun myymälän työpiirustukset (23.1.1930) siten,
että hän poisti kaksi ikkuna-akselia ja suunnitteli rakennuksen edellisen
peilikuvana. Lehtinen piirsi myös myymäläsisustuksen (18.7.1930).¹ Ku-
va 26.

1. Aulangon, Huttusen ja Lehtisen piirustukset: (OL Jykevä) OK Ympäristö, ko pa. SOK.

T48.* Hämeenkyrön OK:n Mahnalan sivumyymälän luonnos 12.12.1929.¹ Luonnos esittää puista maaseutumyymälää, johon liittyy pihalle suuntautuva varastosiipi. Ei toteutettu.

1. Piirustukset: (Hämeenkyrön OK) KK Tuotanto, ko pa. SOK.

T49.* Osuusliike Maapohjan Pöytyän sivumyymälä. Piirustukset 18.12.1929. Pienimuotoinen puumyymälä, joka muistuttaa suuresti Huttusen aiemmin osuusliikkeelle suunnittelemaa Raatikaisen myymälää (T46).¹

1. Piirustukset: OK Maapohja, ko pa. SOK.

T50.* SOK:n Kokkolan varasto. Kokkolaan (Rautatienkatu 24.) rakennet-
tua kylmävarastoa varten Huttunen laati luonnokset 11.1.1930. Kolmi-
kerroksinen, tiilimuurattu pitkikäs varastorakennus ei sisällä erityisiä
tyylillisiä muistumia, yleisilme on luonnoksissa ennemminkin karun
raskas.¹ K.B. Koskinen laati myöhemmin varaston viralliset piirustukset
(30.4.1930). P. Riihimäen piirustusten pohjalta rakennettiin 1935 varas-
ton yhteyteen varsinainen SOK:n Kokkolan konttori, joka arkkitehtoni-
sesti edustaa funktionalismia. Rakennukseen on myöhemmin tehty
muutoksia eikä rakennus ole enää SOK:n omistuksessa.²

1. Huttusen luonnokset ovat sittemmin kiinteistön myynnin yhteydessä hävinneet.
2. Merkinnät piirustusluettelokirjassa. Ko pa. SOK; Myös Koskisen ja Riihimäen piirustukset ovat kadonneet.

T51.* SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus. Satakunnan sivukonttoria varten SOK harkitsi aluksi konttorin sijoittamista Poriin. Rauman kaupungin tarjottua tonttia, joka oli tavaraliikenteelle sopiva ja kaupunkikuvallisesti edustavalla paikalla, päätyi hallintoneuvosto jälkimmäiseen vaihtoehtoon.¹ Huttunen piirsi luonnokset konttoria varten 3.3.1930 ja niitä noudattavat työpiirustukset 22.5.1930.² Pääasiassa kantavien seinien varaan konstruoidussa rakennuksessa on käytetty hyväksikäyttöä myös betonirakenteita. Varasto on eriytetty omaksi siivekseen. Konttoritilojen ja vuokrattavan liikehuoneiston lisäksi rakennuksessa oli konttorinjohtajan asunto, ja ulkokatto oli järjestetty asuntoon kuuluvaksi oleskelukatoksi. Rakennustyöt aloitettiin heinäkuussa 1930 ja rakennus valmistui kesäkuussa 1931. Pääurakoitsijoina toimivat V. Kylä-Tuomola ja E. Heikkinen Porista. Konstruktioalaskelmat laadittiin J.I. Packalénin toimistossa ja vesi- ja lämpöjohtotöiden ohjelman laati insinööri E. Keso.³ Konttori on ensimmäinen Huttusen suunnittelema selvästi tyyllisistä funktionalismin mukainen rakennus ja yksi ensimmäisistä funktionalistisista rakennuksista Suomessa. Arkkitehti-lehden mukaan sitä esiteltiin kuvin toukokuussa 1933 avatussa Triennale di Milanossa suomalaisten kokoamassa kuvakollaasissa⁴ sekä ulkomaisessa lehdistössä.⁵ Vuonna 1957 SOK:n konttori siirtyi Poriin, jolloin talo muutettiin tehdasrakennukseksi ja alkuperäinen tilajärjestys sisustuksineen tuhoutui. Tasakatto muutettiin aumakatoksi ja autolastaussillan karakterinen betonikatos katkaistiin.⁶ 1986 SOK myi kiinteistön, ja rakennuksen kohdalla on tällä hetkellä avoin. Kuvat 14, 52-57.

1. HN ptk 7. 2. 1930. Keskusarkisto. SOK; Niiniluoto 1931, 3.
2. Lähes kaikki piirustusmateriaali on kiinteistön myynnin yhteydessä hävinnyt. Osa piirustuksista on kuvattuna: va, SRM.
3. Huttunen 1932a, 7-9; Ks. myös Niiniluoto 1931.
4. SAFA Milanon näyttelyssä. Arkkitehti 1933, liite 8, 33.
5. *Suomi ulkolaisissa ammattilehdissä*. Arkkitehti 1934, liite 4, 14.
6. Mikko Haapion tiedonanto 8.10.1987.

T52.* Kurkijoen OK:n lihamyymälä Elisenvaarassa. Piirustukset 7. ja 8.5.1930. Rakennus käsittää ensimmäisessä kerroksessa lihamyymälän ja varaston ja toisessa kerroksessa kaksi asuinhuonetta. Sementtitiilistä rakennettavaa myymälää kattaa hyvin jyrkkä satulakatto. Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).¹

1. Piirustukset ja työselitys: Kurkijoen OK, mappi 10, ko pa. SOK.

T53.* Saviseudun OK:n päämyymälän luonnos Loimaalle (Heimolinnankatu). Luonnopiirustukset 21.6.1930 esittävät vanhan myymälän vieheen rakennettavaa kaksikerroksista kivitaloa, jossa ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevat myymälätilat ja toisessa kahvila-leipomo. Ulkoiselta ilmeeltään rakennus sijoittuu klassisismiin ja funktionalismin välimaastoon. Luonnosten tarkoituksena oli ilmeisimmin toimia esikuvana maaliskuussa rakennusosastolle töihin tulleelle arkkitehti Riihimäelle. Riihimäki laati 9.7.1930 luonnosten pohjalta myymälän työpiirustukset, joi-

den hyväksyjänä toimi Aulangon sijasta Huttunen. Sisustuspiirustukset laati O. Lehtinen (28.1.1931).¹ Rakennustyöt aloitettiin syyskuussa ja myymälä valmistui vuoden 1931 puolivälissä. Rakennuksen urakoi rak.mest. K. Rautanen Alastarolta.² Yhteishyvä-lehdessä uutta toimitaloa ja sen sisustusta pidettiin rakennustaiteellisesti ajanmukaisena ja onnistuneena: *"Sen pinnat ovat suoraviivaisia, tyylikkäitä ja kauniita. Puhtaus ja järjestys kuuluu tähän sisustukseen erottamattomasti (...) Osuuskaupan jäsenet ja ystävät tuntevat iloa tästä yhteisen työnsä tuloksesta."*³ Kuvat 36-38.

1. Piirustukset: OK Saviseutu (Päämyymälä), ko pa. SOK.

2. Saviseudun Osuuskauppa r.l. toimii laajennetuissa suojissa. Yhteishyvä 13.11.1931, 6.

3. Ibid; Artikkelin yhteydessä julkaistiin kuva uudesta myymälästä.

T54.* SOK:n Viipurin mylly. Ensimmäiset Huttusen (päivätyt) luonnokset myllyä varten valmistuivat 30.7.1930 ja viralliset työpiirustukset 15.10.1930. Detaljipiirustuksia on laadittu aina seuraavan vuoden syksyyn.¹ Viipurin mylly, Rauman konttorin ohella, työllistikin arkkitehdin niin, ettei hän rakennusosastolla vuosina 1930-1931 suunnitellut juurikaan muita kohteita. Myllyn rakentaminen aloitettiin 20.11.1930. Viljasiilot valettiin rautabetonista ja varasto-osa konstruointiin rautabetonirungolle. Itse myllyosa tehtiin rautarunkorakenteelle. Rakennuslaskeumat laadittiin J.I. Packalénin toimistossa, LVI-ohjelman teki ins. E. Keso ja sähkötöiden ohjelman ins. N. Jernvall. Rakennuksen pääurakoitsija oli helsinkiläinen Yleinen rakennus Oy. Työmaalla SOK:n valvovina rakennusmestareina toimivat Juho Halme ja Evald Klami. Rakennukseen, jonka kokonaiskuutiotilavuus oli 53500 m³ (lattia-ala 8500 m²), käytettiin mm. 2,5 milj. kiloa sementtiä ja 600 tonnia pyörörautaa. Mylly valmistui lopulliseen asuunsa marraskuussa 1932.²

Vuonna 1935 siilo-osaa jatkettiin kolmella siiloparilla sekä rakennettiin myllyn yhteyteen (pistoraitteen yli) Huttusen suunnittelema (6.9.1935) leipomo. Leipomolle Huttunen suunnitteli vielä 16.4.1937 lisärakennuksen siilo- ja varastosiiven väliin. Leipomo konstruointiin rautabetonista ja ulkoarkkitehtuuriltaan se noudatteli aiemman myllyosan linjaa.³ Talvisodan pahoin runtelemaa myllyrakennusta varten suunniteltiin rakennusosastolla korjauspiirustukset. Jälleenrakennustyöt aloitettiin vuonna 1942 ja mylly saatiin osittaiseen toimintaan.⁴ Sodan loputtua rakennus jäi luovutetulle alueelle, jossa se toimii edelleen alkuperäisessä tarkoituksessaan.

SOK:n Viipurin mylly oli yksi ajan merkittävimmistä teollisuusrakennuksista Suomessa. Sen modernismin mukainen rakennustekniikka ja muotokieli olivat urauurtavia suomalaisessa rakennuskulttuurissa ja rakennus lisäsi luonnollisesti SOK:n liikestatusta sekä nuoren arkkitehdin ammattimeriittiä. Mylly esiteltiin välittömästi Arkkitehti-lehdessä⁵ ja ajan myötä sen vertauskuvallinen symboliarvo Suomen arkkitehtuurin modernismin esikuvana syveni. Myllyä esiteltiin myös ulkolaisissa ammattilehdissä.⁶ Kuvat 68-70, 72-77.

1. Luonnokset ja piirustukset: Viipurin mylly, mappi 29 ja 32, ko pa. SOK; Osa piirustuksista: 070/69, 76-78, pa. SRM.
2. Huttunen 1932b; Niiniluoto 1932; Packalén 1932; Juho Halmeen kirjeet SOK:n rakennusosastolle 11.2. - 5.12.1931. Mappi 32, ko pa. SOK.
3. Leipomon ja sen lisärakennuksen piirustukset työselityksineen: Mappi 30, ko pa. SOK.
4. Vesanen 1954, 518.
5. Huttunen 1931; Huttunen 1932b.
6. Myllyä esiteltiin mm. Milanon Triennaaleissa 1933 (*SAFA Milanon näyttelyssä*. Arkkitehti 1933, liite 8, 33) ja Rassegna di Architetturan tammikuun numerossa 1933 (*Rassegna di Architettura 1933*) ; Ks. myös *Suomi ulkolaisissa ammattilehdissä*. Arkkitehti 1934. liite 4, 14; Yhteishyvän mukaan belgialainen Bätirlehti julkaisi marraskuun numerossaan 1935 kuvia (mm. lehden kansikuva) myllystä. (Yhteishyvä 3.1.1936, 3.)

T55.* Suunnitelma Sortavalan Osuusliikkeen rantapuistorakennukseksi. Huttunen laati luonnokset osuuskaupalle liike-, hotelli- ja ravintolarakennusta varten 17.2. ja viralliset piirustukset 14.8.1931.¹ Toteutumattomaksi jääneessä suunnitelmassa rakennus on sijoitettu Sortavalaan Laatokan rannalle osuuskaupan omistamalle puistotontille Karjalankadun ja Raatihuoneenkadun kulmaan.² Ensimmäiseen kerrokseen on myymälätilojen lisäksi sijoitettu kahvila sekä siipimäiseen osaan ravintola ulkoterrasseineen. Toisessa kerroksessa ovat hotellihuoneet (15 kpl) ja kolmannessa asunnot. Rakennus on tyyliältään funktionalistinen. Uutta tyyliä ilmentävät erityisesti matala horisontaalinen ravintolasiipi, jonka Laatokalle avautuva julkisivu on lähes kokonaan lasia, ja siihen liittyvä kaksitasoinen ulkoilmaterassi. Terrassille johtaa puistosta betoninen kierrepörras. Karjalankadun puoleisessa julkisivussa teksteillä on merkittävä fasadia jäsentävä tehtävä.

1. Piirustukset: Sortavalan OL (Rantapuistorak.), mappi 20, ko pa. SOK Piirustukset on kuvattu: va. SRM.
2. Heinonen käsittää erheellisesti suunnitelman Sortavalan Seurahuoneeksi, joka rakennettiin Huttusen suunnitelmien mukaan kadun toiselle puolelle v. 1937 (T126). (Heinonen 1986, 276.)

T56.* Kannaksen Osuusliikkeen Kellomäen myymäläluonnos. Huttunen laati 7.5.1931 luonnoksen osuuskaupan sivumyymäläksi.¹ Myymälähuoneen toisella puolella on kauppiaan asunto, toiselle puolelle on sijoitettu varasto. Ikkunat ovat suuria näyteikkunoita lukuunottamatta ruutuikkunoita. Ullakolle on sijoitettu kuivatustilaa ja apulaisen huone, rakennusta kattaa satulakatto. Klassisismiin liittyviä detaljeja ei esiinny, mutta toisaalta rakennuksen ilmiäisy ei myöskään ole selvästi funktionalistinen. Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).

1. Piirustukset: Kannaksen OL (Kellomäen m.), mappi 8, ko pa. SOK.

T57. Kotkan kaupungintalo. Kotkan kaupungin julistama kaupungintalon suunnittelukilpailu päättyi 15.9.1931. Kilpailun toisen palkinnon saaneilta Huttuselta sekä Hytöseltä ja Luukkoselta pyydettiin jatkoehdotukset. Tuomariston mielipiteen vastaisesti kaupunki tilasi lopulliset

piirustukset Huttuselta.¹ Rakennuksen pääpiirustukset valmistuivat lokakuussa 1932², rakennustyöt aloitettiin kesällä 1933 ja kaupungintalo valmistui 15.12.1934. Talon lopullinen ilmiasu poikkesi huomattavasti kilpailun ensimmäisestä ehdotuksesta. Huttunen suunnitteli myös talon sisustuksen, osin Bruno Tuukkanen ja Matti Lampénin avustuksella. Toimistossa suunnittelutyötä avustivat Aulis Blomstedt ja Harry W. Schreck. Pääurakoitsija oli Rakennusliike K.V. Stén. Suunnittelutyötä valvomaan kaupunki asetti arkkitehti J.S. Sirénin. Lopullisiin piirustuksiin olennaisesti kuuluvia rakennusosia (ravintola-juhlasali ja kirjasto-asuntosiiپی sekä leveä pääportaikko) ei pula-ajan taloudellisiin oloihin vedoten rakennettu.

1960-luvulla talon vesikatto uusittiin ja virastojen pysty akseliset ikkunapuitteet vaihdettiin vaaka-akselisiin. Vuosina 1974-1978 tehtiin kaupungin talonsuunnitteluosaston laatiman suunnitelman mukaan peruskorjaus, jolloin sisätiloja kunnostettiin ja muutettiin sekä osa kalustoa vaihdettiin uusiin.³ Kaupungintalon suunnittelutehtävän myötä Huttunen perusti oman arkkitehtitoimiston. Kuvat 86-95.

1. *Kotkan kaupungintalon kilpailu*. Arkkitehti 1931, 160-166; *Kotkan kaupungintalo*. Arkkitehti 1932, 72-73.
2. Pääpiirustukset: Talonsuunnitteluosaston piirustusarkisto. Kotkan kaupungin tekninen virasto; Ed. valokopiot ja luonnospirustukset: B/1003-1005 (osa luonnoksista 033/167-178 A-arkistossa), pa. SRM.
3. Huttunen 1935b; Soukka 1984; Ks. myös: Komulainen 1988 (HTHL).

T58.* Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä. Huttunen piirsi 17.12.1931 ja 29.2.1932 samantapaiset, funktionalismin mukaiset luonnokset Sauvon myymälää varten (vrt. aiempi luonnos T31). G. Blomberg laati luonnoksiin perustuvat työpiirustukset kesäkuussa 1932.¹ Kaupan perustustyöt oli aloitettu osin jo joulukuussa 1931. Uudisrakennuksesta rakennettiin aluksi toinen pääty, jonka jälkeen entinen puinen myymälä purettiin pois toisen päädyn tieltä. Myymälä valmistui joulukuussa 1933.² Myymälätilat muutettiin 1960-luvulla kahvila-baariksi. Rakennus, joka oli rakennusosaston suunnitelmissa Suomen ensimmäinen kivinen "funkismyymälä", on edelleen osuuskaupan omistuksessa kohtalaisen hyväkuntoisena Sauvon kirkonkylän keskustassa. Tällä hetkellä se toimii kahvilana ja asuinrakennuksena. Kuvat 35, 40-45.

1. Piirustukset: (OK Aitta) Turun OK, ko pa. SOK.
2. Vienonen 1961, 19.

T59.* Kyrkslätt Handelslagin Masabyn myymälä (Masala). Huttusen luonnos (15.2.1932) käsittää kaksikerroksisen kivimyymälän, jota kattaa loiva tiilinen satulakatto. Luonnoksen perusteella P. Riihimäki laati myymälän työpiirustukset 23.4.1932.¹ Ilmiasu luonnoksessa häilyy Saviseudun OK:n Loimaan ja OK Aitan Sauvon myymälän välillä.

1. Piirustukset: (Kyrkslätt Hlg) Alg Varuboden, ko pa. SOK.

T60. Rauman suojeluskuntatalo Raumanlinna. Raumalle Valtakadun varteen Huttunen suunnitteli suojeluskunnan toimitalon, joka sisälsi myös liike-, hotelli- ja ravintolatilat sekä osin kaupungin tarkoituksiin varatun juhlasalin. Rakennuttajana toimi osakeyhtiö (Oy Raumanlinna), jonka osakkeiden määräänemistö kuului Rauman suojeluskunnalle. Piirustukset valmistuivat 29.2.1932.¹ Rakentaminen aloitettiin saman vuoden huhtikuussa ja talo valmistui helmikuussa 1933. Rakennuksen, jonka alkuperäinen kokonaistilavuus oli 14000 m³, pääurakoi porilainen V.E. Kylä-Tuomola & E. Heikkinen. J.I Packalén laati betoni- ja kestävyyslaskelmat. Raumalainen Säilän puunjalostustehdas valmisti kaluston Huttusen tekemien mallien pohjalta. Toimistossa suunnittelutyötä avustivat A. Blomstedt ja Harry W. Schreck.² Huttunen laati myös myöhemmin rakennettua ulkoarastorakennusta varten piirustukset 1.4.1935. Vuokratuissa liiketiloissa toimivat alunperin yritykset Hotelli Raumanlinna, Tervonsuon pukimo, Liha- ja leikkeleliike F. Granroos sekä Parturi ja Kampaamo Raumanlinna. Suojeluskuntajärjestöjen lakauttamisuhan alla Rauman suojeluskunnan omaisuus ja Raumanlinnan osakkeet luovutettiin 4.11.1944 perustetulle Vakka-Suomen Nuorisosäätiölle. Rakennuksen korotusta ja uudelleenjärjestelyä varten Huttunen teki vielä piirustukset 6.9.1948. Rakennusta korotettiin kuitenkin Rauman kaupunginarkkitehti Keijo Vallin suunnitelmien mukaan kerroksella vuonna 1959 ja uudelleen 1966.³ Rakennuksen alkuperäiset sisätilat ja sisustus on täysin muutettu. Kuvat 101-103.

1. Piirustukset: 046/175-181, pa. SRM; osa piirustuksista ja työselitys B/1006, pa. SRM.
2. Huttunen 1933a.
3. K. Vallin piirustukset: RLa.

T61.* Luonnos virkailija-asunnoksi. SOK:n Vaajakosken teollisuusalueelle (Naissaari) Huttunen laati 22.3.1932 luonnoksen toimihenkilöasunnoksi. Ulkoa rapatuksi tarkoitettu, tiilinen ja volyymitaan kuutiomainen rakennus on tyyliltään funktionalistinen. Olohuoneen viereen on sijoitettu avoterassi, jonka käyttömahdollisuudet huonetilasta käsin ovat kuitenkin rajoitetut; sisätila on muutoinkin jäsennelty kaavamaisesti ja suljetusti. Suunnitelma toimi lähtökohtana P. Riihimäen 4.1.1934 laatimille piirustuksille, joiden pohjalta Naissaarelle rakennettiin kaksi virkailija-asuntoa.¹

1. Huttusen ja Riihimäen piirustukset: Vaajakoski. Asuinrakennukset, Naissaa-
ren asunnot, ko pa. SOK.

T62.* SOK:n näyttelypaviljonki Viipuriin. Kesäkuun 23. - heinäkuun 2. 1932 pidettiin Viipurissa Suomen XIII Yleinen maatalousnäyttely, jossa yli 70 liikettä, tuotantolaitosta tai kaupparyhmittymää esitteli tuotteitaan.¹ Huttusen suunnittelema SOK:n näyttelypaviljonki (piirustus 30.3.1932)² on pinta-alaltaan n. 120 m² ja se koostuu kahdesta, sisäkkäin lomittuvasta kuutiomaisesta volyymistä. Valaistuksen sisätilaan antavat

katonrajaan sijoitetut nauhaikkunat. Sisäänkäynnin yläpuolella on pitkä vaakasuora katos ja pystysuoraan asetetut suuret SOK:n nimikirjaimet. Sisätila oli varattu SOK:n teollisuuden tuotteiden ja jäsenosuuskauppojen (tilastolliseen) esittelyyn. Rakennuksella on formaalisia yhtymäkoh-
tia Erik Bryggmanin Antwerpenin maailmannäyttelyyn 1930 suunnittelemaan Suomen paviljonkiin.³ Molemmat rakennukset edustavat puhdaslinjaista funktionalismia. Viipurin näyttelyssä olevat useat näyttelypaviljongit (esim. Pellervon, Hankkijan ja Valion) olivat ulkoasultaan verraten yksinkertaisia (ja rakenteiltaan halpoja), mikä osittain johtui vallitsevasta talouslamasta.⁴ Tämän näyttelypaviljongin suunnittelun jälkeen Huttuselle myönnettiin kolmen kuukauden loma (kesäloman jatkoksi) rakennusosaston toimesta Kotkan kaupungintalon piirustusten laatimista varten.⁵ Seuraavat Huttusen SOK:lla tehdyt piirustukset sijoituvatkin elokuun loppupuolelle.

1. Rönehalm 1945, 290-298.
2. Huttusen piirustukset ja Riihimäen 20.5.1932 laatimat paviljongin erikoispiirustukset: Mainostornit, -myymälät, ko pa. SOK; Rakennetusta paviljongista on julkaistu kuva: Suomalainen suurnäyttely, aukeama 17.
3. Bryggmanin paviljongista ks.: *Suomen paviljonki Antwerpenin näyttelyssä*. Arkkitehti 1930, 198-200; Nikula 1991, 33-34; Bryggmanin paviljongin ulkoseinät olivat lakattua vaneria, Huttusen suunnitelman ulkoseinä luultavasti valkoiseksi maalattua kovalevyä tmv. materiaalia.
4. Ks. Suomalainen suurnäyttely, aukeamat 12-15.
5. JK ptk 29.3.1932. Keskusarkisto. SOK.

T63.* Varubodenin myymälä Espooseen. Piirustusluettelokirjassa on merkinnät Varubodenille laaditusta sivumyymälän luonnoksesta (25.8.1932) ja myymälän työpiirustuksista (10.11.1932).¹ Piirustukset eivät ole arkistoituina ja rakennuksen toteutus on epäselvä.

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.

T64.* Osuusliike Toukolan päämyymälä Orimattilassa on kaksikerroksinen kivirakenteinen myymälä, joka kuuluu Sauvon myymälän (T58) aloittamaan "funkismyymälöiden" sarjaan. Rakennuksen lopullinen ilme on jo näkyvässä Huttusen ensimmäisessä luonnoksessa 6.9.1932, jota hän kehittäi edelleen 7.12.1933 laaditussa piirustuksessa (mm. edellisessä rakennuksen sisällä ollut porras on jälkimmäisen ehdotuksen takafasadissa vedetty ulos rakennusmassasta ja päädyn pieni parveke on poistettu). Huttusen luonnoksen perusteella laati K.B. Koskinen työ- ja detaljipiirustukset (18.-29.1.1934).¹ Myymälä valmistui Orimattilan keskustaan vuoden 1934 lopulla rakennusmest. Laihon urakoimana.² Sitä on sen jälkeen muutettu lisärakentamisella niin, ettei alkuperäistä rakennusta voi enää tunnistaa. Kuva 46.

1. Piirustukset: OK Toukola (Orimattila) ja OK Toukola (päämyymälä), ko pa. SOK; Vastavalmistuneesta myymälästä julkaistiin kuva: Uudisrakennuskuvia, 10.
2. Vesanen 1958, 159; *Osuusliike Toukola r.l. viettänyt tupaantuliaisia*. Yhteishyvä 30.11.1934.

T65.* Hailuodon OK:n myymälä Hailuodon kirkonkylään. Huttunen laati 12.9.1932 piirustuksen puurakenteista ja pulpettikattoista myymälää varten Hailuodon OK:lle.¹ Fasadissa huomio kiinnittyy kompositioon, jonka osina ovat ulkokaton lappeen muodostaman katoksen alla suuri näyteikkuna, ullakon matala "nauhaikkuna", katosta tukeva ohut pylväs ja oven päälle asetettu osuuskaupan tunnus. Jännitettä lisää asunnon kulmaikkuna. Puurakenteista huolimatta Huttunen on pyrkinyt antamaan rakennukselle ilmiäsuun, joka viittaisi tyyllillisesti funktionalismiin ja sen (betoni)rakenteiden luomaan uudenaikaiseen tektonisuuteen. Vrt. T81. Osuuskauppa (Arina) myi rakennuksen vuonna 1992. Kuva 51.

1. Piirustus: OK Arina, ko pa. SOK; Piirustukseen on OK:n nimen päälle leikkisästi piirretty hai.

T66.* Kannaksen Osuusliikkeen päämyymälä Terijoella. Rakennus on mittava funktionalistinen myymälä, jonka Huttunen esitteli Arkkitehti-lehdessä.¹ Päätien varrella sitaisevan, yli 50 metriä pitkän myymälän näyteikkunat on vedetty seinälinjasta ulos, jolloin myymälä- ja näyteikkunatila on saatu lisääntymään ilman että toiseen kerrokseen muodostuu turhaa kuutiotilaa. Pitkänomainen myymälätila on jaettu osastoihin (ruokatavara-, siirtomaatavara-, rautatavara- ja kangasosasto), joiden pihanpuoleinen osa on käsivarastona. Toisessa kerroksessa on konttori, johtajan asunto sekä lämminvarasto, kolmas kerros on kylmävarastona ja se on valaistu pihanpuoleisilla ikkunoilla. Julkisivuun muodostuu siten hyvin korkea otsamuuri, johon on sijoitettu osuuskaupan nimi. Myymälöiden yhtenäinen näyteikkunapinta on rakennuksen päistä pyöristetty ja kunkin oven ylle on sijoitettu osaston nimi. Julkisivut on rapattu ja maalattu kalkkivärillä. Rakennuksen konstruktioalaskelmat laadittiin J.I. Packalénin insinööritoimistossa.² Rakennuksen luonnospiirustuksen Huttunen laati 24.9.1932 ja työpiirustukset 31.1.1933. Myymälöiden sisustussuunnittelun kalustoineen piirsi B. Alm.³

Joulukuun 18. 1933 järjestetyssä myymälän tupaantulijaisjuhlissa Terijoen kunnanvaltuuston puheenjohtaja M. Salokas esitti, että uuden liiketalon ominaisuudet: *"(...) kuvastavat suomalaista henkeä, suomalaista yritteliäisyyttä ja ajanmukaista rakennustyyliä."*⁴ Uuden tilavan ja tarkoituksenmukaisen rakennuksen katsottiin *"(...) koollaan ja omapiirteisellä uusasiallisella muodollaan herättävän yleistä huomiota."*⁵

Rakennus on yksi suurimmista 1930-luvun SOK-laisista myymälöistä ja se toimii edelleen - rapistuneessa tilassa - liikerakennuksena (luovutetulla alueella). Kuva 48.

1. Huttunen 1935a; Rakennus esiteltiin myös näyttävästi: Uudisrakennuskuvia, 26-27.
2. Huttunen 1935a, 25
3. Huttunen ja Almin piirustukset: Kannaksen OL (päämyymälä), mappi 7, ko pa. SOK.
4. *Kannaksen osuusliikkeen uusi keskustoimitalo*. Yhteishyvä 5.1.1934, 1.
5. Ibid.

T67.* Osuusliike Yhteishyvän Pälkjärven myymälä on kivirakenteinen pieni maaseutumyymälä (myymälähuone ja kahden huoneen asunto). Ensimmäisessä luonnoksessa (15.11.1932) pulpettikattoisen myymälän taakse sijoittuu konttori ja asunto. Huomio kiinnittyy yksityiskohtiin, joiden avulla myymälän ulkoasu on saatettu uudenaikaiseksi: pyöröikkuna, ullakon "nauhaikkuna", lähes uhkarohkean pitkä horisontaalinen katos myymäläoven päällä ja savupiipun rautatikkaiden plastinen muotoilu. Toisessa, tilaohjelmaltaan supistetussa piirustuksessa (22.12.1932) asunto on siirretty myymälän viereen ja funktionalistista ilmettä on vaimennettu.¹ Myymälä toteutettiin jälkimmäisten piirustusten mukaan (luovutetulla alueella). Kuva 50.

1. Piirustukset: OL Yhteishyvä, ko pa. SOK.

T68.* Luonnos Kokemäen OK:n Tulkkilan myymäläksi. Huttusen luonnoksessa (21.11.1932) kaksikerroksinen myymälä muistuttaa tyyllisesti Sauvon myymälää. Rakennus on kuitenkin sijoitettu kulmatontille pohjaltaan lyhytsakaraisen L:n muotoon ja "yhtenäisen" fasadin luomiseksi sen kulma on viistetty. Rakennus oli suunniteltu toteutettavaksi vaiheittain, jolloin ensimmäinen rakennusvaihe olisi käsittänyt ruokatavaraosaston ja toiseen kerrokseen sijoitetun kahvilan, toinen vaihe sekatavaraosaston. Myymälän kattokorkeus suunnitelmassa määräytyy viereisen puurakenteisen ja satulakattoisen asuinrakennuksen harjakorkeuden mukaan. Huttusen luonnoksen rinnalla esiintyy Riihimäen suunnitelma (2.11.1932), jonka mukaan rakennus on myös Sauvon tai Orimattilan myymälän kaltainen. Tämä osoittaa sen, että funktionalistinen myymälätyyppi (valkoinen, rapattu paralleelipipedi) tuli nopeasti omaksutuksi SOK:n rakennusosastolla. Tulkkilan myymälää ei, luultavimmin ajan talouspulan vuoksi, toteutettu.¹

1. Huttusen ja Riihimäen piirustus: Kokemäen OK, ko pa. SOK.

T69.* Keski-Pohjanmaan OK:n Kaustisen myymälä. Myymälää varten Huttunen laati kaksi luonnosta. Ensimmäisen luonnoksen (6.3.1933) mukaan myymälä oli valetasakattoinen paralleelipipedi, jonka toisesta päästä erkani varastosiipi. Piirustukset tilannut osuuskauppa on mahdollisesti vieroksunut suunnitelman funktionalistista tyyliä, ja Huttunen laati kuukauden kuluttua toisen vaihtoehdon (6.4.1933). Siinä kattona on tiilinen satulakatto, joka antaa rakennukselle välittömästi traditionaalisemman yleisilmeen. Myymälätilaa on suurennettu (kangasosasto) ja edelleen tasakattoiseen varastosiipeen on lisätty viljan säilytyslaarit. Piirustukset on laadittu 19.4.1933.¹ Niissä on palautettu ensimmäisen luonnoksen tasakattoisuus. Rakennuksen pituutta on lisätty ja toiseen kerrokseen on asuntojen lisäksi sijoitettu kahvila. Sinne johtaa porraskorkeus, jota on korostettu julkisivusta esiin työntyvällä, lasiseinäisellä porrashuoneella. Osuuskaupan päättäjät saatiin ilmeisesti vakuuttuneiksi "funkis"-ilmeen paremmuudesta, koska rakennus valmistui piirustusten

mukaisena jo saman vuoden syksynä. Muuratut kantavat seinät on ulkoa rapattu ja maalattu kalkkivärillä. Julkisivun sommittelussa kaupan nimikirjaimilla (KPO) on tärkeä osa. Kaustisen myymälä esiteltiin Arkkitehti-lehdessä ja Uudisrakennuskuvia-kirjassa.² Rakennusosaston arkkitehti A.V. Lehtinen laati 15.1.1946 myymälän laajennussuunnitelman, jonka mukaan myymälän ja varaston välinen kulma rakennettiin umpeen.³ Rakennus ei ole enää osuuskaupan omistuksessa ja sen tuleva käyttötarkoitus on avoin.

1. Piirustukset: Keski-Pohjanmaan OK (Kaustisen m.), ko pa. SOK; Työpiirustus on poistettu arkistosta kiinteistön myynnin yhteydestä, mutta siitä julkaisu-käyttöön tehty transparentti on luonnosten joukossa.
2. Aulanko 1936, 96; Uudisrakennuskuvia, 11.
3. Lehtisen muutospiirustukset: Keski-Pohjanmaan OK (Kaustisen m.), ko pa. SOK.

T70. Stadion-säätiö julisti julisti lokakuussa 1932 luonnoskilpailun Helsingin stadionista. Kilpailuaika päättyi 1.4.1933.¹ Huttunen otti yhdessä arkkitehti Harry W. Schreckin kanssa osaa kilpailuun ja sai ehdotuksellaan kutsun jatkokilpailuun, joka päättyi 15.10.1933.² Jatkokilpailussa Huttusen ehdotus lunastettiin; ensimmäisen palkinnon sai Yrjö Lindgrenin ja Toivo Jäntin ehdotus, joka asetettiin toteutettavan stadionrakennuksen pohjaksi.³ Huttusen kilpailutyöt noudattelivat muiden ehdotusten yleisilmettä. Horisontaalipainotteisuus ja funktionalistinen muotokieli esim. ravintolarakennuksen sommittelussa oli esillä kaikissa kilpailuehdotuksissa.⁴

1. *Stadionkilpailu*. Arkkitehti 1933, 63.
2. *Stadionkilpailu*. Arkkitehti 1933, 66, 76; *Toinen stadionkilpailu*. Arkkitehti 1933, 173.
3. *Toinen stadionkilpailu*. Arkkitehti 1933, 173, 188.
4. Kilpailusta lähemmin: Heinonen 1986, 170-175; Arkkitehti 1933, 63-76, 170-174 ja 186-189; Huttusen ehdotus luonnoskilpailuun: 047/4-12, pa. SRM; Huttusen ehdotus jatkokilpailuun: 047/102-144, pa. SRM; Kilpailuselostukset: kilpailuarkisto. SRM.

T71.* Jukolan OK:n Nurmeksen myymälä. Huttusen rakennusta varten laatimista piirustuksista on säilynyt yksi, 16.5.1933 päivätty suunnitelma¹. 25 metriä leveä ja 10 metriä syvä rakennus muurattiin tiilestä ja rapattiin ulkoa valkeaksi. Muodoltaan se on valetasakattoinen parallelipipedi. Ensimmäisessä kerroksessa on kolmeosastoinen myymälä käsi-varastoinen. Ruokatavaraosaston yhteydessä on koneellinen jäähdyttämö. Toinen kerros on varastona, jota valaisee päätyyn puhkaistu nauhamainen ikkuna. Julkisivuun yhtenäisen näyteikkunaseinämän yläpuolelle muodostuu siten korkea otsamuuri, johon on sijoitettu näyttävästi osuuskaupan nimi. Myymälä valmistui Nurmeksen kauppalaan Kirkkokadun ja torin kulmaukseen alkutalvella 1934.²

Rakennusta, joka edustaa Huttusen kehittämää funktionalistista maaseutumyymälää puhtaimmillaan, oudoksuttiin ja kiiteltiin ajan lehti-

kirjoituksessa: *"Se on uusasiallista tyyliä ja sellaisena eroaa kauppalan talojen yleisestä tyylistä. Sitä on arvosteltukin kauppalan idyllisen kuvan rikkojana. Mutta siitä on myös alettu jo pitää sopusuhtaisena ja tarkoitustaan vastaavana. Ja tämä myönteinen arvostelu saanee yhä enemmän kannattajia nyt, kun (...) sen eri osatot tarkoituksenmukaisine sisustuksineen opitaan tuntemaan. (...) Suurine näyteikkunoineen myymälät tekevät siistin, tilavan ja tarkoituksenmukaisen vaikutuksen."*³ Kuva 49.

1. 061/170, pa. SRM; Piirustusluettelokirjan mukaan Huttunen laati myymälää varten luonnoksen myös 25. 4. sekä ovi- ja ikkunapiirustukset 22.6.1933. Myymälän sisustussuunnittelun kalustepiirustuksineen laativat B. Alm ja O. Lehtinen 12. ja 19.9.1933. (Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.).
2. Myymälän valmistumista juhlittiin 28.1.1934. (Uuden toimitalon tupaantulijaisjuhla Nurmeksessa. Yhteishyvä 2.2.1934,1.)
3. Uuden toimitalon tupaantulijaisjuhla Nurmeksessa. Yhteishyvä 2.2.1934, 1.

T72.* Mynämäen OK:n pääliike. Kesäkuun 3. 1933 suurtulipalo tuhosi Mynämäen keskustan ja samalla osuuskaupan kaikki rakennukset. OK:lle alettiin heti suunnitella uutta pääliikettä. Kaupan hallituksen jäsenet kävivät tutustumassa Sauvoon juuri rakenteilla olleeseen liiketaloon.¹ Huttunen piirsi 3.7.1933 Sauvon kaltaisen myymälän piirustukset Mynämäelle.² Turkulainen rakennusliike A. Ahti urakoi liiketalon rakentamisen, ja myymälä valmistui jo saman vuoden joulukuussa.³

Rakennuksen (25 m pitkä ja 10,5 m leveä) kellariin on sijoitettu varastoja, ensimmäiseen kerrokseen suurten näyteikkunoiden taakse kaksiosastoinen myymälä käsivarastoineen sekä kahvila ja toiseen kerrokseen kaksi asuntoa ja apulaisen huoneita. Myymälä on muurattu tiilestä ja rapattu ulkoa. Se on muodoltaan paralleelipipedi, jonka takao- sasta on porrashuone parvekkeineen vedetty volyymistä esiin. Julkisivu on keskiakselinsa suhteen symmetrinen - symmetriaa "rikkoo" fasadiin näyttävästi sijoitetut osuuskaupan ja kahvilan tekstit. Rakennuksen kylkeen osuuskauppa rakennutti 1970-luvulla valintamyymälän. Osa rakennuksen ulkoseinistä on myöhemmin päällystetty mineriittilevyillä. Entisessä myymälässä toimii nykyisin huoltoasema. Kuva 47.

1. Huju 1977, 12.
2. Piirustukset: (Mynämäen OK) OK Apaja, ko pa. SOK; Myymälän sisustuspiirustukset laativat B. Alm ja O. Lehtinen 26.9.1933.
3. Huju 1977, 12.

T73.* Impilahden OK:n Kitelän myymälä. Piirustusluettelokirjan mukaan Huttunen laati ehdotuksen myymäläksi 18.7.1933, K.B. Koskinen teki toiset (?) piirustukset 30.8. ja työpiirustukset 15.9. B. Alm ja O. Lehtinen piirsivät sisustuspiirustukset 1.12.1933.¹ Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK; Piirustukset eivät ole arkistoituina. Todennäköisesti toteutetun myymälän arkkitehtoninen ilmiäsi ei ole tiedossani.

T74.* Korian OK:n päämyymälä. Osuuskaupan vanha liiketalo Koriolla koettiin 1930-luvulle tultaessa epätydyttäväksi, esim. lihaa saatettiin huonon varustetason vuoksi myydä vain kylminä vuodenaikoina. Kaupan hallitus tilasi SOK:n rakennusosastolta uuden toimitalon luonnoksen, jonka Huttunen laati 29.7.1933. Se esiteltiin osuuskuntakokoukselle, joka hyväksyi sen yksimielisesti. Mittapiirustukset Huttunen laati loka-kuun 4. Rakennuksen urakoi T. Riddarström. Erityisesti valmistuneen myymälän ruokatavaraosasto jäähdyttämöineen sai ostajakunnan kiitoksen.¹

Myymälä muistuttaa samaan aikaan rakenteilla ollutta Mynämäen OK:n uudisrakennusta. Korian kauppaan ei kuitenkaan suunniteltu kahvilaa. Myymälä on tiilirakenteinen, mutta näyteikkunoiden väliset kapeat (0.3 m) pilarit ja niitä kattava lista on rautabetonista. Osuuskauppa rakennutti myöhemmin myymälän kylkeen valintamyymälän. Vanha kauppa toimii varastona ja rautatavaraosastona ja se on säilynyt verraten hyvin.

1. Piirustukset: (Korian OK) OK Ympäristö, ko pa. SOK; Vesanen [1966], 17-18; Myymälästä julkaistu kuva: Uudisrakennuskuvia, 23.

T75.* Keski-Pohjanmaan OK:n Hakalahden myymälä. Huttusen 25.8.1933 laatima myymäläluonnos Kokkolaan (Hakalahdenkatu - Pitkäsillankatu) käsittää noin 10 metriä pitkän yksikerroksisen, pulpettikattoisen myymälän ja siihen liittyvän yhden huoneen asuntosiiven. Sen pohjalta Riihimäki laati jatkosuunnitelman, jossa asuntoa on suurennettu ja rakennukseen on lisätty kellari. Työpiirustus on päivätty 20.6.1934. Siinä tilaohjelmaa on edelleen laajennettu myymälän ja asunnon suhteen, mutta ulkoasun funktionalistinen tyyli on säilytetty - puurunkorakenteisen myymälän lautaseinäiset julkisivut rapattiin.¹ Rakennus on purettu.

1. Piirustukset: Keski-Pohjanmaan OK (Hakalahden m.), ko pa. SOK.

T76.* Ilmajoen OK:n leipomoa varten Huttunen piirsi luonnokset 28.8., 9.9. ja 18.9.1933.¹ Tyyliään funktionalistinen, lähes kuution muotoinen (pituus 13,6 m, leveys 9,6 m ja korkeus 7,8 m), rapattu tiilirakennus käsittää ensimmäisessä kerroksessa leipomon ja varaston, toiseen on sijoitettu asunto.² Toteutus epäselvä.

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.
2. Piirustukset eivät ole säilyneet, mutta 18.9. päivätty piirustus on kuvattu: vanhat kuvafilmit, rulla13, ko pa. SOK.

T77. Vesitorniluonnokset Raumalle. Rauman kaupungin viemäri- ja vesijohtolaitoksen rakentamissuunnitelmat aloitettiin 1930-luvun alkupuolella. Kaupunginhallitus pyysi kaupunginjohtajan välityksellä Huttuselta suunnitelman vesitorniksi. Huttusen luonnos¹ (31.8.1933) käsittää betonivaluisen vesitornin, jossa vesisäiliö sijoittuu pikarinomaisesti sylinterimäisen jalustan päälle. Kaupunginhallitus tilasi vielä uuden

luonnoksen (päivätty 14.9.1933), jossa tornin betoniset tukirakenteet ovat säteittäisesti pyöreän porrastornin ympärillä. Rauman kaupungin-hallitus tilasi kuitenkin seuraavana vuonna Lars Sonckilta piirustukset, joiden mukaan vesitorni toteutettiin. Kuvat 19-20.

1. Huttusen luonnokset Rauman vesitorniksi: B/1007, pa. SRM.

T78.* Jämsän Jokivarren OK:n päämyymälä Jämsään. Huttusen aiem-mista klassisistisista luonnoksista (T17) poiketen arkkitehti laati tyyli-litään funktionalistisen myymäläsuunnitelman 7.9. (ja 28.10.) 1933. Työ-piirustukset valmistuivat 3.2.1934.¹ Myymäläosa on pitkänomainen, 25 metriä leveä, yksikerroksinen ja valetasakattoinen tiilirakennus, jonka julkisivun suurten, yhtenäisten näyteikkunapintojen väliin on sijoitettu symmetrisesti kolme oviakselia. Myymälään liittyy toisessa päädyssä kuutiomainen (pituus 9,6 m, leveys 9 m, korkeus 7,4 m) volyyymi, jonka ensimmäisessä kerroksessa on kaupan konttori ja toisessa kerroksessa kaksi huonetta kauppa-apulaisille. Massoituksessa on yhtymäkohtia Vaajakosken virkailija-asunnon luonnoksen ulkoasuun (T61). Myymälä-rakennus toteutettiin, mutta se on myöhemmin purettu.²

1. Piirustukset: (Jämsän Jokivarren OK) OK Seppo, ko pa. SOK.
2. Myymälästä julkaistu kuva: Uudisrakennuskuvia, 22.

T79. Alkoholiliike Oy:n Rajamäen Tehtaat Nurmijärvellä. Huttusen en-simmäinen luonnos tehdasalueesta on päivätty 7.9.1933¹, mutta varsi-naisesti yhtiön tehdasalueen suunnittelu alkoi vuoden 1934 alussa.² Ra-jamäen Tehtaiden ensimmäinen rakennusvaihe päättyi kesäkuussa 1935, jolloin toimintansa aloittivat Huttusen suunnittelema perunapolttimo, tislamo, spriivarasto, voimalaitos ja vesitorni. Tehtaiden toinen raken-nusvaihe käynnistyi kesällä 1936 ja se käsitti Huttusen suunnitteleman konttorirakennuksen, työväen ruokalarakennuksen tarkastamoi-neen, pullotusrakennuksen, autotallin sekä tarvikevaraston ja korjauspajan.³ Vuonna 1938 Huttunen suunnitteli alueelle vielä uuden etikkatehtaan.⁴ Työntekijöiden asuntoja varten Huttunen suunnitteli tehdasalueelle kah-den perheen asuntoja vuonna 1935 ja 1938.⁵ Yhtiö rakennutti alueelle myös kirkon (ks. T124). Tehdasaluetta on myöhemmin laajennettu ja esim. konttorirakennus on uudistettu sekä polttimoa uudisrakennettu niin, ettei polttimon alkuperäistä arkkitehtonista ulkoasua tunnista.⁶ Kuvat 78-85 ja 113-114 ja 116-117.

1. A2/15, To pa. Alko.
2. Huttunen 1936d; Piirustukset: To pa. Alko.
3. Piirustukset: To pa. Alko; Osa piirustuksista kopioina: B/1020, pa. SRM.
4. Piirustukset: To pa. Alko; Piirustukset kopioina: B/1019, pa. SRM.
5. Piirustukset: To pa. Alko; B/1012, pa. SRM.
6. Tehdasalueen lisärakentamisesta ks. Arkkitehti 6/1976, 24-37.

T80.* Sortavalan Osuusliikkeen Kuokkaniemen myymälä. Merkintä Huttusen 12.9.1933 laatimasta myymäläpiirustuksesta piirustusluettel-o-kirjassa.¹ Toteutus epäselvä (luovutetulla alueella).

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.

T81.* Osuusliike Toukolan Heinämaan myymälä. Pieni puurakenteinen pulpettikattainen sivumyymälä, johon on sisällytetty myymälän ja käsi- ja kylmävaraston lisäksi yhden huoneen asunto. Huttusen piirustus 15.9.1933¹; toteutettu. Vrt. T65.

1. Piirustus: OK Toukola (Heinämaan m.), ko pa. SOK.

T82.* Padasjoen OK:n päämyymälä Padasjoen kirkonkylään. Huttusen suunnitelma 27.9.1933 noudattelee periaatteessa aiempia funktionalistisia maaseutumyymälöitä. Myymälän ruokatavaraosasto on kuitenkin sijoitettu rakennuksen pätyyn, josta siihen johtaa oma sisäänkäynti - päädyssä on myös sekatavaraosaston suuri näyteikkuna. Julkisivun jäsenitys ei ole aiempaan yleiseen tapaan symmetrinen. Huttusen luonnoksen pohjalta G. Blomberg uusi suunnitelman 7.11.1933, jolloin päädyn iso näyteikkuna poistettiin ja toiseen pätyyn lisättiin oma, betonikatoksella suojattu sisäänkäynti konttoriin (johon myös liitettiin toisen kerroksen asuntoihin johtavat portaat). Käsivaraston lastaussillan ylle Blomberg sijoitti pitkän (yli puolet rakennuksen pituudesta) katoksen, joka toimi samalla asuntojen parvekkeena. Lippusalko asetettiin näyttävästi rakennuksen kulmaan. Työpiirustukset laadittiin 5.3.1934.¹ Rakennus muurattiin tiilestä, mutta välipohjissa, katoksissa sekä näyteikkunoiden välisissä pilareissa ja ikkunoita suojaavassa suojakatoksessa käytettiin rautabetonia.

Myymälä valmistui joulukuksi 1934. Ajanmukaisena pidetyn liikehuoneiston katsottiin silloin kuvastavan osuuskaupan saavuttamaa asemaa paikkakunnan keskeisenä ja luottamusta nauttivana liikkeenä.² Rakennuksen tupaantulijaisjuhlan vieraat "(...) lausuiivat yksimielisenä käsityksenään, että liikerakennus on ajanmukaisesti suunniteltu samalla kun se ulkonaisesti tekee edullisen vaikutuksen ja sellaisena vetää puoleensa jokaisen ohikulkijan katseen."³ Myymälän kylkeen on 1960-luvulla rakennettu osuuskaupan valintamyymälä, mutta muutoin rakennus on lähes alkuperäisessä asussaan.

1. Huttusen ja Blombergin piirustukset: (Padasjoen OK) Päijät-Hämeen OK, ko pa. SOK.

2. Padasjoen Osuuskaupan tupaantulijaiset. Yhteishyvä 22.3.1935, 1-2.

3. Mt, 2; Rakennuksesta kuva: Uudisrakennuskuvia, 11.

T83.* Ilmeen OK:n päämyymälä Laikkoon. Osuuskaupan hallitus ryhtyi keväällä 1933 uuden toimitalon rakentamishankkeeseen. Talo päätettiin rakentaa omalla paikkakunnalla valmistetuista punatiilistä. Piirustukset hankittiin SOK:n rakennusosastolta ja liiketalo annettiin urakalla rakennettavaksi (ins. H. Hakala ja rak.mest. V. Tuominen Turusta). Rakentaminen aloitettiin 2.5. ja 14. syyskuuta talo oli valmis. Marraskuun 13. 1934 liike aloitti toimintansa uudessa myymälässä.¹

Huttusen Laikon myymäläpiirustus on päivätty 3.10.1933.² Suunnitelma noudattaa Huttusen funktionalistisen myymälärakennuksen periaatteita ja on yksi niiden "tyylipuhtaista" toteumista. Osuuskaupan

hallitus lausui tunnustuksensa rakennusosastolla laaditulle suunnitelmalle ja piti rakennusta ajanmukaisena ja kaikinpuolin tarkoitustaan vastaavana myymälänä.³ Uusityylinen ulkoasu herätti huomiota: "*Vaikkakin uusi liiketalo rakennustapansa puolesta eroaa toisista paikkakunnan rakennuksista on se silti asiallisessa kauneudessaan viehättävä nähtävyys paikkakunnalla.*"⁴ Rakennus vaurioitui sodassa ja jäi luovutetulle alueella.

1. Ilmeen Osuuskauppa, 15-16.
2. Piirustus: (Ilmeen OK) OK Vuoksenmaa, ko pa. SOK.
3. *Ilmeen Osuuskauppa r.l. viettänyt tupaantulijaisjuhlaa*. Yhteishyvä 14.12.1934, 1.
4. Ilmeen Osuuskauppa, 16.

T84.* Littoisten OK:n pääliikkeen luonnos. Piirustusluettelokirjassa merkintä Huttusen 28.10.1933 osuuskaupalle tekemästä luonnoksesta.¹ Toteutus epäselvä.

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK; Piirustukset eivät ole arkistoituna.

T85.* Kuppis Handelslagin (Kuppiksen OK) myymälä Pyhtäälle valmistui A. Elgin rakennusosastolla tekemien piirustusten (17.10.1934) mukaan joulukuussa 1935. Elgin suunnitelman pohjana on kuitenkin ilmiselvästi toiminut Huttusen 15.12.1933 laatima luonnos, jonka tilaohjelmaa ja muotokieltä myöhempi suunnitelma noudattelee.¹ Myymälä on kaksikerroksinen rakennus, jonka toiseen päähän liittyy varasto. Se on puurunkorakenteinen ja ulkoseinät on päällystetty vaakasuoralla laudoituksella. Ulkoasu jäljittelee kivirakenteista "funkismyymälää", jopa päätyseinät on korotettu valetasakaton ja volyymin kuutiomaisuuden aikaansaamiseksi.

1. Piirustukset (Kuppis Handelslag) OL Liitto, ko pa. SOK; Yhteishyvän artikkelissa talon arkkitehdiksi mainitaan A. Elg. (*Kuppiksen Osuuskaupan väki juhli uutta liiketaloaan*. Yhteishyvä 3.1.1936, 1.); Rakennuksesta julkaistu kuva: Uudisrakennuskuvia, 24.

T86.* Rauman OK:n Rohdaisten myymälän luonnos muistuttaa Huttusen edellistä myymäläluonnosta Pyhtäälle. Piirustuksessa rakennus on kaksikerroksinen puurakenteinen myymälä, joka liittyy toisesta päästään vanhaan varastoon (luonnos 22.12.1933).¹ Myymälää ei toteutettu.

1. Piirustus: (Rauman OK) OK Keula, ko pa. SOK.

T87. Koiskalan kartanon leikkimökki Nastolaan (nyk. Lahden kaupungin alueella). Tästä funkkistyyllisestä lomamajasta, jonka tasakatto toimii samalla aurinkoterassina ja viereisen tenniskentän katsomona, ei ole säilynyt piirustuksia. Suunnitelma lienee laadittu vuoden 1933 lopussa tai seuraavan vuoden alussa. Huttunen esitteli rakennuksen Arkkitehti-lehdessä.¹ Suunnitelman tilasi kartanon omistaja Anders Enok Frigren, ja rakennus on edelleen lähes alkuperäisessä asussaan (terassin kaiteet on purettu).

1. Huttunen 1934, 135.

T88.* Keski-Pohjanmaan OK:n Järvikylän myymälää varten 4.1.1934 laadittu piirustus.¹ Piirustus ei ole arkistoituna; toteutus epäselvä.

1. Rakennussaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.

T89.* Kymenrannan OK:n pääliikkeen muutos- (24.1.) ja uusimislunnonos (2.3.1934).¹ Piirustukset eivät ole arkistoituna; toteutus epäselvä.

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.

T90. Rauman kaupungintalon laajennus. Kaupunginhallituksen pyynnöstä 25.2.1934 laadittu kaupungintalon laajennussuunnitelma käsittää kolmikerroksisen virastosiiven, joka on liitetty lasiseinäisellä porrashuoneella vanhaan rakennukseen.¹ Tyyllillisesti se ei toista uusrenessanssisen rakennuksen tyylikelementtejä, mutta vanha rakennus on antanut uudelle lisäsiivelle suhdetehojan (esim. kattokorkeus on kulmarisaliitin korkeus ja porrashuoneen leveys on puolet risaliitista; risaliitin ikkunan ja harkotuksen väli on uudisrakennuksen ikkunaväli). Suunnitelmaa ei toteutettu.

1. Piirustus: B/1007, pa. SRM.

T91.* Seurataloluonnos Vaajakoskelle. Huttunen laati SOK:n hallituseuvoston aloitteesta alustavan luonnoksen Vaajakosken seurataloksi 9.3.1934. Formaalisesti funktionalistiseen rakennuskompleksiin on sovittu juhlasali näyttämöineen ja ravintoloineen, voimistelusalin, kerho- ja tilat palokunnalle. Juhlasaliin on sijoitettu myös elokuvakone. Ravintolan jatkeena olevassa siivessä on tilat keittiölle, kirjastolle ja asunnolle.¹ Toukokuussa laadittu (26.5.1934) jatkoluonnos ei ole arkistoituna.² Suunnitelmaa ei toteutettu. Kuvat 109-110.

1. Piirustus: Vaajakoski. Julkiset rakennukset, ko pa. SOK.
2. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK.

T92.* SOK:n Kotkan konttori- ja varastorakennus Kotkaan (Rautatienkatu 2). Huttusen 20.4.1934 laatima suunnitelma käsittää kaksikerroksisen, pistoraitteen viereen sijoittuvan varastosiiven, johon liittyy kuusikerroksinen konttori- ja asuntorakennus.¹ Ensimmäinen ja toinen kerros on pääasiassa varastotilaa, kolmas kerros on pääkerros, johon sijoittuu konttorihuoneisto myynti- ja näytehalleineen. Neljännessä kerroksessa on kaksi asuntoa toimihenkilöille ja ylin kerros on kokonaisuudessaan konttorinjohtajan asuntona. Varastosiipi on rautabetonirunkoinen, konttoriosassa on betonivälipohjia kantavien pylväiden lisäksi kantavat muuratut ulkoseinät. Ulkoisesti rakennus edustaa funktionalismia, jonka luonteenomaiset piirteet korostuvat horisontaalisen varaston nauhaikkunoissa, pääsisäänkäynnin betonikatoksessa ja porrashuoneen lasiseinässä sekä valkoiseksi rapatun rakennuksen "kuutiomaisuudessa".

Rakennustyöt aloitettiin kesällä 1934 ja konttori valmistui kesäkuussa 1935. Tärkeimmän tilan, konttorihuoneiston, sisätila oli alunperin suunniteltu yksityiskohtaisesti. Myyntihallin kaksi seinää oli maalat-

tu vaaleanharmaaksi, kaksi sinertävänharmaaksi ja insuliittilevyinen katto harmaankellertäväksi. Lattiassa oli siniharmaa kumiparketti ja eteishallin lattiaa oli lisäksi elävöitetty erivärisin suorakaiteisin kumi-parkettiosin. Myyntihallin lasiset näytevitriinit valmisti Taito Oy. Eteis-halliin ja kahvihuoneeseen oli sijoitettu J. Merivaaran valmistamia put-kihuonekaluja. Muut kalustot olivat kovapuunattua tammea tai koivua. Rakennuksen lujuuslaskelmat laadittiin J.I. Packalénin toimistossa ja rakennuksen urakoi rak.mest. O. Huovinen Kotkasta.²

Kotkan konttoria aikaisemmin SOK oli rakennuttanut funktiona-listiset konttorit Raumalle 1930 Huttusen suunnitelman mukaan (T51) ja Jyväskylään P. Riihimäen suunnitelman mukaan 1934.³ Vuonna 1936 valmistuivat samantyylliset Riihimäen suunnittelemat konttorirakennuk-set Kokkolaan ja Tampereelle. Kotkan konttoria korotettiin ja lisäraken-nettiin A.V. Lehtisen suunnitelman mukaan 1959.⁴ Rakennus ei ole enää SOK:n omistuksessa ja vuodesta 1980 se on toiminut Kotkan Pienteollisuustalona.

1. Piirustukset: Talonsuunnitteluosaston piirustusarkisto, Kotkan kaupungin tekninen virasto.
2. Huttunen 1935e; *Kymenlaakson puolueettoman osuuskauppaväen edustajat*. Yhteis-hyvä 20.9.1935, 1.
3. Riihimäki 1935.
4. Lehtisen piirustukset 28.2.1959. Talonsuunnitteluosaston piirustusarkisto, Kotkan kaupungin tekninen virasto.

T93.* SOK:n Helsingin tehtaas ja keskusvarasto. Keväästä 1934 alkaen Huttunen suunnitteli Sturenkadun ja Fleminginkadun kulmauksessa sitaisevan SOK:n vanhan tehtaas laajennusta. Kuusikerroksiseen raken-nukseen sijoitettiin neulomo, kahvipaahtimo ja keskusvarasto pakkaa-moineen. Rakennus rakennettiin kokonaan rautabetonista; uloimmat pilaririvit on vedetty 1.75 m sisään ulkoseinälinjasta. Nauhaikkunat an-tavat eriluontoisille varastotiloille yhtenäisen valaistuksen. Konstruktio-laskelmat laati Packalénin toimisto. Rakennuksen perustustyöt aloitetti-in elokuussa 1934 ja lokakuussa urakoitsija K.V. Sten aloitti rakennuk-sen valamisen. Sturenkadun puoleinen julkisivu oli rakennuksen val-mistuttua vuonna 1935 yli 130 metriä pitkä ja alkuperäinen kuutiotila-vuus oli n. 76000 m³. Sturen- ja Aleksis Kiven kadun kulmaan Huttunen suunnitteli 27.2.1935 autohuoltoaseman. Se jouduttiin kuitenkin purka-maan, kun tehdasta vuonna 1937-1938 laajennettiin Huttusen suunnitte-lemalla kuusikerroksisella osalla.¹ Kuva 11.

Tehtaas yhteyteen Fleminginkadun puolelle valmistui 1990 SOK:n pääkonttorirakennus.

1. Huttunen 1937; *S.O.K:n keskusvarasto Helsinkiin uuden rakennusjättiläisen suojiin*. Yhteishyvä 11.1.1935; Yksittäisiä Huttusen laatimia (3.6.1935) piirustuksia: Helsingin tehtaas, ko pa. SOK. Alkuperäisiä piirustuksia on ilmeisesti hävitety, kun niistä on otettu uusia kopioita; Ks. myös. Vesanen 1954, 462-465.

T94. Kotkan Rauta (Cadenius & Granhn), konttori-, myymälä- ja varastorakennus Kotkaan Kirkkokadun ja Laivurinkadun risteykseen. Huttusen 17.8.1934 laatimien suunnitelmien mukaan rakennettiin liikkeelle Kirkkokadulla sijainneen puurakenteisen myymälän yhteyteen kaksikerroksinen, 17 metriä leveä kivrakenteinen konttori- ja asuntorakennus (joka muistuttaa SOK:n maaseutumyymälöitä) ja yli 70 metriä pitkä varastosiiپی. Konstruktio-laskelmat laati J.I. Packalénin toimisto. Huttunen suunnitteli myös konttori- ja myymäläsisustuksen kalustoineen.¹ Rakennus on edelleen lähes alkuperäisessä asussaan.

1. Piirustukset: 061/168-169 ja B/1011, pa. SRM; *Kotkan Rauta Oy*. Arkkitehti 1935, liite, 2.

T95. Lauritsalan apteekki. Syksyllä 1934 Huttunen suunnitteli apteekkarin Teuvo Nissilälle apteekkirakennuksen Lauritsalan kauppalaan. Suunnitelma sisältää apteekkihuoneiston kalustoineen sekä osin kaksikerroksisen apteekkarin asunnon. Rakennus on puurakenteinen ja ulkopuolelta rapattu. Sisätilojen katot ja seinät on päällystetty insuliitilla. Yleisväriltään harmahtavan apteekkihuoneen lattia oli alunperin punaista kumimattoa. Ulkopuolella huomio kiinnittyy funktionalismin mukaiseen volyymin kuutiomaisuuteen sekä apteekin suuriin näyteikkunoihin ja niiden yläpuolella olevaan tekstiin. Rakennuksen urakoi kauppalan rakennusmestari J. Rantanen. Toimistossa suunnittelussa Huttusta avusti P. Saarema.¹ Rakennus on edelleen olemassa mutta siinä ei enää toimi apteekki. Kuva 21.

1. Huttunen 1935c; Piirustukset: 062/161-171 ja B/1010, pa. SRM.

T96. Lauritsalan sairaalan ja synnytyslaitoksen luonnos. Joulukuun 21. 1934 laadittu luonnos käsittää noin 50 metriä pitkän kaksikerroksisen sairaalaosaston ja siihen liittyvän asuntosiiven. Luonnoksen ilme on katoksineen, käytävän nauhaikkunoineen ja kuutiomaisine rakennusvolyymeineen tyyliltään funktionalistinen.¹ Suunnitelmaa ei toteutettu.

1. Piirustukset: 050/48-53, pa. SRM.

T97. Virkamiestalo Lauritsalaan. Kauppalanvaltuuston esityksestä Huttunen laati luonnokset (20.2.1935) virkamiestaloa varten.¹ Luonnoksissa talo on kaksikerroksinen, noin 35 metriä pitkä ja yhdeksän huoneistoa sisältävä rakennus. Kauppalanjohtajalle kaavaillussa asunnossa on oma parveke sekä erillinen sisäänkäynti. Kauppalan virkailijoille tarkoitetut asunnot sisällytettiin Huttusen suunnittelemaan kauppalantalon ja erillinen virkamiestalohanke raukesi.

1. Piirustukset: 083/67-71, pa. SRM.

T98. Huvilaluonnos. Kaksi 13.3.1935 päivättyä luonnosta huvilaksi.¹ Kohde ja toteutus epäselvä.

1. Piirustukset: 086/189-190, pa. SRM.

T99. Lauritsalan kauppalantalo. Vuonna 1931 perustettua Lauritsalan kauppalaa varten Huttunen laati kauppalantalon luonnoksen 16.3. ja työpiirustukset 12.5.1935.¹ Kaksikerroksinen talo sisälsi tarvittavat toimistotilat, valtuuston ja hallituksen kokoontumistilat sekä kolme asuntoa ensimmäisessä kerroksessa ja kauppalanjohtajan asunnon toisessa kerroksessa. Ensimmäiseen kerrokseen oli sijoitettu väliaikaisesti myös kauppalan kirjasto. Rakennus, jonka kestävyyslaskelmat laati ins. V. Hintikka Helsingistä, on konstruoitu kantavien tiiliseinien varaan. Ulkoiselta ilmeeltään valetasakattoinen, vaaleaksi rapattu kauppalantalo edustaa Huttusen funktionalismia. Rakennustyöt aloitettiin syksyllä 1935 ja talo valmistui helmikuussa 1936. Rakennuksen urakoi rakennusliike K.V. Sten Helsingistä. Toimistossa suunnittelussa Huttusta avusti E. Jokilehto.²

Rakennusta on sittemmin muutettu useaan otteeseen.³ Vuonna 1966 virastosiipeä laajennettiin R. Ahjopuron suunnitelmien mukaan ja toimistot muutettiin kauppalan rakennusvirastoksi. Jo kerran purettu asunnon parveke rakennettiin uudelleen 1984, jolloin myös taloon asennettiin hissi ja koneellinen ilmanvaihto. Kuntaliitoksen myötä kauppalantalon alkuperäinen tarkoitus menetti merkityksensä ja rakennus muutettiin kaupunginarkkitehti S. Ahon suunnitelmien mukaan Lappeenrannan kaupungin kulttuuri- ja nuorisotoimia palvelevaksi monitoimitaloksi (Lauritsala-talo).⁴ Kuvat 96-100.

1. Piirustukset: 033/179-189 ja B/1010, pa. SRM; Huttunen suunnitteli myös alkuperäisen, myöhemmin tuhoutuneen valtuuston istuntosalin sisutuksen.
2. Huttunen 1936a, 169; Rakennus oli kuvattu myös Arkkitehti-lehden kansikuvaksi (Arkkitehti 11/1936) ja ilmeisesti lehden toimitus katsoi sen edustavan hyvin ajan arkkitehtuuria.
3. V. 1950 toimistojen huonetiloja muutettiin ja kirjasto muutti erilliseen kirjastotaloon, v. 1955 talonmiehen asunto muutettiin toimistotilaksi ja v. 1959 muutettiin viraston huonejärjestystä. (Rakennuspiirustukset, LapKA.)
4. Ahjopuron piirustukset 11.10.1966. Rakennuspiirustukset, LapKA; Ahon piirustukset 10.2.1984. Lappeenrannan kaupungin rakennusvalvontavirasto.

T100. Asuinrakennusluonnos. Kahdeksan 11.4.1935 päivättyä luonnospiirustusta kaksikerroksiseksi asuinrakennukseksi.¹ Luonnoksissa rakennus on ulkoisesti tyylliltään funktionalistinen ja huonetilassa on merkkejä avoimesta tilajärjestelystä. Luonnosten mukaan asunto on suunniteltu Joensuuhun, mutta tarkempi osoite ja toteutus ovat epäselviä.

1. Piirustukset: B/1009, pa. SRM.

T101. Alkoholiliikkeen perunapolttimo Ensoon. Huttunen laati 25.4.1935 polttimorakennuksen suunnitelman Ensoon.¹ Rakennuksen huonetilat noudattelevat pääpiirteittäin Alkoholiliikkeen Rajamäen Tehtaiden perunapolttimon tiloja. Polttimon julkisivut ovat puhtaaksimuurattua tiiltä ja rakenteet ovat osin rautabetonista (välipohjat, pääsisäänkäynnin suojakatos, lastaussilta ja nauhaikkunoiden välipilarit). Konstruktiolaskelmat laati ins. Y. Oksanen, tehtaan koneistojen yleissuunnitelman ins. H.

Ingman. Polttimorakennuksen urakoi helsinkiläinen Oy Tektor Ab. Toimistossa suunnittelutyössä Huttusta avusti P. Saarema.² Rakennuksen tämänhetkinen tila on epäselvä (luovutetulla alueella).

Polttimon yhteyteen Huttunen suunnitteli yhtiölle kahden perheen virkailija-asunnon 6.6.1935.³ Kaksikerroksinen, valetasakattoinen ja vaaleaksi rapattu rakennus edustaa tyyllillisesti funktionalismia (luovutetulla alueella). Kuva 115.

1. Piirustukset: suunnitelmasta on säilynyt vain kopiot, B/1013, pa. SRM.

2. Huttunen 1936c, 163, 166.

3. Piirustukset: suunnitelmasta on säilynyt vain kopiot, B/1013, pa. SRM.

T102.* Osuusliike Liiton toimitalo Kotkaan. Kevästä 1935 alkaen¹ Huttunen suunnitteli osuusliikkeelle toimitaloa Kotkaan Iso-Satamakadun ja Aleksanterinkadun kulmaukseen. Rakennustyöt aloitettiin 15.7. ja kuusi-kerroksinen liike- ja asuintalo valmistui 1.6.1936.² Tontin ahtauden vuoksi myös toinen kerros suunniteltiin myymäläksi. Ensimmäisen kerroksen betoniset pilarit on vedetty seinäpinnasta sisään, jolloin myymälän n. 55 metriä pitkä julkisivu muodostuu kokonaisuudessaan näyteikkunasta. Ylimpien kerrosten asunnot olivat aikaansa nähden teknisesti hyvin varustettuja. Rakennelaskelmat laati ins. A. Rosendahl Helsingistä ja talon urakoi rakennusliike O. Huovinen Kotkasta.³

Ajan lehtikirjoituksessa taloa pidettiin Kotkan nykyaikaisimpana ja käytännöllisimpänä liike- ja asuintalona.⁴ Rakennuksen kahteen kerrokseen sijoitettuja myymälätiloja voidaan pitää tavaratalon yksinkertaisena alkumuotona. Rakennus ei ole enää osuusliikkeen omistuksessa ja sen tuleva käyttötarkoitus on epäselvä. Kuva 18.

1. Arkistoituna on kiinteistön myynnin jälkeen vain yksittäisiä, lähinnä G. Blombergin tekemiä piirustuksia. OL Liitto, ko pa. SOK.

2. Osuusliike Liiton r.l. uusi toimitalo valmistunut. Yhteishyvä 10.7.1936, 1.

3. Huttunen 1936b, 177 ja 179.

4. Osuusliike Liiton r.l. uusi toimitalo valmistunut. Yhteishyvä 10.7.1936, 2; Ks. myös Vuorio 1944, 69.

T103. Ehdotus Varkauden kirkkokilpailuun. Huttunen jätti P. Saareman ja E. Jokilehdon avustuksella tehdyn ehdotuksen Varkauden seurakunnan julistamaan kirkon suunnittelukilpailuun (kilpailuaika 15.7. - 1.11.1935).¹ Huttusen ehdotuksessa, joka sai kolmannen palkinnon, suorakaiteisen kirkkosalin eteen on sijoitettu lähes rakennuksen levyinen torni. Suunnitelmaa voi luonnehtia tyylliltään funktionalistiseksi.² Kilpailussa Hilding Ekelundin ehdotus sai ensimmäisen sijan, mutta kirkko toteutettiin Martti Paalasen toisen palkinnon saaneen ehdotuksen pohjalta.³

1. Kilpailun järjestämisestä, kilpailuohjelmasta ja kilpailutuomaristosta ks. Kirkon RT:n ptk 15.4., 15.5., 24.5. ja 28.6.1935. Kirkon RT:n pöytäkirjat. Vsrk; Kilpailulautakunnan ptk 25.-26.11.1935. Kirkon RT:n pöytäkirjat. Vsrk.; Osa kilpailulautakunnan pöytäkirjasta on julkaistu: *Warkauden kirkkokilpailu*. Arkkitehti 1936, 10-16.

2. Huttusen ehdotus on säilynyt vain julkaisussa: *Warkauden kirkkokilpailu*. Arkkitehti 1936, 12.
3. Kirkon RT:n ptk 3.7.1936. Vsrk.

T104. Nakkilan kirkko. Nakkilan seurakunnan kirkkovaltuusto valitsi järjestämänsä kutsukilpailun perusteella Huttusen uuden kirkon suunnittelijaksi 18.11.1935.¹ Kirkon työpiirustukset on päivätty 15.4.1936.² Kirkkoa on pidetty yhtenä harvoista tyyliään funktionalistisista sakralirakennuksista Suomessa. Rakennuksen urakoi porilainen Uno Helminen. Kirkko vihittiin käyttöönsä 28.6.1937.³ Se on säilyttänyt suhteellisen hyvin alkuperäisen ilmeensä. Kuvat 120-123.

1. Kirkkovaltuuston ptk 18.11.1935. Nsrk; Kilpailuluonnokset eivät ole säilyneet.
2. Piirustukset 020/691-694, 965 ja B/1014, pa. SRM.
3. Huttunen 1938a, 71-76; Jokinen 1987.

T105.* SOK:n Joensuun konttori- ja varastorakennus. Huttunen laati 21.2.1936 luonnokset SOK:lle Joensuuhun (Aittakatu 2-6) rakennettavaa konttoria varten.¹ Rakennustyöt aloitettiin saman vuoden kesällä ja rakennus valmistui rak. mest. K. Onnelan urakoimana 16.7.1937. Konttori on kolme osin kuusikerroksinen, tyyliään Huttusen Kotkaan suunnitteleman konttorin (T92) kaltainen. Alimpaan kerrokseen oli sijoitettu leipomo ja virvokejuomatehdas sekä myymälä, toinen kerros käsitti varastoja. Myyntihalli oli sijoitettu kolmanteen kerrokseen. Neljäs ja viides kerros oli varattu asuinhuoneille (ylin kerros konttorinjohtajan asunnolle). Rakennuksen kokonaistilavuus oli alunperin 13000 m³.² Lehtiartikkelin mukaan se oli ensimmäinen kokonaan sähköistetty talo Pohjois-Karjalassa.³

Rakennusta on myöhemmin konttorin vielä siinä toimiessa korotettu ja lisärakennettu.⁴ SOK myi kiinteistön vuonna 1985 ja se on muutettu asuintaloksi. Kuva 15.

1. Huttusen suunnitelman mukaan G. Blomberg laati rakennusosastolla pääpiirustukset 9.7.1936. Piirustukset ovat kiinteistön myynnin yhteydessä siirtyneet uudelle omistajalle.
2. *Kaunis ja käytännöllinen. S.O.K:n Joensuun konttoritalon esittelyä*. Yhteishyvä 3.9.1937, 1.
3. *Joensuu kaunistuu*. Helsingin Sanomat 10.7.1937.
4. A.V. Lehtisen muutospirustukset 23.5.1956 ja 6.5.1964. Piirustukset ovat kiinteistön myynnin yhteydessä siirtyneet uudelle omistajalle.

T106. Ehdotus Alkoholiliikkeen tehdas- ja varastokilpailuun. Yhtiön julistama kutsukilpailu Salmisaareen suunniteltavaa tehdas- ja varastorakennusta varten päättyi 16.3.1936. Huttunen otti kilpailuun osaa P. Saareman ja J. Jokilehdon avustamana. Kilpailun ensimmäinen palkinto annettiin V. Vähäkallion ehdotukselle ja toinen palkinto Huttuselle. Alkon johtokunta päätyi tilaamaan jatkoehdotukset Vähäkalliolta ja Huttuselta. Yhtiö valitsi lopulliseksi suunnitelmaksi Vähäkallion jatkosuunnitelman.¹ Huttusen ehdotus, kuten muutkin ylimpään kilpailuluokkaan nostetut ehdotukset, edusti funktionalistista teollisuusarkkitehtuuria.

1. Kilpailusta ks.: *Oy Alkoholiliike Ab:n tehdas- ja varastorakennuksen kilpailu*. Arkkitehti 1936, 58-64; *Oy Alkoholiliike Ab:n Helsingin tehdas- ja keskusvarastorakennusten luonnospiirustuskilpailun ohjelma*. Alko; Kilpailupiirustukset on arkistoituna: To pa. Alko.

T107.* Paloasema Vaajakoskelle. SOK:n tehdasalueelle Huttunen suunnitteli paloaseman 24.3.1936.¹ Puurakenteinen ja muodoltaan kuutiomainen (valetasakatto) rakennus käsittää tilat kahdelle paloautolle sekä letkujen kuivatustornin. Rakennus on ulkoa vuorattu vaakalaudoituksella. Paloasema rakennettiin, mutta se on myöhemmin purettu maanti- en levennyksen vuoksi.

1. Piirustus: Vaajakoski. Julkiset rakennukset, ko pa. SOK.

T108.* Myllykosken OK:n Keskikylän myymälä. Huttusen myymäläluonnos on päivätty 27.3. ja pääpiirustukset on laadittu 29.4.1936.¹ Puurakenteinen myymälä on osittain kaksikerroksinen. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevat siirtomaatavara-, leipä- ja lihaosasto, toisessa kerroksessa on myymälänhoitajan ja apulaisen asunto. Rakennus, jonka urakoi kannusjärveläinen L. Haapanen, valmistui marraskuussa 1936.²

Rakennus edustaa Huttusen myymäläarkkitehtuurissa "puufunkista". (Ks. myös T85.) Myymälä uusittiin vuonna 1961.³

1. Piirustukset: OK Ympäristö, ko pa. SOK.
2. *Myllykosken Osuuskaupan Keskikylän myymälän tupaantuliaiset*. Yhteishyvä 13.11.1936.
3. Vesanen 1963, 20.

T109. Muutospirustus Säästöpankkien Keskusosakepankille Helsinkiin. SKOP:n Aleksanterinkatu 18:sta sijaitsevaan pankin pääkonttoriin Huttunen laati 6.4.1936 muutossuunnitelman koskien lähinnä pankin sisätilojen järjestelyä.¹

1. Piirustukset: B/1017, pa. SRM.

T110.* Haminan ja Ympäristön OK:n pääliikkeen luonnos. Piirustusluettelokirjan mukaan Huttunen laati 25.6.1936 luonnoksen osuuskaupan Haminan päämyymälää varten.¹ Toteutus epäselvä.

1. Rakennusosaston piirustusluettelokirja, ko pa. SOK; Piirustukset eivät ole arkistoituina.

T111. Suomi-Filmi Oy:n studiosuunnitelma. Suomi-Filmin Vironkadulla sijainnut studio tuhoutui tulipalossa 24.6.1936. Yhtiön silloinen tuotantopäällikkö Risto Orko osti tämän jälkeen tontin Munkkiniemestä Ab M.G. Steniukselta studiorakennusta varten.¹ Orko, joka oli tutustunut Huttuseen YL:ssä², pyysi Huttuselta suunnitelman studiosta. Piirustukset on päivätty 25.9.1939 alkaen. Piirustusten mukaan kerrosalaltaan yli 1800 m² käsittävä rakennus olisi sisältänyt kaksi studiota, tiloja näyttelijöille ja ohjaajille, varastot ja työpajat sekä konttorin ja ravintolan. Työselityksen mukaan seinät oli muurattu tiilistä ja slammattu ulkoa kalk-

kivellillä, välipohjat olivat rautabetonista ja studiosalien seinät ja katot oli rakennettu rautabetonista kehärakenteitten varaan.³ Ilmeeltään suunnitelma edustaa funktionalismia. Vielä marraskuussa Hufvudstadsbladet kertoi rakennustöiden alkavan lähipäivinä.⁴ Rakennuskustannusten kallistumisen vuoksi suunnitelmaa ei kuitenkaan toteutettu. Oman studion rakentamisen sijasta vuokrattiin studiotilat Helsingin kaupungilta Munkkisaaresta, ja Munkkiniemen tontti myytiin 1949.⁵

1. Kari Uusitalon käsikirjoitus Suomi-Filmi Oy:n historiasta. Kari Uusitalon arkisto.
2. Risto Orkon tiedonanto 21.11.1991.
3. Piirustukset: 060/27-28. Osa piirustuksista ja työselitys 26.11.1936: B/1016. Pa. SRM.
4. *Suomi-Filmi utför stora utvidgningar*. Hufvudstadsbladet 29.11.1936, 19.
5. Kari Uusitalon käsikirjoitus Suomi-Filmi Oy:n historiasta. Kari Uusitalon arkisto; Helsingin kiinteistölautakunnan ptk 22.11.1937. HKA; Myös Orkon tiedonanto tukee väitettä, että rakennussuunnitelma kaatui kannattavuussyihin. (Risto Orkon tiedonanto 21.11.1991.)

T112. Huvilaluonnos. 21.9.1936 ja 4.2.1937 päivätyt luonnokset Huvila "Roos"ia varten.¹ Rakennus on ilmeisimmin tarkoitettu valokuvaaja Roosin (joka kuvasi useita Huttusen suunnittelemlia rakennuksia) loma-asunnoksi. Puurakenteinen, tasakattoinen ja osin kaksikerroksinen rakennus (lattiapinta-ala noin 110 m²) on sijoitettu jyrkähkөөön rinteeseen. Julkisivut on vaakalaudoitettu. Toteutus ja sijainti epäselvä.

1. Piirustus: 086/188, pa. SRM.

T113. Heteka Oy:n tehdasrakennus. Lähinnä metallihuonekaluja valmistavalle Heteka Oy:lle Huttunen piirsi 15.11.1936 tehdasrakennuksen Helsinkiin (Nilsiänskadun ja Pälkäneenkadun väliin).¹ Pitkikkään kolmikerroksisen tehdashallin (pituus 63 m, leveys 17 m) päähän hän suunnitteli muodoltaan pyöristetyn konttoritilan. Rakennuksen välipohjat ja ulkokatto ovat rautabetonia, julkisivut on muurattu tiilestä. Tehdas on nykyisin liike- ja teollisuuskäytössä, mutta ei enää rakennuttajan omistuksessa.

1. Piirustukset ja työselitys: B/1018, pa. SRM.

T114.* Osuusliike Torkkelin päämyymälän luonnos. Huttunen laati 26.11.1936 luonnoksen osuusliikkeen Viipurisiin Torkkelin- ja Kurjenkadun kulmaan rakennuttamaa liiketaloa varten. Luonnoksen tarkoitus oli toimia ohjeena A.V. Lehtiselle, joka laati rakennuksen piirustukset 17.8.1939. Torkkelinkadun puolelta korkeudeltaan seitsemänkerroksisen liiketalon rakentamiseen ryhdyttiin syksyllä 1939 (luovutetulla alueella).¹

1. Huttusen ja Lehtisen piirustukset: OL Torkkeli (pääm.), mappi 23, ko pa. SOK; *Osuusliike Torkkeli rakennuttaa ajanmukaisen liiketalon*. Maakansa 30.9.1939.

T115. Töölön koulu. Helsinkiin Töölönkatu 55:een Huttunen suunnitteli 20.12.1936 kolmikerroksisen koulurakennuksen.¹ Tiilimuuratun raken-

nuksen julkisivut on rapattu, sokkeli on graniittia ja portaalin seinät klinkkeriä. Kellarikerrokseen on sijoitettu voimistelusalit, jonka yläosa käsittää myös osan ensimmäisestä kerroksesta. Toiseen kerrokseen on sijoitettu neljä luokkahuonetta. Kolmannessa kerroksessa on asunnon ja kansliatilojen lisäksi kaksi luokkahuonetta. Rakennuksen ilmiäisy on funktionalistinen.

Rakennus on nykyisin Suomen kirkon Sisälähetysseuran käytössä. Käyttötarkoituksen muuttumisen vuoksi teki Dag Englund rakennukseen muutospiirustukset², mutta ulkoisesti rakennuksen ilme on säilynyt melko alkuperäisenä.

1. Piirustukset ovat säilyneet kopioina: pa, Helsingin rakennusvalvontavirasto.
2. Dag Englundin muutospiirustukset 3.12.1962 ja 1.6.1972, pa, Helsingin rakennusvalvontavirasto.

T116.* SOK:n Oulun konttori- ja varastorakennus. Aiempien funktionalististen SOK:n konttorirakennusten kaltainen on Ouluun lähelle rautatieasemaa ja tullikamaria vuonna 1938 rakennettu konttori-varasto. Huttunen aloitti suunnitelman laatimisen 2.3.1937 ja lopulliset työpiirustukset teki G. Blomberg 9.6.1937.¹ Suunnitelma käsitti koko pitkittäisen 20 m leveän ja 134 m pitkän tontin umpeenrakentamisen. Varastokerroksia on kellarikerros mukaanlukien neljä. Neljännessä kerroksessa on konttorit ja myyntihalli, ylin kerros käsittää johtajan asunnon. Varastoosa on kokonaan tehty rautabetonista ja sen ulkoseinäpilarit on vedetty sisälle, jolloin ulkoseinän ja hyllyjen väliin jää n. 80 cm leveä, nauhaikkunoiden valaisema käytävä. Rakennuksen lujuslaskelmat laati ins. R. Huovilainen.²

Ulkoasussa funktionalistista ilmettä luovat mm. pitkikäs varasto nauhaikkunoineen ja lastaussilta betonikatoksineen, pääsisäänkäynnin muodoltaan orgaaninen betonikatos ja sen yläpuolella oleva lasiseinäinen porrashuone sekä liikkeen neon-kirjaimet korkean lippusalon vierellä. Rakennuksesta julkaistujen kuvien perusteella konttorin ja näyttelysalin lattia oli tehty erivärisistä kumiparketin paloista ja näyttelysalin katossa oli lisäksi aaltomaisesti taivutettu puukatos.³ Huttusen mukaan myyntihallin tammiset kalustot oli valmistettu SOK:n Vaajakosken puunjalostustehtaalla, näyttelyvitriinit oli hankittu Oy Taidolta ja Idman Oy:ltä. Myyntihallin katto oli kaikumisen estämiseksi rapattu asbestirappauksella.⁴

Rakennuksen sisätilat on muutettu ja se on nykyisin Oulun kaupungin omistuksessa. Kuva 16.

1. Piirustukset (SOK Oulu, ko pa. SOK) ovat kiinteistön myynnin yhteydessä luovutettu uudelle omistajille. Yksittäisiä Huttusen luonnospiirustuksia: Myydyt kiinteistöt, ko pa. SOK.
2. Huttunen 1939a, 17.
3. Mt, 19
4. Mt, 17, 19; Rakennuksen kuvauksesta ks. myös: *SOK:n uuden toimitalon harjannostajaisjuhla eilen*. Kaleva 21.11.1937; *SOK:n uuteen taloon tutustumassa*. Kaleva 25.10.1938; *Oulun kasvat muuttuvat*. Helsingin Sanomat 6.11.1938.

T117. Hotelliluonnos. Kaksi 13.3. ja 6.4.1937 päivättyä luonnosta nelikerroksiseksi hotelli- ja ravintolarakennukseksi.¹ Piirustuksissa merkintä Hotelli "Lauri", Laurinkatu. Toteutus ja sijainti epäselvä.

1. Piirustukset: B/1025, pa. SRM.

T118. Luonnos kerrostaloksi. 14.3.1937 päivätty luonnos kuusikerroksiseksi kerrostaloksi Lönnrotinkatu 30:een.¹ Ei toteutettu.

1. Piirustus: B/1025, pa. SRM.

T119. Liiviläisten kansallistalo. Latviaan Mazirben kylään suunnitellun liiviläisten kansallistalon luonnokset Huttunen laati 28.3.1937 ja 25.2.1938.¹ Suunnitelman lopulliset piirustukset teki latvialainen arkkitehti V. Paegle. Juhlasalin, kahvilan sekä museo- ja vierastilat käsittävä rakennus on ilmeeltään staattinen ja muotokieleltään lähinnä funktionalistinen. Kansallistalo valmistui elokuussa 1939 ja se toimii edelleen alkuperäisessä tehtävässään. Kuvat 111-112.

1. Piirustukset: 046/182-184, pa. SRM.

T120. Kerrostalo. Nelikerroksinen vuokratalo Helsinkiin Munkkiniemeen (Iso-Puistotien ja Laajalahdentien kulmaukseen). Piirustukset on laadittu 21.4.1937.¹ Rakennusta on myöhemmin muutettu.

1. Piirustukset: B/1024, pa. SRM.

T121. Huvila "Ahlström". Rusutjärvelle Jalmar Ahlströmille laaditut huvilan luonnokset 5.5. ja piirustukset 8.7.1937.¹ Rakennus on suunniteltu kaksikerroksiseksi, valetasakattoiseksi ja puurunkorakenteiseksi kesäasunnoksi. Työselityksen mukaan seinät rakennettiin pystyyn asetetuista hirsistä, jotka sidottiin lattaraudoilla ja rapattiin ulkopuolelta. Oven katos, ikkuna-aukotus ja parveke korostavat ulkoasun funktionalistista ilmettä. Toteutus epäselvä.

1. Piirustukset: 086/185-187. Työselitys 12. 7. 1937: B/1022. Pa. SRM.

T122.* Helsingin OK:n (HOK) leipomo ja varasto. HOK rakennutti Helsinkiin Aleksis Kiven katu 7:ään leipomon ja keskusvaraston (ns. Keskus-HOK). Huttusen laatimien piirustusten (14.5.1937)¹ mukaan. Kadun varrella oleva kolmikerroksinen osa käsitti alunperin leipomon ja einessoston, kapeampi keskiosa korjauspajan ja pesulan osuuskaupan myymälöiden ja ravintoloiden tarpeisiin ja tontin perimmäinen siipiosa kolmikerroksisen keskusvaraston HOK:n myymälöille. Leipomosalien ikkunoihin Huttunen suunnitteli erikoismalliset, metallilevyistä tehdyt, pystyasennossa kääntyvät sälekaihtimet, jotka suojasivat auringolta ja tarvittaessa toimivat apuna salien tuuletuksessa. Suunnittelussa Huttusta avusti P. Saarema.²

Rakennustyöt aloitettiin kesällä 1937 ja Keskus-HOK:n kaikki tilat olivat käytössä 31.10.1938 alkaen. Rakennuksen, jonka konstruktio-laskelmat laati Y. Oksanen, alkuperäinen lattiapinta-ala oli 7200 m² ja

kuutiotilavuus 36000m³.³ Funktionalismin mukaista rakennusta pidettiin ajan lehtikirjoituksissa nykyaikaisena ja erityisesti rakennuksen hygienesuhteen ja henkilökunnan peseytymistiloihin kiinnitettiin huomiota.⁴

Osuuskauppa myi rakennuksen vuonna 1988 KOP:lle eikä se ole enää alkuperäisessä käytössä.⁵

1. Yksittäisiä piirustuksia: Helsingin OK (Keskusvarasto ja leipomo), ko pa. SOK.
2. Huttunen 1939, 20-22.
3. *Uusi Keskus-HOK*. Yhteishyvä 9.12.1938, 3.
4. *Ibid*; *Valoa, puhtautta ja tilaa*. Helsingin Sanomat 11.12.1938; *Ajanmukainen leipomo Keskus-HOK:ssa*. Uusi Suomi 11.12.1938; *HOK:s nybygge*. Hufvudstadsbladet 11.12.1938.
5. Kiinteistön myynnin yhteydessä pääosa piirustuksista on luovutettu uudelle omistajalle.

T123.* Osuusliike Auran Nummellan myymälä Vihdissä. Huttunen laati useita luonnoksia myymälää varten (21.5., 7.6. ja 5.8.1937), pääpiirustukset on päivätty 10.9.1937.¹ Kaksikerroksinen kivirakennus on pohjaltaan epäsymmetrinen "funkismyymälä". Siihen sijoitettiin alunperin viisisasatonen myymälä (kangas-, rauta-, siirtomaatavara-, ruokatavara- ja maito- ja leipäosasto) ja kirjakauppa. Rakennuksen urakoi somerolainen Aug. Kotikoski ja se valmistui 29.12.1938.² Rakennus on ainut rakennus-suojelulailla suojeltu Huttusen suunnitelma.³

1. Piirustukset: (OL Aura) OK Seutu, ko pa. SOK.
2. *Uusi vuosi - uudet suojat*. Yhteishyvä 5.1.1939, 1.
3. Ks. Tuominen 1992, 29.

T124. Oy Alkoholiliikkeen Rajamäen Tehtaiden kirkko. Huttusen laatimat ensimmäiset luonnokset kirkoksi eivät ole säilyneet. 20.6.1937 päivättyt luonnokset käsittävät jo yhtiön sanelemat vaatimukset kirkon ulkonäön suhteen: tornin tuli olla kirkon edessä keskiakselissa ja kiinni rakennuksessa, tornin tuli olla "näyttävä", katon jyrkkä harjakatto ja kerhosalien siipien tuli liittyä kirkkorakennukseen edestäpäin katsoen symmetrisesti.¹ Näiden luonnosten perusteella Huttunen laati pääpiirustukset 18.7.1937.² Kirkon katto on niin jyrkkä, ettei sivuseiniä - ulkonevaa 2,5 m korkuista sivukäytävää lukuunottamatta - varsinaisesti ole. Torni peittää taakseen koko rakennuksen. Noin 500 hengelle tarkoitettun kirkkosalin parabeliholvinen sisäkatto rapattiin korkkirappauksella kaiun estämiseksi. Kirkkosalin oikealla puolella on rippikoulusali ja vasemmalla sakaristo ja vahtimestarin asunto, kerhohuoneet ovat niiden alapuolella. Rakennuksen pääurakoi rak.mest. E. Sauvala Helsingistä. Huttusen toimistossa suunnittelutyötä avusti E. Jokilehto.³

Kirkon kantavat rakenteet, salin sisäkatto, vesikaton runko ja kellotorni kokonaisuudessaan valettiin rautabetonista. Vesikatto on tummaksi poltetusta tiilestä. Rakennus rapattiin ulkoa kalkkirappauksella (torni maalattiin mineraalivärillä). Eteisen lattia on marmorimosaiikista, muut lattiat oli alunperin päällystetty kumilla (penkkirivistöjen

kohdalla lautalattia).⁴

Kirkko vihittiin käyttöön 20.11.1938. Rakennus on edelleen lähes alkuperäisessä asussaan. Alkoholiliike järjesti vuonna 1954 maa-
lauskilpailun freskon saamiseksi kirkkoon. Työn toteutti ensimmäisen
palkinnon saanut Anna Räsänen.⁵ Vuonna 1985 Alko lahjoitti kirkon
Nurmijärven seurakunnalle. Kuvat 124-126.

1. Luonnokset: Pa, Rajamäki. Alko; Huttunen 1940, 58.
2. Alkuperäiset piirustukset ovat kadonneet. Osa piirustuksista kopioina: Pa, Rajamäki. Alko.
3. Huttunen 1940, 58-60.
4. Rajamäen kirkon työselitys 15.7.1937. Arkisto, Rajamäki. Alko.
5. Rajamäen kirkon alttaritaulumaalauskilpailun arvostelulautakunnan ptk 21.-23.4.1954. Arkisto, Rajamäki. Alko; Ks. myös *Rajamäen kirkko saa freskon*. Pulloposti 3/1954, 14-15.

T125. Kerrostaloluonnos. 4.10.1937 päivätty luonnos viisikerroksiseksi kerrostaloksi.¹ Ei toteutettu.

1. Piirustus: B/1025, pa. SRM.

T126. Sortavalan Seurahuone. Onni Tarjanteen suunnittelema, seurahuoneeksi nimetty hotellirakennus valmistui Sortavalaan Karjalan- ja Raati-
huoneenkadun kulmaan 1908. Kaupungin omistaman rakennuksen uusimista varten julistettiin kilpailu, jonka perusteella Huttunen sai seurahuoneen uusimis- ja lisärakennustyön suunniteltavakseen. Entistä rakennusta jatkettiin ja korotettiin, mutta vanhat runkorakenteet ja välipohjat pyrittiin rakennuttajan toivomuksesta säilyttämään. Kokonaan uutta oli rakennuksen juhlasalisiipi. Rakennus käsitti n. 350 hengen ravintolasalin nykyaikaisine keittiöineen, em. juhlasalin orkesterisyyvennyksineen, myymälähuoneistoja, 47 hotellihuonetta sekä tilat kotiseutumuseolle ja yleisradion studiohuoneille. Rakennustyön suoritti urakalla rakennusmestarit J. Hartikainen ja E. Salminen; luku- ja laskelmat laati ins. R. Huovilainen. Huttusen toimistossa suunnittelutyötä avustivat P. Saarema ja E. Jokilehto.¹

Pääpiirustukset on päivätty 1.11.1937. Rakennuksen funktionalistista ulkoasua korostavat geometriset, valkoiset volyymit ikkuna-aukoituksineen, julkisivuille sijoitetut tekstit, pitkä betoninen ravintolan terassi ja siihen puistosta johtava kierreporras (vrt. T55).² Uusittu seurahuone valmistui 27.4.1939 (luovutetulla alueella).³ Se on tällä hetkellä rappeutuneessa tilassa ja osittain korjauksen alaisena. Kuvat 104-108.

1. Huttunen 1941, 81.
2. Piirustukset: 066/52-59 ja B/1026-1027, pa. SRM; Rakennuksen alkuperäisestä asusta julkaistuja kuvia: Huttunen 1941, 81-87.
3. Uusitusta rakennuksesta julkaistuja lehtiartikkeleista ks. esim.: *Uusi seurahuone- ja juhlahuoneistorakennus Sortavalassa*. Uusi Suomi 15.4.1939; *Ajanmukainen hotelli- ja kokoustalo Sortavalaan*. Helsingin Sanomat 28.4.1939; *Sortavalan uuden seurahuoneen vihkiäiset eilen*. Uusi Suomi 28.4.1939.

T127. Vientikunta Munan varastorakennus. Etelä-Pohjanmaan osuuskauppojen aloitteesta Vientikunta Muna rakennutti kananmunien varastorakennuksen Seinäjoelle. Huttunen laati rakennusta varten piirustukset 30.11.1937.¹ Varaston kellarikerroksessa on noin 400 m² munavarasto, sauna ja pesutupa, ensimmäisessä kerroksessa on vastaanottovarasto, pakkaamo, konttori ja pukuhuoneet. Toiseen kerrokseen on sijoitettu kaksi asuntoa. Rakennuksen välipohjat ovat rautabetonista, tiilimuuratut ulkoseinät on ulkoa rapattu valkeiksi. Lastauslaiturin päälle on sijoitettu suuri betonikatos, joka tehostaa rakennuksen funktionalistista ilmettä.

Varaston rakennustyöt aloitettiin huhtikuussa 1938 ja se valmistui saman vuoden syyskuun 3. Rakennuksen urakoi seinäjokelainen rakennustoimisto Vilho Terho.²

1. Piirustusten kopiot ja työselitys : B/1018, pa. SRM.
2. *Etelä-Pohjanmaan kanatalous saanut uuden tuen.* Yhteishyvä 30.9.1938, 1.

T128. Arkkitehdin oma huvila. Huttunen suunnitteli itselleen huvilan Nuuksiin (Espoo) Pitkäjärven rannalle vuonna 1937.¹ Rakennus on puurakenteinen ja vuorattu ulkoa ja sisältä insuliitilla. Ulkopintana on kestorappaus. Rakennus on rinteessä niin, että kulmausta kannattaa betoniset pylvää. Ensimmäisessä kerroksessa on kahden kerroksen koruinen oleskelutila ja sisäparvekkeen alla ruokailutila. Toisessa kerroksessa on kolme makuuhuonetta, joista on sisäparvekkeen kautta yhteys ulkoparvekkeelle.² Sisätila- ja volyymijärjestelyt sekä ulkoinen muotokieli parvekkeineen, katoksineen, kulmaikkunoineen ja pylväineen ovat funktionalismin mukaisia, vaikka rakenteellisesti ne ovatkin osin näköisratkaisuja ("tasakatto", "kiviseinät").

Rakennus on edelleen huvilana. Ulkorappaus on myöhemmin korvattu mineriittilevyillä.

1. Piirustukset eivät ole arkistoituina.
2. Huttunen 1938, 77-78.

T129.* Tervakosken OK:n päämyymälän suunnitelma. Huttunen piirsi 6.4.1938 osuuskaupan päämyymälän Tervakoskelle. Se on "funkismyymälän" mukainen, kaksikerroksinen rakennus, jonka yli 30 metriä leveä myymälätila on jaettu viiteen osastoon. Toisessa kerroksessa on asuntoja ja myymälänhoitajan asunnon yhteyteen on piirretty parveke. Päädyssä olevaan, yksikerroksiseen siipiosaan on suunniteltu myös pankin konttori.¹ Suunnitelmaa ei toteutettu.

1. Piirustukset: (Tervakosken OK) OK Kara, ko pa. SOK.

T130. Jääsken SP:n sivukonttori Ensoon. Jääsken SP:n¹ ensimmäinen sivukonttori avattiin Ensoon elokuussa 1935. Konttori toimi vuokrahuvoneistossa. Vuonna 1937 pankki osti konttorirakennusta varten tontin, mutta sen rakentamiseen ei saatu lupaa.² Huttusen Enson konttoria varten laatimassa luonnoksessa (7.4.1938)³ rakennus on kolmikerroksi-

nen liike- ja asuintalo, johon liittyy kaksikerroksinen siipiosa. Ensimmäiseen kerrokseen on sijoitettu konttorin lisäksi liikehuoneistoja, toinen ja kolmas kerros on kokonaan asuintilana (kerros-pinta-ala päävo-lyymissa n. 370 m²). Ilmeeltään funktionalistista suunnitelmaa ei toteutettu.

1. Pankin tyyliltään funktionalistisen pääkonttorin Jääskeen suunnitteli Jalmari Lankinen. Rakennus valmistui vuoden 1936 lopulla. (Tola 1970, 268.)
2. Tola 1970, 269.
3. Piirustukset: B/1029, pa. SRM.

T131. KOP:n Varkauden konttori. Huttunen suunnitteli KOP:lle Varkauden Päiviönsaareen konttorin (luonnokset 18.4. ja pääpiirustukset 22.8.1938)¹. Kolmikerroksinen rakennus sisältää pankkikonttorin lisäksi liiketiloja (mm. Alkon myymälän) ja toisessa ja kolmannessa kerroksessa asuinhuoneistoja. Rakennus on mittasuhteiltaan ajan ympäristön rakennuskannan suhteen mittava: liikehuoneistot käsittävän fasadin leveys on yli 40 m (rakennusrungon syvyys 15 m) ja siihen kohtisuoraan liittyvä kaksikerroksinen konttorisiipikin on lähes 30 metriä pitkä. Julkisivut on rapattu terastirappauksella, sokkeli ja pankin oviaukon seinät on päällystetty graniitilla. Rakennus edustaa funktionalismia, ilmiasu on sinänsä massiivinen ja arvokas.

KOP:n lopetettua pankkitoiminnan kyseisessä rakennuksessa se siirtyi Ahlström Oy:n omistukseen. Rakennuksen käyttötarkoitus on tällä hetkellä avoin. Kuvat 58-60.

1. Piirustukset ja työselitys: B/1031, pa. SRM.

T132. Liike- ja asuinrakennus Poriin. Huttusen 9.5.1938 laatima kerrostaloluonnos Poriin Länsi-Esplanadin ja Etelä-Esplanadin kulmaan.¹ Toteutuneen rakennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Lappi-Seppälä & Marttas.

1. Piirustukset: B/1025, pa. SRM.

T133. Liike- ja asuinrakennus Sortavalaan. Huttunen laati apteekkari Turkamalle nelikerroksisen liike- ja asuintalon Sortavalaan Karjalankatu 16:een.¹ Kapean (13 m) ja syvän (n. 30 m) rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa on myymälähuoneisto ja toiseen kerrokseen, katufasadissa nauhaikkunan taakse, on sijoitettu apteekkarin asunnon edustustilat. Julkisivussa on terrastirappaus. Rakennus kärsi vaurioita sodan aikana mutta on edelleen pystyssä (luovutetulla alueella).

1. Piirustukset 1.6.1938 ja työselitys: 062/172-173 ja B/1030, pa. SRM.

T134. Taito Oy:n varastorakennus. Pekka Saareman (2.12.1937) ja Huttusen 30.6.1938 laatimat luonnokset varastorakennukseksi Helsinkiin Päijänteentielle.¹ Suunnitelmaa ei toteutettu.

1. Piirustukset: B/1023, pa. SRM.

T135. Johtaja Monosen huvila Lahteen. Jalkinekauppias Monoselle Huttunen laati Vesijärven rannalle (ent. Jalkarannan kylä) rakennettavaa huvilaa varten luonnokset 4.8.1938 ja 7.9.1939.¹ Valetasakattoiseksi, puurunkorakenteiseksi ja ulkoa rapatuksi aiottu rakennus edusti piirustuksissa myös vapaan sisätilan suhteen funktionalismia. Myöhemmissä piirustuksissa (10.8.1941), joiden mukaan huvila toteutettiin, rakennuksen kattomuoto on muutettu aumakatoksi.

Huttunen oli tutustunut Monoseen tekemänsä Jäämeren-purjehduksen yhteydessä², ja arvatenkin sai suunnitelman tehtäväkseen tämän ystävyysuhteen kautta.

1. Piirustukset: 086/193-195 ja B/1035, pa. SRM.
2. Ari Huttusen tiedonanto 24.10.1983.

T136. Kerrostalosuunnitelma. Piirustukset (8.8.1938) kuusikerroksista kerrostaloa varten (Turuntie 61, ?).¹ Toteutus epäselvä.

1. Piirustukset: B/1024, pa. SRM.

T137. Rauman SP:n toimitalo Raumalle. Rauman SP:n uuden konttorin rakentamisasia oli ollut 1930-luvun lopulle tultaessa esillä jo yli vuosikymmenen ajan. Rakentamispäätöksen hidastuttajana oli ristiriita konttorin paikasta (vanha ja uusi kaupunginosa).¹ Huttuselta pyydettiin -Raumalla jo tutuksi tulleen arkkitehtina - suunnitelma uutta pankin toimitaloa varten.² Arkkitehti sijoitti rakennuksen uuteen kaupunginosaan Valtakadun varteen yhteislyseon ja suunnittelemansa Raumanlinnan väliselle tontille. Ensimmäinen luonnos on päivätty 30.8.1938 ja viimeiset piirustukset on laadittu kesäkuussa 1940.³ Suunnitelmassa osittain viisikerroksinen rakennus sisälsi katutasossa pankin konttorin lisäksi tiloja postille ja myymälöille. Ylempiin kerroksiin oli sijoitettu asuinhuoneistoja. Huttusen suunnitelmaa ei toteutettu, mutta pankki rakennutti samalle tontille sodan jälkeen konttori- ja liiketalon.

1. Jalmari Penttilän kirje konsuli John Nurmiselle 23.3.1937 (kopio). Iiro Penttilän arkisto; Penttilä puoltaa kirjeessään em. tonttia talon paikaksi ja pyytää Nurmista tiedustelemaan postihallitukselta, asettuisiko postilaitos vuokralle kaavailtuun uuteen rakennukseen.
2. Pankkialaisuuslakiin vedoten minulle ei ole suotu mahdollisuutta tutustua pankin arkistoon ja pöytäkirjoissa mahdollisesti käsiteltyyn rakennushankkeeseen ja arkkitehdin valintaan.
3. Piirustukset: B/1032, pa. SRM.

T138. KOP:n Lauttakylän konttori (Huittinen). Huttunen laati luonnokset 24.9. ja 2.11.1938 pankin kaksikerroksista liike- ja asuintaloa varten. Luonnoksen rakennus on osuuskaupan funktionalistisen maaseutumyymälän näköinen; pankkisali on yksikerroksisena siipenä rakennuksen päässä ja siihen johtaa massiivisella katoksella ja graniitti- (?) -harkotuksella korostettu portaali (vrt. T129). 12.5.1939 laadituissa pääpiirustuksissa pankkisali on sisällytetty yhtenäiseen rakennusmassaan, jota kattaa tiilinen satulakatto - muutoksen myötä rakennuksen ilmiasu muuttui

traditionaalisemmaksi.¹ Kuvat 63-64.

1. Piirustukset: 062/174-177 ja B/1034 (työselitys), pa. SRM; Työselityksen pohjana on käytetty KOP:n Pieksämäen liikerakennuksen (T140) työselitystä.

T139. Vehkalahden SP:n toimitalo Haminaan. Vehkalahden SP:n aieman toimitalon käytyä ahtaaksi pankin isäntäin kokous päätti 19.3.1938 ostaa Haminan keskustasta Aleksanterinkadun ja Isoympyräkadun kulmasta tontin uuden toimitalon paikaksi. Piirustukset tilattiin Huttuselta, jonka laatimat luonnokset hyväksyttiin suunnittelun pohjaksi 19.3.1939.¹ (Huttusen luonnos 29.9.1938, pääpiirustukset 1.7.1939).² L-muotoisen rakennuksen (kerrospinta-ala n. 550 m²) ensimmäisessä kerroksessa on tilat konttorille, kolmelle vuokrattavalle myymälälle ja autotalleille. Toiseen ja kolmanteen kerrokseen on sijoitettu asuinhuoneistoja. Julkisivupinnat on rapattu, mutta pankkisalin kohdalla seinä on päällystetty klinkkerillä.

Rakennuksen harjannostajaiset pidettiin jo 7.8.1939, sodan aiheuttaman vahinkojen vuoksi pankkitoiminta saatettiin aloittaa vasta 15.8.1940.³ Rakennus on edelleen alkuperäisessä käytössään. Kuvat 61-62.

1. Tola 1954, 60-61; Pankkiseläisyuslakiin viitaten pankin toimitusjohtaja Heimo Kouki on itse läpikäynyt pankin arkistomateriaalin ja ystävällisesti välittänyt tiedon, jonka mukaan säilyneissä asiakirjoissa ei esiinny rakentamista koskevia tietoja. Perimätiedon mukaan pankin konttorin rakennusaikainen toimitusjohtaja Martin Tiusanen olisi ollut Huttusen henkilökohtainen tuttava opiskeluajoilta. (Heimo Koukin tiedonanto 16.10.1991.)
2. Piirustukset: B/1033, pa. SRM.
3. Tola 1954, 62-63.

T140. KOP:n Pieksämäen konttori (Savontie 5). Huttunen laati 7.12.1938 luonnokset ja 28.2.1939 pääpiirustukset KOP:n Pieksämäen kauppalan konttoria varten.¹ Kaksikerroksisen, kaksikymmentä metriä pitkän rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa ovat pankkisali ja vuokrattava myymälätila, toisessa kerroksessa on asuntoja. Julkisivu on rapattu, pankin portaali on päällystetty graniittiharkoilla. Ikkuna-aukotus ja sen sijoittelu ilmentävät funktionalismia, mutta satulakatto luo traditionaalista ilmettä.

Pankkikonttori toimi rakennuksessa 1939-1962, jonka jälkeen siinä on sijainnut mm. kirkkoherranvirasto. Kuva 65.

1. Piirustukset ja työselitys: B/1036, pa. SRM.

T141. Huittisten SP:n konttori Lauttakylään. SP:n hallitus keskusteli 29.11.1938 uuden liiketalon rakentamisesta ja päätti kääntyä Säästöpankkiliiton puoleen, jotta se lähettäisi hyväksi tuntemansa arkkitehdin tekemään rakennussuunnitelmaa.¹ Ilmeisimmin liiton ehdotuksesta Huttunen sai suunnittelun tehtäväkseen ja laati 7.2.1939 luonnoksen kaksikerroksisesta, ilmeeltään funktionalistisesta pankkirakennuksesta. Myöhempien luonnosten pohjalta (24.3. ja 15.11.1939) laadituissa pääpiirustuksis-

sa (5.2.1941) konttori on ulkomuodoltaan traditionaalisempi, kolmikerroksinen aumakattoinen rakennus, joka sisältää myös postin, liikehuoneistoja ja asuntoja.²

Sodasta huolimatta rakennustyöt käynnistettiin ja liiketalo valmistui joulukuussa 1942.³ Pankin konttori muutti kiinteistöstä pois vuonna 1960 ja rakennus on muutettu tavalliseksi liiketaloksi.

1. Pankkialaisuuslakiin viitaten toimitusjohtaja Aimo Pitkänen on itse läpikäynyt pankin asiakirjat ja ystävällisesti välittänyt em. tiedon, joka pohjautuu pankin hallituksen pöytäkirjaan 29.11.1938. (Aimo Pitkäsen tiedonanto 7.10.1991.)
2. Piirustukset: B/1037, pa. SRM; Osa piirustuksista kateissa.
3. *Huittisten Säästöpankin uusi toimitalo valmistunut*. Aamulehti 2.12.1942.

T142. Asuinkerrostalo Sortavalaan. Huttunen laati 10.4.1939 piirustukset asuinkerrostaloa varten johtaja Aavahongalle Sortavalaan Rantakadun ja Itäisen rautatienkadun kulmaan. Työselityksen mukaan tilavuudeltaan 10700 m³ kokoisen rakennuksen seinät olisi muurattu tiilistä (ulkoseinät rapattu kalkkilaastilla) ja välipohjat ja parvekkeet olisi valettu rautabetonista¹ Suunnitelmaa ei ehditty toteuttaa ennen sodan alkamista.

1. Piirustukset ja työselitys 25.3.1939: B/1023, pa. SRM.

T143. Alkoholiliike Oy:n polttimo Koskenkorvalle. Alkoholiliikkeen tilauksesta Huttunen ryhtyi toukokuussa 1939 suunnittelemaan yhtiölle polttimorakennusta Ilmajoen Koskenkorvalle. Suunnitelma käsitti voimalaitoksen (piir. 12.5. alkaen), vedenpuhdistuslaitoksen (piir. 20.9. alkaen) ja Enson polttimon kaltaisen polttimon (piir. 12.8. alkaen). Lisäksi tehdasalueelle suunniteltiin asunnot johtajalle (insinöörille)(piir. 14.8., kuva 119) ja kahdenperheen asuinrakennus konemestarille ja varastonhoitajalle (ns.mestariasunnot) (piir. 9.8., kuva 118) sekä niille yhteinen saunarakennus (piir. 23.5.).¹

Polttimon, jonka kokonaistilavuus oli n. 18000 m³, rakensi Oy Constructor Ab ja se valmistui keväällä 1941. Sodan vuoksi tehtaan toiminta päästiin aloittamaan vasta vuonna 1945.²

Rakennukset ovat edelleen olemassa mutta tehdasaluetta on voimallisesti uudisrakennettu. 1970-luvulla valmistui Einari Teräsvirran suunnittelema uusi polttimo ja rankinkuivamo.³

1. Piirustukset: To pa. Alko; Osa piirustuksista ja työselityksistä kopioina: B/1038, pa. SRM.
2. *Koskenkorvalla, pienimmällä teollisuuslaitoksellamme on puheenvuoro*. Pulloposti 6/1950, 17.
3. *Koskenkorvan tehtaat*. Arkkitehti 6/1976, 38-40.

T144. Liike-, hotelli- ja ravintolarakennus Helsinkiin (Sokos-talo). Huttunen suunnitteli kevästä 1938 alkaen SOK:n perustamalle Sokos Oy:lle liike-, hotelli- ja ravintolarakennusta Helsingin keskustaan Asema-aukion ja Heikinkadun (nyk. Mannerheimintie) väliin. Varhaiset suunnitelmat eivät ole säilyneet. Rakennuksen perustamistyöt aloitettiin keväällä

1939, mutta sodan vuoksi talo valmistui kokonaisuudessaan vasta vuonna 1952. Lopulliset suunnitelmat ja rakentaminen sijoittuvat tämän työn rajauksen ulkopuolelle.¹

Huttusen Sokos Oy:lle laatima ensimmäinen ehdotus käsitti 11-kerroksisen, pohjaltaan H-muotoisen rakennuksen, joka olisi ollut viereisen postitalon korkuinen ja ylittänyt sallitun rakennuskorkeuden. Kaupunginhallitus ei hyväksynyt ehdotusta ja pyysi uuden suunnitelman laatimista.² Asiaa käsiteltiin uudelleen kaupunginvaltuuston kokouksessa 5.10.1938. Valtuusto epäsi (äänestyksen jälkeen) kiinteistölautakunnan lausuntoon nojaten 11-kerroksisen rakennuksen rakentamisluvan ja piti rakennusjärjestyksen määräämää 7-kerroksista taloa suositeltavana.³ Huttusen kehittämää uutta vaihtoehtoa, jossa kaksi porrasmaisesti suunniteltua ullakkokerrosta ylitti rakennuskorkeuden, pidettiin kiinteistölautakunnassa suotavampana kuin 7-kerroksista taloa, jossa olisi rakennusjärjestyksen sallima jyrkkä katto. Kaupunginvaltuusto hyväksyi tämän suunnitelman, jonka pohjalta Huttunen aloitti yksityiskohtaisemman suunnittelun.⁴ Suunnitelman hyväksymiseen vaikutti vuodeksi 1940 Helsinkiin kaavaillut olympiakisat ja siitä aiheutuva majoitustarve, jota tuleva Sokos-talon hotelli olisi lievittänyt. Koska kyseessä oli mittava suunnitelma (valmistuneen talon kuutiotilavuus oli 140000 m³), joka lisäksi sijoittui pääkaupungin keskeiselle paikalle, se-
lostettiin hanketta vilkkaasti lehdistössä.⁵

1. Lopulliset piirustukset: Oy Valtakulma, ko pa. SOK; Osa piirustuksista kopioidina: B/1039-1042, pa. SRM; Sokos-talosta ks. Huttunen 1949b.
2. Helsingin kaupunginhallituksen ptk 11.8.1938. HKA.
3. Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 5.10.1938. HKA; Vaihtoehtoista tehdyt perspektiivikuvat on julkaistu mm.: Arkkitehti 1938, liite, 34.
4. Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 2.2.1939. HKA.
5. Ks. esim.: *SOK rakentaa suurhotellinsa olympialaisiin mennessä*. Helsingin Sanomat 20.7.1938; *Helsinkiä v. 1940?* Uusi Suomi 22.7.1938; *Elva eller sju våningar i kvarter no 99?* Hufvudstadsbladet 12.8.1938; *CHF:s stora nybyggnadsprojekt*. Hufvudstadsbladet 2.9.1938; *SOK:n rakennusehdotukset*. Helsingin Sanomat 2.9.1938; *SOK:n hotellirakennuksen uudet piirustukset valmiit*. Uusi Suomi 17.2.1939; *Huset som staden förtjänar 2 miljoner på*. Hufvudstadsbladet 23.2.1939.

Tämän luettelon ulkopuolelle on jätetty Huttusen toimistossaan suunnittelemaat kalusteet, huonekalut, takat ja hautapatsaat (piirustukset: B/1001 ja 1008, pa. SRM), Samoin on jätetty yksilöimättä hänen SOK:n rakennusosastolla laatimat pienimuotoiset myymälärakennusten muutos- ja laajennuspiirustukset.

B) Arkistoitujen piirustusten perusteella laadittu luettelo Erkki Huttusen arkkitehtitoimistossa vuosina 1940 - 1956 tehdyistä suunnitelmista. Vuosiluku tarkoittaa suunnittelun alkamisvuotta ensimmäisen päivätyyn piirustuksen mukaan. Piirustukset on arkistoitu Suomen rakennustaiteen museon piirustuskoelmaan.

Asuinrakennus Kulmala Oy. Aleksanterinkatu, Lahti (1940).
 Apteekki Bulevardian sisustus, Fredrikinkatu 13, Helsinki (1940).
 G.W. Sohlbergin Herttoniemen tehdasrakennukset. Helsinki (1940).
 Kurikan Pyörän tehdas. Kurikka (1940).
 Miekkainpitäjän siunauskappeli. Jämsä (1940).
 Autohuoltamo. Pilkkakoskenkatu, Savonlinna (1941).
 Apteekki. Valtakatu, Kannus (1942).
 Veitsiluoto Oy:n kiisupolttimo. Lieksa (1942).
 Oulu Oy:n puutalotehdas ja Pateniemen tehtaiden työväenasunnot. Oulu (1942).
 Puukemia Oy:n asuinrakennuksia. Leivonmäki (1943).
 Veitsiluoto Oy:n Kevätniemen höyläämö. Lieksa (1943).
 Liike- ja asuinrakennus. Puistokatu, Savonlinna (1944).
 Puukemia Oy:n varasto- ja korjaamorakennuksia. Leivonmäki (1944).
 Oulu Oy:n Nuottasaaren tehtaan asuinrakennukset. Oulu (1944).
 Asunto-Oy Kauppiaankatu 8-10 lisärakennus. Helsinki (1945).
 Veitsiluoto Oy:n asuin- ja konttorirakennukset. Rovaniemi (1945).
 Kutomatehdas. Kutomontie, Pitäjämäki (1946).
 Leivonmäki Oy:n Kivisuon tehdas- ja asuinrakennukset. Leivonmäki (1946).
 Oulu Oy:n metsäpiirikonttori. Puolanka (1946).
 Valkon Laiva Oy:n konttori, asuntolat, levypaja- ja varastorakennus. Loviisa (1946).
 Torttilan kansakoulu. Harjavalta (1947).
 Oulu Oy:n meesauuni. Oulu (1948).
 Silkkikutomo ja tehtaan asuinrakennuksia. Mikkeli (1948).
 Veitsiluoto Oy:n saha ja Rytikarin sauna. Kemi (1948).
 KOP:n Äänekosken konttori. Äänekoski (1949).
 Ousaari Oy:n asuinkerrostalot. Nuottasaarenkatu, Oulu (1949).
 Ranskan lähetystötalot. Itäinen Puistotie 8, Helsinki (1949).
 Asunto-Oy Ainanlinna. Kauppakatu 12, Tampere (1950).
 Apteekki. Sievi (1950).
 Jyväskylän maalaiskunnan toimitalo. Puistokatu 35, Jyväskylä (1950).
 Kauppaneuvos Salon asunto. Solnantie 10, Helsinki (1951).
 Apteekki. Elimäki (1953).
 Liiketalo Monokulma. Aleksanterinkatu 17, Lahti (1953).
 Tampella Oy:n urheilutalo. Inkeroinen (1954).

LIITE I

Arkkitehti Erkki Huttunen

Arkkitehti Erkki Juhani Huttunen syntyi Alavudella 18. toukokuuta 1901 Juhani ja Anna (o.s. Lindqvist) Huttusen esikoisena. Alkuvuodesta 1906 perhe muutti Karttulaan ja vuonna 1921 edelleen Sortavalaan. Erkki Huttunen oli kuitenkin jo aiemmin muuttanut Helsinkiin, jossa hän kirjoitti ylioppilaaksi Suomalaisen normaalilyseon reaalilinjalta keväällä 1921. Jo koulupojasta asti kytenyt haave arkkitehdin urasta lujittui sittemmin vakaaksi päätökseksi, ja syyskuussa 1921 Huttunen kirjoittautui Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosastolle. Diplomitutkinnon ensimmäisen osan hän suoritti 28.5.1924 ja diplomiarkkitehdiksi Huttunen valmistui 17.12.1927.¹

Huttusen opiskeluajan harrastuksista merkittävimmät olivat piirtäminen ja laulu.² Suomen Taiteilijaseuran syysnäyttelyyn vuonna 1923 Huttunen osallistui kahdella öljyväriyöllä. Näyttelyn karsintaa pidettiin ajan lehtikirjoituksissa ankarana. Osallistujat olivat pääasiassa nuoria debytoijia, joiden töiden kokonaisvaikutus koettiin miellyttäväksi. Missään arvostelussa ei mainita erikseen Huttusen töitä.³ Lähes keuilun asteelle jääneen öljyvärimaalauksen sijasta Huttunen suuntautui enemmän piirtämiseen ja toimi 1920-luvun lopulla useassa lehdessä karikatyrinä. Vuosina 1928-1929 hän kuvitti ainakin Yhteishyvä-lehteä ja Osuuskauppalehden pakinoitsija Ikämiehen kertomuksia. Ylioppilaslehdessä v. 1927 Huttunen kuvitti niin Mika Waltarin ja Olavi Paavolaisen runoja kuin myös lehden AKS:n erikoisnumeroa.⁴

Erkki Huttunen oli aktiivisesti mukana Ylioppilaskunnan Laulajien (YL) toiminnassa. Vuosina 1922-1929 hän lauloi kuorossa toisena tenorina, yhdistyksen arkistonhoitajana hän toimi syys- ja kevätlukukauden 1925 ja yhdistyksen puheenjohtajana hän oli kevästä 1925 kevääseen 1928. YL:ssä Huttunen ystävystyi mm. kuorolaisten Aulis Kairamon, Risto Orkon ja Erkki Saarisen kanssa.⁵ YL:n poliittisesta roolista ja kuorolaisten osallistumisesta ylioppilaspolitiikkaan ja AKS:n toimintaan ei ole riittävästi tietoja. Kuitenkin kuorolaiset olivat luonnollisesti yhteydessä ajan ylioppilaselämään, eivätkä AKS:n ajatukset olleet vieraita YL:n perinteisesti vaalimalle vahvalle kansallistunnolle ja kansallishengelle, taistelulle suomalaisen kulttuurin ja suomen kielen puolesta.⁶ AKS:n vaikutus oli merkittävä osakunnissa, ja esimerkiksi Savolaisen osakunnan jäsenistä valtaosa kuului seuraan vuoden 1923 jälkeen. Vaikka Huttunen ei tekniikan ylioppilaana kuulunutkaan Savolaiseen osakuntaan, oli sen toiminta Huttuselle kuitenkin läheistä. Huttunen sai osakunnalta tehtäväksi ns. korttihuoneen kalustamisen (1925) ja myö-

hemmin vuonna 1931 osakunnan uuden huoneiston kalustosuunnitelman laatimisen.⁷ Opiskeluaikana Huttusen jonkinasteiseen kiinnostukseen kansallisuusaatetta ja kansanrunoutta kohtaan viittaisi hänen opiskelukesinään Sortavalassa harrastama sananparsien keruu.⁸

Huttunen valittiin SOK:n rakennusosaston arkkitehdiksi alkuvuodesta 1928 ja vuodesta 1931 hän tämän toimen lisäksi ylläpiti omaa arkkitehtitoimistoa. Toimiston merkittävimmät suunnitelmat ovat teollisuus- ja liikerakennuksia sekä kunnallisia ja seurakunnallisia toimeksiantoja, joista useat esiteltiin Arkkitehti-lehdessä. Huttunen oli Suomen Arkkitehtiliiton jäsen⁹ ja yhdistyksen hallituksen jäsen vuosina 1939-1940 ja 1944-1947, sekä jäsenenä useissa arkkitehtuurikilpailujen palkintolautakunnissa.¹⁰

Vuosina 1943-1953 Huttunen toimi Suomen rakennushallituksen pääjohtajana¹¹, jolloin hänen omakohtainen suunnittelutyönsä jäi vähäiseksi. Viimeinen suurisuuntainen työ oli jo 1930-luvun lopulla aloitettu, mutta vasta vuonna 1952 valmistunut Sokos-Oy:n hotelli-, ravintola- ja liiketalarakennus Helsingin keskustassa. Siinä hän sovelsi mm. vuonna 1937 USA:han tekemältä matkaltaan saamia vaikutteita. Erityisesti rakennuksen Vaakuna-hotellin detaljeissa näkyy Huttusen kasvanut mielenkiinto sisustussuunnittelua kohtaan.¹² Huonekalusuunnittelu näyttäsikin osittain antaneen arkkitehdille mahdollisuuden irrottautua vaikeuksien kuormittamasta arkipäivästä: Huttusen virkakausi rakennushallituksen pääjohtajana ajoittui raskaaseen sodan ja jälleenrakentamisen kauteen, jota rasitti ainainen rakennusainepula ja inflaatio.¹³ Rasittuneen ja sairastavan arkkitehdin työt omassa toimistossa jäivät 1950-luvulla vähäisiksi. Huttusen viitoittamaa teollisuusarkkitehtuuria jatkoivat osaltaan toimistossa työnsä aloittaneet Einari Teräsvirta ja Pekka Saarema, ja liiketaloarkkitehtuuria SOK:n rakennusosaston suunnittelijat. Arkkitehti Erkki Huttunen kuoli Helsingissä 17. marraskuuta 1956.

Viitteet:

1. Karttulan seurakunnan arkisto; Erkki Huttusen ylioppilastodistus, lyseon päästötodistus ja Teknillisen korkeakoulun diplomitodistukset. (Arkkitehtiosaston arkisto. TKK.)
2. Mirjam Rytkölen tiedonanto 26.10.1983. Rytkölen mukaan Huttunen olisi käynyt piirtämässä yliopiston piirustussalissa. Huttusen nimi ei esiinny piirustuslaitoksen oppilasmatrikelissa, mutta hän on saattanut osallistua ns. vapaille tunneille.
3. Suomen Taiteilijaseuran 33 näyttely; *Höstutställningen*. Hufvudstadsbladet 14.10.1923; *Taidenäyttelyt*. Uusi Suomi 24.10.1923.

4. Tiedossani on 7 maalausta, joista kaksi on muotokuvia - työt ovat tyyliältään lähinnä naturalistis-impresionistisia; Yhteishyvä, 1928-1929; Osuuskauppa-lehti, 1928-1929; Ylioppilaslehti, 1927 (ks. erit. AKS-erikoisnumero 4/1927, 59-60); Klinge - Harmo 1983, 183, 187, 201; Siitä, oliko Huttunen lähemmin yhteydessä esim. Ylioppilaslehden toimituksen kautta Waltariin ja Paavolaiseen, ei ole tietoa.
5. Ylioppilaskunnan Laulajat, matrikkeliota, 5,7 ja 98; Aulis Kairamon (5.6.1986) ja Risto Orkon (21.11.1991) tiedonanto; Myös Huttusen toimistossa myöhemmin työskennelleet arkkitehdit Pekka Saarema ja Erkki Jokilehto olivat aktiivisia YL:n laulajia.
6. Seppänen - Seppänen 1983, 79.
7. Saarinen 1955, 31; Huttusen veli Veli Matti kirjoittautui Savolaisen osakunnan jäseneksi syyskuussa 1922 ja sisar Mirjam syyskuussa 1926 (Savolaisen osakunnan nimikirja. HYK); Vuoden 1925 suunnitelma ei ole tallella. Vuoden 1931 kalustosuunnitelman piirustukset: B/1001. Pa. SRM; Ruutu arvioi ajan YL:läisten keskinäisen tuttavuuden merkinneen paljon esim. osakunnan kalustosuunnitelman toimeksiantamisessa. YL:n laulaja ja puheenjohtaja (Huttusen jälkeen) Erkki Saarinen oli myös sen aikaisen Savolaisen osakunnan aktiivijäsen. (Martti Ruudun tiedonanto 23.9.1987.)
8. Mirjam Rytkölän tiedonanto 26.10.1983.
9. SAFA:n arkistosta puuttuvat vuoden 1928 asiakirjat, joissa Huttusen jäsenanomus on käsitelty. Huttusen anomus jäsenyydestä 12.4.1928 on säilynyt vuoden 1927 asiakirjojen joukossa (Liiton hallintoneuvoston ptk ja kirjeenvaihto 1927. SAFA); Liiton yleiskokouksissa Huttunen ei ollut aktiivinen keskustelija, pöytäkirjamerkinnoissa hän esiintyy vain keväällä 1938, jolloin hän esitti selostuksen Amerikan-matkastaan (Yleisen kokousten ptk 24. 3. 1938. SAFA); Huttunen oli tuloksetta ehdokkaana liiton hallitukseen vuonna 1934, jolloin hän sai 5 ääntä (Aalto 14, P.E. Blomstedt 12, Y. Lindegren 11), ja vuonna 1936, jolloin hän sai 11 ääntä (Y. Lindegren 23, K. Englund 19 ja A. Hytönen 15). (Yleisen kokouksen ptk 23.11.1934 ja 27.11.1936. SAFA.)
10. Huttunen oli jäsenenä ainakin seuraavissa kilpailulautakunnissa: Arkkitehtiklubin urheilumajan kilpailu 1935, Suomen Pankin Tampereen virastotalo- ja liikerakennuskilpailu 1939, Kauppakorkeakoulun piirustuskilpailu 1941 (SAFA:n edustaja), Sakkolan kirkkokilpailu 1943, Viipurin keskustan järjestelykilpailu 1944, Heinolan kaupungintalon kilpailu 1944 (SAFA:n edustaja), Teknillisen korkeakoulun julistama aatekilpailu 1944 (valtion edustaja), Meilahden kirkkokilpailu 1945, Suomen Punaisen Ristin reumasairaalan kilpailu 1945, Tampereen Teknillisen oppilaitoksen julistama kilpailu 1946 (valtion edustaja), Turun yliopiston kirjastotalokilpailu 1946 (yliopiston valitsema), Otaniemen asemakaavakilpailu 1949, Kansaneläkelaitoksen virasto-, liike- ja konttoritalon aatekilpailu 1950 (eläkelaitoksen valitsema), Keski-Suomen keskusammattikoulun suunnittelukilpailu 1950 (SAFA:n edustaja). (Arkkitehti, 1928-1956.)
11. Huttusen rakennushallituksen pääjohtajakaudesta ks. Halila 1967, 125-131.
12. Huttunen oli Koristetaiteilijain Liitto Ornamon jäsen. Ornamon tai Taideteollisuusyhdistyksen toiminnassa hän ei kuitenkaan arkistomateriaalin mukaan ole ollut mukana. (Suomen Koristetaiteilijain Liitto Ornamon arkisto. Taideteollisuusmuseo; Suomen Taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Taideteollisuusmuseo.)
13. Mirjam Rytkölän (26.10.1983) ja Aino Kuisman (29.8.1984) tiedonannot kertovat huolien väsyttämästä ja heikentämästä arkkitehdista.

LIITE II

Henkilötiedosto

Alm, Karl Bruno. Valmistui rakennusmestariksi Helsingin teollisuuskoulun huoneenrakennusosastolta 1912. Opintoja taideteollisuuskoulussa. V. 1909 piirtäjänä Armas Lindgrenin toimistossa ja 1919 Yleisten rakennusten ylihallituksessa.¹ Työsuhde SOK:n rakennusosastolla 16.1.1920 - 31.12.1957.²

1. Suomen rakennusmestarien matrikkeli, 26-27.
2. Nimikirja. Keskusarkisto. SOK.

Aulanko (ent. Ahlman), Valde. S. 19.11.1883 Keuruulla. Diplomiarkkitehti Teknillisestä korkeakoulusta 1912, jonka jälkeen työskenteli eri arkkitehtitoimistoissa. Suoritti useita ulkomaanmatkoja. Vuonna 1917 SOK:n tuotantolaitosten osastolle rakennuspiirtäjäksi ja v. 1920 perustetun rakennusosaston ensimmäiseksi hoitajaksi.¹ Työsuhde SOK:lla 24.10.1917 - 31.12.1948.²

1. Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä, 32; *Valde Aulanko 60 v.* Arkkitehti 1943, liite, 23.
2. Nimikirja. Keskusarkisto. SOK.

Blomberg, Georg. S. 2.2.1895 Helsingissä. Rakennusmestarin tutkinto 1916 Helsingin teollisuuskoulusta. Piirtäjänä Lämmityslaitte Oy:ssä ja Frölander & Ulfin arkkitehtitoimistossa.¹ Työsuhde SOK:n rakennusosastolla 15.3.1919 - 15.4.1944.²

1. Suomen rakennusmestarien matrikkeli, 44.
2. Nimikirja. Keskusarkisto. SOK.

Huttunen, Juhani Fredrik. S. Sortavalassa 6.4.1870. Avioitui *Anna Johanna Lindqvistin* (s. Kuopiossa 6.2.1877) kanssa 5.6.1900. Lapset *Erkki Juhani* (s. Alavudella 18.5.1901), *Veli Matti* (s. Alavudella 2.7.1903) ja *Mirjam Annikki* (s. Karttulassa 22.2.1906).¹ Juhani Huttunen valmistui lääkäriksi 1900 ja toimi Sortavalan piirin piirilääkärinä 1921-1934. Kuoli Liperissä 1941.² Juhani Huttusen tarkoituksena oli opiskella arkkitehtuuria, mutta matkaesteiden vuoksi hän myöhästyi pääsykokeista. Lääkärinä toimiessaankin hän oli kiinnostunut arkkitehtuurista ja suunnitteli Sortavalaan saunoja ja porttirakennuksia. Anna Huttusella ei ollut saattavia taiteellisia harrastuksia.³

1. Seurakunnan arkisto. Karttula
2. Savo-Karjalaisen osakunnan matrikkeli, 110.
3. Mirjam Rytkölän tiedonanto 24.1.1985.

Koskinen, Kaarlo, Botvid. S. Karkussa 28.7.1879. Rakennusmestarin tutkinto Tampereen teknillisestä koulusta tie- ja vesirakennuksen opintosuunnalta 1912. Ennen SOK:n toimea hän oli Tampereen kaupungin rakennusosaston piirtäjänä ja vastaavana rakennusmestarina Tampereella, Hämeenlinnassa ja Lahdessa.¹ SOK:n rakennusmestarina 30.9.1927 - 1.7.1943.²

1. Koskinen. Suomen rakennusmestariiliiton matrikkeli.
2. Nimikirja. Keskusarkisto. SOK.

Packalén, Jaakko Ilmari. S. 2.2.1886, k. 3.3.1935. Insinööri ja teknillisen korkeakoulun rakennuskonstruktio-opin opettaja. Hänen rakennuskonstruktio toimistonsa Helsingissä oli yksi Suomen tunnetuimpia.¹ Huttunen toimi hänen kanssaan yhteistyössä mm. Viipurin myllyn suunnittelussa. Packalénin kuoleman jälkeen toimistossa työskennellyt diplomi-insinööri Reino *Huovilainen* (s. 8.5.1902) lasi Huttusen useimpien suunnitelmien konstruktio laskelmat.

1. Insinööri J.I. Packalen +. Arkkitehti 1935, liite, 9.

Paegle, Visvaldis. S. Aleksandrovassa (Puola) 29.9.1906.¹ Arkkitehdin tutkinto Latvian yliopiston arkkitehtiosastolta 1935. Muutti sodan jälkeen emigrantiksi ja on vuodesta 1950 työskennellyt arkkitehtina Etiopiassa.²

1. *Architekts*, 13/1965, 28.
2. Janis Krastinšin tiedonanto 7.11.1991.

Riihimäki (ent. Ahlqvist), Paavo Antero. S. Tampereella 22. 10. 1903. Diplomiarkkitehdin tutkinto Teknillisestä korkeakoulusta 1930. Tutki kansallismuseon stipendiaattina v. 1925-1926 kansanrakennuksia ja toimi Tampereen teknillisessä opistossa huoneenrakennusopin, taidehistorian ja piirustuksen opettajana v. 1928-1929.¹ Maaliskuussa 1930 Riihimäki palkattiin tuntipiirtäjäksi SOK:n rakennusosastolle.²

1. Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä, 419-120.
2. JK ptk 28.3.1930. Keskusarkisto. SOK; SOK:n arkistosta puuttuvat tiedot Riihimäen työsuhteesta.

Saarema (ent. Stenholm), Pekka Emil. S. Valkeakoskella 21.3.1907. Diplomiarkkitehdin tutkinto Teknillisestä korkeakoulusta 1935.¹ Avusti arkkitehtiyönä Huttusen toimistossa 1932-1935 ja arkkitehtina 1935-1938.²

1. Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä, 434.
2. P. Saareman tiedonanto 22.11.1983.

Schreck, Harry W. S. Tampereella 25.10.1904. Diplomiarkkitehdin tutkinto teknillisestä korkeakoulusta 1931.¹ Avusti P.E. Blomstedtin toimistossa 1930-1932 ja Huttusen toimistossa 1932-1935.²

1. Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä, 464.
2. H. Schreckin tiedonanto 29.12.1983.

Vahter, (v:sta 1941 Liiver), Salme. S. 12.11.1909. Viron osuuskauppojen keskusliikkeen ETK:n arkkitehti 1935-1940 (1946). Kehitti yhdessä arkkitehti Harald Armanin kanssa virolaista osuuskauppa-arkkitehtuuria. Opiskeluaikana oli harjoittelijana Paimion parantolan rakennustyömaalla (v. 1932).¹

1. M. Kalmin tiedonanto 14.6.1990.

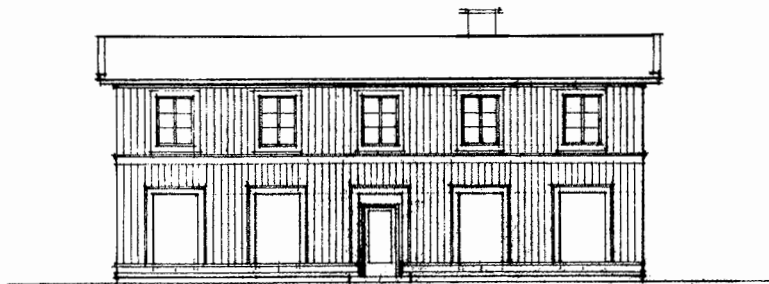

1. Valokuva SOK:n rakennusosastolta v. 1933. Vasemmalla arkkiteetti Valde Aulanko, oikealla edestäpäin lukien rakennusmestari Georg Blomberg, arkkiteetti Erkki Huttunen, arkkiteetti Paavo Riihimäki, rakennusmestari Kaarlo Koskinen ja rakennusmestari Bruno Alm. Viimeinen henkilö mahdollisesti rakennusmestari Oskari Lehtinen. Negatiivi koosta SOK.

4. E. Sundahlin v. 1925 suunnittelema myymäläsisustus Konsumentförening Stockholmille. Valok. C. G. Rosenberg 1927. Konsumarkivet. Konsumentförening.

*Hackås Koop Handelsförening.
Förslag till nybyggnad.*

Penths-lusod

ARK. N° 4644

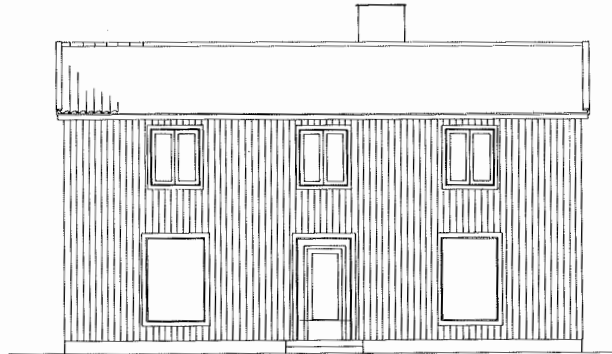
12. SEP. 1928

KOOPERATIVA FÖRBUNDET
ARKITEKTORET

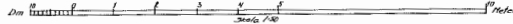
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
20. 11. 1928. *E. Sundahlin*

5. D. Ribbing, Hackås Kooperativa Handelsföreningin myymälä. Julkisivu. 12. 9. 1928. KFr. AM.

Rimforsa koop. handelsforening.
 Nybyggnad i Rimforsa

Gedynsaxet

W. Ribbing
 1930. 5. 6

6. D. Ribbing, Rimforsa Kooperativa Handelsforeningin myymala. Julkisivu. 6. 5. 1930. KFr. AM.

 konsum
 Forening i byggnad
 i Stockholm den 15 febr 1933

Skala med gatan

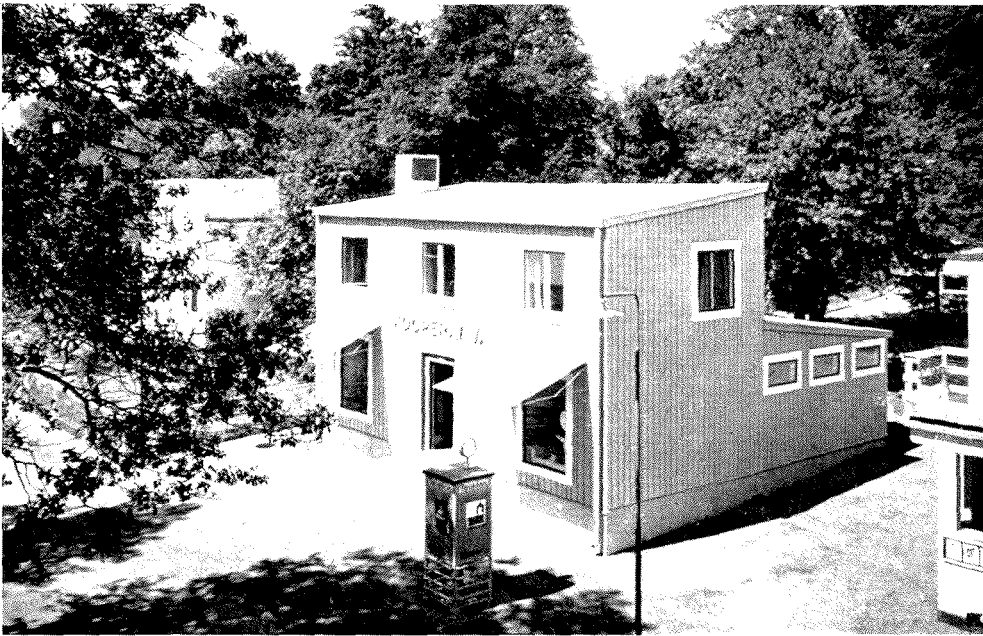

Stockholm den 15 febr 1933

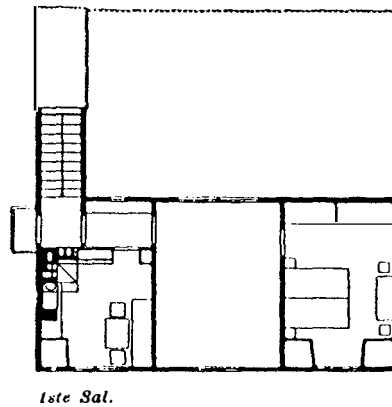
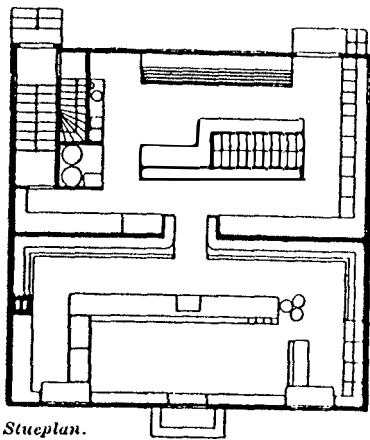
ARK. 4743

D. Ribbing

7. D. Ribbing, Konsum Stockholmin Jarlan myymala. Julkisivu. 15. 2. 1933. KFr. AM.

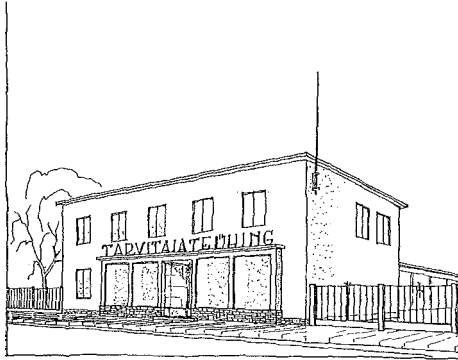

8. O. Thunström, KF:n tyyppimyymälä Tukholman näyttelyssä 1930.
Kooperativa Förbundets arkitektkontor, 94.

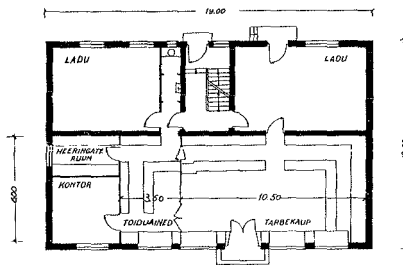

9. O. Thunström, KF:n tyyppimyymälä. 1. ja 2. kerroksen pohjapiirustus.
Sundahl 1930, 37.

KAUPLUSEHOONE (VASTAVALT II TŪUBILE)

Perspektiivne vaade

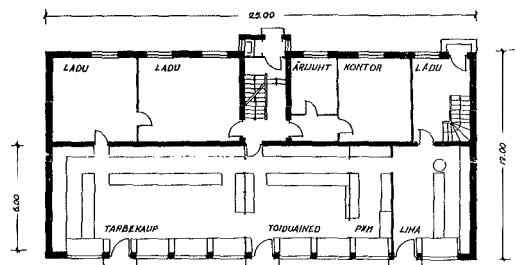
Põhiplaan

Möö1 1:200

KAUPLUSEHOONE (VASTAVALT III TŪUBILE)

Perspektiivne vaade

Põhiplaan

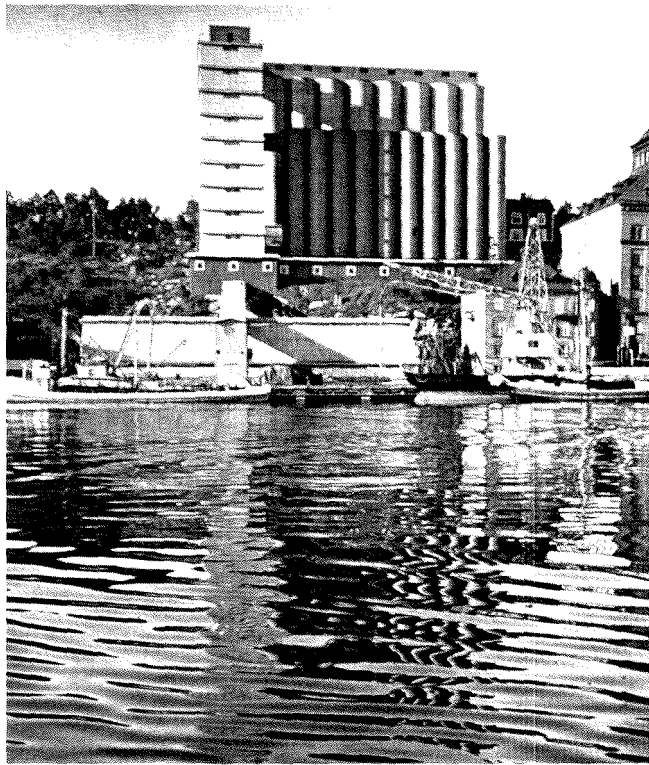
Möö1 1:200

10. Eesti Tarvitajateühisuste Keskühisus' en laatimia tyyppimyymälöiden piirustuksia. *Ühiskaupluse sisustus*, 10-11.

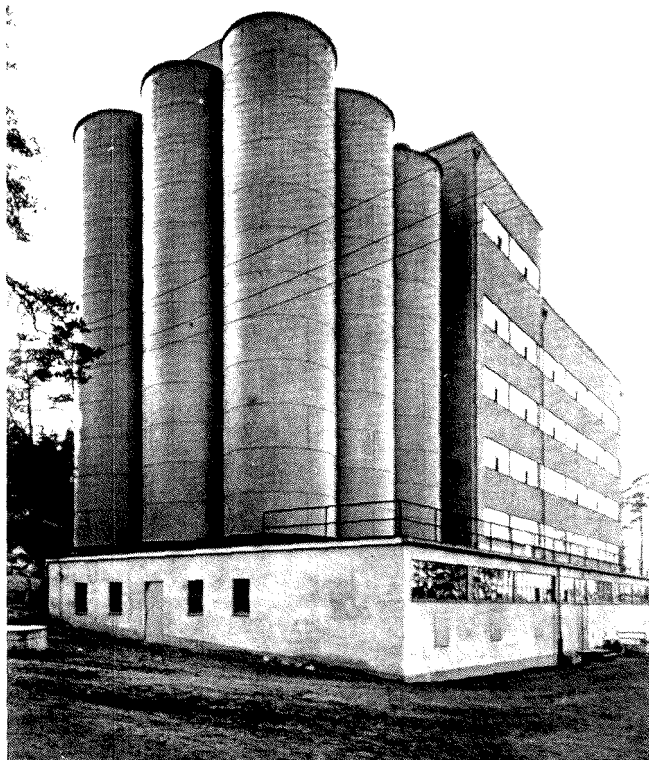

11. E. Huttunen, SOK:n Helsingin tehdas- ja varastorakennus vuonna 1936. Helsinki. Kauimpana v. 1929 valmistunut osa, keskellä v. 1935 valmistunut tehdas ja varasto. Etummaisena huoltoasema, joka purettiin vuonna 1937 aloitetun rakennuksen laajennuksen vuoksi. Valok. Roos. SRM.

12. O. Thunström,
KF:n Tre Krunor
-mylly (1925-
1927). Kvarn-
holmen. *Ko-
operativa För-
bundets arki-
tektkontor*, 55.

13. A. von
Schmaalensee,
kauramylly
(1927-1928).
Kvarnholmen.
*Kooperativa
Förbundets
arkitektkontor*,
58.

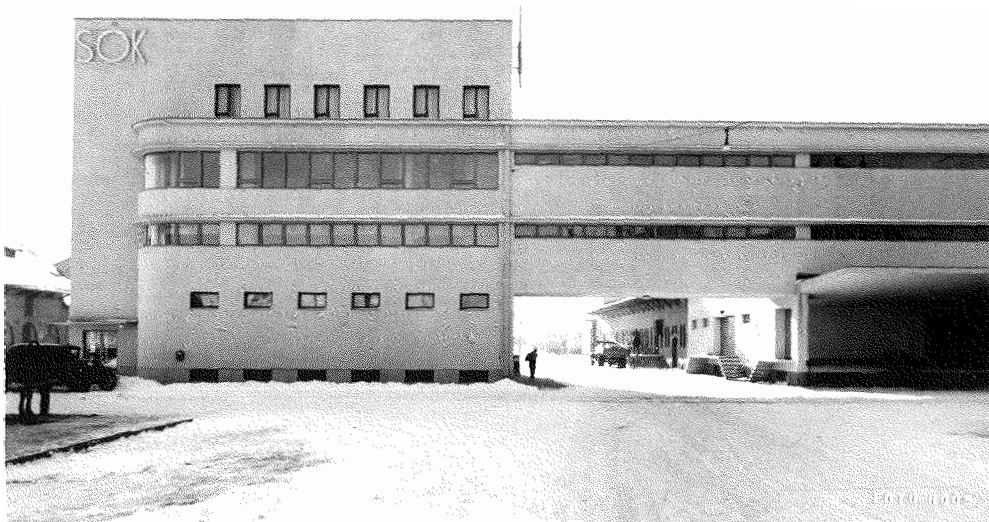
14. E. Huttunen, SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus (1930-1931).
Rauma. Valok. ko va. SOK.

15. E. Huttunen, SOK:n Joensuun konttori- ja varastorakennus (1936-1937).
Joensuu. Valok. Roos. Ko va. SOK.

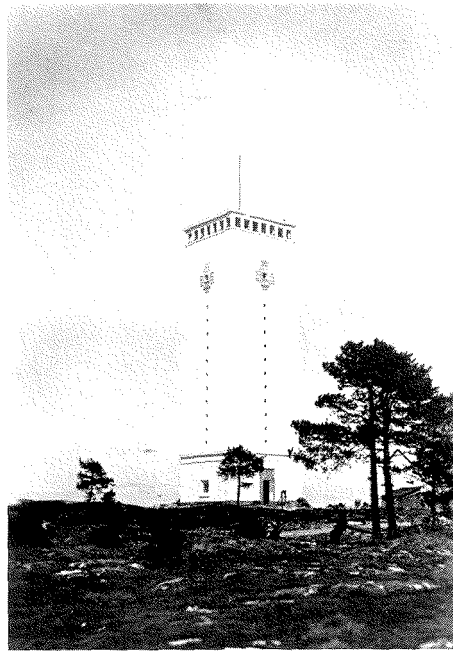
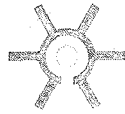
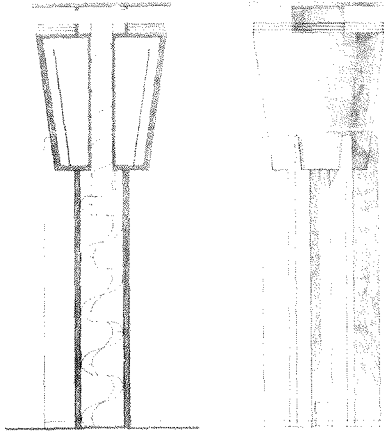
16. E. Huttunen, SOK:n Oulun konttori- ja varastorakennus (1937-1938). Oulu. Valok. Roos. Ko va. SOK.

17. P. Riihimäki, SOK:n Tampereen konttori- ja varastorakennus (1935-1936). Tampere. Valok. Roos. Ko va. SOK.

18. E. Huttunen, Osuusliike Liiton toimitalo (1935-1936). Kotka. Valok Roos.
Ko va. SOK.

19. E. Huttunen, Rauman vesitorni.
Luonnosehdotus 14. 9. 1933.
SRM.

20. L. Sonck, Rauman vesitorni.
Valok. 1930-luvulta. Rauman
museo.

21. E. Huttunen, Lauritsalan apteekki (1934-1935). Lappeenranta. Valok. Teuvo
Nissilä, 1930-l. Iiro Penttilän arkisto.

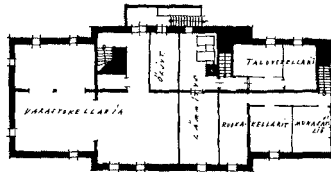
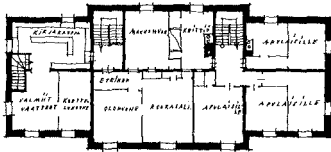
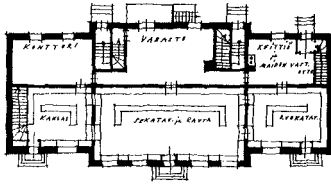
22. E. Huttusen v. 1929 kuvaama rakennus Italiasta (?). Negatiivi ko va. SOK.

23. J. Fuchs ja O. Tyll, liiketalo (1928). Praha. Valok. E. Huttunen 1929. Negatiivi ko va. SOK.

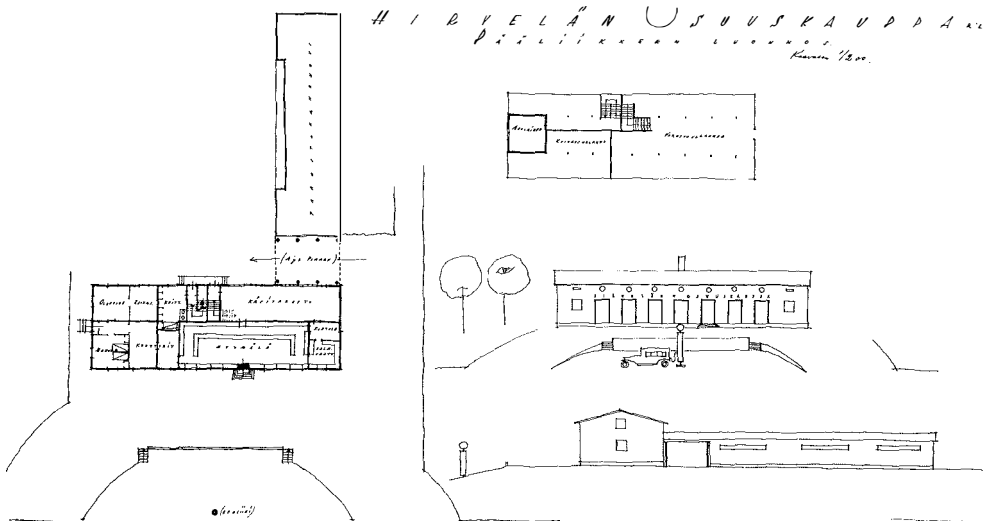
24. W. Gropius, Konsumverein Dessau osuuskaupparakennus (1928). Dessau. Valok. E. Huttunen 1929. Negatiivi ko va. SOK.

A. 254
 Osuuskunta Aitan M. 1
 SOK. Valok. SRM.

S. O. K. RAKENNUSOSASTO
 Helsinki 1929

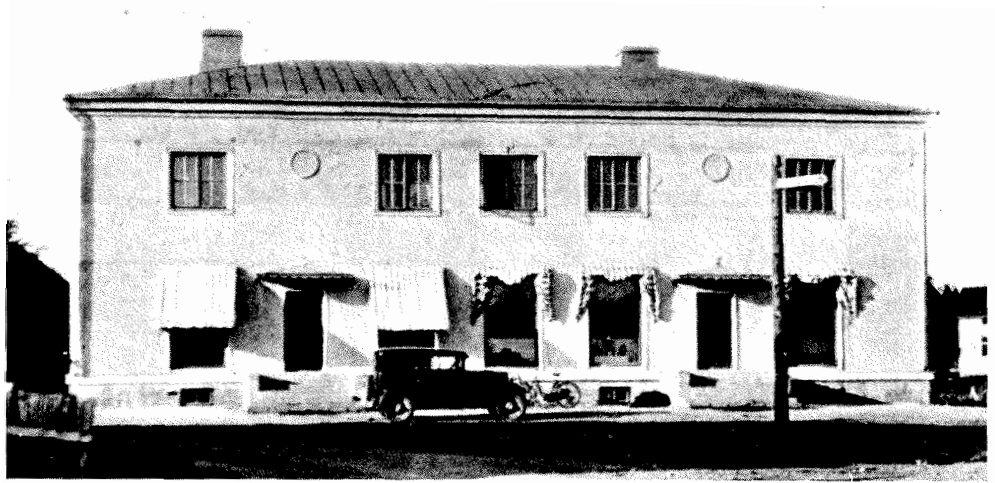
25. E. Huttunen, Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä. Luonnospirustus 15. 5. 1929. Ko pa. SOK. Valok. SRM.

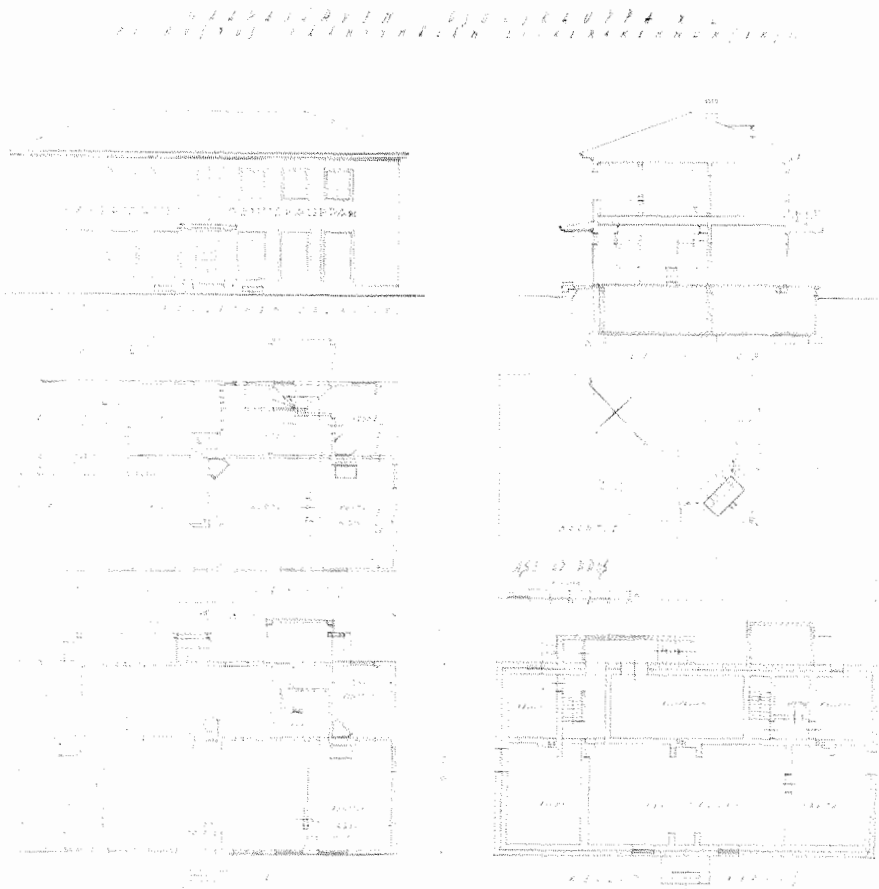
A. 258
 Hirvelän OK:n M. 1
 SOK. Valok. SRM.

S. O. K. RAKENNUSOSASTO
 Helsinki 1929

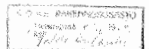
26. E. Huttunen, Hirvelän OK:n myymälä. Luonnospirustus 9. 12. 1929. Ko pa. SOK. Valok. SRM.

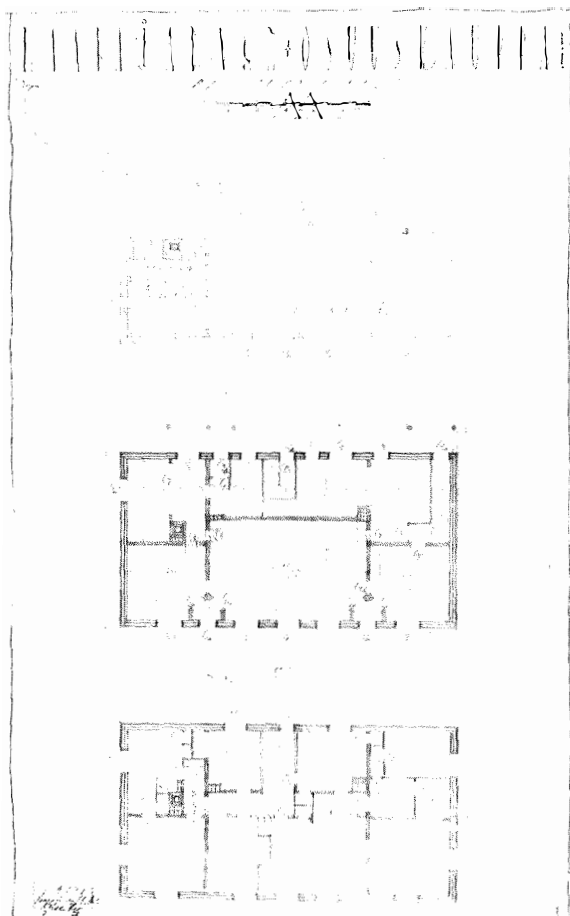
27. E. Huttunen, Haapajärven OK:n myymälä (1928). Haapajärvi. *Uudisrakennuskuvia*, 5.

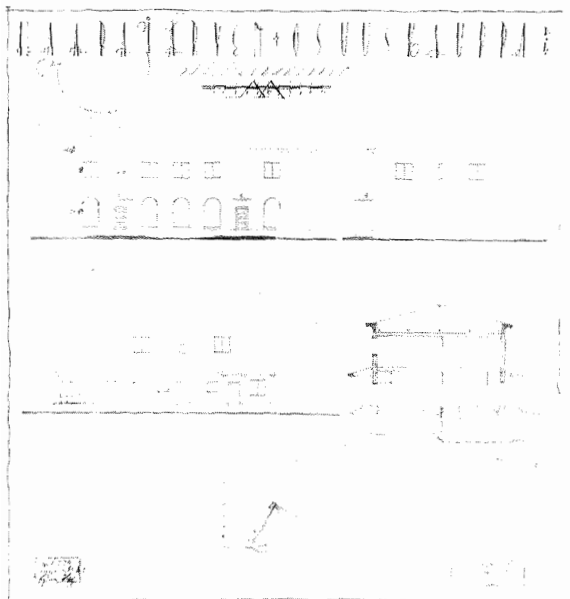
28. V. Aulanko, Haapajärven OK:n myymälä. Piirustus 8. 12. 1927. Ko pa. SOK.

29. E. Huttunen, Haapajärven OK:n myymälä.
Pohjapiirustus 29. 1.
1928. Ko pa. SOK.

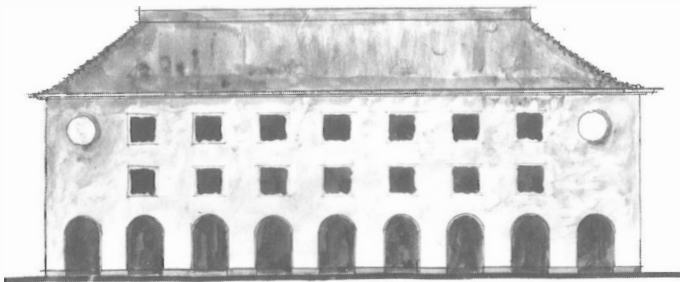
30. E. Huttunen, Haapajärven OK:n myymälä.
Julkisivupiirustus ja leikkaus 29. 1. 1928. Ko pa. SOK.

31. E. Huttunen, Iisalmen OK:n Vieremän myymälä (1929-1930). *Uudisrakennuskuvia*, 5.

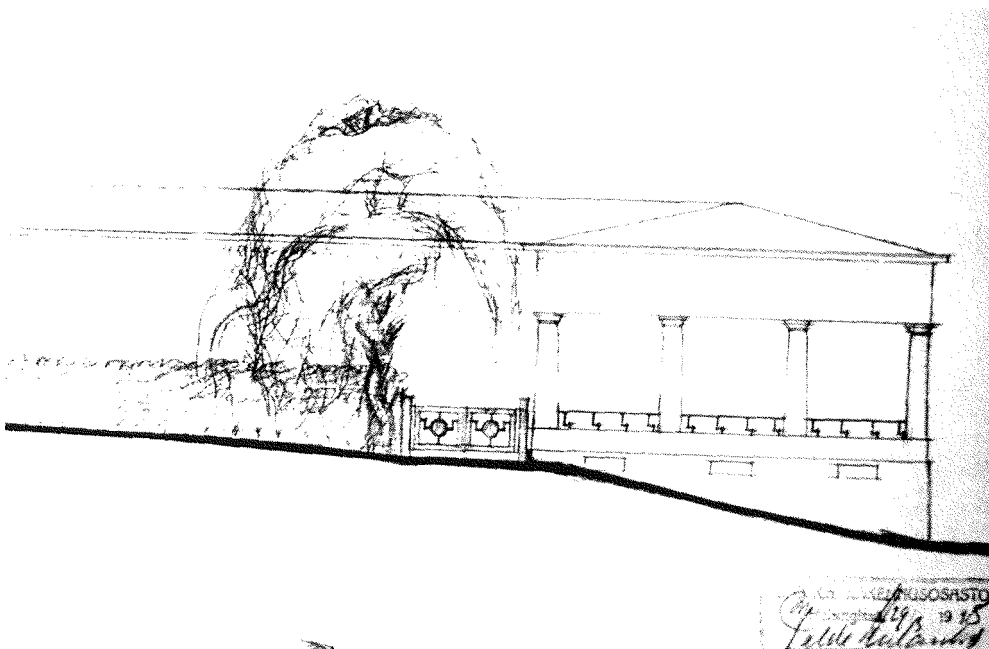
KESKI-SAIMAAN OSUUSLIIKE
 LIIKETALOLUONNOS
 SAVONLINNASSA.
 1/200.

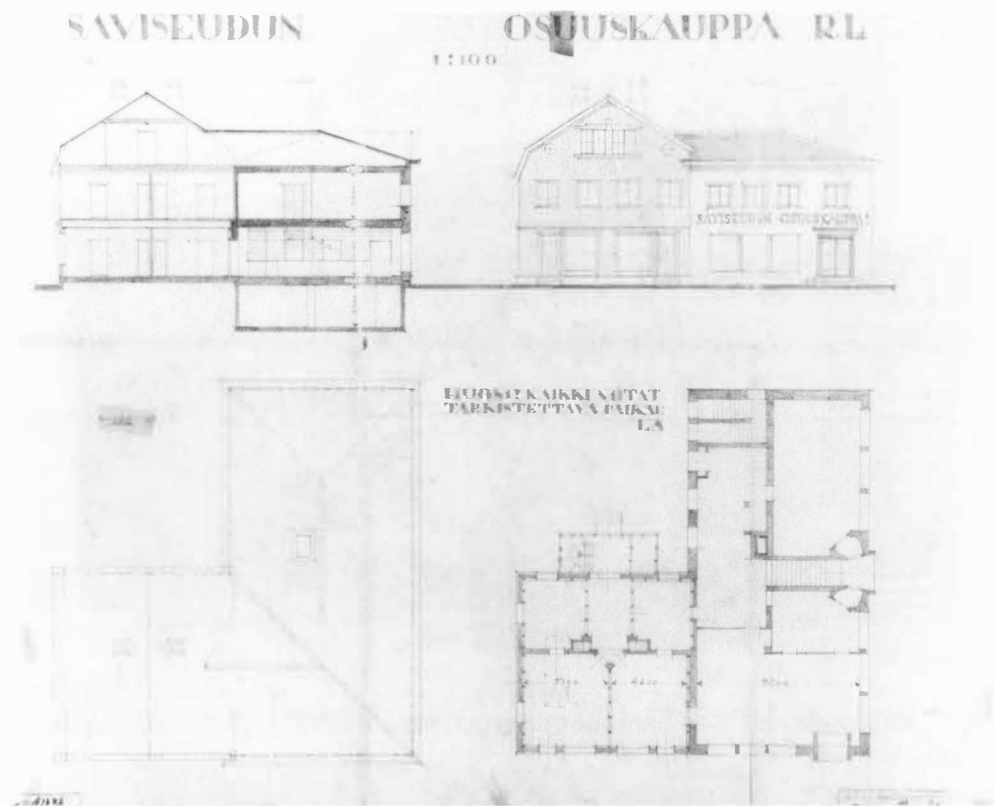
32. E. Huttunen, Keski-Saimaan Osuusliikkeen liiketalo Savonlinnaan. Luonnospirustus 19. 3. 1928. Ko pa. SOK. Valok. SRM.

33. E. Huttunen, Säkkijärven OK:n päämyymälä (1928). Säkkijärvi. Taustalla E. Huttusen myöhemmin suunnittelema kaupan varastorakennus (1932-1933). Valok. Osuustoimintaosaston va. SOK.

34. E. Huttunen, Säkkijärven OK:n päämyymälä. Luonnos (osakuva) työkaluvaraston julkisivuksi 29. 3. 1928. Ko pa. SOK.

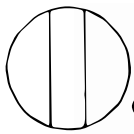
37. P. Riihimäki, Saviseudun OK:n myymälä. Loimaa. Piirustus 9. 7. 1930.
Ko pa. SOK.

38. Saviseudun OK:n myymälä, Loimaa. Valok. ko pa. SOK.

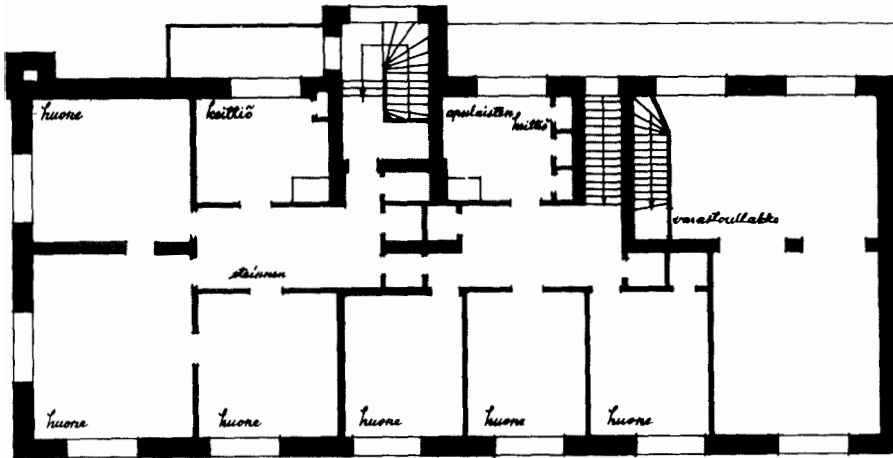
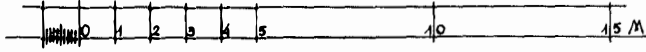

39. P. Riihimäki, HOK:n Santahaminan myymälä (1931). *Uudisrakennuskuvia*, 9.

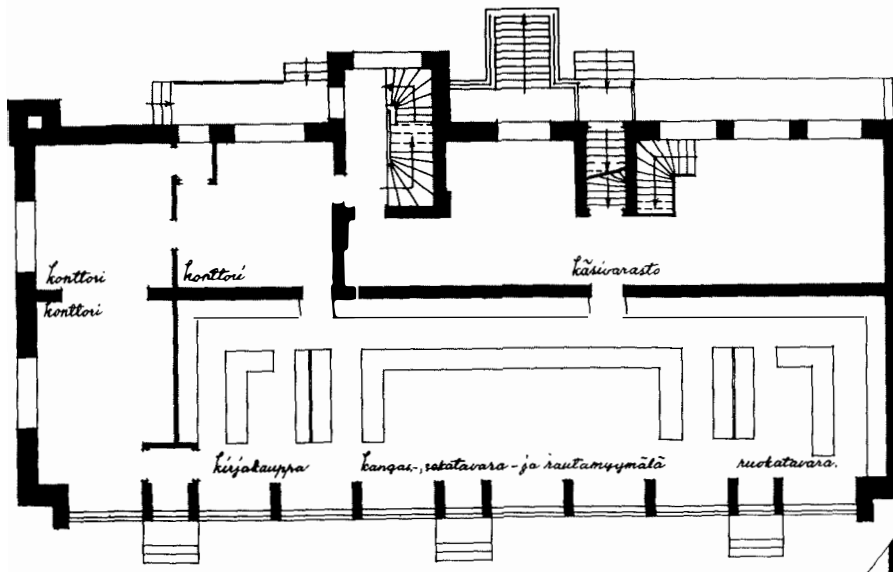

osuuskunta

Aitta n:o 1.

2

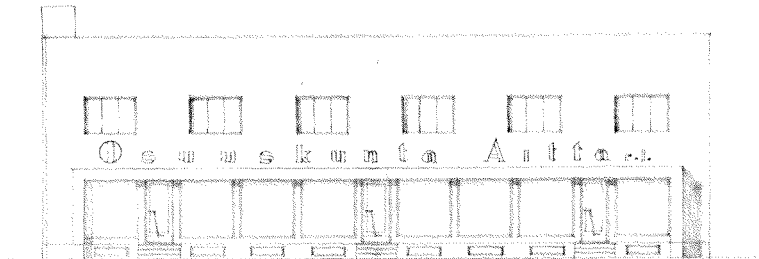

1

40. Osuuskunta Aitan Sauvon myymälän näyttelytarkoitukseen laadittu pohjapiirustus. Ko pa. SOK.

Osuuskunta Aitan r.l.

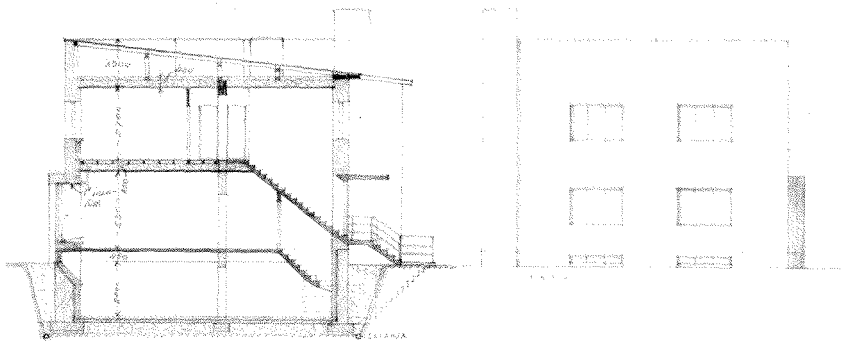
1:100

Julkisivu myymälälle

Hiivänpöytä

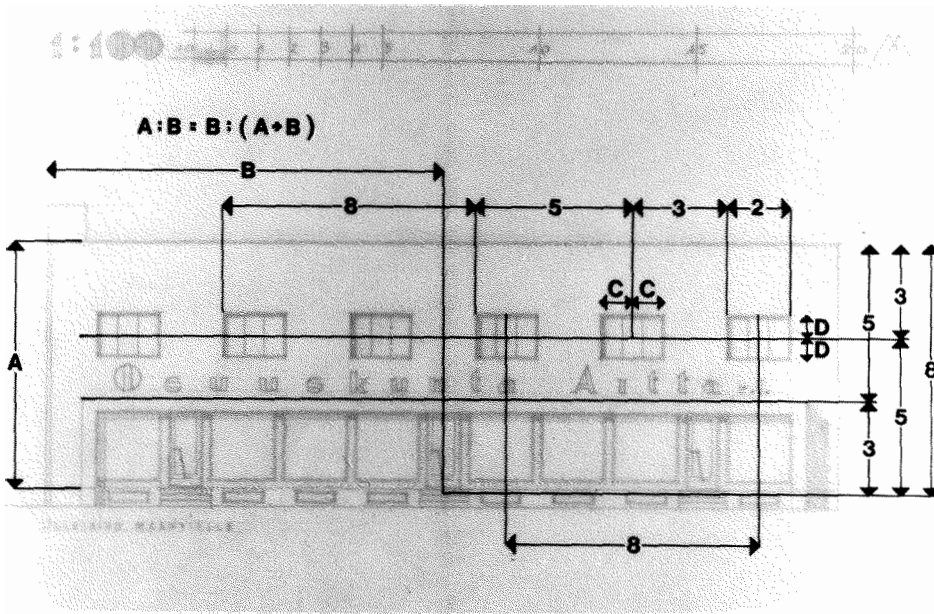

LEIKKAUS A-B

2215 J. B.
Osuuskunta Aitan r.l.
Pääkirjuri P.S.

1932. 9. 6. 111
Pääkirjuri P.S.

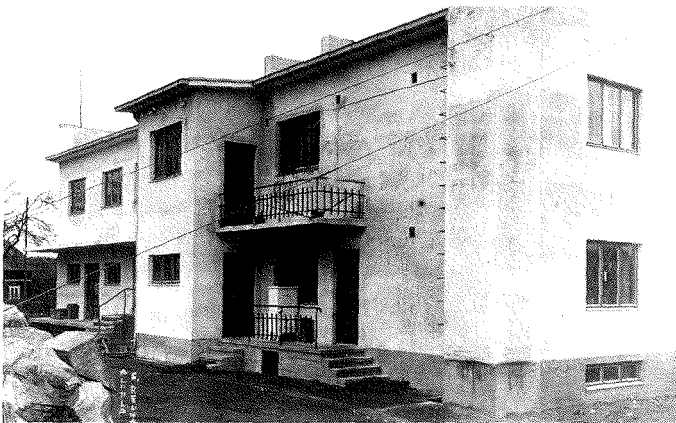
41. G. Blomberg, Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä. Julkisivupiirustus ja leikkaus 9. 6. 1932. Ko pa. SOK.

42. G. Blombergin Osuuskunta Aitan Sauvon myymälää varten laatiman työpiirustuksen (9. 6. 1932) esittämästä julkisivusta tehty suhdegeometrinen mittaus. Kirjoittajan ohjeen mukaan originaalipiirustusta käyttäen piirtänyt Jussi Laakkonen.

43. E. Huttunen, Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä. Julkisivu n. vuonna 1934. Valok. Alppila. Sauvon kotiseutuyhdistys.

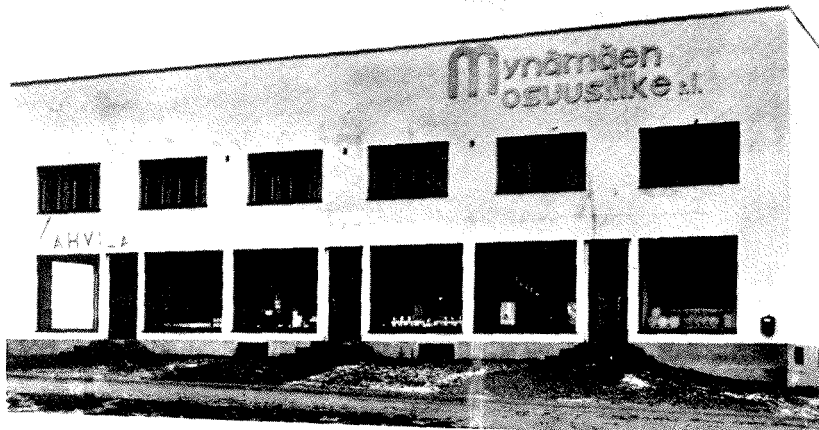
44. E. Huttunen, Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä. Takajulkisivu n. vuonna 1934. Valok. Alppila. Sauvon kotiseutuyhdistys.

45. E. Huttunen, Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä. Postikortti keskenrääisestä rakennuksesta vuodelta 1933. Oikealla kaupan vanha puinen myymälä. Valok. E. Helenius. Ko va. SOK.

46. E. Huttunen, Osuusliike Toukolan myymälä (1932-1934). Orimattila.
Uudisrakennuskuvia, 10.

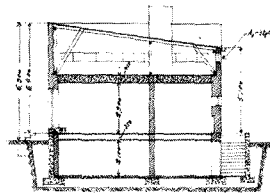
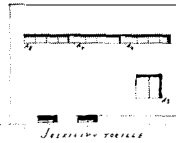
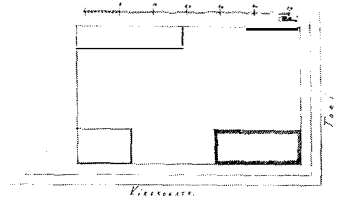

47. E. Huttunen, Mynämäen Osuusliikkeen myymälä (1933). Mynämäki.
Valok. ko va. SOK.

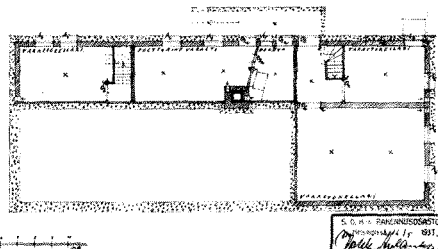
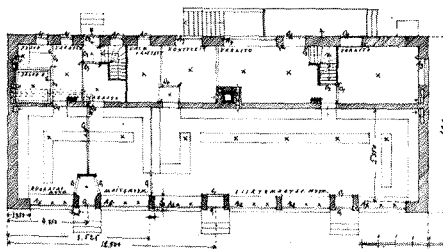

48. E. Huttunen,
Kannaksen
Osuusliikkeen
myymälä (1932-
1933). Terijoki.
Valok. osuus-
toimintaosaston
va. SOK.

Jukolan Osuuskauppa r.i.
 KURMEKSEN MYYMÄLÄ

Arkkitehti E. Huttunen
 Piirustukset 16. 5. 1933.

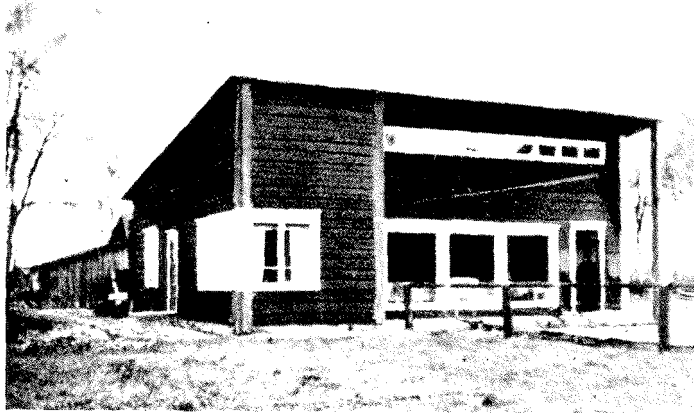
S. O. M. S. PÄIKKÄNÖSTÖ
 Piirustukset 16. 5. 1933.
 Arkkitehti E. Huttunen

49. E. Huttunen, Jukolan OK:n Nurmeksen myymälä. Piirustukset 16. 5. 1933.
 Pa. SRM. Valok. SRM.

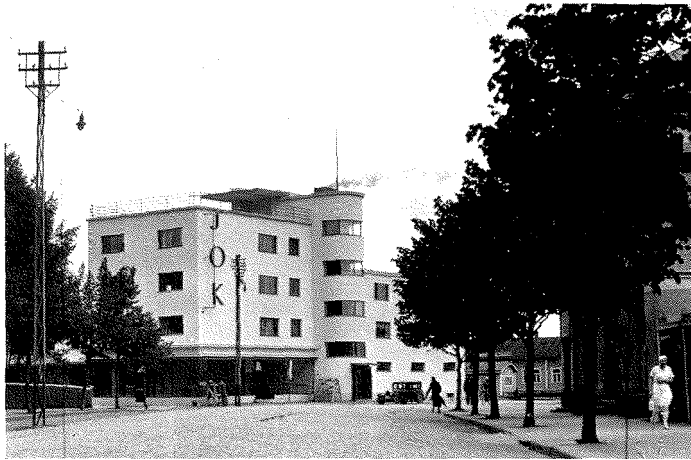

50. E. Huttunen, Osuusliike Yhteishyvän Pälkjärven myymälä (1932). Valok.
 osuustoimintaosaston va. SOK.

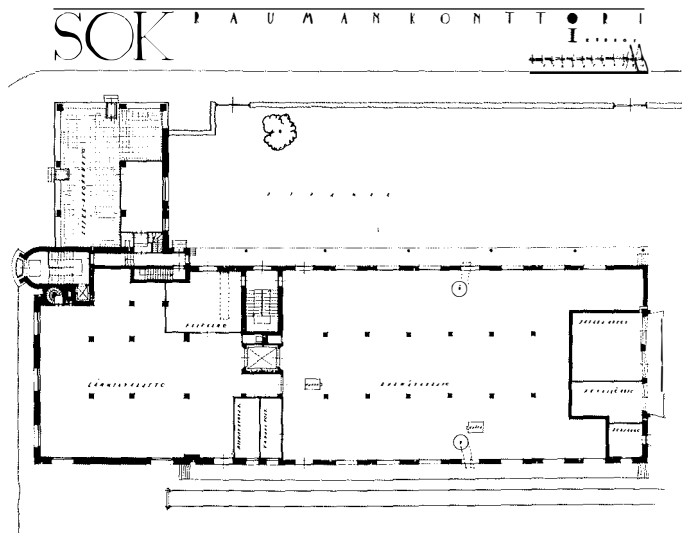
51. E. Huttunen,
Hailuodon OK:n
myymälä (1932).
Hailuoto.
*Uudisraken-
nuskuvia, 5.*

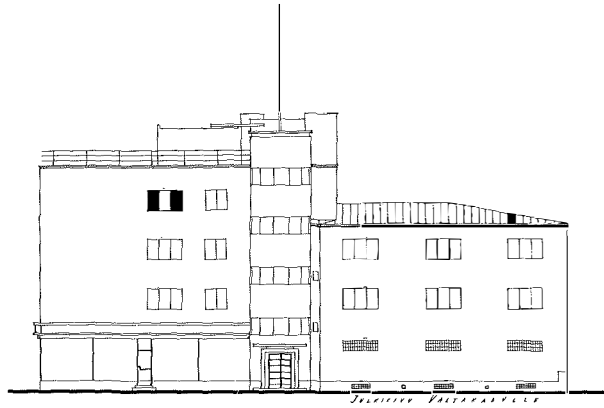
52. E. Huttunen,
SOK:n Rauman
konttori- ja va-
ratorakennus
(1930-1931).
Rauma. Valok.
ko va. SOK.

53. E. Huttunen,
SOK:n Rauman
konttori- ja va-
ratorakennus.
Rauma. 1. ker-
roksen pohja-
piirustus 22. 5.
1930. Piirustus
kateissa. Valok.
SRM.

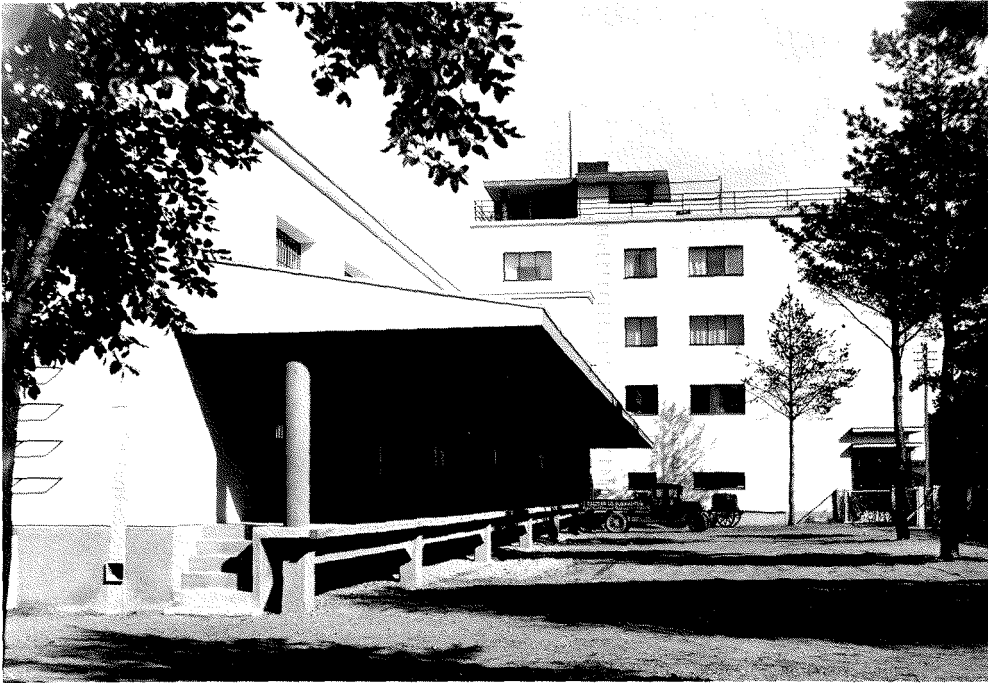
VARASTO- JA LIIKERAKENNUKSEN PIIRUSTUS
TONTILLA N°207, RAUMAN KAUPUNGIN TOISIA, KAATTELISSA N°35

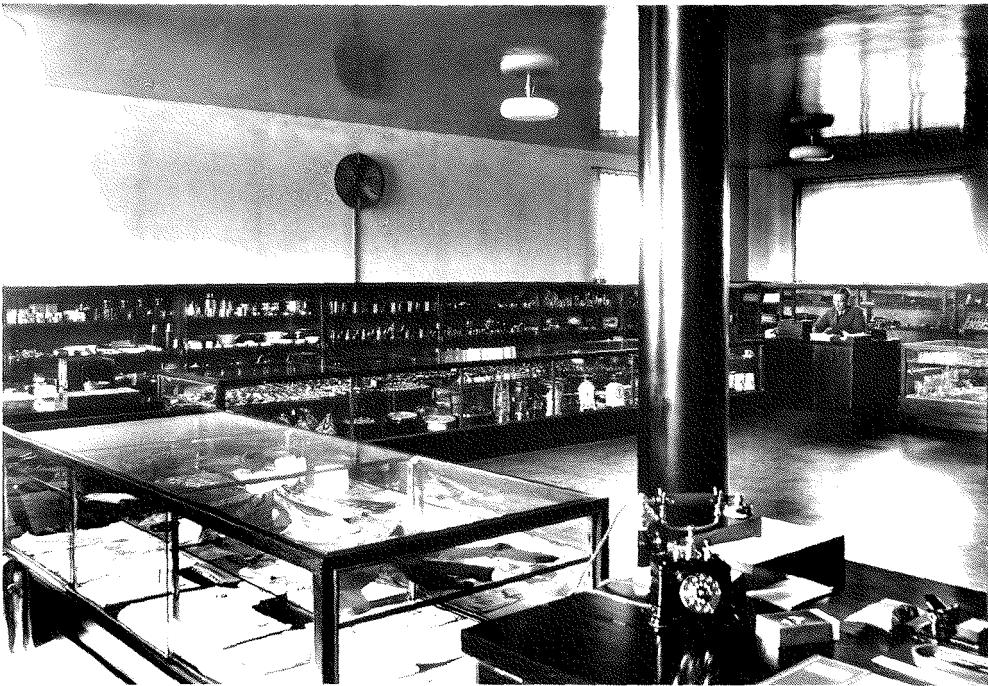
54. E. Huttunen, SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus. Rauma.
Julkisivupiirustus 22. 5. 1930. Piirustus kateissa. Valok. SRM.

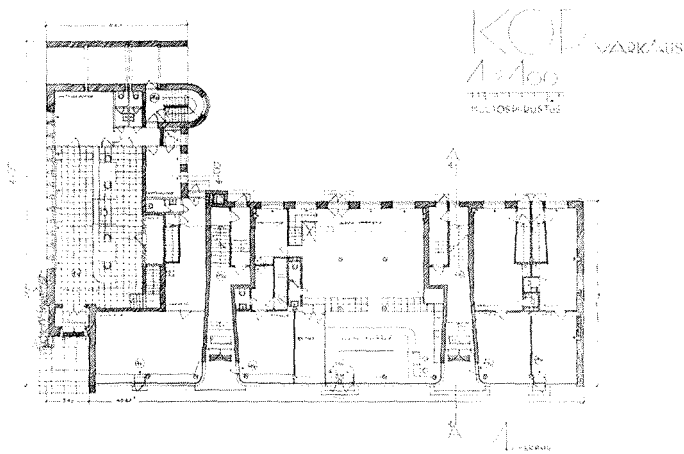
55. E. Huttunen, SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus. Rauma.
Perspektiivilaveeraus 1930. Pa. SRM. Valok. SRM.

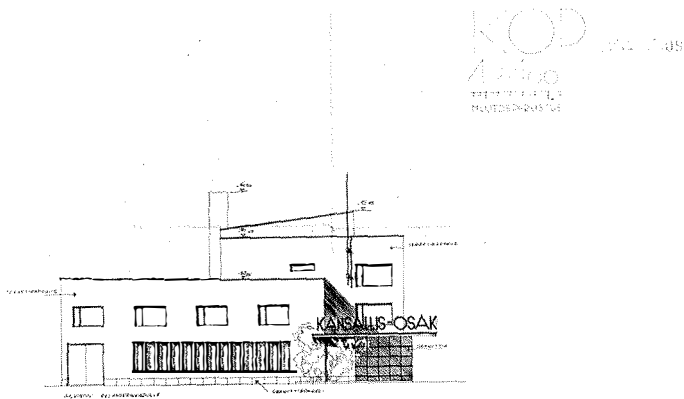
56. E. Huttunen, SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus (1930-1931).
Rauma. Varaston autolastaussilta. Valok. ko va. SOK.

57. E. Huttunen, SOK:n Rauman konttori- ja varastorakennus (1930-1931).
Rauma. Myyntihalli. Valok. ko va. SOK.

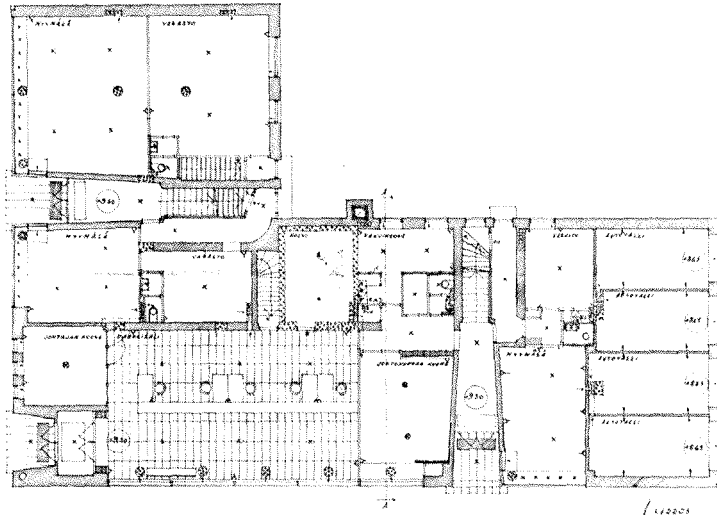
58. E. Huttunen, KOP:n konttori ja liikerakennus. Varkaus. 1. kerroksen pohjapiirustus (1938). Pa. SRM.

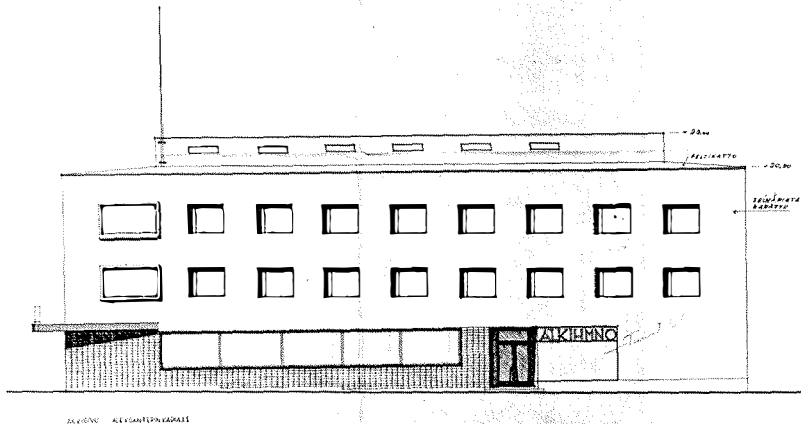
59. E. Huttunen, KOP:n konttori ja liikerakennus. Varkaus. Konttorisivun julkisivupiirustus (1938). Pa. SRM.

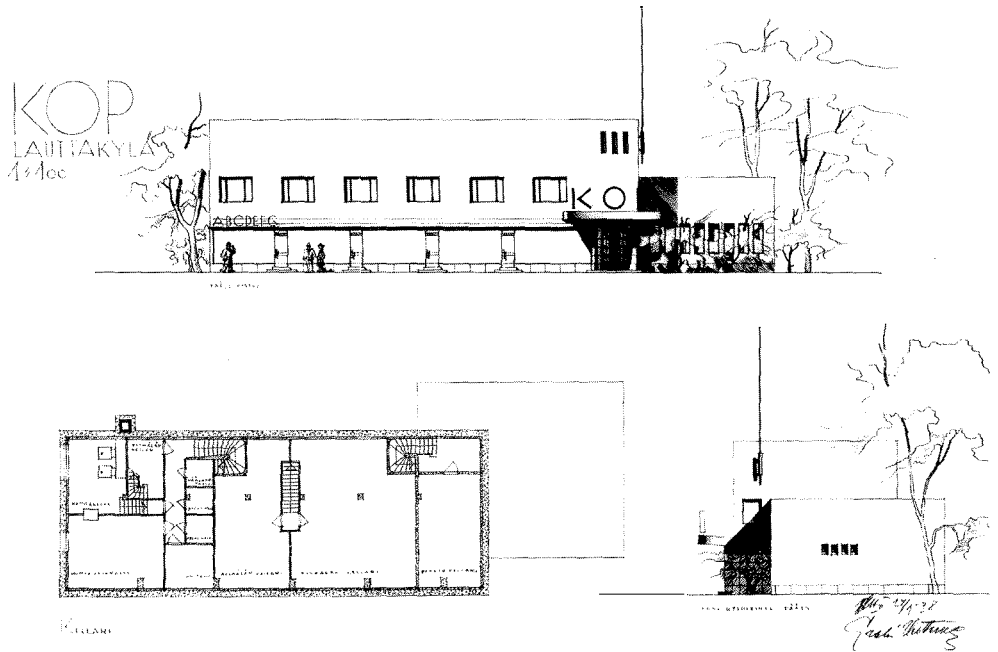
60. E. Huttunen, KOP:n konttori ja liikerakennus (1938). Varkaus. Valok. T. Jokinen 1986.

61. E. Huttunen, Vehkalahten SP:n konttori ja liikerakennus. Hamina. 1. kerroksen pohjapiirustus (1939). Pa. SRM.

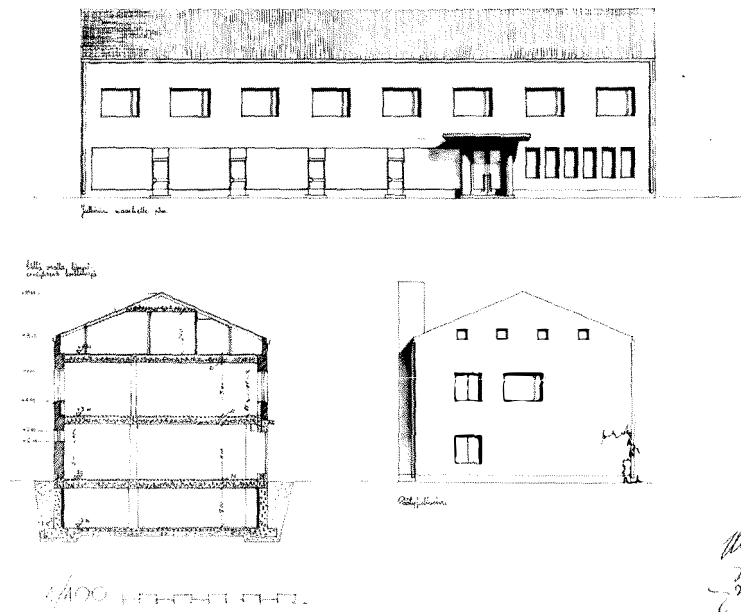

62. E. Huttunen, Vehkalahten SP:n konttori ja liikerakennus. Hamina. Julkisivupiirustus Aleksanterinkadulle (1939). Pa. SRM.

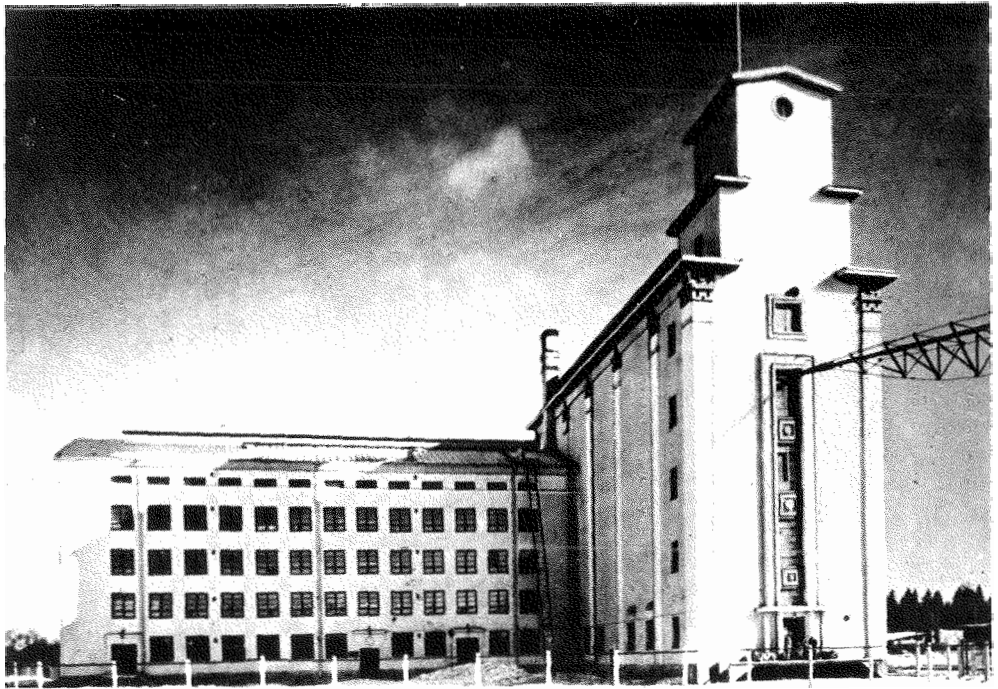

63. E. Huttunen, KOP:n Lauttakylän konttori. Huittinen. Julkisivupiirustus ja kellarin pohjapiirustus 24. 9. 1938. Pa. SRM.

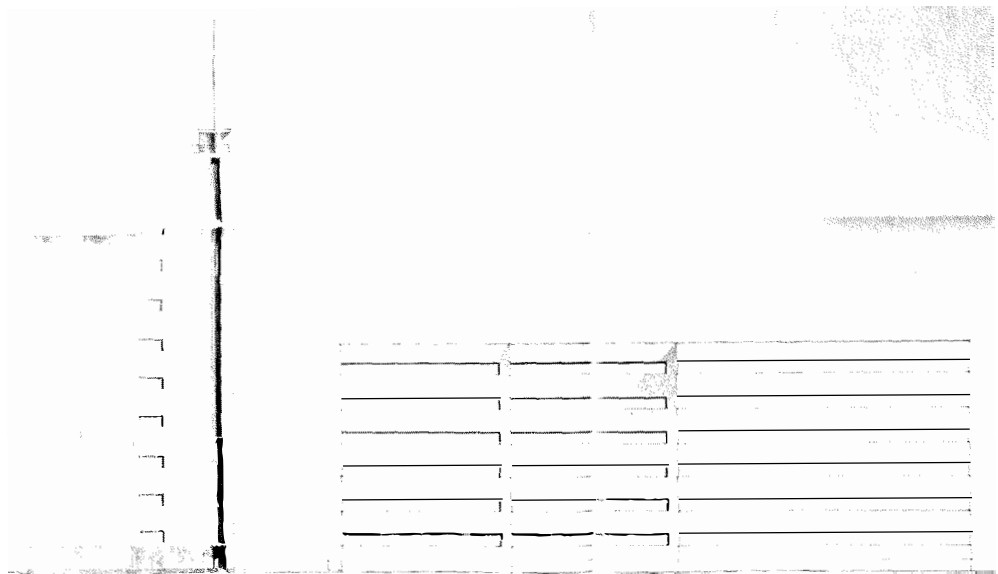
KOP, LAUTTAKYLÄ

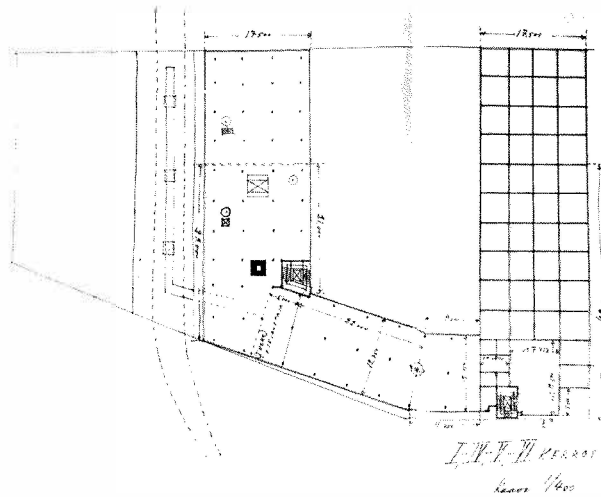
64. E. Huttunen, KOP:n Lauttakylän konttori. Huittinen. Julkisivu- ja leikkauspiirustus 12. 5. 1939. Pa. SRM.

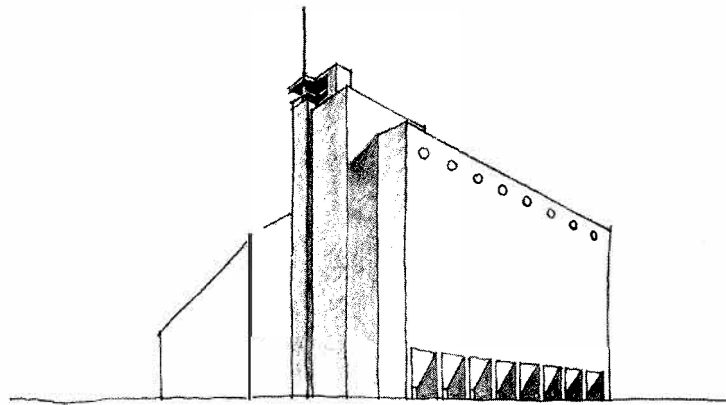
67. E. Huttunen, SOK:n Toppilan mylly (1928-1929). Oulu. Valok. *Uudisrakennuskuoia*, 49.

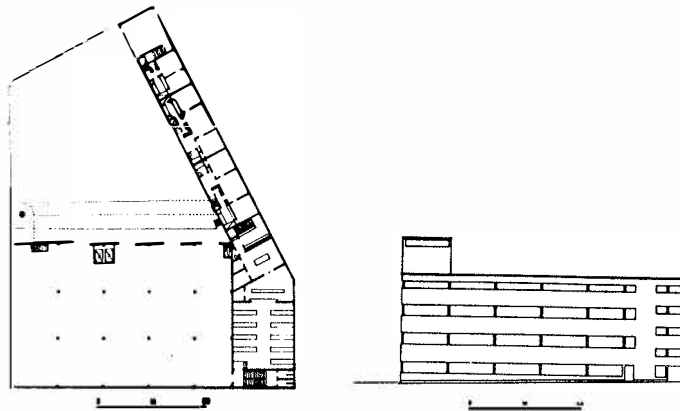
68. E. Huttunen, SOK:n Viipurin mylly. Päiväämätön julkisivuluonnos (n. 1930). Ko pa. SOK.

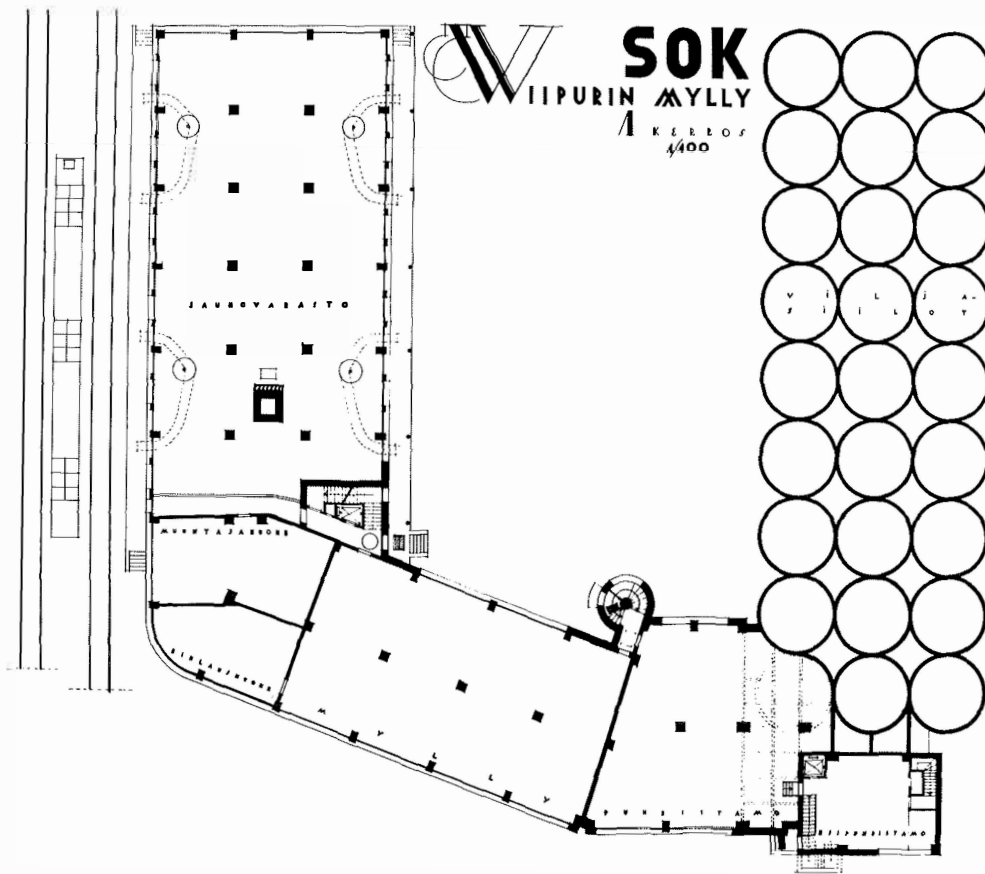
69. E. Huttunen, SOK:n Viipurin mylly. Päivämätön ehdotus pohjapiirustukseksi (n. 1930). Ko pa. SOK.

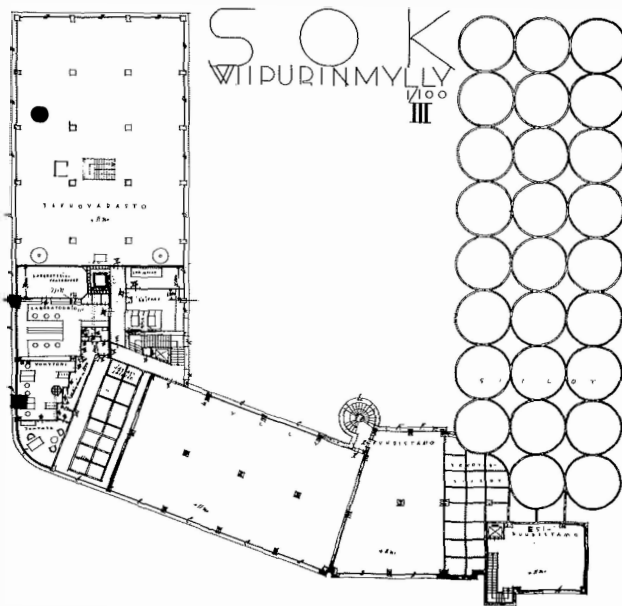
70. E. Huttunen, SOK:n Viipurin mylly. Päivämätön perspektiivipiirustus (n. 1930). Ko pa. SOK.

71. O. Thunström, leipomосуunnitelma Konsum Stockholmlille Solnavägille Tukholmaan. 1. kerroksen pohjapiirustus ja julkisivupiirustus 1929. Valok. Kooperativa Förbundets bibliotek och arkiv.

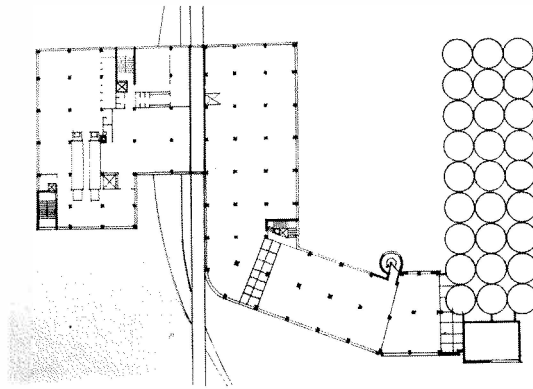

72. E. Huttunen, SOK:n Viipurin mylly. 1. kerroksen pohjapiirustus. Pa. SRM.

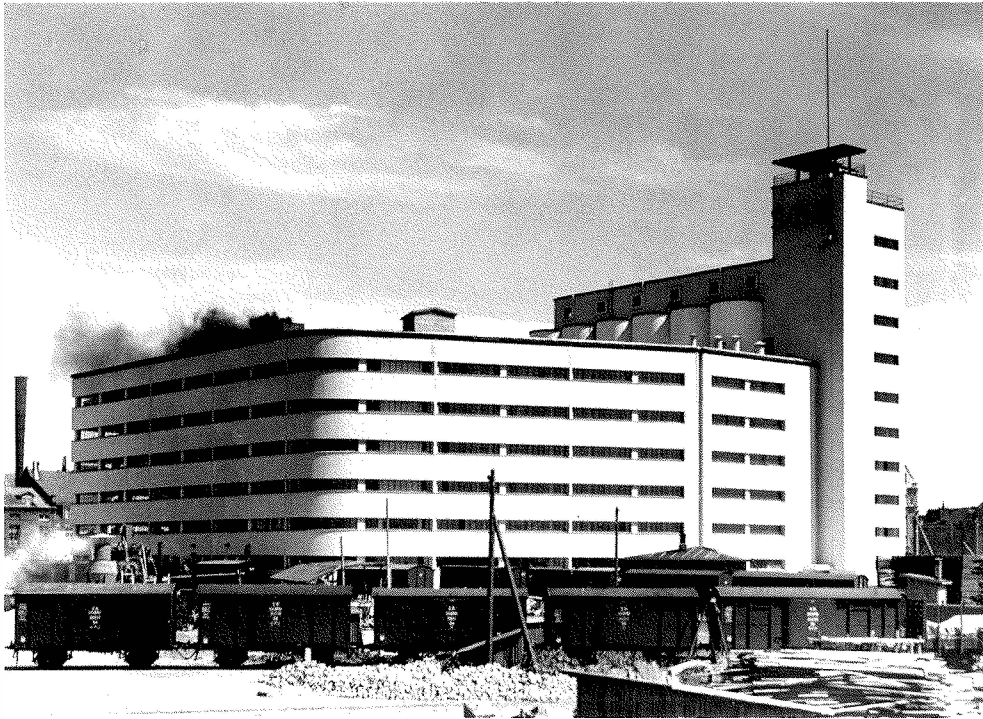

73. E. Huttunen, SOK:n Viipurin mylly. 3. kerroksen pohjapiirustus. Pa. SRM.

74. SOK:n Viipurin mylly.
Pohjakaavio vuodelta
1935. Oikealla jyväsiiilot
(v. 1935 valettuine li-
säsiiloineen), keskellä
myllyyosa ja jauhovarasto,
raitteen vasemmalla
puolella v. 1935 valmis-
tunut leipomo. Ko pa.
SOK.

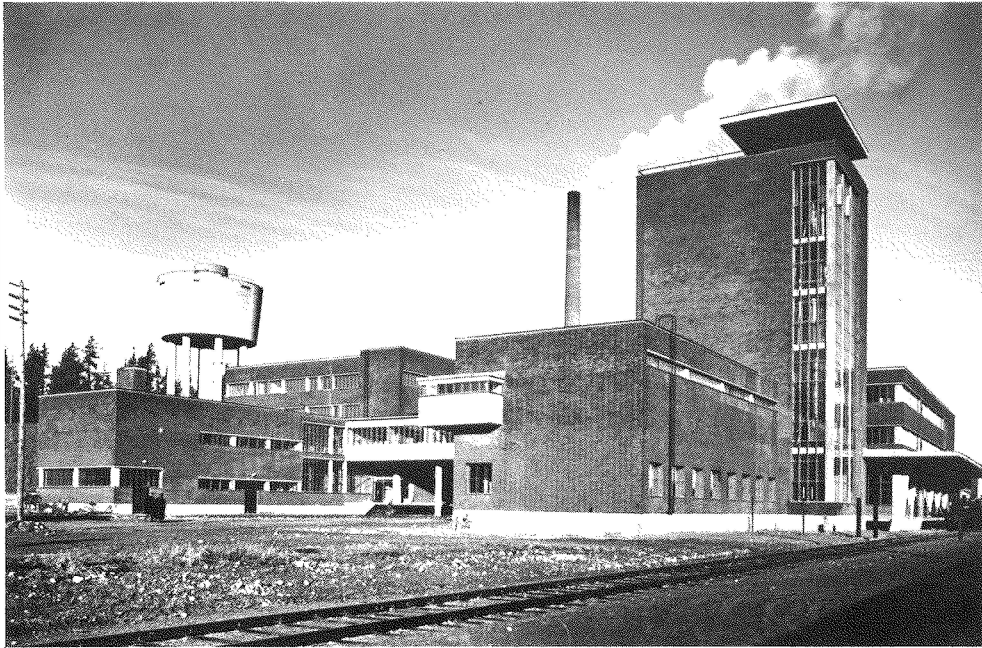
75. E. Huttunen, SOK:n Viipurin mylly (1930-1932). Valok. Roos. Ko va. SOK.

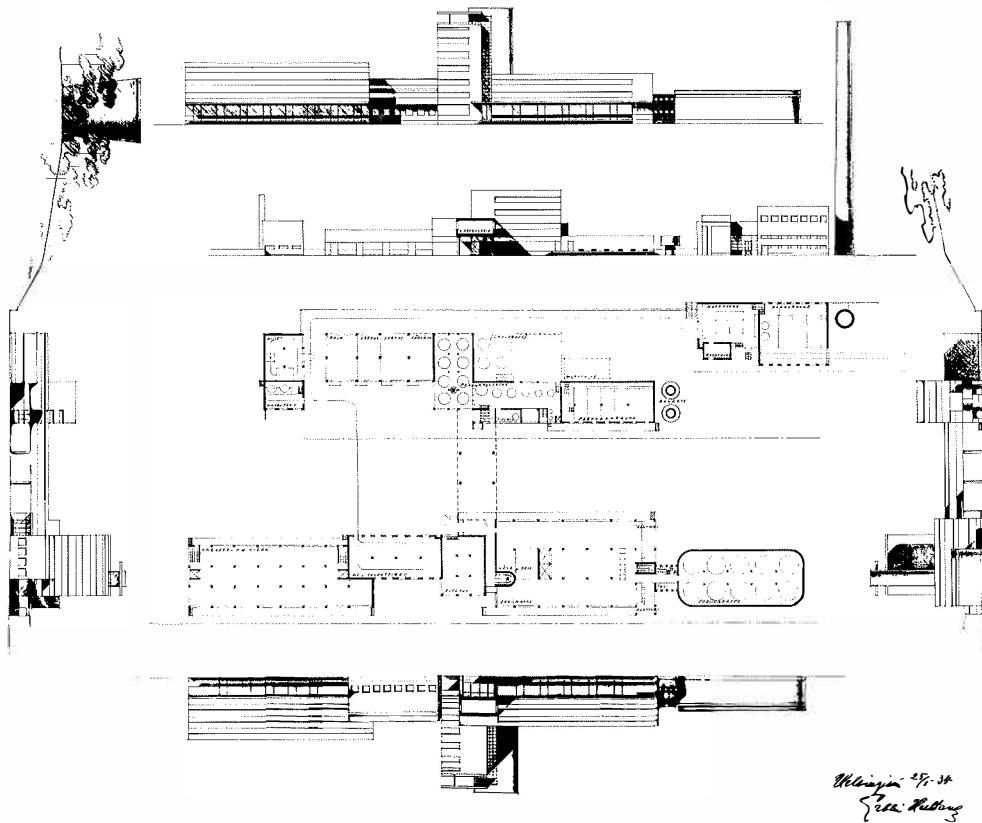
76. E. Huttunen, SOK:n Viipurin mylly (1930-1932). Etualalla varasto-osa ja mylly, oikealla esipuhdistustorni. Valok. ko va. SOK.

77. E. Huttunen, SOK:n Viipurin mylly (1930-1932). Siilojen ja varaston väliin jäävä sisäpiha. Valok. Roos. Ko va. SOK.

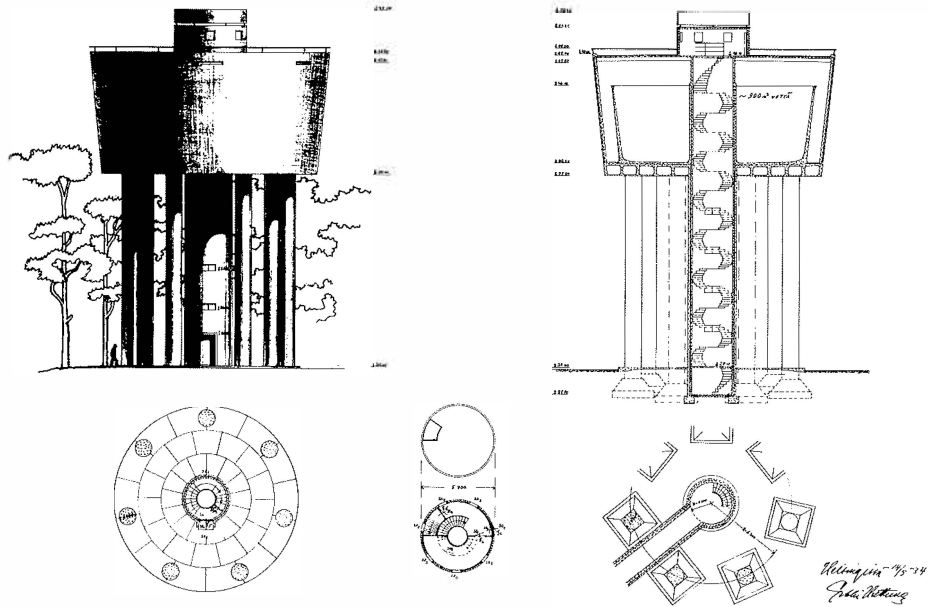

78. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaat (1. rakennusvaihe 1934-1935). Nurmijärvi. Tehtasalue rautatien puolelta. Valok. Roos. SRM.

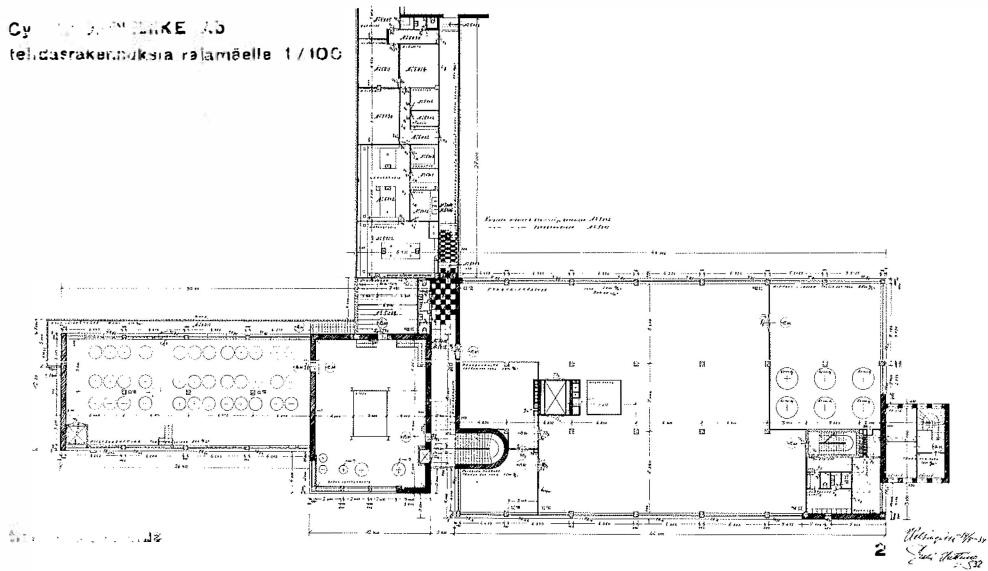
79. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaat. Tehtasalueen yleissuunnitelma 25. 1. 1934. To pa. Alko. Valok. SRM.

Cy...
 tehdasrakennuksia rajamäelle 1/100
 Vestitorni

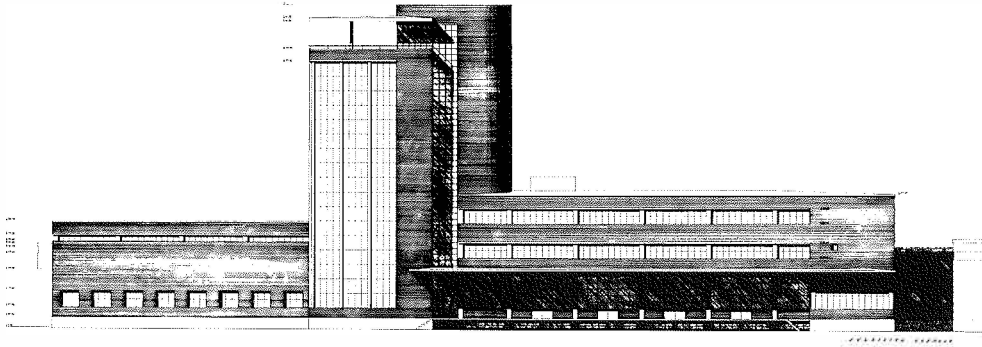
80. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaat. Vestitornin piirustus 14. 5. 1934. To pa. Alko. Valok. SRM.

Cy...
 tehdasrakennuksia rajamäelle 1/100

81. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaat. Tislaamorakennuksen 1. kerroksen pohjapiirustus 14. 5. 1934. To pa. Alko. Valok. SRM.

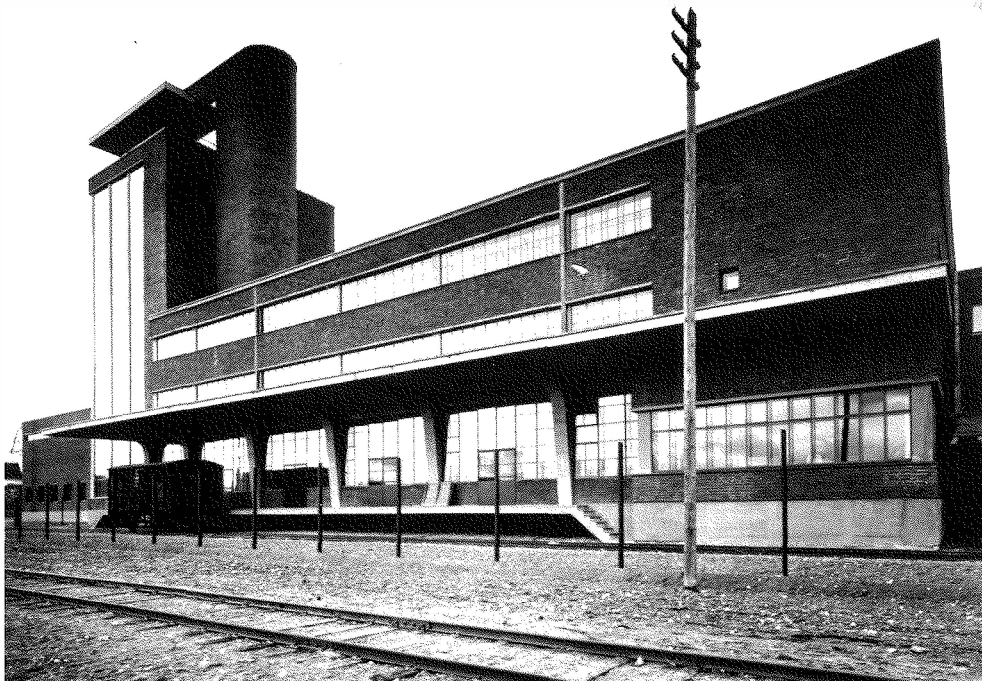
Oy ALKON OJALINKE Ab
tehdasrakennuksia rajamäelle 1/100

115423

*Alkon 15-17
E. Huttunen*

82. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaat. Tislaamorakennuksen radanpuoleinen julkisivupiirustus 14. 5. 1934. To pa. Alko. Valok. SRM.

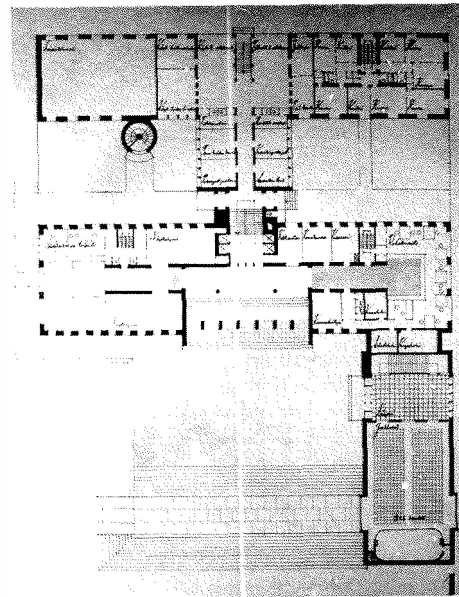
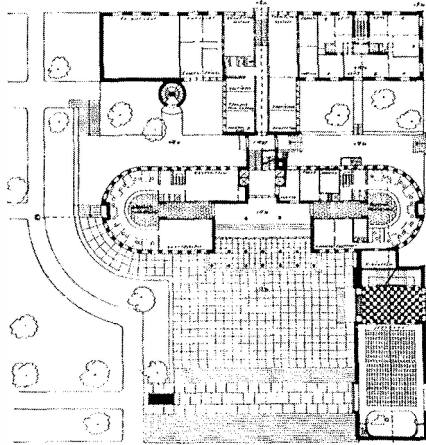
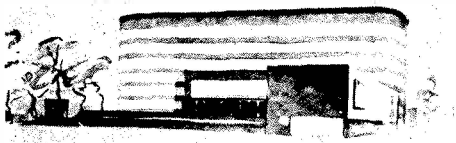
83. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaat. Tislaamorakennus radan puolelta. Valok. Roos. SRM.

84. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaat. Tislaamorakennus pihan puolelta.
Valok. Roos. SRM.

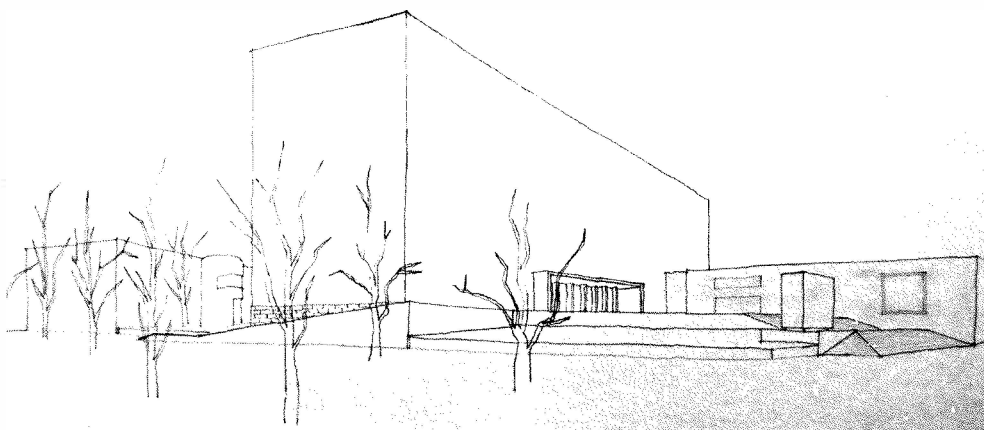

85. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaat. Tehtaan pääsisäänkäynti. Valok.
Roos. SRM.

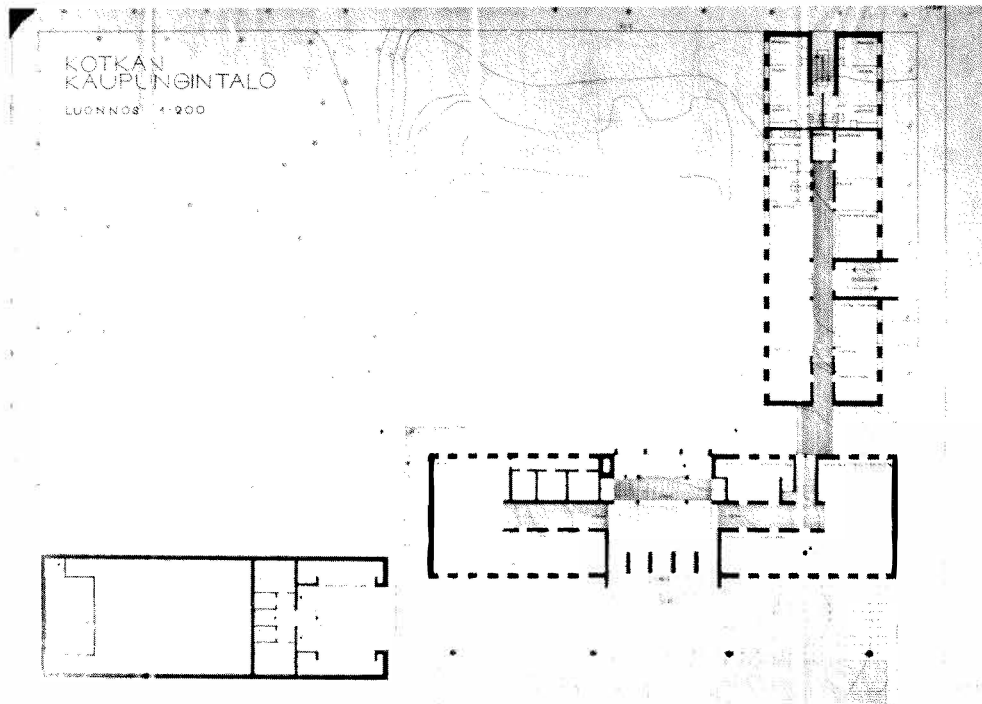

86. E. Huttunen, ehdotus Kotkan kaupungintalokilpailuun 1931. Perspektiivipiirustus ja 1. kerroksen pohjapiirustus. *Arkkitehti* 1931, 163.

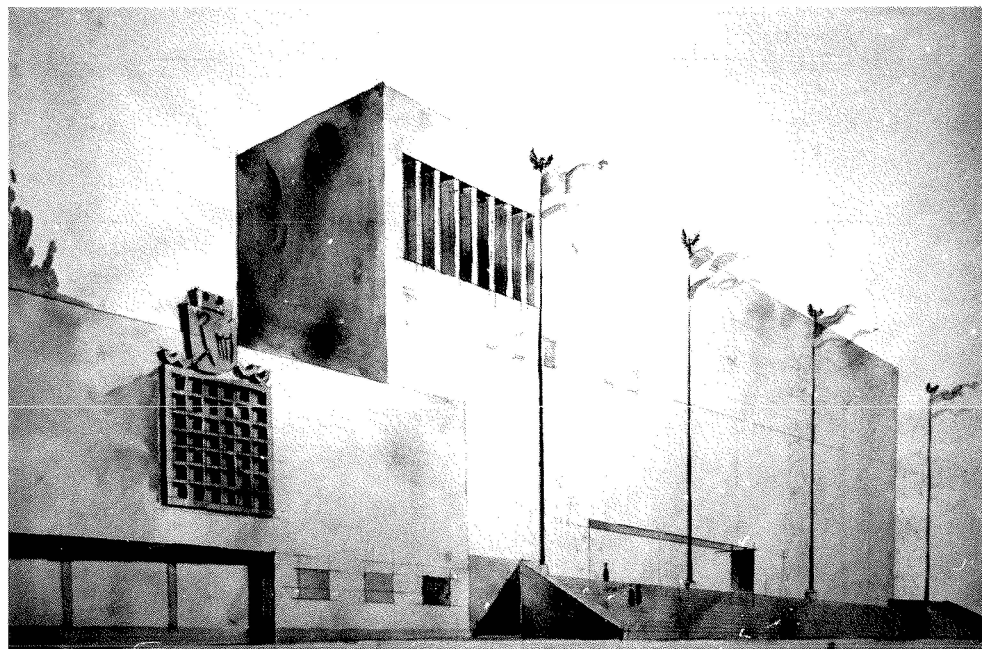
87. E. Huttunen, jatkoehdotus Kotkan kaupungintalokilpailuun 1932. 1. kerroksen pohjapiirustus. Pa. SRM.

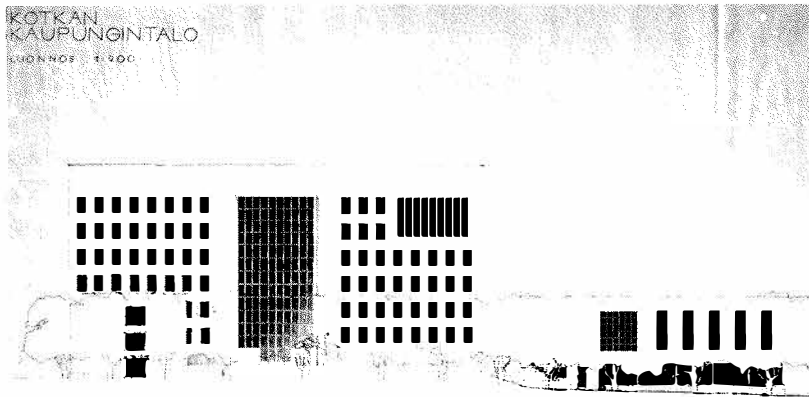
88. E. Huttunen, jatkoehdotus Kotkan kaupungintalokilpailuun 1932. Perspektiivipiirustus. Pa. SRM.

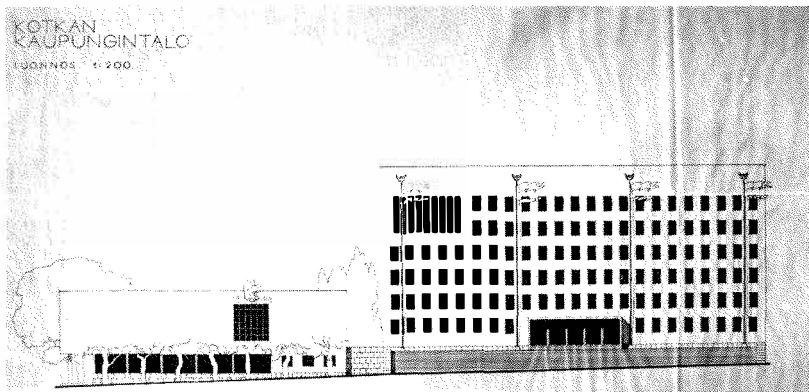
89. E. Huttunen, luonnos Kotkan kaupungintaloksi. 1. kerroksen pohjapiirustus 16. 6. 1932. Pa. SRM.

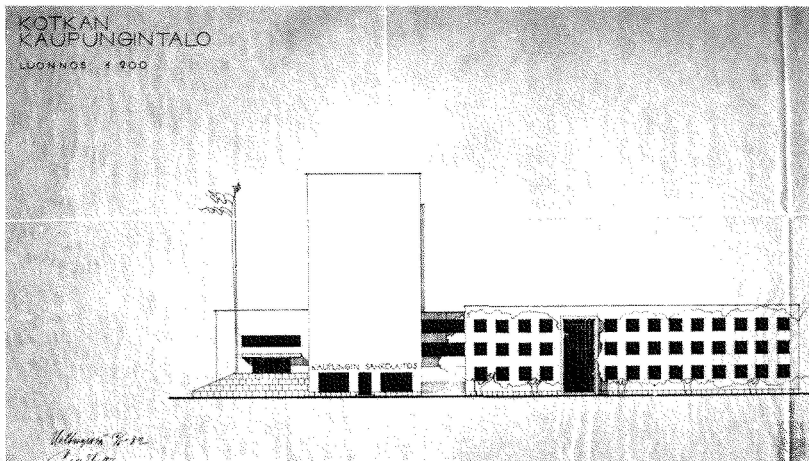
90. E. Huttunen, luonnos Kotkan kaupungintaloksi. Perspektiivipiirustus (1932). Pa. SRM.

91. E. Huttunen, luonnos Kotkan kaupungintaloksi. Puiston puoleinen julkisivupiirustus 16. 6. 1932. Pa. SRM.

92. E. Huttunen, luonnos Kotkan kaupungintaloksi. Torin puoleinen julkisivupiirustus 16. 6. 1932. Pa. SRM.

93. E. Huttunen, luonnos Kotkan kaupungintaloksi. Aleksanterinkadun (Keskuskatu) puoleinen julkisivupiirustus 16. 6. 1932. Pa. SRM.

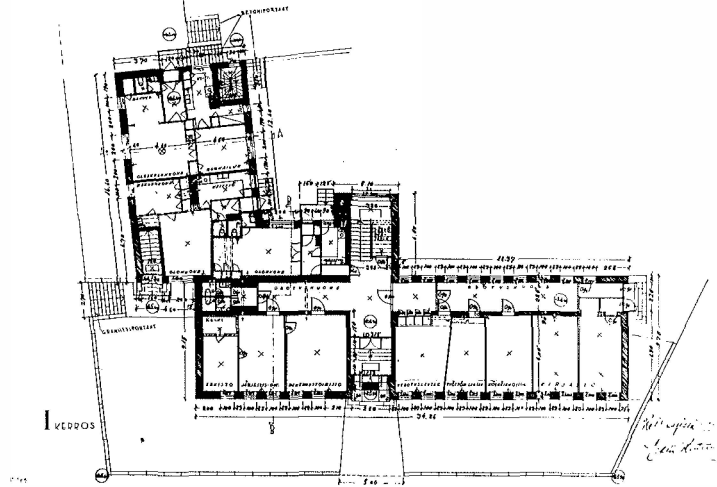

94. E. Huttunen, Kotkan kaupungintalo. Julkisivu torille. Valok. Roos. SRM.

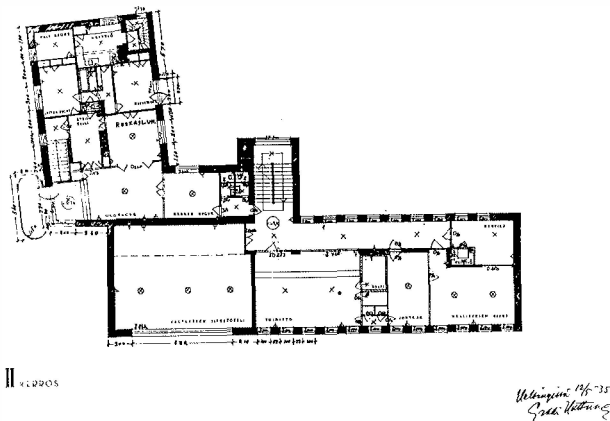
95. E. Huttunen,
Kotkan kau-
pungintalo. Jul-
kisivu puistoon.
Valok. Roos.
SRM.

LAURITSALAN KAUPPALANTALO 1/100

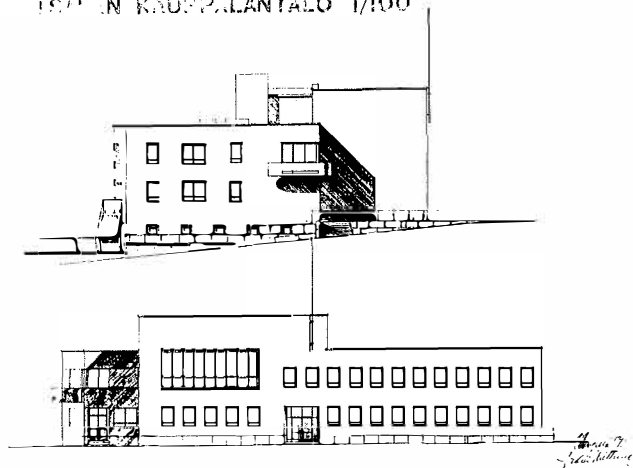
96. E. Huttunen, Lauritsalan kauppatalo. Lappeenranta. 1. kerroksen pohjapiirustus 12. 5. 1935. Pa. SRM.

LAURITSALAN KAUPPALANTALO 1/100

97. E. Huttunen, Lauritsalan kauppatalo. Lappeenranta. 2. kerroksen pohjapiirustus 12. 5. 1935. Pa. SRM.

LAURITSALAN KAUPPALANTALO 1/100

98. E. Huttunen, Lauritsalan kauppatalo. Lappeenranta. Julkisivupiirustus 12. 5. 1935. Pa. SRM.

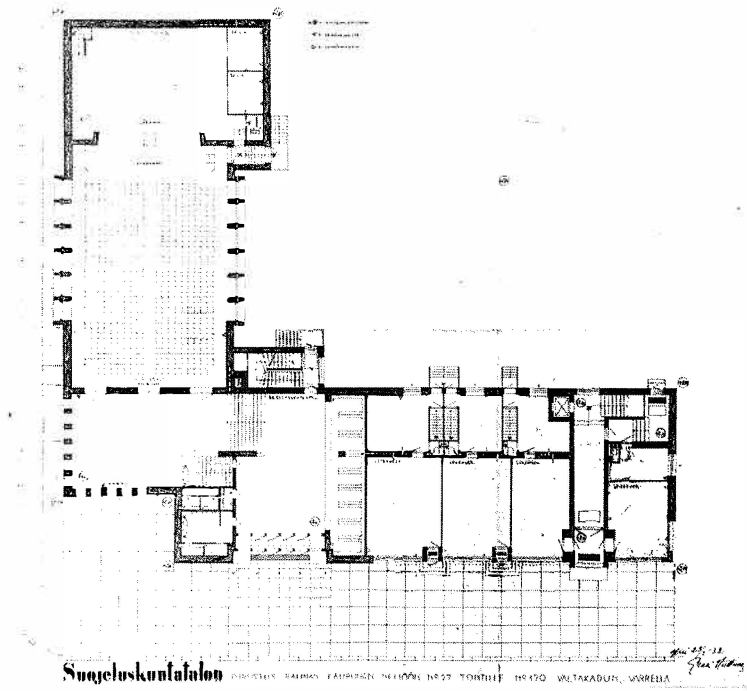
99. E. Huttunen, Lauritsalan kauppalantalo. Lappeenranta. Valok. Roos. SRM.

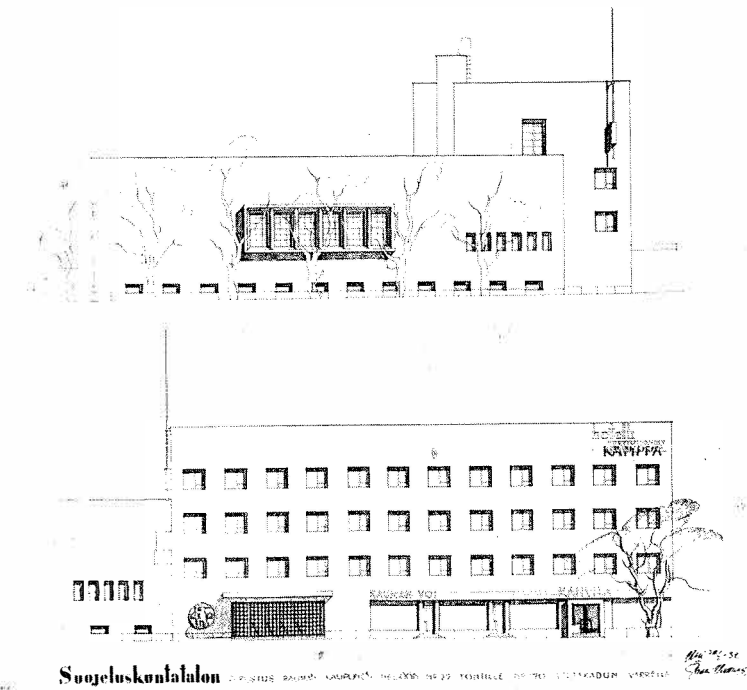
100. E. Huttunen, Lauritsalan kauppalantalo. Lappeenranta. Valtuuston istuntosali. Valok. Roos. SRM.

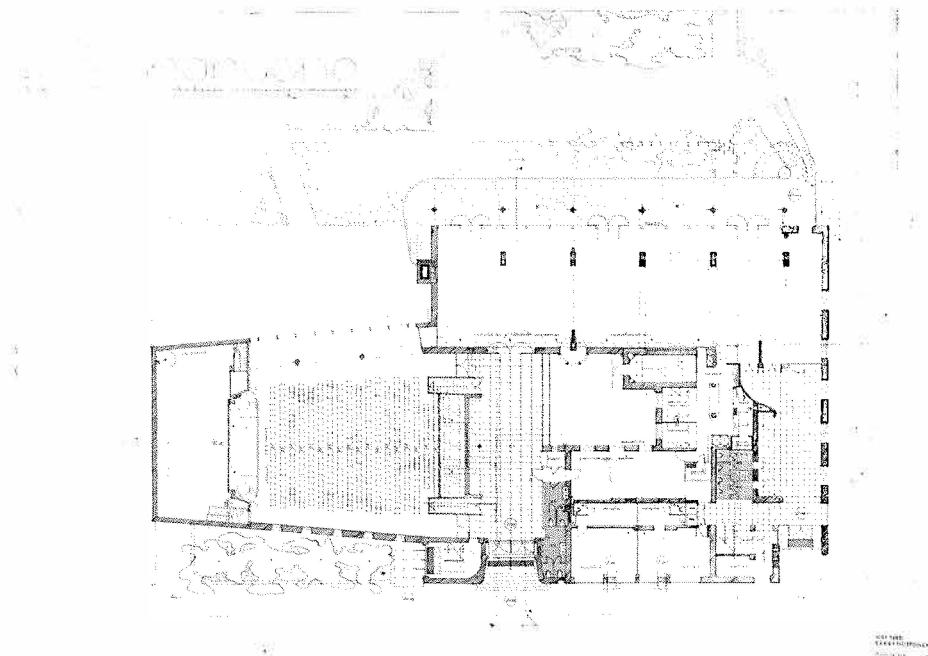
101. E. Huttunen, Raumanlinna (1932-1933). Rauma. Valok. 1930-luvulta.
Rauman museo.

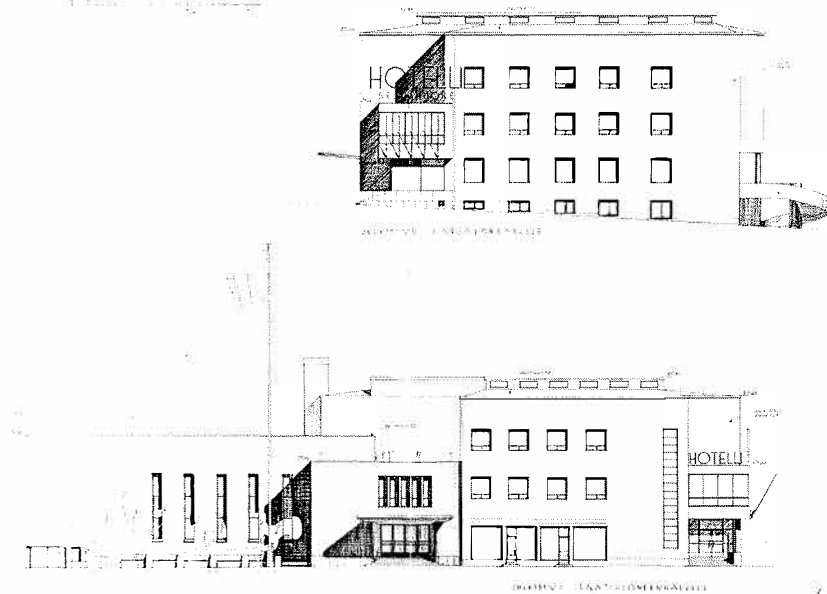
102. E. Huttunen, Raumanlinna. Rauma. 1. kerroksen pohjapiirustus 29. 2. 1932. Pa. SRM.

103. E. Huttunen, Raumanlinna. Rauma. Julkisivupiirustus 29. 2. 1932. Pa. SRM.

104. E. Huttunen, Sortavalan Seurahuone. Sortavala. 1. kerroksen pohjapiirustus 1. 11. 1937. Pa. SRM.

105. E. Huttunen, Sortavalan Seurahuone. Sortavala. Julkisivupiirustus 1. 11. 1937. Pa. SRM.

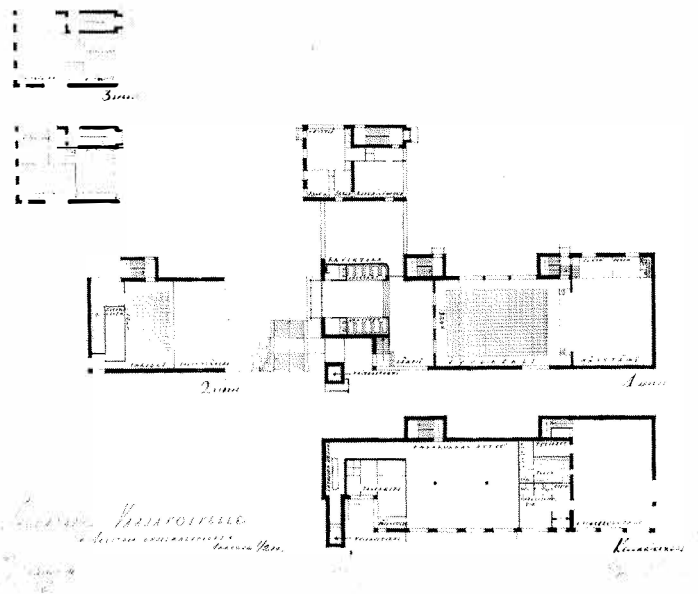
106. E. Huttunen, Sortavalan Seurahuone (1937-1939). Sortavala. Sisäänkäynti hotelliin. Kauimpana vasemmalla juhlasali. Valok. Roos. SRM.

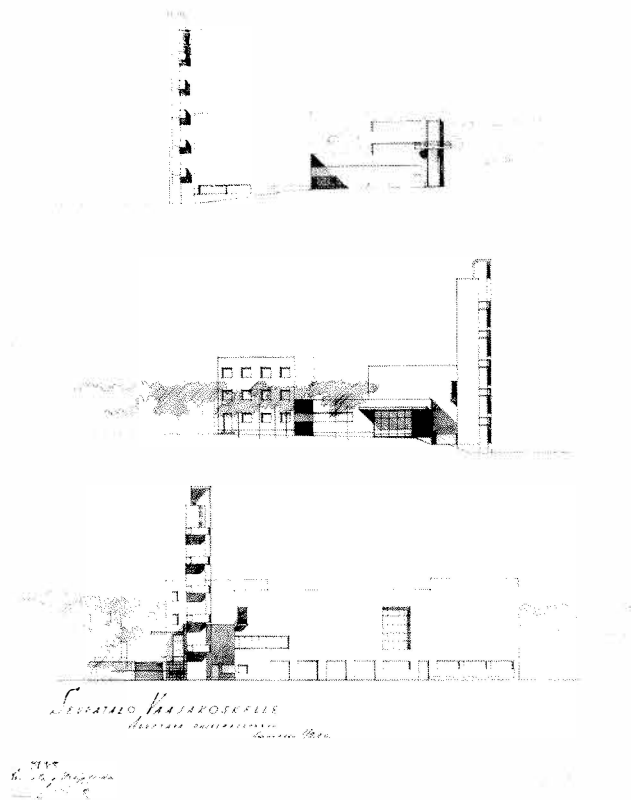
107. E. Huttunen, Sortavalan Seurahuone (1937-1939). Sortavala. Laatokan puoleinen julkisivu. Edessä ravintolan ulkoterassilta puistoon johtava kierreporras. Valok. Roos. SRM.

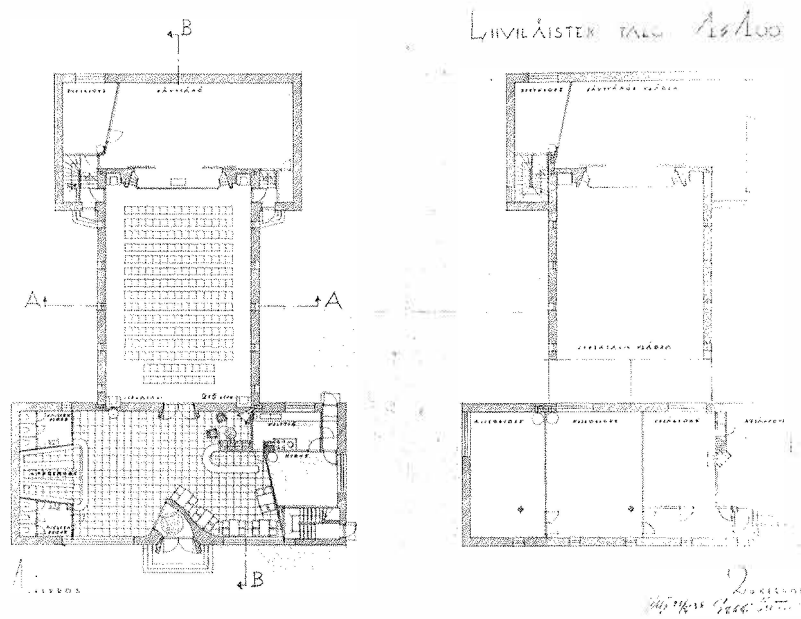
108. E. Huttunen, Sortavalan Seurahuone (1937-1939). Sortavala. Ravintolan eteishalli. Valok. Roos. SRM.

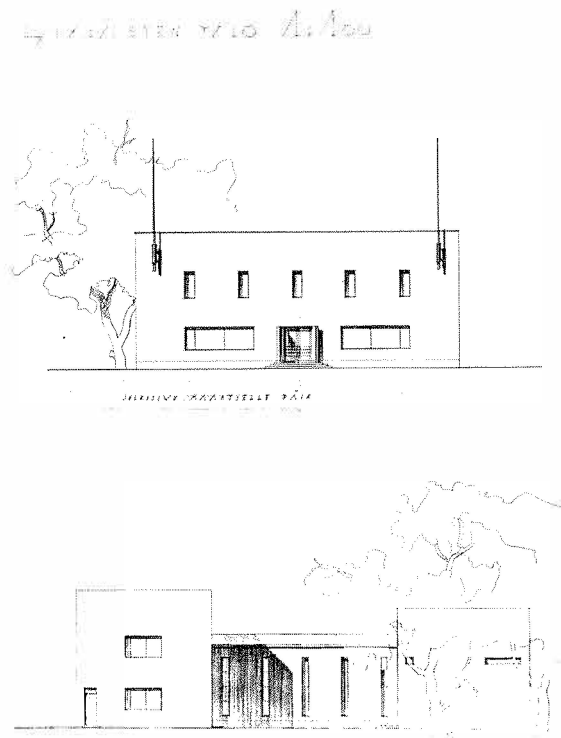
109. E. Huttunen, Vaajakosken seuratalon luonnos. Pohjapiirustus 9. 3. 1934.
Ko pa. SOK.

110. E. Huttunen. Vaajakosken seuratalon luonnos. Julkisivupiirustus 9. 3.
1934. Ko pa. SOK.

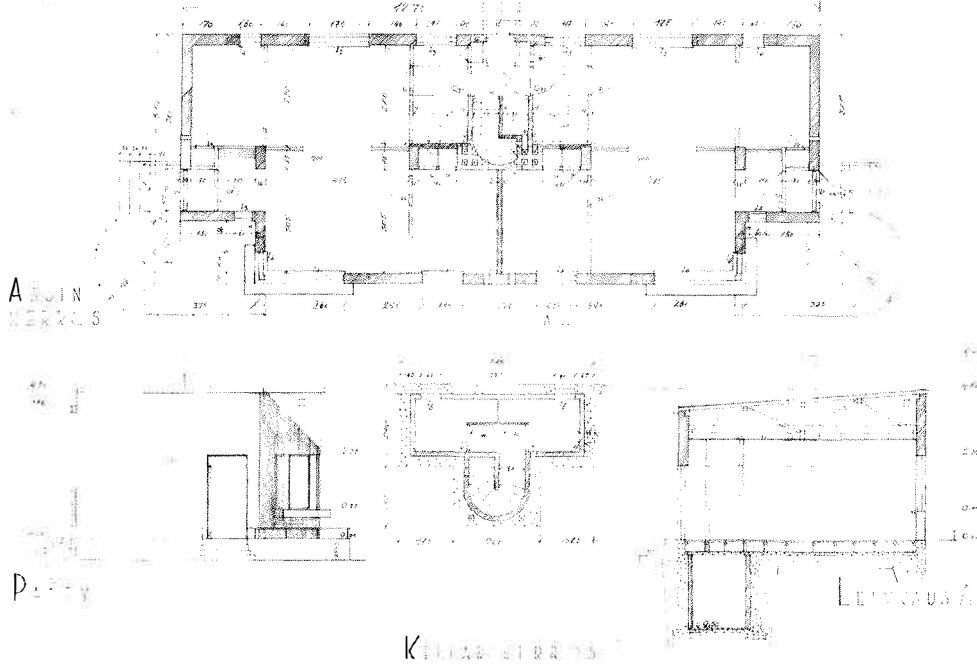

111. E. Huttunen, Liiviläisten kansallistalo. Pohjapiirustus 25. 2. 1938. Pa. SRM.

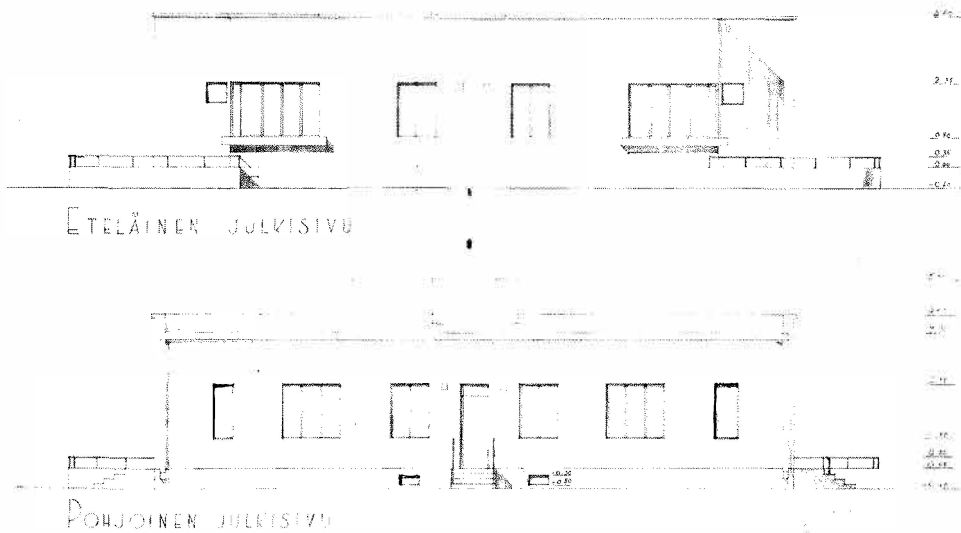
112. E. Huttunen, Liiviläisten kansallistalo. Julkisivupiirustus 25. 2. 1938. Pa. SRM.

OY ALKOHOLILIIKE AB TYÖVÄENASUNTO RAJAMÄELLE 1/50

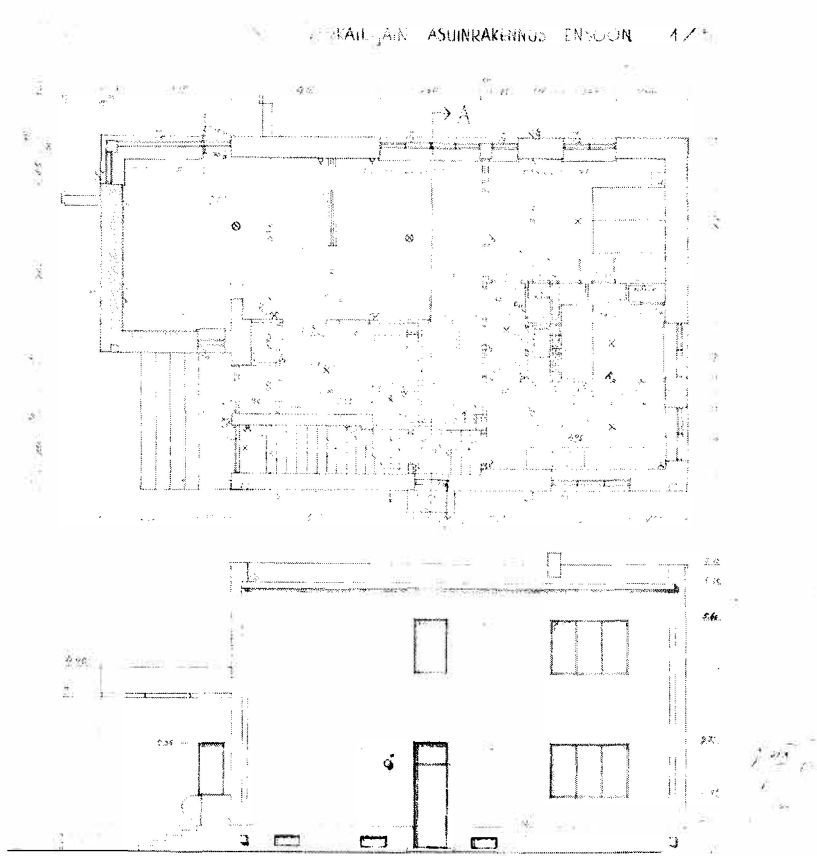

113. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaiden työväenasunto. Pohja-, päätyjulkisivu- ja leikkauspiirustus 22. 5. 1935. To pa. Alko. Valok. SRM.

OY ALKOHOLILIIKE AB TYÖVÄENASUNTO RAJAMÄELLE 1/50

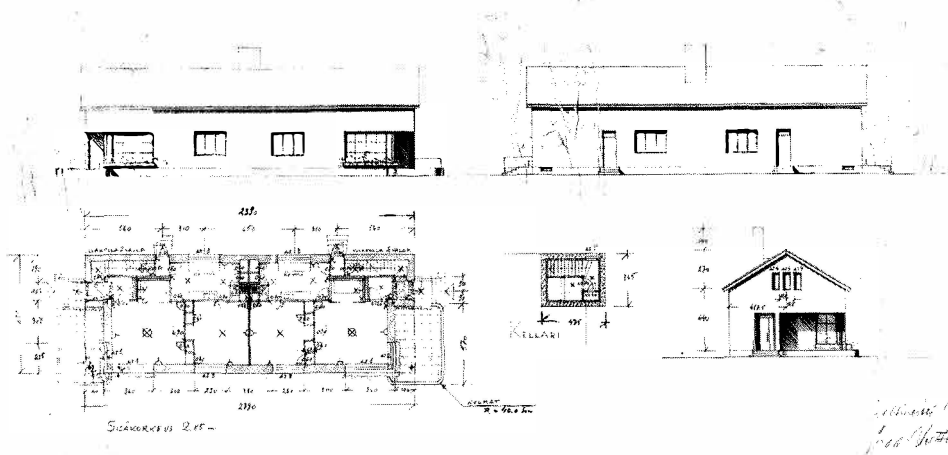

114. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaiden työväenasunto. Julkisivupiirustus 22. 5. 1935. To pa. Alko. Valok. SRM.

115. E. Huttunen, Alkon virkailijain asuinrakennus. Enso. 1. kerroksen pohjapiirustus ja julkisivupiirustus 6. 6. 1935. Pa. SRM.

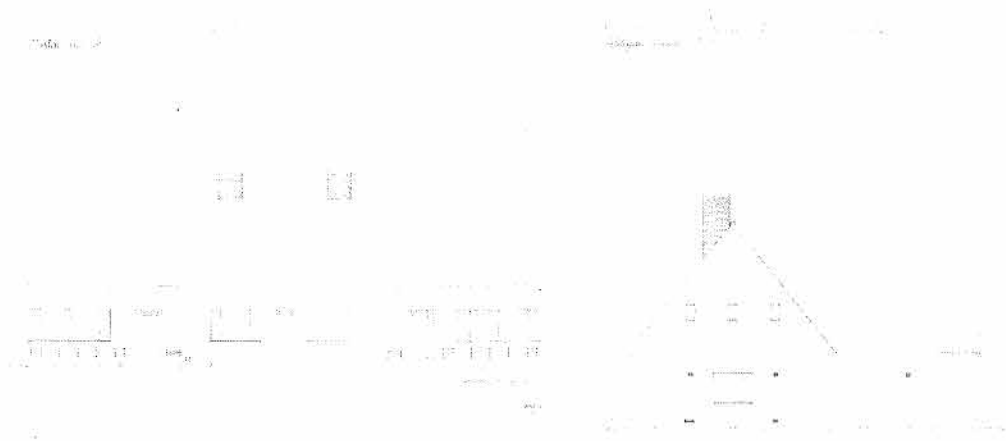
KAKSI PERHEEN ASUINRAKAMÄELLE 1:100

116. E. Huttunen, Alkon Rajamäen Tehtaiden kahden perheen asunto. Piirustus 10. 3. 1938. Pa. SRM.

117. Alkon Rajamäen Tehtaiden asuntoalue. Edessä E. Huttusen v. 1938 suunnittelema asuinrakennuksia, takana häämöttää Rajamäen kirkon torni. Vehviläinen 1963, 343.

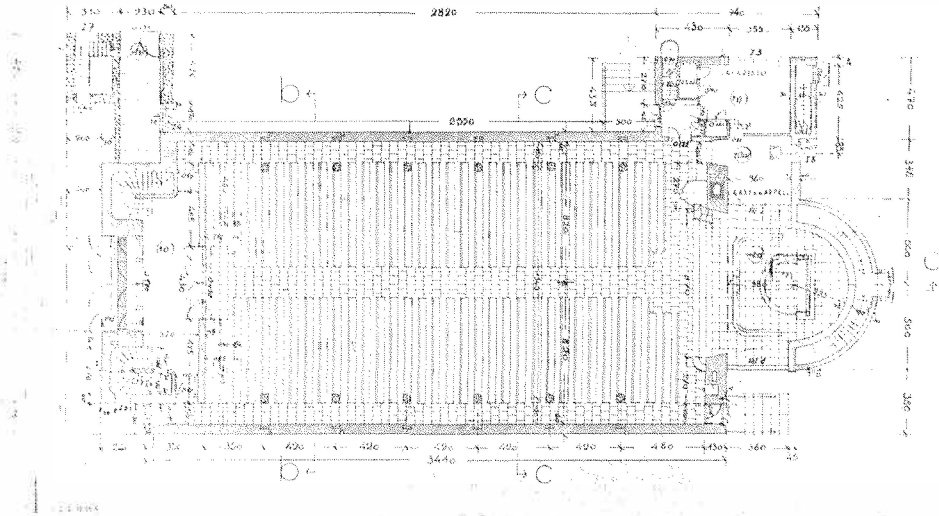
118. E. Huttunen, Alkon Koskenkorvan polttimon mestariasunnot. Ilmajoki. Julkisivupiirustus 9. 8. 1939. Pa. SRM.

119. E. Huttunen, Alkon Koskenkorvan polttimon johtajan asunto. Ilmajoki. Julkisivupiirustus 14. 8. 1939. Pa. SRM.

120. E. Huttunen, Nakkilan kirkko (1936-1937). Valok. Roos. SRM.

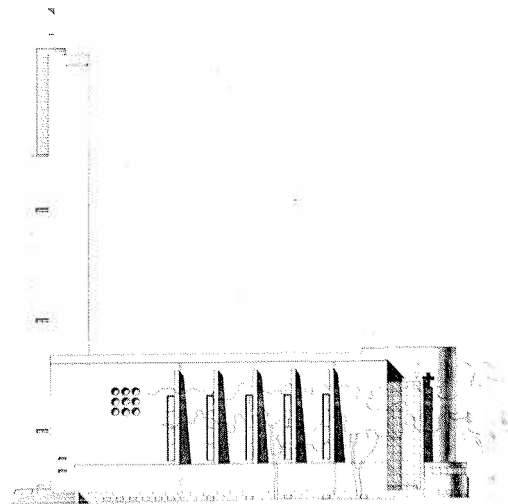
Nakkilan kirkko 1/100

E. Huttunen
15. 4. 1936

121. E. Huttunen, Nakkilan kirkko. 1. kerroksen pohjapiirustus 15. 4. 1936. Pa. SRM.

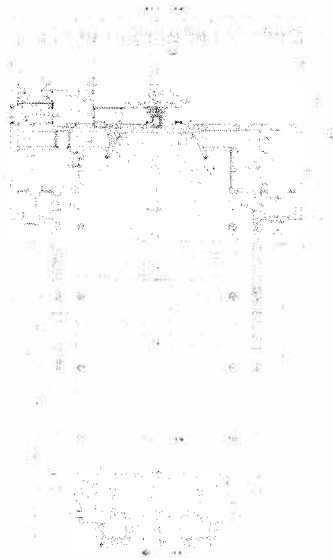
121. H. 13 - 111 - 11 22

122. E. Huttunen, Nakkilan kirkko. Julkisivupiirustus etelään 15. 4. 1936. Pa. SRM.

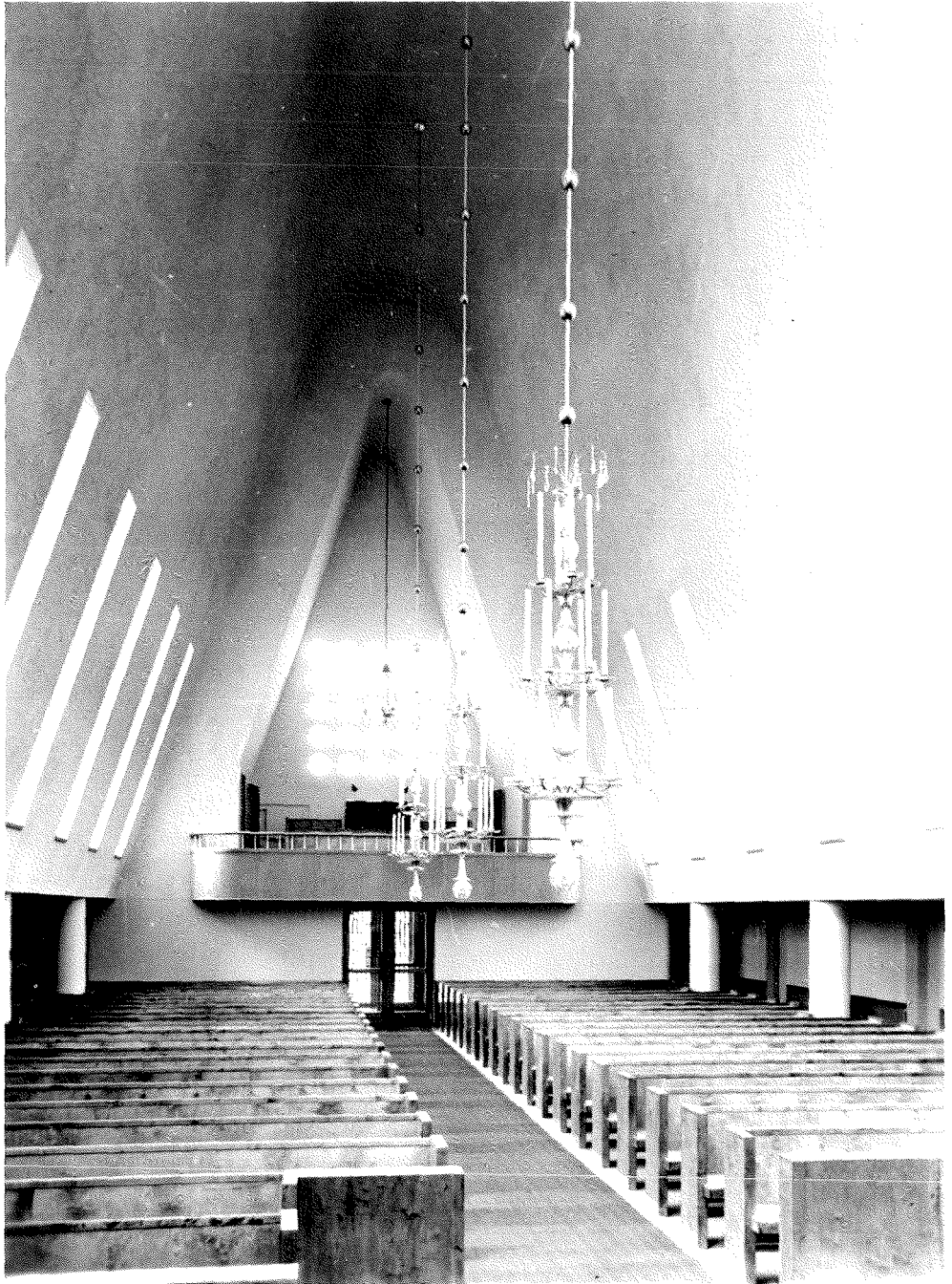
123. E. Huttunen, Nakkilan kirkko (1936-1937). Kuori ja sen takana siitä lasiseinällä erotettu kastekappeli. Valok. Roos. SRM.

124. E. Huttunen, Rajamäen kirkko. 1. kerroksen pohjapiirustus 18. 7. 1937 (kopio). Pa. Rajamäen Tehtaat.

125. E. Huttunen, Rajamäen kirkko (1937-1938). Nurmijärvi. Valok. A. Pietinen. SRM.

126. E. Huttunen, Rajamäen kirkko (1937-1938). Nurmijärvi. Kirkkosali urkulehterille päin. Valok. A. Pietinen. SRM.

HENKILÖHAKEMISTO

Tähän hakemistoon on otettu ainoastaan tutkimuksen kannalta keskeisimmiksi katsottujen henkilöiden nimet. Viitteissä, työluettelossa ja liitteissä saattaa esiintyä hakemistoon sisältymättömiä nimiä.

- Aalto, Aino 141
 Aalto, Alvar 43, 44, 57, 65, 66, 73,
 78, 83, 93, 99-100, 104, 106,
 110, 111, 118, 120, 137, 141,
 145
 Aalto, J. 48
 Ahlström, Jalmar, 212
 Ahrenberg, Jac. 71
 Ahvenainen, Fabian 25
 Alapeuso, Aaro 136
 Alberti, Leon Battista 65
 Alm, Bruno 22, 23-24, 66-67, 80,
 125, 130, 141, 195, 198, 225
 Alopeus, Mertsii 68
 Anttila, Frans 56
 Arman, Harald 30, 227
 Asplund, Gunnar 51, 110, 111,
 145
 Aulanko, Valde 22, 23-25, 27, 28,
 34, 37, 76, 78, 79, 125-126,
 127, 143, 187-188, 189, 225
- Backer, Lars 67
 Banham, Reyner 111
 Behrens, Peter 19
 Berlage, Hendrik Petrus 19, 123
 Blomberg, Georg 22, 23, 67, 79-
 80, 125, 183, 185, 192, 201,
 207, 211, 225
 Blomstedt, Aulis 66, 68, 192, 193,
 226
 Blomstedt, Kai 125
 Blomstedt, Märta 134
 Blomstedt, P.E. 43, 48, 56, 62, 66,
 118, 120, 134, 139
 Borg, Elsi 56, 145
- Borg, Kaarlo 43, 132
 Brax, A.J. 43
 Brunelleschi, F. 65
 Brunila, Birger 52
 Bryggman, Erik 51, 66, 78, 110,
 118, 120, 187, 194
 Burckhardt, Jacob 151
- Casteels, Maurice 117
- Eerinsalo, Eero 134
 Ehn, Karl 67
 Ekelund, Hilding 66, 207
 Elg, Arthur 24, 66, 125, 152, 181,
 183
 Elo, T.A. 58
 Elomaa, Paul 54
 Englund, Dag 44, 211
- Federley, Birger 57
 Finsterlin, Hermann 114
 Forslund, Karl-Erik 152
 Fraser, Georg 55
 Frigren, Anders Enok 202
 Fuchs, Josef 67
- Garnier, Tony 14
 Gebhard, Hannes 20
 Ghyka, M. 19
 Giedion, Sigfried 111, 112, 151
 Golosov, I. 73
 Gropius, Walter 14, 19, 35, 67, 79,
 102, 112, 113, 114, 118, 120,
 151, 153
 Gummerus, Jaakko 56

- Halme, Juho 190
 Hedqvist, Paul 84
 Hedström, Gösta 29, 144
 Heikkinen, E. 189, 193
 Heinonen, Arvo 56
 Hemming, Fritiof 58, 137
 Hennebique, François 71
 Henningsen, Poul 117, 142
 Heporauta, F.A. 62
 Hilbeseimer, Ludwig, 114
 Huovilainen, Martti 39, 131
 Huovilainen, Reino Olavi 68, 106,
 211, 214, 226
 Huttunen, Anna 222, 225
 Huttunen, Juhani 222, 225
 Hytönen, Aarne 49, 96, 147, 191
 Hyvönen, J.T. 131
 Häring, Hugo 114
 Höger, F. 67
- Ingman, Hubert 39-40, 41, 42, 43,
 91, 131, 207
 Inkinen, Matti 43
- Jacobsson, Santeri 52, 53-54
 Jensen Klint, P.V. 145
 Jernvall, Niilo 68, 190
 Jestrin, Marjatta 68
 Johansson, Witalis 29
 Jokilehto, Eero 44, 61-62, 68, 206,
 207, 208, 213, 214
 Jordan, A. 55
 Juell, Otto V. 41, 43
 Jäntti, Toivo 197
 Järvi, Jorma 44
- Kaljo, Vilho 28
 Kalliala, Hanna-Liisa 139
 Kalliala, Kaarlo J. 63
 Kallio, Kauno S. 36, 45-46
 Kallio, Oiva 43
 Kamppuri, Henno 136
 Karvonen, Kauko 40, 42, 43, 45
 Keinänen, V. 135
 Keso, Emil 68, 189, 190
- Kettunen, Lauri 61
 Klami, Evald 190
 Kohonen, Anton 53
 Kohonen, Väinö 53
 Korhonen, Martti 22, 183
 Korvenkontio, Marjatta 141
 Koskinen, Kaarlo 22, 23, 186, 188,
 194, 198, 226
 Kylä-Tuomola, V. 189, 193
- Laine, Yrjö 58-59
 Lampén, Martti 134
 Lampén, Matti 68, 192
 Lankinen, Jalmari 53, 55, 139, 216
 Larkka, Kai 68
 Launis, Ilmari 45-46
 Le Corbusier 14, 18, 19, 35, 67,
 71, 74, 83-84, 100, 112, 118,
 120, 142, 145, 148
 Lehtinen, Armas V. 24, 197, 204,
 210
 Lehtinen, Oskari 22, 80, 125, 183,
 185, 188, 198
- Leisio, Emil 67
 Liiver, Salme, ks. Vahter, S.
 Liljequist, Bertel 43, 44, 56-57, 58
 Lindberg, Carolus 56
 Lindfors 41
 Lindgren, Armas 65-66, 140, 225
 Lindgrén, Rudolf 48-49, 96, 147
 Lindegren, Yrjö 49, 56, 197
 Lindqvist, Anna, ks. Huttunen, A.
 Lindqvist, Ilmari Reinhold 40,
 131
 Lindqvist, Selim A. 71
 Linhart, E. 67
 Linko, Olavi 141
 Loos, Adolf 14, 112
 Luostarinen, I. 55
 Luukkonen, Risto-Veikko 49, 96,
 147, 191
- Markelius, Sven 94, 110
 Martola, Ola 40, 42, 149
 Mendelsohn, Erich 35, 37, 153

- Meyer, Adolf 182
 Mies van der Rohe, Ludwig 14,
 19, 112, 114
 Molin, Rudolf 29

 Nero, Oskar 50
 Niemi, Niilo 58
 Niiniluoto, V.J. 32, 67, 88, 146
 Nissilä, Teuvo 52, 135, 205
 Nyström, Usko 65

 Orko, Risto 209-210, 222

 Paalanen, Elias 27, 127
 Paalanen, Martti 58-59, 137, 207
 Paatela, Jussi 43, 65
 Paatela, Toivo 57
 Paavolainen, Olavi 115, 222
 Packalén, J.I. 90, 189, 190, 193
 195, 204, 205, 226
 Paegle, Visvaldis 62, 101, 139,
 212, 226
 Palladio 19, 65, 112
 Palmqvist, W.G. 51, 52, 53, 135,
 136
 Palojoki, Vihtori 56
 Peltonen, Jalmari 56
 Penttilä, Jalmari 52, 58, 60, 84,
 135, 138, 217
 Perheentupa, Antti 56-57
 Pevsner, Nikolaus 111, 112, 113,
 121
 Piispanen, E.A. 131
 Pitkänen, J.S. 55
 Platon 71
 Pulkka, Aili 141
 Puolamäki, K.F. 55

 Raatikainen, A. 33
 Rantahalme, Armas 125
 Raveala, Aarno 125, 186
 Reinikka, Tyko 39, 41, 43, 45, 46,
 47, 62, 105, 132, 133
 Ribbing, Dag 29, 79
 Riihimäki, Paavo 22, 23-29, 37,
 66, 79, 104, 125, 144, 145, 148,
 182, 183, 184, 188, 189, 192,
 193, 196, 199, 204, 226
 Räsänen, Anna 214
 Räsänen, Arvi 32

 Saarema, Pekka 44, 68, 205, 207,
 212, 214, 216, 223, 226
 Saari, Yrjö 63
 Saarinen, Eliel 43, 68, 133
 Saijonmaa, O. 44
 Salervo, Toivo 52
 Sallila, Emil 25
 Sarvela, Aarne 25
 Scharoun, Hans 114
 Scheen, Otto, L. 41, 43
 von Schmalensee, Arthur 36, 88,
 89
 von Schmalensee, Kurt 28
 Schreck, Harry W. 66, 68, 192,
 193, 197, 226
 af Schultén, Marius 50, 128
 Schäfer, Philipp 37
 Sirén, J.S. 48, 50, 94, 96, 110, 116,
 128, 135, 147, 192
 Skogster (-Lehtinen), Greta 95,
 107
 Sonck, Lars 51, 109, 135, 200
 Strengell, Gustaf, 130
 Strömmer, Bertel 120, 182
 Stück, Lahja 56
 Sundahl, Eskil 26, 28, 88, 118, 128
 Sundström 116, 152-153
 Suominen, Emma 56
 Suominen, J.W. 56-57
 Suominen, Leo 56

 Talvela, Paavo 39
 Tamminen, Aarne 56
 Tandefelt, Herbert 56
 Tarjanne, Onni 54, 58-59, 214
 Tarumaa, Sirkka 68, 141
 Taucher, Gunnar 48-49, 120, 182
 Taut, Bruno 67, 113, 151
 Tawast, Kaarlo 51

- Teräsvirta, Einari 68, 141, 219, 223
Tessenow, Heinrich 14
Thunström, Olof 29, 36, 88, 89
Tiusanen, Martin 218
Tola, A.V. 63
Tuovinen, Toivo 22, 125, 186
Turkama, V. 136, 216
Tuukkanen, Bruno 68, 95, 192
Tyll, Oldrich 67
Tynell, Paavo 68
Tynus, Arvi 107
- Ullberg, Uno 48, 54, 120, 136
- Vahter, Salme 30, 128, 227
Vainio, Mirjam 46
Vala, Erkki 115
Walden, Gustaf 39, 43, 62
Valli, Keijo 193
- Waltari, Mika 115, 222
Vasenius, Hugo 40, 41, 101
Vaskinen, Eero 187
Wegelius, Magnus 127
van de Velde, Henry 112
Wells, O. 37
Verne, Jules 37
Virkkunen, H.E. 67, 141
Virtanen, Ahto 27, 28
Virtanen, Kaarlo 58-59, 137
Vitruvius 18, 19
Wright, Frank Lloyd 112
Vähäkallio, Väinö 25, 43, 44-45, 57, 132, 133, 139, 208
Välakangas, Martti 48-50, 63, 66, 184
Väyrynen, Tuomas 141
Wölfflin, H. 151
- Östberg, Gunnar, 110

PAIKKAKUNTAHAKEMISTO

Viitteissä, työluettelossa ja liitteissä saattaa esiintyä paikkakuntien nimiä, joita ei ole sisällytetty tähän hakemistoon

Alavus 222	Hasle 41, 43
Almö 144	Heinola 48, 224
Antwerpen 194	Heinämaa 201
Berliini 37, 67, 68	Helsingborg 94
Boston 68	Helsinki 29, 34, 36, 38, 39, 41, 42,
47, 48, 66, 67, 68, 75, 87, 104,
119, 179-180, 182, 197, 204,
208, 209-210, 211, 212, 216,
219-220, 221, 222, 224
Brno 67	Herculaneum 73
Chemnitz 37	Hiisi 178
Chicago 68	Hirvelä 187
Cranbrook 68	Hirvensalo 33
Dessau 67, 79, 141, 153	Huittinen 62-63, 86, 217, 218
Detroit 68	Hyvinkää 40, 131, 134, 139
Dresden 33	Hämeenlinna 134
Elimäki 221	Ilmajoki 139, 199, 219
Elisenvaara 189	Inkeroinen 221
Enso 42, 47, 64, 87, 105, 206, 215-
216	Jaakkima 139
Espoo 194, 215	Jermu 184
Frankfurt am Main 182	Joensuu 36, 75, 135, 206, 208
Garches 19	Joroinen 183
Graningen 29, 144	Jyväskylä 36, 99, 145, 221
Göteborg 51, 67	Jämsä 182, 200, 221
Haapajärvi 76-77, 179	Järäla 29, 144
Haapakimola 178	Jääski 64, 84, 139, 215-216
Haapakoski 34	Kalajoki 182
Hackås 29, 77	Kannonkoski 56
Hailuoto 195	Kannus 221
Hamina 64, 85-86, 209, 218	Karjalohja 183
Hammasmahti 179	Karttula 186, 222
Hampuri 67	Kaukjärvi 183
Harjavalta 221	Kauklahti 47
	Kaukopää 105, 132, 149

- Kaustinen 81, 196-197
 Kellomäki 191
 Kemi 221
 Keskiylä 209
 Kiehemä 186
 Kitelä 198
 Koivisto 184
 Kokkola 36, 37, 188, 199, 204
 Korja 130, 199
 Koskenkorva 42, 47, 87, 105, 219
 Kotka 38, 48, 58, 75, 92-96, 98,
 116, 139, 191, 194, 203, 205,
 207
 Kouvola 58
 Kuokkaniemi 200
 Kuopio 36
 Kurikka 221
 Kvarnholmen 36, 132
 Kööpenhamina 145

 Lahti 41, 202, 217, 221
 Laikko 201-202
 Lappee 52
 Lappeenranta 52, 135, 206
 Lapua 180
 Laukaa 139
 Lauritsala 52, 96-98, 135, 205, 206
 Lauttakylä 85-86, 217, 218
 Leipzig 68
 Leivonmäki 48, 221
 Levonpelto 185
 Lieksa 221
 Littoinen 212
 Loimaa 79, 127, 130, 189, 192
 Lontoo 67
 Loviisa 221
 Lovön 84, 145
 Lumparland 152

 Maarianhamina 181
 Malen 79
 Manhala 188
 Mannola 184
 Masala 192
 Mazirbe 61, 221

 Metsäpirtti 183
 Mikkeli 221
 Milano 67
 Minneapolis 130
 Montreal 68
 Moskova 73
 Muurame 106
 Mynämäki 81, 198, 199
 Mänttä 41, 134

 Nacka 88
 Nakkila 56, 106-107, 108, 208
 Nastola 202
 New York 68
 Nummela 213
 Nurmes 197
 Nurmijärvi 45, 91, 200, 214

 Oksakoski 179
 Orimattila 81, 194, 196
 Oslo 41, 43, 67, 87-88, 111, 145
 Oulu 35, 36, 75, 181, 211, 221

 Padasjoki 201
 Paimio 184, 227
 Pariisi 67, 68
 Petterinmäki 77, 178
 Philadelphia 68
 Pieksämäki 62, 85-86, 218
 Pietarsaari 51
 Piri 185
 Pitäjämäki 221
 Pompeiji 71
 Pori 189, 216
 Praha 67
 Puhos 183
 Puolanka 221
 Pyhtää 202
 Pyhäjärvi 181
 Pälkjärvi 196
 Pöytyä 188

 Raatikainen 187, 188
 Rajamäki 39-41, 42, 45-46, 47, 51,
 87, 90-92, 104-105, 106, 107-
 108, 116, 200, 206, 213

- Rauma 24, 32, 36, 37, 50, 52, 57-60, 64, 74, 81-84, 91, 98-100, 129, 135, 145, 189, 193, 199-200, 202, 203, 217
- Rautu 181
- Rimforsa 29
- Rovaniemi 47, 134, 221
- Ruokolahti 39, 182
- Rusutjärvi 212
- Sakkola 108, 184, 224
- Saltvik 116
- Santahamina 24, 33, 79, 127
- Sauvo 74-81, 83, 127, 129, 182, 184, 192, 194, 196, 198
- Savonlinna 78, 180, 221
- Seinäjoki 42, 130, 215
- Selki 33, 186
- Sievi 221
- Sipoo 183
- Sortavala 54, 98, 100-101, 106, 135, 136, 187, 191, 214, 216, 219, 222
- Stuttgart 37, 67, 114
- Sund 152
- Suursaari 178
- Säkkijärvi 78, 111, 180
- Säynätsalo 93
- Tainionkoski 41
- Tampere 36, 51, 182, 204, 221, 224
- Terijoki 81, 195
- Tervakoski 215
- Toronto 68
- Tukholma 25, 28-29, 67, 79, 88, 89, 128, 141
- Tulkkila 196
- Turenki 130
- Turku 29, 36, 37, 51, 142, 224
- Vaajakoski 34, 101-102, 103, 104, 130, 148, 185, 193, 200, 203, 209
- Vaasa 36, 41
- Valkeala 184
- Varkaus 47, 62, 85-86, 106, 182, 207, 216
- Washington 68
- Venetsia 60, 65, 67
- Versailles 67
- Wien 67
- Vieremä 77, 185, 186
- Vihti 213
- Viipuri 32, 35, 36, 51, 55, 88-90, 119, 130, 135, 190, 193-194, 210, 224
- Virala 41
- Vuoksenniska 182
- Ylihärmä 186
- Ylivieska 130
- Ähtäri 185
- Äänekoski 221